

หลายแห่งในสหรัฐอเมริกามาแล้ว น่าจะช่วยเหลืองานมหาวิทยาลัยในด้านกิจการนักศึกษาได้ จึงได้ตอบตกลงรับดำรงตำแหน่งเป็นรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษาประมาณต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

๒.๒ การรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตภาระความรับผิดชอบงานในหน้าที่ของรองอธิการบดีฝ่ายต่าง ๆ และมอบความไว้วางใจให้ผู้ได้รับมอบหมายได้ปฏิบัติหน้าที่ตามมอบหมาย โดยท่านจะควบคุมในเชิงนโยบายมากกว่าจะควบคุมตรวจสอบในรายละเอียด

๒.๓ การรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของกลุ่มนักศึกษาที่จะมีการรับรองกลุ่มต่าง ๆ นอกเหนือจากองค์กรในองค์การนักศึกษาและกลุ่มชุมนุมต่าง ๆ ในองค์การนักศึกษาให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมนักศึกษา

ตั้งแต่เข้ามาแล้วข้างต้นบรรยากาศทางการเมืองภายนอกมหาวิทยาลัยและปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยมีมากมายที่กลุ่มนักศึกษาเห็นว่าตนควรจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในฐานะที่เป็นปัญญาชนและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม นักศึกษาควรจะศึกษาและขณะเดียวกันรับใช้สังคมให้เต็มความรู้ความสามารถที่ตนจะทำได้ แนวคิดและอุดมการณ์นักศึกษาดังกล่าวถูกอบรมปลูกฝังมาจากรุ่นพี่และเพื่อน ๆ ทำให้เกิดกลุ่มกิจกรรมในมหาวิทยาลัยมากมายนอกเหนือจากพรรคการเมืองนักศึกษา คณะกรรมการบริหารองค์การนักศึกษา สภานักศึกษา และชุมนุมต่าง ๆ ในองค์การนักศึกษาตามข้อบังคับองค์การนักศึกษาของมหาวิทยาลัย กลุ่มกิจกรรมเหล่านี้มีมากมายติดต่ออาคารสถานที่แบ่งที่ทำการกลุ่มละเล็กละน้อยอยู่ใต้อาคารสถานที่ต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะใต้อาคารตึกโดมเก่าก่อนที่จะถูกทุบเพื่อก่อสร้างตึกอเนกประสงค์ในปัจจุบัน กลุ่มต่าง ๆ ต่างเรียกร้องสิทธิที่จะใช้อาคารสถานที่ในมหาวิทยาลัยธรรมชาติที่จะทำกิจกรรมนอกหลักสูตรของตนจากมหาวิทยาลัย ความจำเป็นที่จะต้องควบคุมดูแลกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ทำให้มีการนัดประชุมกันระหว่างฝ่ายการนักศึกษาของมหาวิทยาลัยกับตัวแทนองค์การนักศึกษาและกลุ่มนักศึกษาอื่น ๆ ได้ข้อสรุปและได้รับการยอมรับจากมหาวิทยาลัยที่จะเปิดโอกาสให้กลุ่มกิจกรรมเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ คณะกรรมการบริหาร และรายชื่อนักศึกษาในกลุ่มเพื่อจะเสนอให้ฝ่ายการนักศึกษาของมหาวิทยาลัยพิจารณารับรองกลุ่ม เมื่อจะทำกิจกรรมใด ๆ นอกหลักสูตรที่สำคัญ ให้ขออนุญาตจากฝ่ายการศึกษาก่อนที่จะขออนุญาตใช้อาคารสถานที่หรือขอรับบริการอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ในการทำกิจกรรมต่อมหาวิทยาลัยและติดต่อกับองค์กรภายนอกเพื่อขอความช่วยเหลือเช่นเพื่อจะขอลดค่าโดยสารรถไฟจากการรถไฟแห่งประเทศไทยในการเดินทางไปทำกิจกรรมในต่างจังหวัด เป็นต้น

การรับรองกลุ่มต่าง ๆ ช่วยทำให้มหาวิทยาลัยสามารถจะติดต่อกับประสานงานกับกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งการให้คำปรึกษาหารือเกี่ยวกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของพวกนักศึกษา และการติดตามตรวจสอบการทำกิจกรรมนักศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง เป็นการกระจายความรับผิดชอบในการปกครองดูแลการทำกิจกรรมนักศึกษาให้แก่กลุ่มต่าง ๆ ช่วยรับผิดชอบตรวจสอบควบคุมดูแลการทำงานของสมาชิกกลุ่มได้ตามความจำเป็น ในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษาได้รับข้อมูลว่ากลุ่มนักศึกษาคนหนึ่งไปศึกษาวิจัยและเผยแพร่ความรู้แก่ชาวเขาแห่งหนึ่งในภาคเหนือ มีความเห็นขัดแย้งกับฝ่ายปกครองท้องถิ่นซึ่งจะเป็นอันตรายต่อกลุ่มนักศึกษาได้ ข้าพเจ้าจึงได้แนะนำให้นักศึกษากลุ่มดังกล่าวซึ่งข้าพเจ้าจำชื่อไม่ได้ ให้หยุดทำกิจกรรมและยกเลิกการรับรองกลุ่ม ทำให้เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับกิจการศึกษาท่านหนึ่งเห็นว่าการยกเลิกการรับรองกลุ่มดังกล่าวมีผลเสียต่อการติดตามดูแลกิจกรรมนักศึกษา เพราะปิดโอกาสที่จะได้รับรายงานการทำกิจกรรมของกลุ่มดังกล่าวได้

ท่านอาจารย์ป่วยยอมให้มีการรับรองกลุ่มนักศึกษาต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย เพื่อให้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบของผู้นำกลุ่มเพื่อควบคุมสมาชิกและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนและสังคมเป็นแนวคิดการกระจายอำนาจการปกครองในระบบประชาธิปไตย

๒.๔ การยอมรับบทบาทขององค์กรนักศึกษาและกลุ่มต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่และงานอื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย

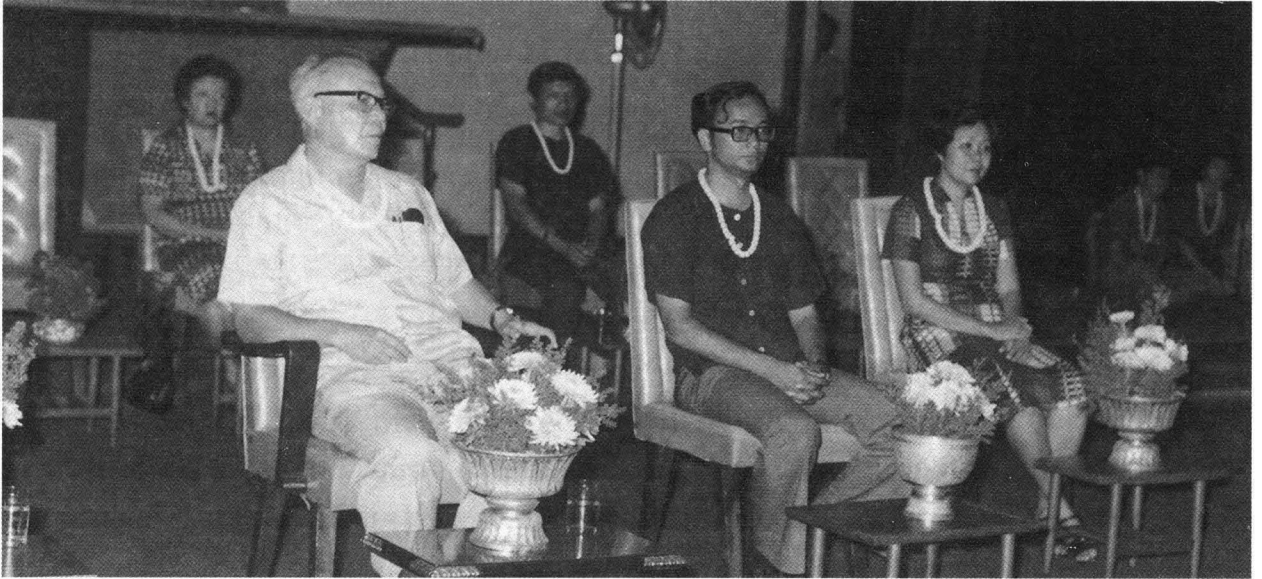
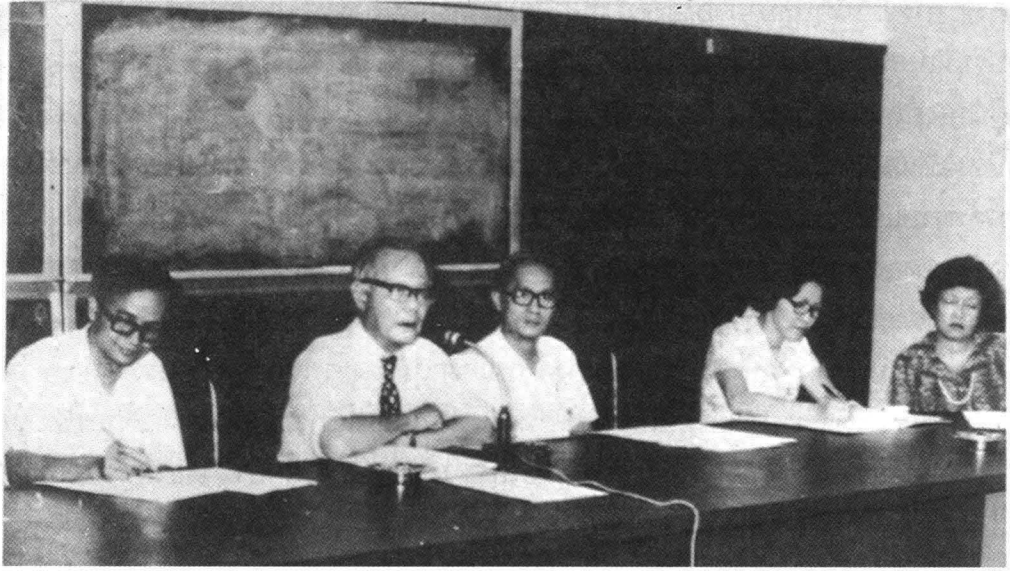
ผู้อำนวยการนักศึกษาและกลุ่มต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยในสมัยนั้นมีความสนใจต่องานปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่เป็นกรณีพิเศษเพราะมีโอกาสที่จะเผยแพร่ข้อมูลแนวคิดอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ตนสนับสนุนให้นักศึกษาได้ทราบและมีโอกาสคุ้นเคยสนิทสนมชักชวนให้นักศึกษาเข้าร่วมอุดมการณ์มาร่วมเป็นสมาชิกและทำงานต่าง ๆ ขององค์กรและกลุ่มในอนาคตได้ ดังนั้นกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้อำนวยการนักศึกษาจะเรียกร้องสิทธิขอมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือวางแผนการดำเนินงานปฐมนิเทศเกี่ยวกับกิจกรรมนักศึกษาเพื่อชี้แจงโอกาสและความจำเป็นที่นักศึกษาจะเข้าร่วมกับองค์กรและกลุ่มต่าง ๆ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย ท่านอาจารย์ป่วยยอมรับและเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้มีส่วนสำคัญในการปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ การดำเนินงานปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ในมหาวิทยาลัยและที่วังตะไคร้ เมื่อต้นปีการศึกษา ๒๕๑๗ จึงเป็นไปอย่างคึกคักและเป็นไปโดยเรียบร้อยเป็นอย่างดี

นอกจากนั้น ในการจัดงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยไม่ว่าจะเป็นงานวันสถาปนามหาวิทยาลัย งานฉลองปริญญา งานฟุตบอลประเพณี และงานอื่น ๆ มหาวิทยาลัยได้เชื้อเชิญองค์กรนักศึกษาและกลุ่มนักศึกษาต่าง ๆ เข้ามามีส่วนในการทำงานฝ่ายต่าง ๆ ตามที่ปรึกษาหารือกำหนดขึ้น

๒.๕ การสนับสนุนโครงการเสริมสร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสกับการแสวงหาทุนสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการ

๒.๕.๑ ท่านอาจารย์ป่วยให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อโครงการเสริมสร้างความเสมอภาคแห่งโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ ผู้อยู่อาศัยในชนบทและในเมืองซึ่งจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในมหาวิทยาลัย เช่น โครงการช้างเผือก โครงการเสริมศึกษา และโครงการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการแก่ประชาชนในชนบท รวมทั้งโครงการวิจัยพัฒนาชนบทแบบผสมผสานระหว่างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเรียกชื่อว่าโครงการแม่กลอง โครงการเหล่านี้ได้จัดตั้งขึ้นและสามารถดำเนินงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายด้วยการสนับสนุนจากท่านอาจารย์ป่วยในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านแนวคิดวัตถุประสงค์ของโครงการ การดำเนินงานตามโครงการ การแสวงหาทุนมาสนับสนุนการดำเนินงาน ตลอดจนให้การให้ความช่วยเหลือแนะนำและให้กำลังใจในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องอย่างเด็ดเดี่ยวไม่ย่อท้อ แม้บางโครงการบางโอกาสจะถูกบุคคลบางกลุ่มที่ไม่เข้าใจต่อต้านขัดขวางเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานในบางครั้งก็ตาม

๒.๕.๒ โครงการช้างเผือกเป็นโครงการคัดเลือกนักเรียนดีแต่ครอบครัวยากจนที่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตชนบทในจังหวัดที่ประชาชนด้อยโอกาสทางการศึกษาได้รับทุนการศึกษาเต็มจำนวนค่าใช้จ่าย ในการศึกษาชั้นปริญญาตรี เข้ามาศึกษาในคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย ในปีแรกได้จัดโครงการให้แก่ชาวชนบทในเขตจังหวัดภาคอีสานซึ่งเป็นเขตจังหวัดที่มีสถานะทางเศรษฐกิจยากจนด้อยกว่าในภาคอื่น ๆ ของประเทศ การจัดทำโครงการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อจะทำให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแก่ชาวชนบทและคาดหวังว่าเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว บัณฑิตตามโครงการจะได้กลับไปทำงานและอยู่อาศัยในท้องถิ่นของตนเองเพื่อพัฒนาท้องถิ่นบ้านเกิดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น การดำเนินงานตามโครงการยังไม่ได้รับเงินทุนจากรัฐบาลแต่ประการใด จึงเป็นภาระแก่มหาวิทยาลัยและผู้บริหารมหาวิทยาลัยจะต้องติดต่อประชาสัมพันธ์แสวงหาการสนับสนุนโครงการ ตลอดจนทั้งเงินทุนสนับสนุนการศึกษา ที่จะจัดให้แก่นักศึกษาตามโครงการจากแหล่งต่าง ๆ ท่านอาจารย์ป่วยได้ใช้ความพยายามอย่างมาก

ในการติดต่อกับศิษย์เก่า องค์กรธุรกิจ และแหล่งเงินทุน ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อทำให้โครงการมีเงินทุนดำเนินการได้ทุนมูลนิธิโตโยต้าเป็นทุนที่สำคัญกองทุนหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนเงินทุนตามโครงการ ศิษย์เก่าในจังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ของนักเรียนก็ได้ให้การสนับสนุนนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกมาศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ อย่างแข็งขันเช่นเดียวกัน

๒.๕.๓ นอกจากโครงการแสวงหาทุนตามโครงการพิเศษแล้ว ท่านอาจารย์ป้วยยังเป็นหัวแรงในการติดต่อประชาสัมพันธ์และหาทุนมาสนับสนุนนักศึกษาในคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยที่อาจจนให้สามารถจะบรรเทาความเดือดร้อนเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษาได้ เพื่อเสริมเงินทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาที่มหาวิทยาลัยได้จัดโครงการไว้โดยใช้งบประมาณพิเศษของมหาวิทยาลัย

สำหรับการสนับสนุนนักศึกษาที่มาศึกษาต่อโครงการปริญญาโทภาคภาษาอังกฤษของคณะเศรษฐศาสตร์ที่ต้องการทุนการศึกษาสนับสนุนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนั้น การระดมทุนได้รับการช่วยเหลือจากท่านอาจารย์ป้วยในการติดต่อแหล่งทุนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้การดำเนินงานตามโครงการเป็นไปโดยราบรื่นบรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

๒.๕.๔ โครงการเสริมศึกษาเพื่อบริการการศึกษาแก่สังคม

ในชั้นแรกได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการเป็นองค์กรภายในของมหาวิทยาลัยให้บริการทางสังคมแก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสโดยเฉพาะกลุ่มผู้นำกรรมกร ให้มีความรู้ทางกฎหมายแรงงาน แรงงานสัมพันธ์ การบริหารและระงับข้อพิพาทด้านแรงงานตามหลักกฎหมาย และขยายขอบเขตความรู้ทางวิชาการและกลุ่มเป้าหมายที่จะให้บริการเพิ่มขึ้นทั้งในเมืองและต่างจังหวัด ทำให้ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาได้รับความรู้เพื่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้น โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากท่านอาจารย์ป้วยและผู้บริหารมหาวิทยาลัยตลอดมา และได้พัฒนาในภายหลังให้เป็นสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคมขยายโครงการฝึกอบรมทางวิชาการระยะสั้นด้านสังคมศาสตร์และอื่น ๆ อีกมากมาย ขยายขอบเขตให้บริการแก่บุคคลทุกระดับชั้นการศึกษาและสาขาอาชีพในพื้นที่หลักที่ กทม. และในบางโอกาสที่ต่างจังหวัด

๒.๕.๕ แนวคิดอุดมการณ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ไปให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาในต่างจังหวัด ทำให้เกิดการทำโครงการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายและการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในชนบทและโครงการบริการทางวิชาการอื่น ๆ ของคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยในภายหลัง

๒.๕.๖ การดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากผู้ด้อยโอกาสมากและไม่ถูกต้องด้านจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมในสังคม เพราะเป็นโครงการที่จัดทำขึ้นมีขอบข่ายการดำเนินการเฉพาะกิจทางวิชา ไม่ได้เข้าไปเผยแพร่แนวคิดการทำงานเชิงการเมืองหรือระดมการรวมกลุ่มทำกิจกรรมพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งแตกต่างจากโครงการแม่กลองที่ต้องประสานความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายโดยเฉพาะของประชาชนจำนวนมาก เพื่อพัฒนาความรู้ของประชาชนให้ช่วยร่วมมือกันพัฒนาองค์กรประชาชนในท้องถิ่น เพื่อร่วมกันพัฒนาตนเองและแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ สุขอนามัย และด้านอื่น ๆ ซึ่งในขณะนั้นที่ดำเนินงานตามโครงการแม่กลองอยู่ นักปกครองอนุรักษ์นิยมบางคนไม่ให้การสนับสนุนเท่าที่ควรและบางครั้งก็เป็นอุปสรรคแก่การดำเนินงานทำให้ท่านอาจารย์ป้วยต้องเข้าไปร่วมกับผู้นำประชาชนและพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาเพื่อจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุตามโครงการ โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ซึ่งเป็นมูลนิธิหลักที่ช่วยเหลือการพัฒนาอาจารย์และงานวิจัยเชิงปฏิบัติการของคณะเศรษฐศาสตร์ในสมัยนั้น

๒.๖ แนวคิดการพัฒนากิจกรรมนอกหลักสูตรของนักศึกษาให้เกิดดุลยภาพกับการใช้เมตตารธรรม และขันติธรรมในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างผู้นำนักศึกษากับผู้บริหารมหาวิทยาลัยในการทำกิจกรรมของนักศึกษา

๒.๖.๑ จากข้อเท็จจริงเรื่องสภาวะแวดล้อมภายนอกมหาวิทยาลัยและการทำกิจกรรมของนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยยธรรมศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่านักศึกษาจำนวนหนึ่งได้ทำกิจกรรมนอกหลักสูตรรับภาระการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสขาดอำนาจทางการเมืองมาไว้เป็นภารกิจของตนอย่างเต็มที่ที่ได้สนใจปัญหาบ้านเมืองมากกว่าปัญหาทางการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาที่ตนมีหน้าที่โดยตรง และในบางครั้งเป็นผู้นำชักชวนและเคลื่อนไหวรวมกลุ่มผู้ด้อยโอกาสให้มาร่วมการณรงค์เรียกร้องสิทธิภายนอกมหาวิทยาลัยและ/หรือภายในมหาวิทยาลัยอย่างเต็มที่โดยไม่ได้คำนึงว่าจะกระทบต่อการศึกษาของตนเองและสภาพจิตใจในการใช้สถาบันการศึกษา เพื่อการเรียนการสอนตามปกติของนักศึกษาในคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยหรือไม่ กิจกรรมนอกหลักสูตรทางการกีฬาและวัฒนธรรมจะไม่ได้ให้ความสนใจจากผู้นำนักศึกษาเท่าที่ควร ซึ่งเป็นปัญหาที่มหาวิทยาลัยได้พยายามจะหาทางแก้ไข เพื่อให้เกิดดุลยภาพในการทำกิจกรรมนอกหลักสูตรไม่ให้กระทบต่อการเรียนการสอนตามปกติ มหาวิทยาลัยได้ตั้งหน่วยบริการเครื่องกีฬาและกระตุ้นให้สนใจดนตรีและตั้งหลักเกณฑ์ข้อกำหนดในการใช้อาคารสถานที่รวมทั้งการขออนุญาตให้อยู่ในมหาวิทยาลัยในเวลากลางคืนในการทำกิจกรรมของนักศึกษา เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและเป็นปกติสุข ในฐานะเป็นสถาบันการศึกษา แต่ไม่ได้ความร่วมมือจากนักศึกษาเท่าที่ควร หลายครั้งนักศึกษาโดยเฉพาะผู้นำองค์กรนักศึกษา อ.ม.ธ. ได้ฝ่าฝืนคำสั่งเตือนและข้อห้ามของฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยในการทำกิจกรรมและการประชาสัมพันธ์ ทำให้รบกวนการศึกษาตามปกติ และทำให้เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับแนวคิดและการทำงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย ความขัดแย้งนี้ทำให้ท่านรองอธิการบดีฝ่ายบริหารและรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการซึ่งรักษาราชการแทนท่านอธิการบดีที่ไปต่างประเทศในขณะนั้น ถึงขนาดต้องขอลาออกจากตำแหน่ง แต่ท่านอธิการบดีซึ่งรับกลับมาจากต่างประเทศได้ยับยั้งการลาออกจากตำแหน่งของท่านรองอธิการบดีทั้งสอง ท่านอาจารย์ป่วยได้สอบถามแสวงหาข้อเท็จจริงจากข้าพเจ้าว่าเนื้อหาแท้ ๆ ของการขอลาออกจากตำแหน่งของท่านรองอธิการบดีทั้งสองคืออะไร ข้าพเจ้าให้คำตอบแก่ท่านอาจารย์ไม่ได้ นอกจากจะตอบต่อท่านว่าน่าจะเกิดจากความเครียดที่มาจากความขัดแย้งกับกลุ่มผู้นำองค์กรนักศึกษา และไม่สามารถจะประสานแนวคิดควบคุมการทำกิจกรรมของนักศึกษาตามแนวคิดของผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้

๒.๖.๒ ท่านอาจารย์ป่วยพิจารณาและแก้ไขความขัดแย้งเรื่องแนวคิดและการทำงานของนักศึกษาโดยอาศัยหลักเมตตาธรรมและขันติธรรม ครั้งหนึ่งเมื่อข้าพเจ้ากับท่านอาจารย์เดินตรวจตราบนักศึกษาในการทำกิจกรรมใกล้ ๆ ตึก อ.ม.ธ. ท่านอาจารย์ได้หยุดสอบถามและให้คำตักเตือนแก่นักศึกษาผู้หนึ่งที่กระทำการบางอย่างที่ท่านเห็นว่าไม่ถูกต้อง ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าเป็นเรื่องอะไร แทนที่นักศึกษาผู้นั้นจะให้ความเคารพและฟังคำสั่งแนะนำของท่าน กลับแสดงอาการไม่สุภาพและพูดจาโต้เถียงแสดงความคิดเห็นที่ไม่เป็นการเคารพและให้การเชื่อฟังอาจารย์ตามที่ควรจะเป็น ข้าพเจ้าได้เห็นท่านขมสดีและเดินจากนักศึกษาผู้นั้นไปโดยความผิดหวัง แต่มิได้แสดงอาการเคียดแค้นหรือจะหาทางสอบสวนวินัยนักศึกษาแต่อย่างใด และอีกครั้งหนึ่งเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำนักศึกษาและคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการทำกิจกรรมของนักศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอะไร ข้าพเจ้าจำไม่ได้ ซึ่งในขณะนั้นผู้บริหารเห็นว่าเป็นการทำผิดวินัยร้ายแรงของนักศึกษาซึ่งสมควรจะสอบสวนวินัยและตัดชื่อนักศึกษาจากการเป็นนักศึกษาได้ แต่ท้ายที่สุดท่านอาจารย์ป่วยมิได้ดำเนินการเพื่อจะใช้มาตรการลงโทษนักศึกษาตามกฎหมายเกณฑ์วินัยนักศึกษา การงดเว้นการกระทำการดังกล่าวของท่านอาจจะตีความว่าเป็นการใช้อำนาจไม่เด็ดขาดในการแก้ไข้ปัญหา แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าการใช้ขันติธรรมและเมตตาธรรมของท่านต่อนักศึกษาของอาจารย์ป่วยในการแก้ไข้ปัญหาเรื่องนี้เป็นทางออกที่ดีที่สุดแล้ว ถ้าหากใช้อำนาจดำเนินการเคร่งครัดตามวินัยนักศึกษา น่าจะเกิดความไม่สงบในมหาวิทยาลัย เพราะการประท้วงคัดค้านของกลุ่มนักศึกษาจะยืดเยื้อ การบริหารภารกิจงานนักศึกษาน่าจะขาดความร่วมมือจากฝ่ายนักศึกษาเพิ่มขึ้น

๒.๗ การไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคในการควบคุมการดำเนินงานกิจการนักศึกษา

ถึงแม้การควบคุมการบริหารงานกิจการนักศึกษาของมหาวิทยาลัยจะไม่สามารถควบคุมให้องค์การนักศึกษา และผู้นำนักศึกษาบางกลุ่มทำกิจกรรมนอกหลักสูตรให้เกิดความสมดุลทั้งในด้านกีฬา ด้านวัฒนธรรม และ กิจกรรมนอกหลักสูตรด้านอื่น ๆ เพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอนตามหลักสูตรก็ตาม และถึงแม้ จะถูกกลุ่มชนบางกลุ่มที่มีแนวคิดในทางการปกครองและการบริหารมหาวิทยาลัยแตกต่างจากท่าน จะกล่าวหา ป้ายสีท่านผิดไปจากความเป็นจริงก็ตาม ก็ไม่ทำให้ท่านท้อถอยถึงขนาดที่จะต้องพิจารณาตนเองลาออกจาก ตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านยังคงปฏิบัติหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการนักศึกษาและรับผิดชอบควบคุมการบริหารการศึกษาต่อไป และเมื่อข้าพเจ้าจะขอลาออกจากตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายการ นักศึกษาเพราะปัญหาสุขภาพเป็นโรคลำไส้ และสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการนักศึกษา ไม่ เอื้ออำนวยให้นักศึกษาเห็นด้วยกับแนวคิดให้นักศึกษางดเว้นที่จะเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองนำ ปัญหาเข้าสู่มหาวิทยาลัยได้ และเมื่อท่านไม่อยู่ก็ไม่มีใครพอที่จะเป็นที่พึ่งเพื่อขอคำปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหา เช่นท่านได้ ท่านไม่ยอมให้ข้าพเจ้าลาออกแต่ให้กำลังใจให้ดำรงตำแหน่งทำหน้าที่ต่อไป และแนะนำว่า ถ้าหากมีปัญหาลำดับที่สามที่ต้องคำปรึกษาหารือเมื่อท่านไม่อยู่ ขอให้ข้าพเจ้าขอคำปรึกษาหารือกับท่านอาจารย์ เกริกเกียรติ ท่านอาจารย์เกริกเกียรติผู้นี้คือ ศาสตราจารย์ เกริกเกียรติ พิพัฒนเสวีธรรม ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำ ในคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในสมัยนั้น ข้าพเจ้าจึงได้งดเว้นการเสนอขอลาออกจาก ตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาตามคำแนะนำ

การดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของท่านอาจารย์ป๋วยโดยใช้หลักเมตตาธรรม ขันติธรรม และสันติประชาธรรมปกครองนักศึกษา โดยใช้เหตุผลทั้งห้ามทั้งจูงใจขอความร่วมมือจากผู้นำองค์กร นักศึกษาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ให้นำปัญหาการเคลื่อนไหวทางการเมือง มาให้ใช้อาคารสถานที่ มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางในการเคลื่อนไหวในการต่อสู้และจัดเวทีอภิปรายต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เสียการเรียนของ ตนเองและของนักศึกษาอื่น ๆ ตามปกติไม่ได้ผลบ้าง และแม้จะเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับผู้นำนักศึกษา ก็ไม่ได้ใช้วิธีรุนแรงลงโทษนักศึกษาตามที่หลายคนคาดหวัง ทำให้กลุ่มอิทธิพลอนุรักษ์นิยมจำนวนหนึ่งไม่พอใจ และหาทางกล่าวร้ายป้ายสีทำลายชื่อเสียงของท่านอาจารย์และมหาวิทยาลัยหลายครั้งหลายอย่างอย่างต่อเนื่อง และเป็นขบวนการ เช่น กล่าวหาว่าท่านรู้เห็นเป็นใจให้การสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา จนเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวายในสังคม และสงสัยว่าท่านอาจารย์ป๋วยจะเป็นคอมมิวนิสต์บ้าง ซึ่งข้อกล่าวหา เหล่านี้ไม่มีมูลความจริงแต่อย่างใด เพราะท่านไม่เคยสนับสนุนการใช้กำลังในการแก้ไขปัญหาในการบริหาร ในทางตรงกันข้ามท่านอาจารย์ป๋วย ท่านเลื่อมใสในแนวคิดแบบสันติประชาธรรม และไม่สนับสนุนแนวคิด และวิธีการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ ท่านกลัวลัทธิและการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ ท่านเคยกำหนด นโยบายให้ข้าพเจ้าปฏิบัติในการสอดส่องดูแลกิจการนักศึกษาไม่ให้การสนับสนุนนักศึกษาที่จะไปร่วมการ สัมมนาและทำกิจกรรมที่จัดโดยองค์กรที่อยู่ภายใต้การครอบงำของลัทธิคอมมิวนิสต์โดยไม่ได้อธิบายให้ข้าพเจ้า ทราบว่าลัทธิดังกล่าวนั้นคืออะไร และเมื่อผู้นำนักศึกษาท่านหนึ่งจะไปร่วมประชุมสัมมนาเกี่ยวกับบทบาทของ นักศึกษาและประชาชนในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมและการปกครองประเทศที่ย่องงก จัดโดย องค์กรต่างประเทศองค์กรหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าจำไม่ได้ ท่านก็ถามข้าพเจ้าว่าองค์กรนี้เป็นองค์กรที่ถูกครอบงำ โดยคอมมิวนิสต์หรือไม่ ถ้าหากใช่จะต้องแนะนำป้องกันไม่ให้นักศึกษาไปร่วมการประชุมสัมมนาในครั้งนั้น ข้าพเจ้าไม่มีข้อมูลว่าองค์กรที่เชิญไปร่วมสัมมนานั้นเป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของใครและนิยมลัทธิ คอมมิวนิสต์หรือไม่ จึงไม่สามารถจะให้ข้อมูลแก่ท่านในการตัดสินใจในครั้งนั้นได้

ความประสงค์ของกลุ่มอนุรักษ์นิยม ที่ต้องการจะควบคุมลดอำนาจ บทบาท และกิจกรรมของกลุ่มนักศึกษาประชาชน ที่นิยมความเสมอภาคชอบเรียกร้องและขอความเป็นธรรมโดยการรวมกลุ่มอภิปรายกดดันรัฐบาล ให้แก้ไขปัญหา เป็นเหตุให้กลุ่มดังกล่าวเคลื่อนไหวกดดันเข้าขวางกั้นการจัดการอภิปรายเรียกร้องสิทธิของกลุ่มนักศึกษาและประชาชนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถึงสองครั้ง ครั้งแรกจำไม่ได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อใดในปี ๒๕๑๗ แต่ในครั้งนั้นผู้บริหารมหาวิทยาลัยด้วยการช่วยเหลือของเจ้าพนักงานตำรวจสามารถจะเจรจาใจให้กลุ่มนักศึกษา ประชาชนที่มาร่วมกิจกรรมได้ยกเลิกการประชุม และเดินทางออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ก่อนที่กองกำลังกลุ่มผู้ต่อต้านจะเข้ามาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้วทุบและเผาตีคณะสังคมนิยมสังคมนิยมแล้วถอนตัวออกจากมหาวิทยาลัยตามคำสั่งของผู้นำ หลังจากกลุ่มผู้ทำลายถอนตัวจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ข้าพเจ้าและคุณพิชาญหัวหน้างานพัสดุอาคารสถานที่ของมหาวิทยาลัยได้นำกลุ่มอาจารย์และเจ้าหน้าที่ธุรการของมหาวิทยาลัยเข้าดำเนินการดับไฟที่กำลังลุกไหม้ไปบางส่วนแล้วให้ดับลง มหาวิทยาลัยได้รับความสูญเสียในครั้งนั้นพอสมควร

บทเรียนในครั้งนั้น ทำให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยใช้ความพยายามหาทางที่จะห้ามปรามให้เหตุผลให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองร่วมเรียกร้องสิทธิของประชาชน และงดเว้นการดำเนินการใช้อาคารสถานที่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อเป็นสถานที่ชุมนุมและเวทีอภิปรายเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย โดยไม่ได้รับอนุญาตยิ่งขึ้น แต่ความพยายามดังกล่าวไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร เช่นเมื่อผู้นำประชาชนในจังหวัดนครปฐมถูกกลุ่มผู้มีอำนาจจับกุมนำตัวไปสังหารโดยการแขวนคอและจอมพลถนอม กิตติขจร อดีตหัวหน้าคณะรัฐบาลทหารที่ขบวนการนักศึกษาประชาชนเคยรวมตัวขับไล่จากประเทศไทยไปอยู่ต่างประเทศ จะขอเดินทางกลับประเทศไทย ขณะเป็นพระภิกษุ กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และกลุ่มนักศึกษา มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ได้ทำจดหมายยื่นประท้วง มิให้รัฐบาลอนุมัติการเดินทางกลับประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร ผ่านทบวงมหาวิทยาลัยต่อคณะรัฐบาลแล้วไม่เป็นผล จึงได้นัดชุมนุมใหญ่ที่ท้องสนามหลวง ในวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๘ และหากจะต้องเคลื่อนไหวยึดเยื้อจะใช้สนามฟุตบอลมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นสถานที่ชุมนุมต่อไป มหาวิทยาลัยจึงออกประกาศห้ามนักศึกษาไม่ให้ทำการชุมนุมประท้วงในมหาวิทยาลัย และได้ใส่กุญแจปิดประตูค้ำประตูมหาวิทยาลัยด้านสนามหลวงทั้งสองประตูเพิ่มเติม เพื่อป้องกันมิให้ผู้ชุมนุมมาใช้สถานที่ของมหาวิทยาลัยในวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๘ พร้อมกับขอกำลังตำรวจมาช่วยเหลือป้องกันการบุกรุกเข้ามาชุมนุมในมหาวิทยาลัย เจ้าพนักงานตำรวจท้องที่ขณะสงครามได้ส่งกองกำลังติดอาวุธปืนยาวปืนสั้นเกือบครบมือมาเตรียมพร้อมเฝ้ารอช่วยกันแก้ไขปัญหา และเฝ้าสังเกตการณ์อยู่ในบริเวณลานอนุสาวรีย์ข้างวัดมหาธาตุด้านตะวันออก ติดกับท้องสนามหลวง

เมื่อถึงยามเย็นกลุ่มประชาชนนักศึกษาผู้ร่วมประท้วงได้ตัดสินใจเคลื่อนไหวขบวนเข้ามาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยใช้เลื่อยตัดโซ่ที่คล้องประตูออกและเปิดประตูเข้ามาชุมนุมในมหาวิทยาลัย เจ้าพนักงานตำรวจท้องที่ขณะสงครามได้ส่งกองกำลังมาเตรียมพร้อมเฝ้ารอช่วยกันแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้เคลื่อนไหว และการที่ข้าพเจ้าไม่ได้เรียกร้องให้เจ้าพนักงานตำรวจพร้อมอาวุธเข้ามาขวางกั้นการเคลื่อนไหวขบวนเข้ายึดมหาวิทยาลัยในครั้งนั้น เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าอาจจะเกิดการปะทะกันระหว่างประชาชนกับเจ้าพนักงานตำรวจที่มีอาวุธพร้อม ซึ่งจะทำให้เกิดการใช้กำลังปราบปราม มีการใช้อาวุธโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการนองเลือดและเสียชีวิตก็อาจจะเป็นไปได้ ยิ่งกว่านั้นกลุ่มประชาชนผู้มาร่วมที่ท้องสนาม ไม่ทราบว่ามีใครเป็นใครอาจจะไม่มีผู้ประสงค์ดีเข้าร่วมกันกระทำการผสมโรงทำให้เกิดความไม่สงบเพื่อเป็นข้ออ้างหาทางปราบปรามประชาชนที่มาชุมนุมก็ได้

ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนั้น ข้าพเจ้าซึ่งเป็นคนหนึ่งที่ได้รับผิดชอบต่อการดูแลมหาวิทยาลัยซึ่งไม่อาจป้องกันไม่ให้บุคคลอย่างมากมายหยุดการเคลื่อนไหวได้ จำเป็นต้องยอมให้กลุ่มประชาชนและนักศึกษาผู้ชุมนุมเข้ายึดสนามฟุตบอลเพื่อเป็นเวทีในการอภิปรายและประท้วงการเดินทางกลับของจอมพลถนอม กิตติขจรต่อไป มหาวิทยาลัยก็ต้องหยุดเรียนงดการสอนตามปกติโดยปริยายในวันที่ ๕ ตุลาคม

ในการชุมนุมครั้งนี้ท่านอาจารย์ปวยและผู้บริหารมหาวิทยาลัยทุกคนเป็นห่วงต่อสภาวะการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่นักศึกษาและผู้ร่วมชุมนุมมาก เพราะสถานีวิทยุของกลุ่มผู้มีอำนาจได้ออกข่าวและข้อวิจารณ์ที่ร้ายแรงต่อกลุ่มผู้ประท้วงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปในทางลบ และเรียกร้องให้ประชาชนและมีอำนาจดำเนินการหาทางตอบโต้กลุ่มผู้ประท้วงให้ได้

จากข่าววงในของอาจารย์ที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้คัดค้านการชุมนุม นำเชื่อก็คือว่าจะมีการใช้กองกำลังติดอาวุธเข้าปราบปรามกลุ่มผู้ประท้วงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในไม่ช้า ในตอนเย็นของวันที่ ๕ ประมาณสามทุ่ม ข้าพเจ้าได้ไปพบผู้นำนักศึกษาพร้อมกับแจ้งเรื่องดังกล่าวให้ผู้นำนักศึกษาทราบและพิจารณาหาทางหยุดการชุมนุมแจ้งให้ผู้ชุมนุมออกจากมหาวิทยาลัย แต่ผู้นำนักศึกษาแจ้งว่าไม่สามารถจะหยุดการชุมนุมได้ ต่อมาภายหลังข้าพเจ้าทราบว่าในเวลาก่อนหน้านั้นท่านอาจารย์ปวยได้ส่งตัวแทนไปเจรจาให้เหตุผลและขอร้องให้ผู้นำนักศึกษาได้หยุดการประท้วงเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้ผลตามที่ต้องการ

ความกลัวในเหตุการณ์ร้ายที่จะเกิดขึ้นทำให้ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ได้เก็บของบางอย่างที่พอเก็บได้จากที่ทำงานกลับไปบ้านในคืนวันที่ห้า และในเช้าวันที่ ๖ ตุลาคม เมื่อข้าพเจ้ามาถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ยินเสียงปืนดังระรัวมาจากด้านวัดมหาธาตุไปทางคณะพาณิชย์และสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และทราบว่ากองกำลังติดอาวุธมีทั้งตำรวจ ทหารและประชาชนบางกลุ่มเข้าบุกยึดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และปิดประตูเพื่อจับกุมนักศึกษาและผู้อยู่ในมหาวิทยาลัยไปคุมขังที่สถานีตำรวจบางเขน

รัฐบาลพลเรือนถูกผู้นำทางทหารเข้ายึดอำนาจปกครองประเทศ ท่านอาจารย์ปวย จึงต้องเดินทางออกนอกประเทศ ส่วนอาจารย์และผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้ช่วยกันไปประกันตัวนักศึกษาและข้าราชการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ผู้ถูกจับกุมออกจากที่คุมขัง ในขณะที่ทหารเข้ายึดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านรองอธิการบดีฝ่ายบริหารได้มีบทบาทสำคัญสูงสุดในการดูแลกิจการและทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย และในโอกาสแรกที่มีโอกาสเข้าไปในมหาวิทยาลัยข้าพเจ้าได้เข้าไปเก็บแฟ้มประวัติที่อยู่และรูปถ่ายของผู้นำนักศึกษาที่ข้าพเจ้าเคยรวบรวมไว้ และเคยเสนอให้ท่านอาจารย์ปวยได้ทราบ ออกมานำกลับบ้านแล้วเผาทำลายทิ้งทั้งหมด เพราะเห็นว่าฝ่ายควบคุมปราบปรามนักศึกษาน่าจะแสวงหาข้อมูลดังกล่าวเพื่อดำเนินการบางอย่าง และเป็นดังที่ข้าพเจ้าคาดไว้ไม่ผิด ต่อมาในภายหลังมีเจ้าหน้าที่สารบาญมหาวิทยาลัยท่านหนึ่งมาพบและสอบถามข้าพเจ้าว่ายังมีแฟ้มประวัตินักศึกษาดังกล่าวหรือไม่ ถ้ามีจะได้นำไปให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้มาติดต่อได้ ข้าพเจ้าตอบว่าไม่มีแต่ไม่ได้เหตุผลว่าเพราะเหตุใด

นอกจากนั้นเมื่อข้าพเจ้าถูกเจ้าพนักงานสอบสวนเชิญตัวไปสอบสวนที่สถานีตำรวจ เจ้าพนักงานสอบสวนก็พยายามสอบถามว่า นอกจากชื่อผู้นำนักศึกษาในองค์การนักศึกษาตามเอกสารของมหาวิทยาลัยแล้วและให้การไปแล้ว ยังมีกลุ่มนักศึกษาอื่น ๆ หรือไม่และมีใครเป็นผู้บริหารของกลุ่มบ้าง ข้าพเจ้าซึ่งไม่ได้รับผิดชอบงานการนักศึกษาและไม่มีแฟ้มของกลุ่มใด ๆ อยู่ในครอบครองเลยจึงไม่สามารถตอบเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากจะตอบว่าไม่ทราบ ถ้าตอบไปว่ามีกลุ่มใดบ้างและมีใครบ้างข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่าเจ้าพนักงานตำรวจหรือกลุ่มผู้ใช้อำนาจปกครองจะติดตามผู้นำกลุ่มต่าง ๆ มาทำอะไรบ้าง ความกลัวของนักศึกษาต่อการติดตามจับกุม คุมขัง ทำให้มีนักศึกษาจำนวนหนึ่งไม่ทราบว่ามีมากน้อยเพียงใดหนีเข้าไปอยู่ในป่าและหลีกเลี่ยงกลับคืนมาดำรงชีวิตในชุมชนในภายหลังเป็นบางส่วน ตามนโยบายการเมืองนำการทหารของ ฯพณฯ ท่านพลเอก เปรม ติณสูลานนท์

หลัง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๘ ท่านอาจารย์ป่วยได้ออกจากประเทศไทยไปอยู่ที่ประเทศอังกฤษกับภรรยาของท่าน และได้รับเชิญให้ไปชี้แจงข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๘ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้รัฐสภาอเมริกาได้ทราบ ข้าพเจ้าได้ทราบว่าท่านได้ให้ข้อเท็จจริงแก่รัฐสภาอเมริกาตามความเป็นจริงอย่างกล้าหาญตามที่ท่านทราบ หนึ่งความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย สหกรณ์นักศึกษาและอาจารย์มีอย่างมากมายโดยไม่ทราบว่ามีใครกระทำและรัฐบาลได้ชดเชยค่าเสียหายบางส่วนแก่มหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ไม่ได้มีการชดเชยความเสียหายแก่ทรัพย์สินส่วนตัวของชาวธรรมศาสตร์ ในช่วงก่อนที่ท่านจะป่วยเป็นอัมพาต ข้าพเจ้าได้ติดต่อท่านเพื่อไปเยี่ยมท่านที่อังกฤษท่านตอบรับที่จะให้ไปเยี่ยม แต่ก่อนที่จะไปเยี่ยมท่านได้ท่านป่วยเป็นอัมพาตไม่พร้อมที่จะให้ข้าพเจ้าไปเยี่ยมท่านได้ ข้าพเจ้าจึงมีโอกาสได้เยี่ยมคำนับแสดงความคารวะต่อท่านหลายครั้งเฉพาะเมื่อท่านเดินทางกลับมาเยี่ยมเมืองไทยในภายหลังเท่านั้น

๓. ผลงานเกี่ยวกับกิจการนักศึกษาที่ให้คุณประโยชน์แก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แก่ประชาชน และประเทศชาติที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน

แม้กาลเวลาจะผ่านไปถึง ๒๓ ปีนับแต่ท่านอาจารย์ป่วย ในชื่อเต็มว่า ศ.ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ ได้พ้นจากตำแหน่งอธิบดีธรรมศาสตร์ แนวคิด ผลงาน และแนวการปฏิบัติของท่านอาจารย์ปวยยังส่งผลดีแก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และชาวธรรมศาสตร์ รวมทั้งแก่ประชาชนและประเทศชาติในยุคปัจจุบัน ข้าพเจ้าจึงขอแนะนำสรุปให้ทราบพอเป็นสังเขปเฉพาะในเรื่องกิจการนักศึกษาที่ท่านพิจารณาดังนี้

๓.๑ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังคงเป็นสถาบันการศึกษาชั้นนำในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาให้แก่นักศึกษาที่บิดามารดามีฐานะยากจนให้มีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น โดยการจัดหาทุนให้เปล่าหรือให้กู้ยืมเพื่อนำไปใช้จ่ายในการศึกษาของนักศึกษา ทำให้เกิดโครงการกู้ยืมเพื่อการศึกษาของรัฐบาลในปัจจุบัน

๓.๒ หลักสูตรการศึกษาระดับบัณฑิตอาสาพัฒนาชนบทและการทำกิจกรรมนอกหลักสูตรของนักศึกษาในการไปศึกษาหาความรู้และพัฒนาชนบทที่นักศึกษาจัดทำโดยออกค่าใช้จ่ายเองในอดีต ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและทบวงมหาวิทยาลัยในการจัดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการดังกล่าวอย่างเป็นทางการมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว แม้ในปัจจุบันนี้บรรยากาศและความสนใจของบัณฑิตและนักศึกษาที่จะร่วมโครงการดังกล่าวจะลดน้อยลงและลดความเร้าร้อนเข้มข้นลงไปกว่าในสมัยอดีตก็ตามที่

๓.๓ โครงการเสริมการศึกษาให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาที่นำโดยท่านอาจารย์ปวยยังคงเป็นแนวคิดและแรงจูงใจให้อาจารย์และสถาบันการศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และแหล่งอื่น ๆ ได้จัดโครงการบริการทางวิชาการแก่ชาวชนบทและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาต่อไป และขยายขอบเขตการบริการกว้างขวางเป็นที่ยอมรับกันมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน

๓.๔ แนวคิดการพัฒนาความรู้ความสามารถประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และพัฒนาองค์การประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตชาวชนบท ตามแนวคิดกระจายอำนาจทางการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย ได้รับการสนับสนุนมากขึ้น และแนวคิดการพัฒนาความรู้ความสามารถของนักศึกษาและบัณฑิตให้กลับไปพัฒนาชนบทของตนเองให้เข้มแข็งแม้จะท้าทายในทางปฏิบัติก็ยังมีประสบการณ์เผยแพร่แนวคิดอย่างเป็นทางการให้เป็นการยอมรับโดยทั่วไป โครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานตามแนวคิดโครงการแม่กลองถูกนำไปเผยแพร่และปฏิบัติเพิ่มขึ้น

๓.๕ ศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทั้งที่เคยขัดแย้งและไม่ขัดแย้งกับท่านอาจารย์ป่วยเกี่ยวกับวิธีการทำกิจการนักศึกษา ที่มีอายุอยู่ในปัจจุบัน ก็ยังซาบซึ้งถึงผลงานและความเมตตากรุณาที่ท่านอาจารย์ได้ให้แก่นักศึกษา คุณความดีและอุดมการณ์ทำงานเพื่อรับใช้ประชาชน และสร้างความเป็นธรรมในสังคมยังอยู่ในความทรงจำของศิษย์เก่าและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่เสื่อมคลาย ศิษย์เก่าของท่านจำนวนมากยังทำคุณความดีแก่ประชาชนและประเทศชาติตามแนวคิดของท่านอาจารย์ป่วยสืบเนื่องมาเรื่อย ๆ ไม่หยุดหย่อน และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางการเมือง และการปกครองประเทศ ทั้งในระดับประเทศและในระดับท้องถิ่น ในสายตาของชาวธรรมศาสตร์และประชาชนจำนวนมาก ท่านอาจารย์ป่วยเป็นอธิการบดีชั้นนำที่ท่านประยูรชนม์มิใช่ต่อธรรมศาสตร์เท่านั้น แต่ยังทำคุณประโยชน์แก่ประชาชน โดยเฉพาะชาวไร่ชาวนาในชุมชนชนบท และต่อสังคมและประเทศชาติอย่างมากมาย สมควรจะได้รับยกย่องไว้ในใจตลอดกาล และสมควรจะยึดถือเป็นแบบอย่างแห่งการทำงานด้วยความขยัน อดทน และความเสียสละเพื่อประโยชน์ของมหาชนในการดำรงชีวิต

บรรลือ คงจันทร์

อาจารย์ปวยในงานสังสรรค์
เพื่อนใหม่ ซึ่งจัดขึ้นในโอกาส
เริ่มปีการศึกษาใหม่

บางเลี้ยวของอาจารย์ป่วย อังภากรณ์ คนดีที่ข้าพเจ้าศรัทธา

พระพุทธเจ้าเป็นบรมศาสดา ผมเชื่อว่าท่านต้องเป็นคนดีจริง ๆ จึงได้มีผู้เลื่อมใสศรัทธามานานนับพัน ๆ ปี ทั้ง ๆ ที่ผมเกิดไม่ทันท่าน แต่เกิดภายใต้ร่มเงาพระธรรมคำสั่งสอนของท่าน ซึ่งผมก็ได้ปฏิบัติตามนั้น ส่งผลให้ตนเองมีความสุข มีความสำเร็จในชีวิตตามอัฏฐาพตราบเท่าทุกวันนี้

อาจารย์ป่วย ก็เป็นหนึ่งในศาสดาของผมเช่นกัน แต่ผมโชคดีตรงที่ได้เป็นลูกศิษย์โดยตรง ได้เกิดร่วมสมัย ได้สัมผัส ได้สนทนาปราศรัย ประดุจดั่งพระสงฆ์ สาวกที่ติดตามตถาคตฉันใดก็ฉันนั้น และผมก็ไม่ได้ผิดหวังในศาสดาของผมแม้แต่น้อย

เนื่องจากผมได้เขียนเกี่ยวกับอาจารย์ป่วยไปบ้างแล้ว สมัยเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ผมได้พิมพ์หนังสือเล่ม ภายใต้อำนาจชื่อว่า “ธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งความหวัง ดร.ป่วย อังภากรณ์ คนดีที่โลกต้องการ” แต่เป็นการเขียนที่ค่อนข้างจุกจิกทุก เนื้อหาเลยไม่สมบูรณ์ดังตั้งใจ ทั้ง ๆ ที่ได้เตรียมเรื่องและเอกสารประกอบไว้มากพอสมควร ที่เสียดายที่สุดก็คือ ไปเจอเอาโรงพิมพ์ที่ล้มหลังสุดที่เขา มีผลงานเก่ามาอวด เป็นชื่อโรงพิมพ์เดียวกัน แต่พิมพ์ที่อื่น ทั้งนี้ทั้งนั้น เป็นเพราะผมเองที่เชื่อและไว้ใจพรรคพวกมากไป ทำให้ความตั้งใจที่จะพิมพ์ภาค ๒ กลายเป็นหมันไป แม้จะมีเนื้อหาพร้อมอยู่แล้วในตอนนั้น

ผมจึงมาสรุปได้ว่า อาจารย์ป่วยท่านก็คงผ่านการถูกหลอก หรือผ่านความล้มเหลวผิดพลาดมา มากเช่นกัน เพียงแต่ท่านไม่ค่อยถือสาอะไร และไม่มีโอกาสเล่าให้พวกเราฟังเท่านั้นเอง เรื่องที่รบกวนและก่อความรำคาญให้ท่านที่สุด น่าจะเป็นเรื่องถูกคนปรักปรำใส่ร้ายป้ายสี อย่างเช่น เรื่องลดค่าเงินปอนด์ ก็ถูกอดีตพนักงานธนาคารชาติคนหนึ่งเขียนโจมตีท่านทางหน้าหนังสือพิมพ์ ผมจำได้แต่ว่าท่านได้ชี้แจงเหตุผลว่า ท่านได้ทำหน้าที่ผู้ว่าการโดยสุจริตทุกประการ ถ้าไม่ทำเช่นนั้นสิทธิเกิดเรื่องเสียหายร้ายแรงแล้วใครจะรับผิดชอบ อีกเรื่องหนึ่งค่อนข้างจะเป็นเรื่องหมุมหมิมภายในธนาคาร กล่าวคือ มีผู้ได้บังคับบัญชาคนหนึ่งถือโอกาสเอาของขวัญไปให้ท่านที่บ้าน แต่ท่านไม่ยอมรับ และขอให้นำกลับไป เผอิญผู้ได้บังคับบัญชาคนนั้นอยู่ในตระกูลเก่าแก่มี่ชื่อเสียง คนในตระกูลนั้นที่อยู่ในธนาคารชาติก็เลยถือโกรธและผูกใจเจ็บท่านเรื่อยมา ตอนนั้นพวกเขาจะเลิกไปแล้ว ยัง ผมไม่กล้ายืนยัน แต่จะเป็นรายเดียวกับที่อาจารย์เคยเขียนถึงหรือเปล่านั้นไม่ทราบ

แต่มีอยู่เรื่องหนึ่งที่ท่านทนไม่ได้ถึงกับต้องขอขบามีศาลเป็นที่พึ่ง ก็คือ ตอนที่ท่านมาดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว มีขบวนการสาตโคโลนให้ร้ายป้ายสีเป็นการใหญ่ ถึงกับเขียนลงหนังสือพิมพ์ใส่ความกันอย่างหน้าด้าน ๆ อาจารย์พยายามชี้แจงข้อเท็จจริงถึงกับเจรจาขอทำความเข้าใจกับคู่กรณีกันเลยทีเดียว แต่ฝ่ายนั้นไม่ยอมมาตามนัด เมื่อการเจรจาไม่เป็นผล ท่านจึงตัดสินใจนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาล และศาลก็ได้พิพากษาลงโทษจำเลยทั้งปรับทั้งจำ แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งขบวนการอุบาทว์ได้ หลังจากนั้นท่านก็ไม่มีโอกาสได้อำศัยขบามีศาลยุติธรรมในเรื่องใด ๆ อีกเลย ที่กล่าวมานี้สังคมพอจะทราบกันบ้างแล้ว จึงขอถือโอกาสเขียนเรื่องเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยต่าง ๆ ที่คิดว่าน่าจะเป็นข้อคิดสำหรับผู้สนใจ

สมัยที่ท่านเป็นคณบดีเศรษฐศาสตร์ ท่านได้ก่อตั้งเศรษฐศาสตร์ภาคค่ำขึ้นมา เพื่อเปิดโอกาสให้
ผู้ทำงานในตอนกลางวันมีโอกาสเข้ามาเรียนมหาวิทยาลัยได้ โดยเปิดในปี ๒๕๐๘ เป็นปีแรก รับนักศึกษา
เท่ากับภาคกลางวัน คือ ๒๕๐ คน ต่อมาเมื่อนักศึกษาภาคค่ำคนหนึ่งสอบเข้าทำงานที่ธนาคารชาติได้ แต่ยังหา
ผู้ค้ำประกันไม่ได้ เขาจึงไปขอความช่วยเหลือจากท่าน ท่านบอกว่าท่านอยากจะช่วยค้ำให้ แต่ในฐานะท่านเป็น
ผู้ว่าการ ท่านทำเช่นนั้นมันไม่เหมาะสม อาจจะทำให้คนเข้าใจผิดได้ว่าเป็นเด็กฝาก เป็นเด็กของผู้ว่าการ
ภายหลังผมสัมภาษณ์นักศึกษาคนนั้นว่าเขาไปเอาใครค้ำประกันให้ และก็ยังเมื่อนักศึกษาภาคค่ำอีกคน รายนี้เรียน
จบแล้วไปต่อปริญญาโทที่สหรัฐอเมริกา ได้เขียนจดหมายไปหาอาจารย์ป่วย ที่ขณะนั้นยังอยู่เมืองนอก
เขาก็ไม่ถึงว่าอาจารย์ป่วยจะตอบจดหมายเขา แถมยังมีจดหมายแนะนำ (recommend) ในกรณีต่าง ๆ
อีกต่างหาก และหลังจากเรียนจบแล้ว เขาก็ได้เข้าทำงานต่อที่ธนาคารชาติ เมื่อปี ๒๕๕๒ เขาอยู่ในตำแหน่ง
ระดับรองผู้อำนวยการฝ่าย

หลังจากที่ได้อ่านหนังสือที่คุณคำนวณ สิทธิสมาน อดีตนายกองค้ำการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
(อมธ.) เรียบเรียง ชื่อ “บันทึกเบื้องลึกเบื้องหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ คือ ความทรงจำจากผู้รู้จริง
ฉบับสามัญชน” มีอยู่ตอนหนึ่งเขาบันทึกไว้ในหน้า ๓๒-๓๓ ของหนังสือดังกล่าวว่า

“สมโภชน์เป็นคนใต้ อยู่สุราษฎร์ธานี เข้ามาเรียนคณะเศรษฐศาสตร์ภาคค่ำ ขณะนั้นธรรมศาสตร์เปิด
สอนหลักสูตรปริญญาตรีเศรษฐศาสตร์ภาคค่ำ เปิดโอกาสให้คนทำงานกลางวันได้เรียน เศรษฐศาสตร์ภาคค่ำ
นี้แหละเป็นแหล่งรวมนักกิจกรรมนักเคลื่อนไหว และนักต่อสู้ทางการเมืองมากกว่าคณะอื่น ๆ...”

แต่คุณคำนวณไม่ได้ขยายความหรือให้เหตุผลว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้น เป็นแต่เล่าว่านักกิจกรรมที่เป็น
กำลังของ อมธ. นั้น มีนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ภาคค่ำเป็นตัวชูโรงอยู่มากมาย คือมากกว่าคณะอื่น ๆ จึง
ขอถือโอกาสกล่าวถึงสาเหตุเบื้องลึกจริง ๆ ว่า โดยปกติแล้วพวกเราภาคค่ำนั้นเปรียบได้กับนักศึกษาผู้ใหญ่ คือ
เป็นผู้ทำงานแล้ว และมาหาความรู้เพิ่มเติม โดยปกติถ้าเป็นที่อื่น นักศึกษาทำนองนี้มักจะไม่ยุ่งกับกิจกรรม
ใด ๆ เท่าไหร่ เรียนบ้าง ไม่เรียนบ้าง มาบ้าง ไม่มาบ้าง และแทบจะไม่รู้จักกัน แต่ที่ภาคค่ำเศรษฐศาสตร์
กลับตรงกันข้าม ทั้งนี้เป็นเพราะระบบระเบียบภายในคณะที่ว่าด้วยการทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักศึกษา
ซึ่งเริ่มใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ มีอาจารย์ที่ปรึกษาอยู่ ๒ คน คือ อาจารย์ ดร.ชัย กาญจนาคม เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษาภาคกลางวัน อาจารย์ ร.อ.วิโรจน์ โอสถานุเคราะห์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาภาคค่ำ ระเบียบ
ดังกล่าวให้มีธรรมนูญปกครองตนเอง โดยให้มีสภาผู้แทนนักศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนนักศึกษาชั้นปีละ ๕
คน ภาคกลางวัน (๔ ชั้นปี) มีผู้แทนนักศึกษาได้ ๒๐ คน ภาคค่ำ (๖ ชั้นปี) มีผู้แทนได้ ๓๐ คน รวม
ทั้งสภาจะมีผู้แทนนักศึกษาถึง ๖๐ คน รวมเอากรรมาการสโมสรนักศึกษาอีก ๒ คน และผู้แทนนักศึกษา
ปริญญาโทอีก ๒ คน รวมเบ็ดเสร็จถึง ๖๔ คน

ในสภาผู้แทนนักศึกษานี้เอง ก็จะมีการเลือกตั้งคณะกรรมการนักศึกษาขึ้นมาจำนวนหนึ่ง เพื่อบริหาร
กิจกรรมของนักศึกษาทั้งหมดภายในคณะ โดยมีประธานกรรมการนักศึกษา เป็นผู้รับผิดชอบคล้ายกับคณะ
รัฐมนตรีಯม ๆ คณะหนึ่ง ตัวสภาเองก็มีประธานสภาผู้แทนนักศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ การดำเนินการภายใต้
ธรรมนูญฉบับนี้

สภาจึงเป็นศูนย์รวมของนักศึกษาอย่างแท้จริง การจัดสรรงบประมาณต่าง ๆ การบริหารกิจการของ
คณะในบางส่วน ก็มีผู้แทนนักศึกษาเข้าร่วมด้วย เช่นว่าด้วยห้องสมุด ว่าด้วยงานนักขัตฤกษ์ทั้งหลาย
ทั้งปวง จะอยู่ภายใต้การบริหารของสภา และไม่ใช่สภาตรายางเสียด้วย ส.ส.ของสภาก็มีใช้ ส.ส.ฝึกถั่ว แม้แต่
การดำเนินการสรรหาคณบดี สภานี้ก็มอบบาทเสนอแนะเช่นกัน ขนาดอาจารย์ป่วย ได้รับการเลือกสรรเป็น

อธิการบดี ผู้แทนนักศึกษาจากสภานี้ได้เขียนจดหมายส่งไปให้อาจารย์ ณ ต่างประเทศ จดหมายนั้นถูก
แซงคั่นโดยหน่วยงานของรัฐ โดยจดหมายถูกกักไว้ในเมืองไทยนี้เอง ไม่มีโอกาสถูกส่งออกไปให้อาจารย์
ภายหลังทางการส่งจดหมายดังกล่าวคืนมาให้ผู้เขียน (ก็คือผม) ประทับข้อความเป็นภาษาอังกฤษ แปลได้ใจ
ความว่า “ไม่อาจส่งออกไปได้ ด้วยเหตุผลของทางราชการ” ผมยังงง ๆ อยู่เลยว่าแค่แจ้งข่าวการได้รับโหวต
ให้เป็นอธิการบดี ไม่น่าจะเป็นเรื่องต้องห้ามแต่ประการใด

ยิ่งตอนธรรมนูญการปกครองของนักศึกษา ที่จะมาใช้แทนระเบียบว่าด้วยสโมสรนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๑
ที่จะมีผลออกใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ถือว่าเป็นการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยที่สุดตั้งแต่มีการปกครองใน
ระบบนี้ในทุกระดับของประเทศและนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ภาคค่ำได้เป็นประธานสภาคนแรกขององค์การ
นักศึกษานี้ จริง ๆ แล้วตอนที่ที่ประชุมร่างธรรมนูญองค์การนักศึกษา ก็ได้มีการถกเถียงเรื่องคุณสมบัติของ
นายกองค์การนักศึกษากันมาก แต่ที่ประชุมกำหนดว่าต้องเป็นนักศึกษาที่เรียนอยู่ไม่เกินชั้นปีที่ ๔ สำหรับ
ภาคกลางวัน และไม่เกินชั้นปีที่ ๖ สำหรับนักศึกษาภาคค่ำ ที่ประชุมหวาดวิตกว่านักศึกษารุ่นเก่าก็เช่นผม
จะยึดตำแหน่งสำคัญหมด

ทั้งหลายทั้งปวงของการมีธรรมนูญปกครองตนเองเช่นนี้ ก็เนื่องจากคณาจารย์โดยเฉพาะคณบดี
เศรษฐศาสตร์ท่านใจกว้าง เปิดโอกาสให้นักศึกษามีสนาม มีเวทีประลองฝีมือในด้านต่าง ๆ นักศึกษา
ภาคค่ำก็เลยได้โอกาสแสดงฝีมือในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มที่ ส่วนคณะอื่น ๆ นั้น ผมเข้าใจว่าพวกเขาไม่มี
เวทีให้แสดงอย่างเป็นทางการ แต่เมื่อเห็นนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ภาคค่ำแสดงบทบาทได้เต็มที่ นักศึกษา
คณะอื่น ๆ ก็เลยเฮโลร่วมมือกอดคอกับนักศึกษาภาคค่ำ ผลักดันให้กิจกรรมมหาวิทยาลัยโดดเด่นโดดเด่น
ติดลมบนหลยเป็นจรวดไร้เทียมทาน

หันมาดูปรัชญาการบริหารและพัฒนามหาวิทยาลัยในความคิดของอาจารย์ป๋วยบ้างว่า ท่านเน้น วัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยใน ๓ ข้อ (ตามเอกสารเรื่องการพัฒนาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ดังนี้ :-

๑. อบรมให้นิสิตนักศึกษาเป็นปัญญาชน มีความรอบรู้ สามารถพิจารณาทั้งกรณีโลกและกรณีธรรม และสามารถใช้สติปัญญาคิดอ่านโดยชอบธรรม

๒. ฝึกสอนให้นิสิตนักศึกษา มีวิชาซีพระดับสูง เพื่อนำไปประกอบสัมมาชีพเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และสังคม

๓. ส่งเสริมวิชาการให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ทั้งทันเหตุการณ์และนำหน้าเหตุการณ์

ท่านยังได้ขยายความถึงปัจจัยที่นำมาวิทยาลัยบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้นั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยหลัก ๆ ไม่น้อยกว่า ๓ ปัจจัย ได้แก่

๑. มีบรรยากาศอันเหมาะสมสำหรับเป็นสำนักการศึกษาและการวิจัย มีวิธีการสอนชนิดที่ส่งเสริมให้ วิชาความรู้ความคิดแตกฉาน มิใช่ส่งเสริมแต่การท่องจำ

๒. มีการประสานระหว่างสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความรอบรู้ การประสานวิชานี้สำคัญทั้งภายในวง สังคมศาสตร์ วงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและในระหว่างสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ

๓. มีระบบบริหารดี และเป็นระบบที่มีสมรรถภาพ ถ้าระบบบริหารเกิดบกพร่อง อาจารย์ที่ดีย่อมจะมี มากพอมิได้ ปัจจัยบรรยากาศก็ย่อมต้องขึ้นอยู่กับระบบบริหารอยู่มาก

ท่านยังได้กล่าวต่อถึงระบบบริหารมหาวิทยาลัยที่มีประสิทธิภาพว่า น่าจะมีลักษณะเด่น ๆ อย่างน้อย ๓ ประการ ได้แก่

๑. การควบคุมการบริหารและวางนโยบายเป็นไปโดยหลักประชาธิปไตย

๒. ระบบบริหารต้องเกื้อหนุนต่อความก้าวหน้าทางวิชาการ

๓. การบริหารงานบุคคล ต้องเหมาะสมกับคนประเภทอาจารย์

อาจารย์ป๋วยยังได้เสนอแนะเอาไว้ว่า

“งานของมหาวิทยาลัย ไม่ใช่งานที่อยู่หนึ่ง คงสภาพอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเพียงแต่จะใช้เวลาอ่านเอกสาร ลงลายมือชื่อเข้าประชุมตามวาระแล้วก็เสร็จเรื่องไปวันหนึ่ง ๆ ทามิได้ เป็นงานที่ต้องใช้ความคิด ต้องใช้เวลา พินิจพิจารณาตรวจสอบท้าวหน้าให้เกิดความเจริญแก่สถาบันและนิสิตนักศึกษายู่เสมอ

นักการเมืองบางท่าน ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่บางท่าน นักธุรกิจบางท่าน อาจมีคุณสมบัติสามารถครองตำแหน่ง สำคัญในมหาวิทยาลัยได้เป็นอย่างดี แต่ไม่ใช่ว่าทุกท่าน หรือไม่ว่าใครที่ไหนที่มีอำนาจในแผ่นดิน จะจัดได้ว่า มีคุณสมบัติ เหมาะกับตำแหน่งสำคัญในมหาวิทยาลัย เพราะงานสำคัญอย่างนี้ต้องการผู้ที่ปฏิบัติงานใน ตำแหน่ง...นั้นได้เต็มเวลา หรืออย่างน้อยก็ต้องการให้ผู้ครองตำแหน่งนั้น ๆ ถือว่า ตำแหน่งนั้นเป็นงานเอก ของตน ไม่ใช่งานที่จะเจียดเวลาไปทำ

มักจะมีผู้นำมากล่าวอ้างว่า คือในกรณีที่มีมหาวิทยาลัยบางแห่งมีผู้พยายามเข้ามาชักจูงให้นิสิตนักศึกษา ออกนอกกลุ่มนอกทาง เช่น เป็นปรปักษ์กับรัฐบาล จนมีผู้กล่าวอีกว่า นักการเมืองหรือผู้ครองตำแหน่งทางการเมือง ไม่ควรครองตำแหน่งสำคัญในมหาวิทยาลัย เพราะอาจจะชักนำการเมืองเข้าสู่บรรยากาศของมหาวิทยาลัย ทำให้พรรคการเมืองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถชักจูงนิสิตนักศึกษาให้เอียงไปทางใดทางหนึ่ง ผู้เขียน (อาจารย์ป๋วย) เองไม่ลื้มจะห่วงนักในข้อนี้เพราะเชื่อว่าอาจารย์ต่าง ๆ และนิสิตนักศึกษามีวิจรรณญาณในด้านการเมืองได้ดี พอที่จะต้านทานต่ออิทธิพลอันไม่ชอบธรรม หากจะมีผู้พยายามกระทำเช่นนั้น ปฏิบัติการของคณาจารย์และ

นิสิตนักศึกษาอาจจะเป็นไปในทางตรงข้ามกับที่คาดหวังไว้ก็เป็นได้ เฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าได้เห็นอิทธิพลในทาง
ไม่ชอบธรรมต่อตาอยู่ เพราะนักการเมืองก็ยิ่งรู้พลาดได้เหมือนกัน...”

คงจะด้วยข้อเขียนเช่นนี้กระมัง หลังจากที่จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ถอนตัวออกจากตำแหน่งอธิการบดี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยให้พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ (พระองค์เจ้า
วรวงศ์ไวยากร-วรวงศ์) ทรงดำรงตำแหน่งอธิการบดีแทน แต่ตัวจอมพลถนอม ยังคงดำรงตำแหน่งนายก
สภามหาวิทยาลัยอยู่ (ปี พ.ศ. ๒๕๑๐) หลังจากนั้นไม่นาน ก็ถอนตัวออกไปจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อย่างเงียบ ๆ

อาจารย์ป่วยท่านเชื่ออย่างจริงใจว่า นิสิตนักศึกษาคงเป็นผู้ใหญ่พอตัว ดังนั้น เมื่อมีการจัดงาน
ต้อนรับนักศึกษาใหม่ขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านจึงได้กล่าวต้อนรับนักศึกษาใหม่ใน
ฐานะอธิการบดีมีใจความบางส่วนว่า

“...อีกข้อหนึ่งที่พวกเราชาวธรรมศาสตร์ ทั้งอาจารย์และนักศึกษาเก่า-ใหม่ มีความภาคภูมิใจ ก็คือ ชาว
ธรรมศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความสามารถใช้ความคิดของตนเองโดยอิสระ ไม่หลงเชื่อมงายในเรื่องต่าง ๆ
โดยไม่ได้อบสวนหลักฐานข้อเท็จจริงให้แจ้งชัด ไม่มีใครสามารถชักจูงได้โดยปราศจากเหตุผล และยังมี
ความคิดริเริ่มในการคิดและการเขียนพอสมควร รวมถึงยังจะต้องมีจุดหมายปลายทางอันสูงส่งที่จะศึกษา
เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ตนเอง ประชาชนและสังคมโดยรวมอีกด้วย ดังคำกล่าวของชาวธรรมศาสตร์
ที่ว่า “ฉันรักธรรมศาสตร์ เพราะธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน...” ”

ชาวธรรมศาสตร์จึงเห็นเป็นเรื่องปกติที่อธิการบดีเดินทางไปต่างประเทศบ่อย ๆ เพื่อร่วมประชุม สัมมนา
ในระดับสากลทั่วโลก เพื่อสร้างผลงานให้เกิดแก่มหาวิทยาลัย ในทางวิชาการ ในด้านทุนการศึกษา ในด้าน
พัฒนามหาวิทยาลัยและไปอย่างเปิดเผย มีกำหนดการอย่างแน่ชัด แต่ขบวนการอุบายก็ถือโอกาสใส่ร้าย
ป้ายสีหาว่าท่านเดินทางไปวางแผนการร้ายนอกประเทศ แม้ท่านจะแสดงหลักฐานและชี้แจงเหตุผลเท่าไร ๆ
ก็หาได้นำพาไม่ ลงท้ายแม้จะสามารถกำจัดและทำลายท่านลงไปได้ แต่ผลสะท้อนอันลึกลับก็ส่งผลให้ประเทศ
ไทยประสบชะตากรรมอย่างเลวร้ายที่คาดไม่ถึงในเวลาต่อมา เยาวชนไทยขาดผู้นำในอุดมคติ จึงพากัน
สะเปะสะปะไร้ทิศทางจนกระทั่งทุกวันนี้แล้วใครอยากจะเป็นคนดีกันเล่า ในเมื่อคนดีต้องหนีภัยหัวซุกหัวซุน
เช่นนี้

อาจารย์ป่วยท่านแสดงออกถึงความจริงใจและลงมือปฏิบัติให้เห็นทั่วกันในงานวันรับเพื่อนใหม่ของ
คณะเศรษฐศาสตร์ ท่านจะมาร่วมสนุกสนานด้วยจนเสร็จงาน ที่สำคัญท่านไม่ต้องการให้นักศึกษาไปรบกวน
ขอสปอนเซอร์ให้เดือนร้อนคนนอก ท่านอุทิศสำหรับเสียสละเงินเดือนคนบดี ๑ เดือน ให้งานนี้โดยเฉพาะ
เป็นเงินถึง ๘,๐๐๐ บาท เป็นประจำทุกปี ท่านสपोर्टถึงขนาดนี้ และเกรงใจชาวบ้านจะพลอยเดือนร้อน
คนอย่างนี้ อาจารย์อย่างนี้ ย่อมเป็นที่รักเป็นขวัญใจของนักศึกษาอย่างแน่นอน รวมทั้งการบริจาคสมทบของ
รุ่นพี่ ๆ อีกบ้าง ก็เลยสามารถจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ “เพื่อนใหม่เศรษฐศาสตร์” ได้อีกจำนวนหนึ่ง

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ผมได้เสนอโครงการจัดตั้ง “กลุ่มออมทรัพย์และสงเคราะห์นักศึกษา” ขึ้น และ
ทำเรื่องผ่านสภานักศึกษาเสนอคนบดีเพื่อขออนุมัติ ท่านได้บันทึกต่อท้ายหนังสือว่า “ผมขอร่วม ๑,๐๐๐ บาท
คอยทวงเอาด้วย” นี้ขนาดเป็นโครงการของนักศึกษาแท้ ๆ ท่านยังอุทิศสำหรับเสียสละเงินมาให้เงินทุนดำเนินการ
จำนวนมากพอดูทั้ง ๆ ที่ผมไม่ได้ขอให้ท่านต้องควักกระเป๋า แต่ท่านไม่เคยนิ่งดูตาย (กลุ่มนี้มีสมาชิกประมาณ
๑๐๐ คน)

ที่เป็นเรื่องโครงการขนาดใหญ่ ก็คือ การหาที่ก่อสร้างอาคารถาวรให้สหกรณ์นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้ง ๆ ที่ได้ชื่อว่าเป็นสหกรณ์นักศึกษาแห่งแรกของประเทศไทย (เพราะก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๒) แต่ต้องระแหร่ร้อนเป็นเจ้าไม่มีศาลตลอดมา อาจจะเป็นเพราะการดำเนินการไม่เป็นที่ประทับใจของมหาวิทยาลัยก็ได้ เพราะขาดทุนมาเกือบจะตลอดกาล จนไม่มีใครอยากสนับสนุน แต่เผชิญในปีดำเนินการ พ.ศ. ๒๕๑๖ ผมได้มีโอกาสเข้าไปบริหาร โดยได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกสหกรณ์ให้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการสหกรณ์นักศึกษาแห่งนี้ พอครบ ๑ ปี ก็สิ้นสุควาระ ปิดบัญชีแถลงผลการดำเนินงาน ปรากฏว่ามีกำไร ๒ แสนกว่าบาท สามารถจ่ายเงินปันผลให้สมาชิกได้ ทั้ง ๆ ที่ปีก่อนหน้านั้นขาดทุน ๒ แสนกว่าบาท ผมบริหารจนมีเงินล้นหนี้สินการค้ำที่ติดค้างมาก่อน และมีเงินส่งบำรุงค่าสมาชิกสันนิบาตสหกรณ์ ล้างขาดทุน + ผลกำไร = สร้างกำไรสุทธิจริงประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ บาท เงินบำเหน็จที่คณะกรรมการได้รับ ก็บริจาคซื้อโต๊ะเก้าอี้ให้สหกรณ์

เป็นการสร้างผลงานที่ฮือฮาโล่ลั่นกันทั้งประชาคมธรรมศาสตร์ ส่งผลให้เกิดศรัทธาและความเชื่อมั่นขึ้นมาอย่างทันตาเห็น สร้างขวัญและกำลังใจให้คณะกรรมการสหกรณ์ชุดต่อมาสืบทอดอุดมการณ์สหกรณ์เพื่อรับใช้ประชาคมธรรมศาสตร์ให้จงได้ ดังนั้นคณะกรรมการสหกรณ์ชุดปีการเงิน พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงได้เสนอโครงการก่อสร้างอาคารสหกรณ์ที่หน้าตึกคณะเศรษฐศาสตร์ รวมทั้งได้เสนอแบบแปลนสมบูรณ์แบบที่สถาปนิกได้เขียนให้เสร็จแนบไปด้วย และได้ผ่านขึ้นไปจนถึงอธิการบดีเพื่อขอรับความเห็นชอบและสนับสนุน อาจารย์ท่านรู้เรื่องราวดีมาตลอด จนกำชับลงมาว่า คณะกรรมการสหกรณ์ไม่จำเป็นต้องไปพบท่านด้วยตนเอง ท่านอนุมัติในหลักการ ตลอดจนให้มหาวิทยาลัยจัดหาทุนก่อสร้างให้ในวงเงิน ๓ ล้านบาท และให้สหกรณ์ผ่อนชำระเป็นรายปี แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ยังไม่ทันได้ลงมือก่อสร้าง ก็เกิดเรื่องวันมหาอัปยศ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เสียก่อน ที่ทำการสหกรณ์ถูกโจรกรรมสินค้าไปจนเกลี้ยง ปัจจุบันทราบว่าเป็นเพราะเหตุใด ผมไม่เคยได้รับรายงานการประชุมใหญ่ ๒๐ กว่าปีมาแล้ว ทั้ง ๆ ที่ยังเป็นสมาชิกอยู่นัยว่าที่สหกรณ์ในทุกระดับเติบโตใหญ่ไม่ได้ เพราะนายทุนกลัวเสียประโยชน์

นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การก่อสร้างอาคารของคณะต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่คณะเศรษฐศาสตร์ได้งบประมาณมาจะสร้างใหม่ แต่ก็โอนให้คณะอื่นสร้างก่อนเท่าที่ทำได้ก็มีคณะบัญชี คณะ (แผนกอิสระ) วารสารศาสตร์ คณะสังคม ด้วยเหตุผลว่า คณะอื่น ๆ ของงบประมาณยาก ส่วนคณะเศรษฐศาสตร์ จะสร้างเมื่อไรก็ได้ อาจารย์ป่วยมีส่วนช่วยให้คณะอื่น ๆ ได้สร้างใหม่ไปล่วงหน้าหลายคณะ ส่วนคณะเศรษฐศาสตร์ก็ได้สร้างใหม่ และได้ถูกขังเปิดใช้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕

ปัญหาที่เผชิญหน้าและสร้างความหนักอกหนักใจให้ทางมหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ก็คือ ปัญหาการยกพวกตีกันของนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย ในต้นปีการศึกษา ปี ๒๕๑๐ เอง รุนแรงขนาดเสด็จในกรมองค์อธิการบดีต้องทรงสั่งปิดมหาวิทยาลัย และพิมพ์พระโอวาทออกแจกจ่ายให้ทราบกันทั่ว เป็นหนังสือเล่มหลายหน้า ในเดือนกันยายนปีเดียวกันที่คณะเศรษฐศาสตร์ก็ถูกก่อวานถูกทำดีทำต่อยเช่นเดียวกัน แต่ยังไม่ถึงกับลงไม้ลงมืออะไร เพราะคณะดีเข้าห้ามทัพเสียก่อนและท่านก็ได้พิมพ์ปกลอนสั้น ๆ แจกนักศึกษาเป็นเครื่องเตือนใจว่า

“เศรษฐศาสตร์ถูก ม.ธ. ไม่ก่อกรรม จะไม่ทำร้ายใครที่เหนหน่อ
แม้ปะทะประเชิญถูก ม.ธ. จะไม่ขอสู้เพื่อนท่านเตือนไว้
อันคนกล้าทำก็สู้คู่แข่งกล้า คนเก่งกว่าถือขันติมิหวั่นไหว
ใครกินเลยเฉยเชื่อนให้เพื่อนได้ คณะไหนก็ศิษย์สมกรมราชา”

ด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา ประกอบกับความเอาใจใส่ของผู้บริหาร การยกพวกตีกันก็เลยซาลงไป ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ นักศึกษาคณะหนึ่งก็ยิ่งถือโอกาสยกพวกชกต่อยนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ แต่ด้วยความรีบร้อนเลยทำบัตรนักศึกษาหล่นไว้ในที่เกิดเหตุ มีผู้เก็บมาให้ผมเพื่อให้จัดการเอาเรื่อง แต่เมื่อคำนึงถึงหัวอกผู้ใหญ่ผมก็เลยเลิกจองเวรต่อกัน และคืนบัตรให้ผู้ก่อเรื่องไป หลังจากนั้นก็ไม่มีข่าวเรื่องการวิวาทกันในลักษณะนี้อีกเลย

อาจารย์ป่วยไม่ได้ห้ามทัพเฉพาะกรณีนักศึกษาเท่านั้น ยังมีการห้ามทัพกรณีอาจารย์อีกทัพหนึ่ง เนื่องจากหลังปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นต้นมา อาจารย์ได้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศกลับมาเป็นอาจารย์ประจำที่คณะหลายรุ่น และจากหลายประเทศทำให้มีการแบ่งเกรด แบ่งศักดิ์ศรี จนเกิดการเขม่นไม่ลงรอยกัน ทำนองว่าสำนักข่า (ที่สำเร็จมา) เลิศกว่าของสำนักไหน หลงและหลงในปริญญาบัตรนักเรียนนอกของตนเอง เรื่องอาจารย์แตกแยกในเรื่องศักดิ์ศรีของปริญญาบัตรเช่นนี้ เลื่องลือไปไกลจนรู้ไปถึงคณบดีที่ขณะนั้นยังอยู่ต่างประเทศ จนท่านต้องเขียนจดหมายมาถึงอาจารย์ให้คำนึงถึงเกียรติยศชื่อเสียงของส่วนรวม จะสำเร็จจากสำนักไหน ก็มีศักดิ์และสิทธิ์ด้วยกันทั้งนั้น เรื่องจึงสงบลงไปด้วยดี เป็นเรื่องของหนุ่มสาวนักเรียนนอก กำลังไฟแรง ร้อนวิชา และอวิชา เกือบจะแผดเผาตนเองให้วอดวาย ดีแต่ว่าห้ามทัพไว้ทันก่อนจะบานปลายออกไป

ในยุคนี้ พ.ศ. นี้ ก็มีคนคาดกันว่า ถ้าอาจารย์ป่วยยังอยู่เมืองไทยและร่างกายสมบูรณ์ปกติ ท่านก็คงยื่นมือเข้าไปห้ามทัพและไกล่เกลี่ยให้บรรดาศิษย์เอกทั้งหลายที่กำลังเป็นใหญ่เป็นโตอยู่ที่ธนาคารชาติให้ประสานกายประสานใจ ผนึกกำลังกันฟันฝ่าวิกฤติการณ์ทางการเงินที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้น ทั้ง ๆ ที่กำลังหน้าลือหน้าหวาน นักเรียนทุนที่ท่านหมายมั่นปั้นมือให้กลับมาเป็นกำลังหลักทางด้านการเงินของชาติ กลับลำแดงพลังพาดฟันพิฆาตเช่นหมาจะเอาให้อาลัฐกันไปข้างหนึ่ง และในที่สุดก็มอดม้วยลงด้วยกัน จนกลายเป็นตำนานประจานคนธนาคารชาติให้ได้ายทั่วโลก และพาเอาชื่อเสียงเกียรติคุณของธนาคารที่บรรพบุรุษผู้สุดส่าส์สร้างสรรค์สะสมเอาไว้ให้ย่อยยับลงทันตาเห็น มันคงเป็นวรกรรมของชาติไทย ดังที่คณะกรรมการ ศปร. สรุปเอาไว้ว่าการที่ตั้งคนเป็นผู้ว่าการผิด ต้องคิดกันจนวันตาย

กระนั้นก็ยังไม่ค่อยมีการสำนึกสักเท่าไร ในหมู่นักเรียนทุนรุ่นต่อ ๆ มา คือยังมีความคิดอ่าน หรือทัศนวิสัยที่ไม่เข้าท่า เป็นการประจานปริญญาเอกที่ได้มาว่ามันช่างซีเท่อลั่นดี ผมจะทำตัวเป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ สมดังที่เป็นลูกศิษย์ในอุดมคติของอาจารย์ป่วยอีกสักครั้ง โดยยกเอาเหตุการณ์จริงมาแล้วสู้กันฟัง

เมื่อข่าวอาจารย์สิ้นชีพีวาอาตม์แล้วแพร่สะพัดมาไกลจนถึงหูคนธนาคารชาติ พวกเขาก็ได้แต่พากันสลดใจและแสดงความอาลัยอาวรณ์ออกมา คนที่ถนัดเขียนกลอนก็เขียนเป็นเชิงกวีมีอุปมาอุปมัยว่าอาจารย์เป็นเสมือนแก้วตาดวงใจของผู้คนที่เลื่อมใสศรัทธาในปฏิปทาของอาจารย์ สำนักกลอนนั้น ขึ้นหัวเรื่องว่า...

การวะสตุดี

“คือแบงก์ชาติ	ผู้ใดเดเด่น	เป็นสง่า
คือศรัทธา	สถาบัน	อันยิ่งใหญ่
คือจุดรวม	ของพลัง	กำลังใจ
คือคนไทย	ซึ่งงดงาม	ด้วยความดี
ณ บัดนี้	ท่านละชื่อ	อันลือลั่น
สู่สวรรค์	วิมานแมน	แดนสุขี
หากแมนท่าน	เดินทาง	ผ่านทางนี้
ขอบาร์มี	ขับไล่	เพศภัยเทอญ”

กลอนบทนี้ครบเครื่องทั้งเนื้อหาสาระ อรรถรส และสุนทรีรส ตามนัยแห่งร้อยกรองอันพึงมี แต่ทันทีที่กลอนบทนี้แพร่ออกไปประจักษ์แก่สายตาพนักงานเบงก์ชาติโดยรวม ก็มีพนักงานสตรีท่านหนึ่ง นัยว่าเป็นนักเรียนทุนธนาคารมาก่อน แต่ประจำอยู่สาขาต่างจังหวัด ได้จัดแจงสวนบทกลอนนี้ขึ้นมา ด้วยถ้อยคำเป็นพรรณนาโวหารเล่นลื่นสะบัด สำนวนเป็นร้อยแก้ว ความว่า

“ดิฉันจำคุณ...(คนเขียนกลอน) ได้ เพราะตอนคัดตัวนักกีฬา scrabble ไป ICBG 22 nd คุณเป็นผู้จัด พอตัดดิฉันเป็นคนไม่ค่อยฉลาดนัก และเกิดไม่ทันด้วย เลยไม่รู้ว่าคุณคือใครที่คุณแต่งกลอนถึง เป็นท่านผู้ใด แต่ถ้าคุณมีเจตนา หมายถึง อ.ป๋วย ละก็ ท่านเคยเป็นผู้ว่าการเคย ๆ ไม่ได้เป็นเบงก์ชาติ ตอนที่ท่านเป็นผู้ว่า ท่านก็ไม่สามารถทำงานทั้งหมดจนสำเร็จและโด่งดังโดยลำพังคนเดียว แต่ยังมีคนข้างหลัง คนที่ทำงานให้ท่านเป็น ๑,๐๐๐ คน

ดิฉันคิดว่าเบงก์ชาติเป็นสถาบัน ดังนั้น สถาบันเบงก์ชาติไม่น่าจะใช้คน ๆ เดียว แต่เป็น ๕,๐๐๐ คน และเป็นหนึ่งเดียว ดีด้วยกัน ชั่วด้วยกัน”

ผมอ่านแล้วขำก็ไม่ออก จะหัวเราะก็ไม่ใช่ จะร้องไห้ก็ไม่เชิง โธ่ถึง กรรมเวรของธนาคารแห่งประเทศไทยแท้ ๆ ที่คัดเลือกได้คนประเภทนี้มาเป็นนักเรียนทุน แต่ภาษาไทยง่าย ๆ ก็ยังสื่อความหมายเพี้ยนเป็นวรรคเป็นเวรไปเลย ถ้าเกิดมีผู้ชายเขาส่งสารไปถึงหล่อนว่า (เธอ) คือแก้วตาดวงใจของพี่ หล่อนคงงงเป็นไก่ตาแตก ว่าแก้วตาดวงใจยังงัยยะ หรือถ้าเขาบอกว่า นี่คือ ฝาละมีของชั้นนะยะ หล่อนคงเชือดกล้อมไปเลย ถ้าผมตีความแบบพาดชื่อ วรรคท้ายของกลอนก็คือ ขอบารมีให้ช่วยขับไล่เพศ (หญิง) คนที่น่าจะเป็นพิษเป็นภัย

แต่ก็ยังมีศิษย์เก่ารัฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ที่เป็นพนักงานธนาคารชาติอยู่สาขาต่างจังหวัด แต่คนละแห่งกับเจ้าหล่อนคนนี้ ได้ตอบโดยทันทีทันควันเช่นกันว่า

“ความจริงผมไม่น่าจะเขียนถึงคุณ แต่อดไม่ได้เพราะคุณได้จ้วงจาบบุชนิยบุคคลซึ่งอยู่ในดวงใจมิเฉพาะคน ธปท. แต่หมายรวมถึงคนไทยทั่วประเทศ แรกทีเดียวคุณจะไม่แสดงความไม่พอใจบทกลอนของ... ผมก็ไม่อยากเข้าไปก้าวก่ายทั้ง ๆ ที่เห็นว่ากลอนของ... ก็เพราะและมีความหมายดี แต่การแสดงออกของคุณทำให้ผมทนไม่ได้ คุณยอมรับว่าคุณไม่ฉลาด ผมก็เห็นด้วย เพราะการที่คุณจบการศึกษาโดยธนาคารแต่มีทราบว่ามีผู้ริเริ่มให้มีทุนประเภทนี้คือ บุคคลที่คุณกล่าวอ้างว่าไม่รู้จัก คุณบอกว่า อาจารย์ป๋วยไม่ได้เป็นเบงก์ชาติและยังแสดงความเป็นผู้ด้อยปัญญาว่า อาจารย์ป๋วยเป็นเพียงผู้ว่าการคนหนึ่งเท่านั้น คุณอ้างว่า คุณเกิดไม่ทันอาจารย์ป๋วย ผมก็คิดว่า ฟาดินทำถูกแล้ว เพราะถ้าคุณเกิดทันและยังมีสติปัญญาความคิดเช่นนี้ ฟาดินคงไม่ให้อภัย คุณยังเรียกอาจารย์ป๋วยว่า “อาจารย์” แต่ผมคิดว่า คุณไม่มีสิทธิ์ใช้คำนี้ เพราะคนที่ป็นศิษย์ย่อมรู้คุณอาจารย์ มนุษย์ผู้ไม่รู้ว่าคุณคือใครควรบูชา มนุษย์ผู้ไม่รู้ว่าคุณเป็นใคร ฤๅควรคู่กับคำสนธิว่า “มน+อุชาย”

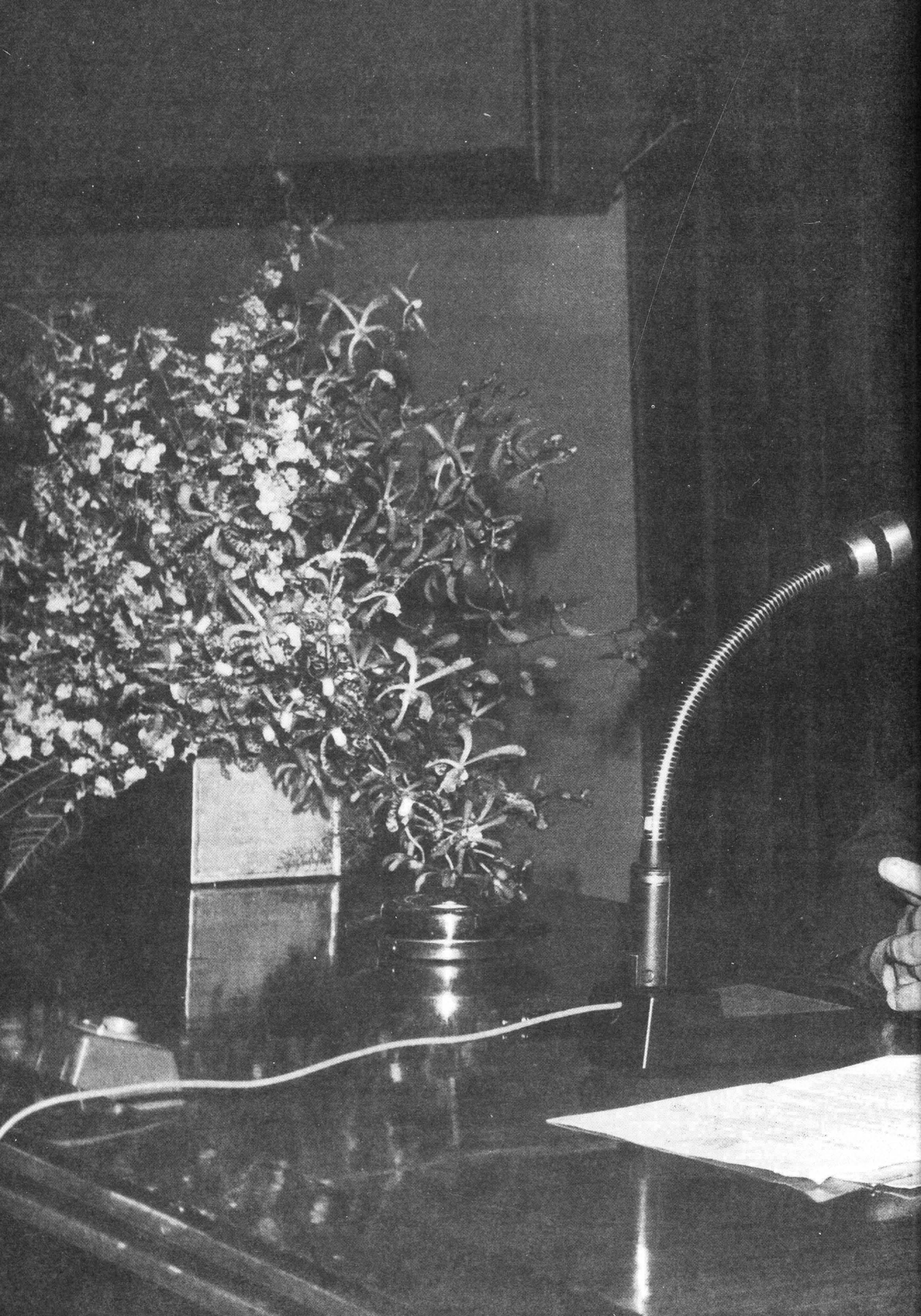
คุณเข้าใจผิดอย่างมากว่า อาจารย์ป๋วยเพียงคนเดียวไม่สามารถทำอะไรได้ โดยไม่มีพนักงานอื่น คุณก็มีสายตาเพียงจับจ้องด้านแรงงานเท่านั้น ความจริง ผู้นำที่ดีได้สร้างคุณประโยชน์แก่สถาบันธนาคารมาแล้ว ถ้าคนกล่าวถึงเบงก์ชาติเขาก็ต้องนึกถึงอาจารย์ป๋วยกันทั้งนั้น กลอนจึงใช้คำไม่ผิดว่า “อาจารย์ป๋วยเป็นเบงก์ชาติ” ตัวอย่างผู้นำเลวที่ทำให้เสียการก็เคยมีในสามก๊ก เมื่อโจโฉพ่ายแพ้อย่างย่อยยับในยุทธภุมิ “เซ็กเพก” ทำให้กำลังพลร้อยละหมื่นเหลือเพียง ๒๘ คน ตัวอย่างผู้นำที่ดี จะเห็นได้จาก ชงเบ้ง เพียงคนเดียวก็สามารถยับยั้งทหารนับหมื่นที่สะพานเตียวปั้งได้ คุณคงพยายามคิดว่า จะมีบทบาทร่วมในการสร้างผลงานให้เบงก์ชาติ แต่ผมคิดว่า คนที่มีความคิดเช่นนี้ จะมีอาจจริงสักกี่คุณากรใด ๆ แก่สถาบันได้”

ขอคารวะ และ สดุดี อาจารย์ป่วย ด้วยโคลง ดังนี้

อาจารย์ทุกซ์ถ่องแท้	ผดุงไทย ท่านเออย
เสียงย่อมเอิรยศไกร	ทั่วหล้า
ถูกผิดเป็นไฉน	ลืมลึน ฤาพี
เอาธรรมอวดอ้า	เหยียบหย้าสยามเขิน
ป่วย สละชีพแล้ว	คืนสวรรคต เพื่อนเออย
อึ้ง โอตโอร่าพัน	แซ่ซร้อง
ภา ชิตพาสุขสันต์	ประชา ธรรมราษฎร์
กรรม ร้อยกรสอดคคล้อง	เกี่ยวก้อยเจริญตาม
อยู่หลังหลังเนตรน้ำ	นัยนา อาดูร
ไทยโหดไทยเหี้ยมพา	นिरาคร้าง
ถูกเหยียบถูกย่ำสา	แกใจ คนโหด
สยามไทยเลยอ้างว้าง	ปราษฎ์ลีปาดเหลิง

(ปาด = เขียดชนิดหนึ่ง)

บุญเกิด งามคำ

อาจารย์ป่วยที่ข้าพเจ้ารู้จัก

น้อยคนที่ไม่รู้จักอาจารย์ป่วยอย่างน้อยที่สุดก็คงจะรู้จักชื่อในธนบัตร ในฐานะเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยในช่วงปี ๒๕๐๒-๒๕๑๔ ซึ่งเป็นช่วงที่อัตราเงินเฟ้อต่ำที่สุด ในช่วงปี ๒๕๐๒-๒๕๐๓ ข้าพเจ้ายังคงเป็นนักเรียนอยู่สกลนคร ช่วงปิดเรียนต้องหาเงินตัวเป็นเกลียวเพื่อช่วยพ่อแม่ รับจ้างชุดสระหน้าแล้งกับเพื่อน ๓ คนเป็นเวลา ๑ อาทิตย์ แบ่งกันแล้วได้เงินคนละ ๕๐ บาท ในขณะที่กัวยเดี่ยวชามละ ๑.๕๐ บาท ตัดผมหัวละ ๑ บาท ค่าเล่าเรียนเทอมละ ๔๐-๕๐ บาทเท่านั้น เงินหายากและมีค่าเหลือเกิน พวกเรายังเคยคุยกันว่านายป่วยพิมพ์เงินได้น่าจะพิมพ์เยอะ ๆ แล้วเอามาแจกเราบ้าง ในฐานะเด็กต่างจังหวัดเราไม่รู้ว่านายป่วยเป็นใคร แต่คิดตามประสาเด็กว่าน่าจะเป็นคนที่รวยมาก ๆ เพราะพิมพ์เงินได้ อยู่ต่างจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คนส่วนมากรู้จักมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากที่สุดไม่ว่าจะเป็นนายอำเภอ ทนาย อัยการ ผู้พิพากษาและผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนมากจบธรรมศาสตร์ ข้าพเจ้าอยากจะเป็นผู้พิพากษามากที่สุดเพราะคงจะให้ความยุติธรรมแก่คนได้

หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ จากโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล จังหวัดสกลนคร ข้าพเจ้าได้เดินทางเข้ากรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔ ด้วยเงินในกระเป๋าเพียง ๗๐๐ บาท ในฐานะเด็กต่างจังหวัดและออกจากจังหวัดตนเองเป็นครั้งแรก เราไม่รู้เลยว่าในโลกนี้มีโรงเรียนกวดวิชา ข้าพเจ้าไปซื้อหนังสือที่สนามหลวง ๓ เล่ม จากนั้นก็เดินไปถนนราชดำเนินรู้สึกตื่นตาตื่นใจกับความโอ้อ่าของถนนราชดำเนินมาก ดูเหมือนว่าตึกกรมถนนราชดำเนินมันสูงเหลือเกินเพราะในต่างจังหวัดมีแต่ตึกเตี้ย ๆ อย่างมากก็ ๒-๓ ชั้น ตึกสูงที่สุดในประเทศไทยขณะนั้นสูง ๙ ชั้นอยู่ที่เยาวราช ข้าพเจ้ารู้สึกลำบากในการไปมาในกรุงเทพฯ มาก เพราะไม่คุ้นกับรถเมล์และสถานี เพราะตอนอยู่สกลนครเราเดินอย่างเดียวไม่มีรถเมล์ ยังคงจำได้วันแรก ที่ไปซื้อใบสมัครสอบเข้ามหาวิทยาลัยซึ่งอยู่แถว ๆ โรงเรียนอานวยศิลป์ปัจจุบัน ข้าพเจ้าก็ไปไม่ถูก ในที่สุดต้องไปเที่ยวชมงูที่เสาวภาในวันแรกและวันที่สองจึงไปถูกและซื้อได้

ข้าพเจ้าดีใจที่สุดที่สอบเข้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ แต่ในปีนั้นทุกคนที่สอบเข้าธรรมศาสตร์ได้จะต้องเรียนรวมกันที่คณะศิลปศาสตร์เป็นเวลา ๒ ปีก่อนจะแยกไปเรียนตามคณะต่าง ๆ และที่ศิลปศาสตร์นี้เองที่พวกเราโชคดีได้เรียน “วิชาความรู้เบื้องต้นทางเศรษฐศาสตร์” กับอาจารย์ป่วยในปี ๒๕๐๕ ฉะนั้นอาจารย์ป่วยจึงเป็นอาจารย์และครูเศรษฐศาสตร์คนแรกของข้าพเจ้า พวกเรามีความประทับใจในตัวอาจารย์มากเพราะบุคคลที่เราเคยคิดว่าท่านรวยที่สุด ทำตนเป็นบุคคลธรรมดา การแต่งตัวเรียบง่ายแทบไม่เชื่อตาตัวเอง อาจารย์ป่วยเป็นทั้งอาจารย์และเป็นทั้งครู เพราะไม่สอนวิชาเพียงอย่างเดียวแต่มีการสอดแทรกศีลธรรมจริยธรรมเข้าไปด้วยเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์อย่างดีเยี่ยม

ความคิดของข้าพเจ้าที่จะเป็นผู้พิพากษาเริ่มเปลี่ยนไป หลังจากได้เรียนวิชาเศรษฐศาสตร์กับอาจารย์ป่วยแล้ว ข้าพเจ้ามิได้ลังเลใจเลยแม้แต่น้อย จึงตัดสินใจเลือกเรียนคณะเศรษฐศาสตร์ในที่สุด นักศึกษาเศรษฐศาสตร์รุ่นข้าพเจ้ามีประมาณ ๑๕๐ คน ทุกคนเรียนวิชาเหมือนกันหมดทุกเทอมซึ่งก็ง่ายดี ขณะนั้นตึกเศรษฐศาสตร์

อยู่ที่โตมรเยื้องไปทางท่าพระจันทร์ เรียนกับอาจารย์พิเศษเป็นส่วนมาก เพราะมีอาจารย์ประจำเพียง ๓-๔ คน เท่านั้น ห้องสมุดแทบจะไม่มีหนังสือเลย ห้องเรียนค่อนข้างจะร้อนเพราะนักศึกษาเยอะ ยกเว้นหน้าหนาว บางวิชาต้องเข้าเรียนตั้งแต่เจ็ดโมงเช้าเพราะอาจารย์พิเศษรีบสอนก่อนจะเดินทางไปทำงานที่อื่นต่อไป

อาจารย์ป่วยเข้ามาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ในปี ๒๕๐๗ ได้ปฏิรูปคณะเศรษฐศาสตร์ในทุกด้าน เปิดรับอาจารย์ประจำมากขึ้น ลดอาจารย์พิเศษ ปรับปรุงห้องสมุดให้ทันสมัย ย้ายมาที่ตึกใหม่ตึกเศรษฐศาสตร์ ปัจจุบัน และด้วยบารมีของท่านอาจารย์ก็สามารถดึงเอากองทุนร็อกกี้เฟลเลอร์เข้ามาช่วยพัฒนาคณะมีโครงการส่งอาจารย์ไทยไปศึกษาต่อในต่างประเทศมากขึ้น

เช่นเดียวกับนักศึกษาเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อน ๆ เมื่อจบการศึกษาแล้วใครต้องการเป็นอาจารย์ก็ต้องสอบเข้าเป็นอาจารย์ การสอบดูเหมือนว่าจะสอบเป็นภาษาอังกฤษเพราะความตั้งใจของอาจารย์ป่วยก็คือ จะส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ เมื่อกลับมาแล้วจะได้เปิดโครงการต่าง ๆ ซึ่งสอนเป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทยในทุกระดับ เพื่อลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศ นักศึกษาจะได้เรียนในประเทศมากขึ้น หลังจากสอบข้อเขียนแล้วพวกเขายังต้องสอบสัมภาษณ์เป็นภาษาอังกฤษโดยมีอาจารย์ป่วยและฝรั่งจากทุนร็อกกี้เฟลเลอร์อีก ๒-๓ คน ร่วมสัมภาษณ์ด้วย

ข้าพเจ้ามีโอกาสได้ใกล้ชิดกับอาจารย์ป่วยครั้งแรกที่โต๊ะสัมภาษณ์ มีความรู้สึกตื่นเต้นเหมือนกันแต่ไม่มาก พยายามคิดอย่างเดียวว่าอาจารย์ป่วยก็คืออาจารย์ของเรา เท่าที่จำได้คำถามแรกที่เป็นภาษาอังกฤษก็คือ ให้แนะนำตนเอง ข้าพเจ้ารู้สึกท้อว่าอาจารย์ป่วยสนใจข้าพเจ้าเป็นพิเศษตรงจุดที่ข้าพเจ้าเป็นลูกชานา จบมัธยมปลายจากต่างจังหวัด ภาษาอังกฤษใช้ได้ หลังการสัมภาษณ์พอสมควรแล้ว ก่อนจากอาจารย์ป่วยพูดกับข้าพเจ้าและข้าพเจ้าก็ประทับใจกับคำสั่งของอาจารย์เหลือเกินก็คือว่า **“Don't forget your root”** “อย่าลืมรากเหง้าของคุณ”

ข้าพเจ้าเดินออกจากโต๊ะสัมภาษณ์ด้วยความมั่นใจ คำถามที่เคยคาใจของข้าพเจ้ามาตลอดก็คือ ทำไมอาจารย์ป่วยจึงยังคงชื่อป่วยไม่เปลี่ยนเป็นชื่อไทย คำตอบก็คือว่า **“I don't forget my root”** ข้าพเจ้าประทับใจอาจารย์ในจุดนี้มาก ๆ อาจารย์ไม่ลืมกำเนิดของตนเอง อาจารย์ไม่ลืมคนยากจนในชนบท อาจารย์ทำงานมิได้หวังจะช่วยคนในเมืองเท่าใดนัก อาจารย์เคยสัมผัสความยากจนมาก่อน โครงการพัฒนาชนบทลุ่มแม่น้ำแม่กลองที่อาจารย์รับผิดชอบชี้ให้เห็นชัดเจนที่สุดถึงความหวังใญ่นี้ นอกจากนั้นวิชาที่ท่านอาจารย์เลือกสอนก็คือ วิชาพัฒนาชนบทอีกด้วย อาจารย์มองเห็นความมั่งคั่งและการพัฒนาประเทศมิได้อยู่ในเมืองแต่อยู่ในชนบท ไม่ว่าจะมองในด้านการเมือง การเลือกตั้งและเศรษฐกิจ พื้นฐานอยู่ที่การพัฒนาคน โดยเฉพาะคนในชนบทที่ขาดโอกาสเป็นอย่างมาก

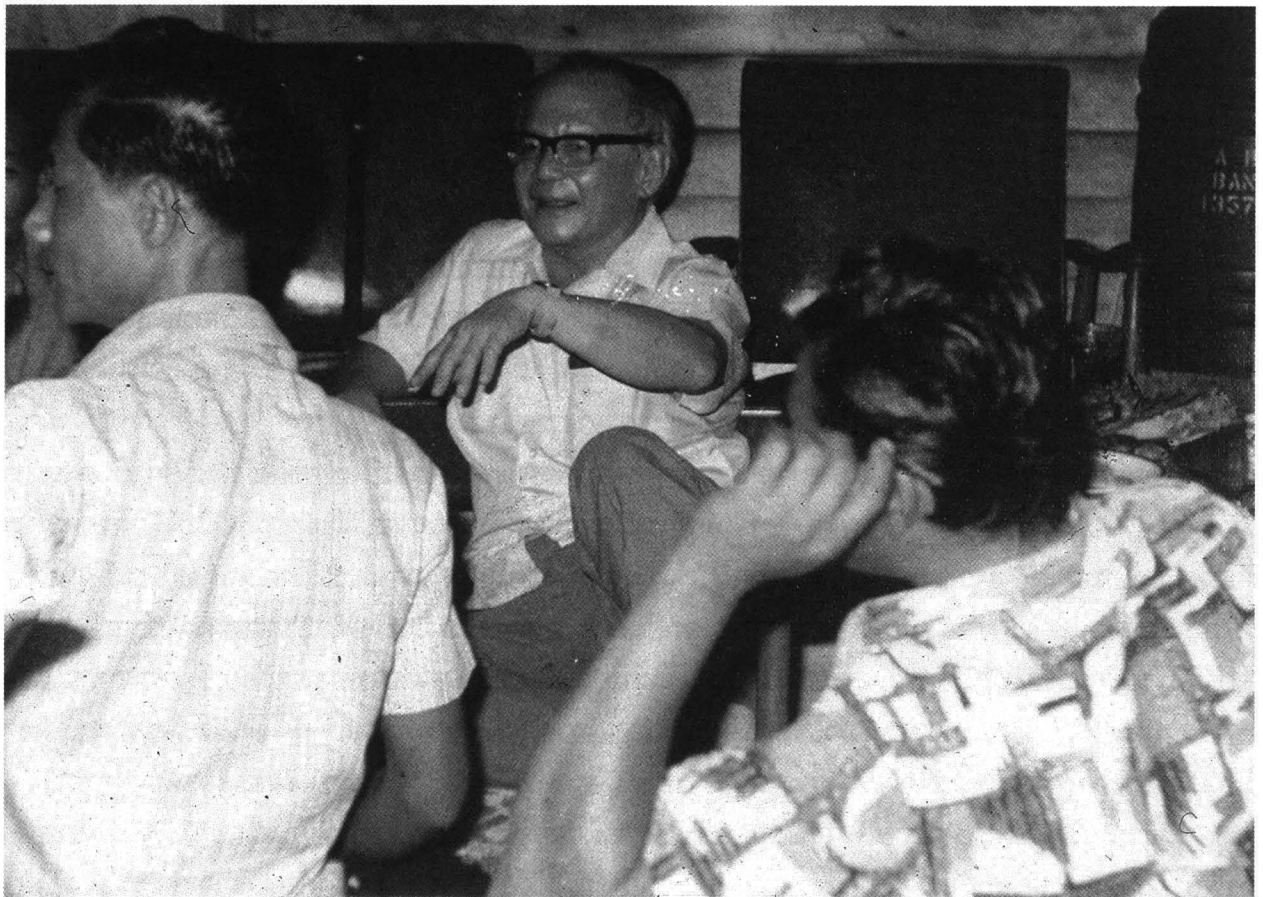
ข้าพเจ้าไม่ลืมคำสั่งของท่านอาจารย์ หาเงินทุนไปพัฒนาโรงเรียนในชนบทของข้าพเจ้าทุกปีและขณะเดียวกันก็ได้ร่วมบริจาคกับกองทุนอาจารย์ป่วยเพื่อช่วยเด็กชนบทตั้งแต่แรกตั้งจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีนักเรียนระดับต่าง ๆ ในชนบทได้รับทุนจากกองทุนของท่านอาจารย์ทุกปีมาเป็นเวลานานโขแล้ว เฉพาะที่โรงเรียนบ้านเล่าสว่างประชาชนุเคราะห์ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ข้าพเจ้าเคยศึกษาในระดับประถม เด็กนักเรียนอย่างน้อย ๒-๓ คนก็ได้รับทุนอาจารย์ป่วยมาตลอด และข้าพเจ้าเองก็ได้เข้าไปสนับสนุนดูแลโดยตลอดเช่นกัน แทบจะกล่าวได้ว่าโรงเรียนนี้จะเป็นโรงเรียนในชนบทแห่งแรกที่เด็กนักเรียนได้เคยสัมผัสคอมพิวเตอร์ แม้ว่าหลายคนอาจจะคิดว่าไม่มีประโยชน์ แต่อย่างน้อยที่สุดเด็กชนบทจะรู้ว่าคอมพิวเตอร์คืออะไร ก็เป็นการเพียงพอแล้ว

ด้วยความทุ่มเทของอาจารย์ในชนบทจวบกับปัญหาผู้ก่อการร้ายในชนบทซึ่งมีปัญหามากขึ้นหลังปี ๒๕๐๘ ทำให้มีข่าวลือและอาจจะมียางคนมองท่านอาจารย์ไปในทางที่ไม่ค่อยดีนัก ข้าพเจ้าคิดเองว่า “พวกมือไม่พาย

เอาทำราน้ำ” เป็นผู้ที่สร้างปัญหามากที่สุด ข้าพเจ้าได้ยืนกับหูตนเองโดยอาจารย์เล่าให้ฟังว่า “ลัทธิคอมมิวนิสต์ไปไม่รอด ดูจากรัสเซียอย่างเดียวก็พอ เวลาเข้าไปนั่งในร้านกาแฟมันเอากาแฟมาตั้งแล้วก็ไม่สนใจเราเลย จะกินก็ช่างไม่กินก็ช่าง ระบบไม่มีการแข่งขันจึงไม่มีคุณภาพ” ในฐานะที่เป็นลูกศิษย์ของท่านอาจารย์และเป็นอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และรู้จักท่านอาจารย์ดีพอสมควร จึงรู้เท่าใจว่าอาจารย์มองลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างไรไปรอดหรือไม่รอด ซึ่งก็เป็นไปอย่างที่อาจารย์ได้มองมานานแล้ว

เมื่อข้าพเจ้าได้รับทุนรอกกีเพลเลอร์ไปศึกษาต่อปริญญาโทและปริญญาเอกที่แคลมอนด์ (Claremont Graduate University) รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ในช่วง ๒๕๑๒-๒๕๑๗ นั้น ข้าพเจ้าได้รายงานผลการศึกษาของข้าพเจ้าให้ท่านอาจารย์ทราบโดยตลอด ไม่มีแม้แต่ครั้งเดียวที่ท่านอาจารย์ไม่ตอบจดหมายและก็ตอบในเวลารวดเร็วด้วย ท่านอาจารย์เป็นผู้ใหญ่น่านับถือมากในเรื่องนี้ อาจารย์ให้ความสำคัญกับคนในองค์กรทุกระดับ เป็นผู้ใหญ่ที่มีมนุษยสัมพันธ์ยอดเยี่ยม ข้าพเจ้าได้นำจดหมายของท่านอาจารย์ถึงข้าพเจ้าอย่างน้อย ๒-๓ ฉบับมอบให้พิพิธภัณฑสถานอาจารย์ป่วย ในจดหมายแทบทุกฉบับมีสาระสำคัญเกี่ยวกับแผนการและโครงการที่จะพัฒนาคณะเศรษฐศาสตร์ในด้านต่าง ๆ แทบทั้งสิ้น ข้าพเจ้าไม่มีเวลาที่จะไปค้นที่ธรรมศาสตร์รังสิต จึงไม่สามารถนำมาลงตรงนี้ได้ แต่สรุปได้ว่าอาจารย์มีแต่จะให้ มีแต่จะสร้างสรรค์ไม่ว่าระดับคณะมหาวิทยาลัยและระดับประเทศ

แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายสิ่งที่เกิดกับท่านอาจารย์ในช่วง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ช่างเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่อาจารย์ได้กระทำโดยตลอด อาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ไม่เฉพาะข้าพเจ้า รู้เท่าใจว่าท่านอาจารย์รักการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี หรือแบบสันติประชาธรรม ธรรมคืออำนาจ มิใช่อำนาจคือธรรม อาจารย์มองปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างชัดเจน ได้ขอรับรองสมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยมิให้

ชุมนุม โดยเฉพาะพยายามไม่ให้ใช้หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการชุมนุมหรืออภิปราย พวกเรา อาจารย์ทั้งหลายเป็นพยานได้ในเรื่องนี้ ประธานนักศึกษาชมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เคยร้องให้ในหอประชุม ต่อหน้าอาจารย์ป่วยและคนจำนวนมากในการเจรจาใช้หอประชุม ซึ่งอาจารย์ป่วยไม่ยอมในฐานะเป็นอธิการบดี ทำไมไม่ยอม? สิ่งที่เขาจะทำต่อไปนี้เป็นความจริงที่ยังไม่เคยเปิดเผยที่ได้

ก่อนเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ไม่นานนัก ข้าพเจ้าได้รับโทรศัพท์จากเพื่อนสนิทของข้าพเจ้าซึ่งเคยเป็นครูในชนบท บอกว่าอยากจะทำความลับให้ ดร.ป่วย เพื่อนคนนี้ไม่เคยรู้จักและพบอาจารย์ป่วยมาก่อน ดังนั้นข้าพเจ้าจึงรับปากว่าจะพาเขาไปพบท่านอาจารย์ อีกอย่างก็อยากจะทำแบบเหมือนกันว่าความลับคืออะไร ในวันรุ่งขึ้นเพื่อนคนนี้มาหาข้าพเจ้าที่คณะเมื่อประมาณ ๔-๕ โมงเย็น ข้าพเจ้ารีบพาเขาขึ้นไปชั้น ๕ ที่ห้องอาจารย์ เจ้าหน้าที่บอกว่าอาจารย์เพิ่งลงตึกไปเมื่อไม่กี่นาทีนี้ ข้าพเจ้ากับเพื่อนรีบวิ่งลงตึกเพื่อจะไปที่จอดรถ ซึ่งแต่ก่อนเป็นสนามเทนนิสมีสโมสรเป็นแนว รถของท่านอาจารย์ติดเครื่องแล้วกำลังจะออก ข้าพเจ้ากับเพื่อนวิ่งไปข้างหน้าพร้อมกับยกมือไหว้ ข้าพเจ้าเรียนท่านอาจารย์ว่า เพื่อนสนิทผมมีอะไรที่จะบอกอาจารย์ ท่านอาจารย์ดับเครื่องยนต์แล้วลงจากรถมายืนคุยกับเราด้วยความสนใจแล้ว เพื่อนก็เล่าว่า “คงจะมีการปฏิบัติแน่นอนในเร็ว ๆ นี้ เพราะมีขบวนการนำประชาชนจำนวนมากเป็น ๑๐๐ คันรถมาจากภาคต่าง ๆ เพื่อมาชุมนุมที่ลานพระรูป เพื่อต่อสู้กับการชุมนุมของนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมเป็นห่วงอาจารย์และนักศึกษามาก” อาจารย์ครุ่นคิดชั่วครู่ แล้วบอกว่า “ผมคงช่วยอะไรไม่ได้ ผมบอกเขาแล้วว่าอะไรจะเกิดขึ้น คงเข้าล็อกเขาจนได้” จากนั้นอาจารย์ขอบคุณแล้วก็ขับรถไป

จากนี้แสดงว่าท่านอาจารย์ทราบว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นก่อนที่เพื่อนของข้าพเจ้าจะบอกเสียอีก แต่นักศึกษาจำนวนมากชุมนุมอยู่ และไม่ยอมเชื่อฟังใด ๆ ทั้งสิ้น คืนนั้นเพื่อนข้าพเจ้าไปค้างที่บ้านข้าพเจ้าย่านฝั่งธนฯ เรานอนคุยกันเกือบดึกคืน ได้ยินเสียงระเบิดดังมากทางสะพานพระราม ๖ นึกว่าปฏิวัติในคืนนั้นแล้ว

ข้าพเจ้านับว่าโชคดีมากเพราะหลังจากนั้นอีก ๒ วัน ข้าพเจ้าเป็นไส้ติ่งอักเสบอย่างรุนแรง อันที่จริงแล้วข้าพเจ้าปวดท้องมาหลายวันแล้วแต่ไม่มาก หมอศิริราชให้ยาแก้ท้องเสียมาโดยตลอด แต่ก็พอทนอยู่ได้ แต่ในที่สุดอาการรุนแรงมาก เพื่อนต้องหิ้วปีกเข้าโรงพยาบาลศิริราช คราวนี้หมอตรวจเลือดพบว่า ไส้ติ่งแตกแล้ว จะว่าโชคร้ายก็ร้าย จะว่าโชคดีก็ดี หมอหาเตียงผ่าตัดที่ศิริราชให้ข้าพเจ้าไม่ได้เลย แต่ก็ยังปรานีติดต่อโรงพยาบาลโรงงานยาสูบที่สาทรให้ข้าพเจ้า และหมอที่ศิริราชก็กรุณาบอกหมอที่โน่นให้เตรียมพร้อมด้วย

วันนั้นข้าพเจ้ายังจำไม่ลืม ข้าพเจ้าต้องขับรถโพล์เต่าของข้าพเจ้าเองไปยังโรงพยาบาลโรงงานยาสูบ ทั้งที่ไส้ติ่งเริ่มแตกแล้ว มันเป็นเรื่องมหัศจรรย์ของข้าพเจ้าอย่างยิ่งที่ฝ่าฟันจราจรไปถึงสาทร แต่โชคดีที่จราจรมิได้เลวร้ายนัก ในที่สุดข้าพเจ้าก็ไปถึงโรงพยาบาลจนได้ ขณะนั้นทั้งหมอและพยาบาลยืนรอข้าพเจ้าอยู่ ข้าพเจ้าโดนผ่าตัดไส้ติ่งที่นั่น ๒ แผล คือแผลบนและแผลล่าง โดยแผลล่างใช้ดูดน้ำเหลืองที่มันแตกแล้วออก ข้าพเจ้านอนฟังเขาปฏิวัติที่นั่น ได้ยินเสียงปืนดังเป็นระยะ ๆ ในฐานะเป็นอาจารย์ก็รู้สึกหวงลูกศิษย์เป็นอันมาก ข้าพเจ้าจำวันเวลาไม่ได้แน่นอน แต่เข้าใจว่า คงจะผ่าตัดไส้ติ่งประมาณวันที่ ๑-๒ ตุลาคม ๒๕๑๙ ปฏิวัติในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ข้าพเจ้าออกจากโรงพยาบาลเมื่อเหตุการณ์เพิ่งจะสงบลง จึงบอกญาติให้พาไปมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อนกลับบ้าน

ทันทีที่เข้าไปในมหาวิทยาลัย ด้านสนามหลวงมองเห็นตึกพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมีรอยกระสุนเต็มไปหมด ทราบว่าเขายิงมาจากทางพิพิธภัณฑสถานและริมหอประชุมใหญ่ด้านสนามฟุตบอลเห็นรอยเลือดเต็มไปหมด มันเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจที่สุดที่คนไทยฆ่ากันเอง ทราบว่ามีคนเจ็บและตายจำนวนมาก คนเจ็บส่งโรงพยาบาลศิริราช มีข่าวว่าคนไข้เดิมของศิริราชถูกดึงลงจากเตียงหมดเพราะต้องรับคนไข้ฉุกเฉิน ข้าพเจ้าจึงคิดว่าข้าพเจ้าโชคดีที่หาเตียงผ่าตัดที่ศิริราชไม่ได้ มิฉะนั้นก็คงถูกยัดเตียงเป็นแน่

ข่าวศึกโครมต่อมาก็คือ ข้อหาที่ว่าธรรมศาสตร์สะสมอาวุธไว้ที่ตึกโดม มีอุโมงค์ทะลุลงแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นข่าวที่น่าเศร้าใจที่สุด เป็นข่าวปั้นน้ำเป็นตัว ไม่เป็นความจริงเลยแม้แต่น้อย อุโมงค์ก็คือท่อระบายน้ำเสีย ซึ่งดูแล้วก็ไม่น่าจะมีหนังสือพิมพ์ฉบับไหนที่สามารถมุดเข้าไปได้

ข้าพเจ้าใจหายอย่างบอกไม่ถูกเมื่อทราบข่าวอาจารย์ป่วยออกจากประเทศไทยไปแล้ว ท่านคงเสียใจมาก ๆ กับสิ่งที่เกิดขึ้นกับท่านและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตามท่านอาจารย์ได้จากพวกเราและประเทศไทยไปด้วยความบริสุทธิ์ผุดผ่องแต่ถูกป้ายสี และความโหดร้ายที่ใครก็ตามได้ทำไว้ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็คงยังตราตรึงอยู่ในหัวใจของคนทำชั่วนิรันดร

บุญคง หันจางสิทธิ์

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ป่วย...ยังอยู่ในใจเสมอ

เมื่อปี ๒๕๐๖ มีโอกาสได้พบอาจารย์ป่วยเป็นครั้งแรก ตอนนั้นท่านมีตำแหน่งเป็น “ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย” พอดีในรุ่นของเรามีโครงการจะทำหนังสือ “อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์” ตอนนั้นแกนนำสำคัญในการจัดทำหนังสือเล่มนี้มีหลายคน ที่เป็นหัวหน้ากลุ่มก็เห็นจะเป็น คุณสมพล เกียรติไพบูลย์ คุณสิงห์ ตังห์ตสวัสดิ์ และเพื่อนรุ่นเดียวกันอีกหลายคน เราคุยกันในทีมจัดทำหนังสือว่าน่าจะติดต่ออาจารย์ป่วยมาเขียนบทความลงในหนังสือ และนี่เป็นที่มาที่ทำให้เราได้เดินทางไปพบและรู้จักอาจารย์ป่วยเป็นครั้งแรก

การสนทนาเพื่อขอบทความในครั้งนั้น ทำให้เราได้สัมผัสถึงความเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยเมตตาและอัธยาศัยอันประเสริฐของท่าน ความเป็นกันเองของท่านทำให้ความครั้นคร้ามต่าง ๆ ที่มีก่อนหน้านี้ลดน้อยหายไป เพราะหากเปรียบเทียบกันแล้ว เราเป็นเพียงนักศึกษา แต่ท่านมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง เป็นถึงผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ถือว่าเป็นตำแหน่งสูงมากในเวลานั้น

ท่านรับปากว่าจะเขียนบทความให้ และท่านก็เขียนให้จริง ๆ โดยใช้ชื่อบทความว่า “เศรษฐศาสตร์บัณฑิตอันพึงปรารถนา” บทความชิ้นนั้นถือว่าเป็นบทความที่มีคุณภาพสูงส่ง ถ้อยคำและเนื้อหาเปี่ยมด้วยสาระที่เราสามารถยึดเป็นแบบอย่างได้จริง พวกเราหลายคนจดจำคำสอนในบทความนั้นเป็นแบบอย่างในการศึกษาหาความรู้ รู้อะไรต้องรู้จริงและรู้สึก และเป็นแบบในการปฏิบัติงานมาตลอด แม้ช่วงเวลาจะผ่านไปนานแล้วก็ตาม คำสอนของท่านยังคงอยู่ในใจพวกเราตลอด

ต่อมาอาจารย์ป่วยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านมารับตำแหน่งนี้ด้วยเหตุผลเดียวคือ ใจรัก ถือว่าท่านเป็นผู้เสียสละเพื่องานอย่างแท้จริง แต่ละวันท่านจะต้องแบ่งเวลาให้กับหน้าที่ ๒ อย่าง คือ ครึ่งวันแรกทำหน้าที่เป็นคณบดี ครึ่งวันหลังทำหน้าที่เป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ทำงานตั้งแต่ ๖ โมงเช้า ไปจนถึง ๑ ทุ่มทุกวัน

มีอยู่ครั้งหนึ่งที่เลขานุการของท่าน (พี่สาคร) ขอลาหยุด ๑ สัปดาห์ ดิฉันถูกเลือกให้เป็นผู้ทำหน้าที่เลขานุการชั่วคราวของท่าน ๑๐ วัน ในตำแหน่งเลขานุการนั้น ทำให้ดิฉันได้ใกล้ชิดและรู้จักอาจารย์มากขึ้น ได้เห็นความเป็นผู้บริหารที่ปราดเปรื่อง เป็นนักบริหารมือสะอาด ที่ใช้ความนุ่มนวลเป็นคู่มือ เป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้กับสังคม เป็นผู้รักลูกน้อง สอนและให้โอกาสก้าวหน้าแก่ลูกน้องเสมอ ท่านให้ความรู้สึกอบอุ่นและให้ความรู้สึกเหมือนพ่อที่ปกป้องลูก ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า ทำไมท่านจึงเป็นที่รักของชนทั่วไป

๑๐ วัน ในหน้าที่เลขานุการครั้งนั้น ทำให้ดิฉันได้เห็นความเป็นสุดยอดนักบริหารของท่าน ซึ่งดิฉันยอมรับว่าได้ยึดท่านเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อผู้อื่นมาจนถึงทุกวันนี้

เมื่อครั้งดิฉันแต่งงาน ได้เชิญท่านให้เป็นผู้สวมมงกุฎสมรส ท่านแปลกใจว่าทำไมเชิญท่าน ท่านย้อนถามว่า “ตอนนี้คุณพ่อเราก็คงอยู่ในสภากแล้ว ทำไมมาเชิญผมเป็นผู้สวมมงกุฎ” ดิฉันตอบท่านว่า คุณพ่อให้โอกาสเลือกคนที่เรารักเรานับถือเป็นผู้สวมมงกุฎ เพื่อเป็นสิริมงคลของชีวิตแต่งงาน ท่านยิ้ม และพูดล้อเล่นว่า พุดดีปีนี้จะให้สองชั้น และท่านก็รับปากจะไปสวมมงกุฎให้ พอถึงวันแต่งงานของดิฉันกับคุณมนู เลี้ยวไฟโรจน์

เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๑๓ วันนั้นขณะที่ท่านกำลังสวมมงคล ท่านพูดว่า “รู้ไหม วันนี้วันดี เป็นวันเกิดของผม” ทุกวันนี้ดิฉันและสามีอดปลื้มไม่ได้ว่า วันมงคลสมรสของเราเป็นวันที่ตรงกับวันเกิดของท่าน

หลังจากเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ผ่านพ้นไป อาจารย์ป่วยได้พักอยู่ที่ ณ ย่าน Southfields ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ขณะนั้นท่านป่วยด้วยโรคโลหิตในสมอง ทำให้ร่างกายซีกขวาของท่านใช้การไม่ได้ เมื่อดิฉันและสามี (คุณหนู เลี้ยวไฟโรจน์) มีโอกาสไปเยี่ยมท่านที่อังกฤษ ท่านไม่สามารถพูดได้และสภาพร่างกายของท่านขณะนั้นอาจจะทำให้ผิดหวังทั้งผู้เยี่ยมและผู้ป่วย แต่ท่านจะมีวิธีต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมได้เก่งมาก ทำให้เวลาในการเยี่ยมเป็นกันเองและเป็นช่วงเวลาที่มีความหมาย วิธีการของท่านก็คือ ท่านจะหยิบรายชื่อที่เรารู้จัก ท่านจะใช้มือชี้ไปที่ชื่อคนแต่ละคนเพื่อให้เราเล่าเรื่องราวของคน ๆ นั้น เช่น ท่านจะชี้ไปที่ชื่ออาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ที่ละคน ชี้ที่คุณพ่อของดิฉัน ชี้ไปที่ชื่อ คุณपाल พนมยงค์ ฯลฯ ดิฉันก็จะเล่าเรื่องที่ท่านพอใจและสนุกสนาน ท่านก็จะฟังไปหัวเราะตามไป

แม้วันเหล่านั้นจะผ่านไปแล้วนานแสนนาน
อาจารย์ป่วยยังคงอยู่ในใจเราอยู่เสมอ เพราะ
ท่านเป็น นักบริหารชั้นยอด
ท่านเป็น นักสร้างสรรค์สังคมที่ทำได้ยาก
ท่านเป็น ต้นแบบความคิดและการกระทำของคนรุ่นหลัง
ท่านเป็น สุดยอดของความเป็นผู้นำ
ท่านเป็นอื่น ๆ อีกมากมายที่เราต้องจดจำเป็นตัวอย่าง

ประภัสสร เลี้ยวไฟโรจน์

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ป่วยในฐานะผู้อำนวยการ โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง

ผมได้รู้จักท่านอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นครั้งแรกเมื่อเข้าเป็นนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ๒๕๐๙ ซึ่งขณะนั้นท่านเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และได้ติดต่อสัมพันธ์กับท่านมากขึ้น เมื่อผมได้รับเลือกเป็นประธานนักศึกษาในปี ๒๕๑๒ ต่อมาเมื่อผมเป็นอาจารย์ประจำที่คณะเศรษฐศาสตร์ มีโอกาสเข้าร่วมทำงานในโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ซึ่งเป็นช่วงเริ่มก่อตั้งโครงการ และยังคงอาศัยอยู่ที่คณะเศรษฐศาสตร์ ผมเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาบัณฑิตอาสาสมัคร ได้มีโอกาสร่วมประชุมสัมมนา กับท่านหลายครั้ง

ผมมีโอกาทำงานใกล้ชิดกับท่านมากขึ้น เมื่อเข้าร่วมทำโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นโครงการร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีท่านอาจารย์ป่วย เป็นผู้อำนวยการ โครงการนี้เริ่มดำเนินการเมื่อเดือนมกราคม ๒๕๑๗ และสิ้นสุดการดำเนินโครงการเมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมือง ในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ส่วนผมนอกจากทำหน้าที่เป็นนักวิจัยฝ่ายมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยังช่วยท่านเตรียมการประชุมและจัดทำรายงานการประชุมคณะกรรมการ หน่วยงาน และคณะกรรมการบริหาร และร่วมเดินทางไปกับท่านในการไปตรวจเยี่ยมผู้ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่ทดลองปฏิบัติการพัฒนา

ท่านอาจารย์ป่วย ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการ และนักวิจัยของทั้ง ๓ มหาวิทยาลัยจะผลัดเปลี่ยนเดินทางไปตรวจเยี่ยมผู้ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่ทดลองปฏิบัติการพัฒนาเสมอ ๆ ส่วนมากอาจารย์ป่วยจะไปในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ และผมจะร่วมเดินทางไปกับท่านทุกครั้ง

การร่วมทำโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลองกับท่านในหลายหน้าที่ เป็นเวลานานเกือบ ๓ ปี มีเรื่องเกี่ยวกับท่านหลายเรื่อง บางเรื่องอาจเป็นเพียงเกร็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ก็สะท้อนหลาย ๆ อย่างเกี่ยวกับท่าน ทั้งด้านความคิด ความยากลำบาก ความมุ่งมั่นอดทน ความเมตตากรุณา และอารมณ์ขัน ซึ่งผมจะเล่าให้ฟัง โดยจะไม่วิเคราะห์หรือตีความหมายใด ๆ

ก่อนจะออกไปปฏิบัติงานในเขตพื้นที่ทดลองปฏิบัติการพัฒนา อาจารย์ นักศึกษาหรือบัณฑิต จะได้รับการฝึกอบรม ซึ่งใช้สำนักงานของมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดชยันนา เป็นสถานที่ฝึกอบรมและดูงานที่นั่นด้วย มีอยู่ครั้งหนึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมคนหนึ่งขออนุญาตผมไปหาเพื่อนที่จังหวัดนครสวรรค์ตอนกลางคืน โดยจะกลับมาให้ทันในตอนเช้า ผมเห็นว่าในคืนนั้นไม่มีกิจกรรมอะไรทำ ผมจึงอนุญาตให้ไป วันรุ่งขึ้นท่านอาจารย์ป่วยทราบเรื่องเข้า ท่านได้บอกผมว่าไม่ควรอนุญาตให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมออกนอกสถานที่ ถึงแม้ไม่มีกิจกรรมอะไรทำก็ต้องอยู่ เพราะถือเป็นช่วงปฏิบัติงานฝึกอบรม ต้องมีความตั้งใจทำอย่างเต็มที่ กลางคืนถึงเวลานอนก็ต้องนอน วันรุ่งขึ้นจะได้เข้ารับการอบรมต่ออย่างมีความพร้อม

เมื่อเดินทางไปตรวจเยี่ยมผู้ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่ๆ จะไม่มีกำหนดการหรือบอกล่วงหน้า เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานไปตามปกติ ไม่ต้องกังวลคอยรอรับจะเสียนาน ฉะนั้นเมื่อเข้าไปในหมู่บ้าน ส่วนมากจะต้องไปตามหา โดยถามชาวบ้านว่าผู้ปฏิบัติงานอยู่ที่ไหน พร้อมทั้งถามทางไปด้วย เมื่อผมถามทางแล้วก็มักจะถามโดยอัตโนมัติว่า “ไกลไหม” ก็จะได้รับคำตอบว่า “ไม่ไกล” อาจเป็นเพราะคำว่าไม่ไกลของชาวบ้านมีความหมายไม่แน่นอนว่าไกลแค่ไหน หลายครั้งชาวบ้านบอกว่าไม่ไกล แต่ก็ไกลมาก ต้องจอดรถถามอีกเป็นระยะ ๆ หลายครั้ง

ท่านอาจารย์ป่วยก็เลยพูดกับผมว่า “นี่ประยงค์ ต่อไปไม่ต้องถามว่าไกลไหม” ผมยังนึกขำอยู่ในใจว่า เออจริงไม่รู้จะถามไปทำไม ผมคิดว่าท่านคงนึกขำเหมือนกัน

เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านครั้งแรก ๆ จะไปพบกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และมีการแนะนำว่าท่านอาจารย์ ดร. ป่วย เป็นผู้อำนวยการโครงการฯ มาเยี่ยม หากมีชาวบ้านที่อยู่ใกล้ ๆ ก็มาร่วมฟังและพูดคุยด้วย บ่อยครั้งจะมีชาวบ้านมากระซิบถามผมว่าใช่ท่านอาจารย์ป่วยแน่หรือ คนที่มีลายเซ็นในธนบัตรนะ ผมก็ตอบว่าใช่ แต่บางคนก็ยังไม่ยอมเชื่อแม้ผมจะยืนยันว่าใช่แน่นอน คนที่ไม่เชื่อก็พูดว่าเป็นไปไม่ได้ที่บุคคลซึ่งมีตำแหน่งใหญ่โตสำคัญขนาดนี้และอยู่กรุงเทพฯ จะเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านซึ่งเป็นถิ่นทุรกันดารโดยไม่มีขบวนผู้ติดตามอย่างที่พวกเขาได้ยินได้ฟังกัน การเดินทางก็ยากลำบากมาก แม้แต่ข้าราชการอำเภอซึ่งอยู่ใกล้ ๆ ยังไม่เข้ามา เมื่อชาวบ้านมีปัญหาทุกข์ร้อนอะไร กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะต้องเดินทางไปแจ้งที่อำเภอ

บ่อยครั้งท่านอาจารย์ป่วยกับผม เดินทางไปเยี่ยมผู้ปฏิบัติงานในหมู่บ้านเพียงลำพัง ๒ คน โดยท่านเป็นคนขับรถของท่าน เป็นรถโตโยต้าคันเล็ก ไม่ได้ติดแอร์ (เวลานั้นผมยังขับรถไม่เป็น คุณสาคร ถาวรฤทธิ์ เลขานุการของท่านเคยบอกให้ผมไปหัดขับ จะได้ช่วยท่านขับบ้าง) ถนนหนทางเข้าหมู่บ้านในเวลานั้นส่วนมากขรุขระ มีฝุ่นที่เป็นดินลูกรังมาก บางครั้งขณะขับรถอยู่ระหว่างทาง ถ้าท่านง่วงและเพลียมาก ขับต่ออาจจะ

อันตราย ท่านจะจอตกรถข้างทางใต้ต้นไม้ใหญ่ (ส่วนมากเป็นต้นจามจุรี) เพื่อนอนพักประมาณ ๒๕-๓๐ นาที ซึ่งท่านก็หลับได้เร็วมากเหมือนสั่งได้ ในช่วงนั้นผมจะไม่ยอมหลับเป็นอันขาด บางครั้งก็ฝันมาก ต้องการนึ่งผ้า ก็กลัวจะเกิดอันตราย หลังจากตื่นแล้วท่านก็จะขับต่อไป

การออกไปตรวจเยี่ยมทีมงานของโครงการในเขตพื้นที่ฯ เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ห่างจากตัวเมือง และท่านอยากจะมีเวลามากพอเพื่อพูดคุยกับชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ของโครงการ ส่วนมากจึงต้องพักค้างคืนในหมู่บ้าน ตอนกลางคืนจะคุยกับทีมปฏิบัติงานและมักมีชาวบ้านมาคุยด้วยจนดึกดื่น ทำให้พักผ่อนไม่เพียงพอ ประกอบกับท่านมีอายุมากแล้ว การออกเยี่ยมเขตปฏิบัติงานจึงเป็นงานที่เหน็ดเหนื่อยมากสำหรับท่าน

การค้างคืนในหมู่บ้านมักจะนอนที่บ้านของกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีความสะดวกเรื่องห้องส้วมซึ่งเป็นแบบพื้นบ้าน การอาบน้ำส่วนมากจะทำเพียงซักล้างหน้า และอาบน้ำที่ลำธารสายเล็ก ๆ หรือใช้ขันตักน้ำจากตุ่ม และนอนบนเสื่อเรียงกันเป็นตับ

ผมสังเกตดูท่านอาจารย์ป่วยไม่รู้สึกเดือดเนื้อร้อนใจกับความไม่สะดวกเหล่านี้ เวลานั้นได้แต่แปลกใจภายหลังมาคิดดูคงเป็นเพราะท่านคุ้นเคยกับความไม่สะดวกต่าง ๆ นานา ยิ่งกว่านี้มาแล้วสมัยที่ท่านเป็นเสรีไทย ความไม่สะดวกในความรู้สึกของผมจึงเป็นเรื่องเล็กน้อยสำหรับท่าน

สำหรับอาหารเย็นและเช้านั้น เจ้าของบ้านมักจะทำให้รับประทานอย่างดีที่สุดเท่าที่เขาจะทำได้ เจ้าของบ้านจะตื่นขึ้นมาเตรียมอาหารแต่เช้า พวกเราเลยต้องตื่นแต่เช้าตามไปด้วย

มีอยู่ครั้งหนึ่งไปพักนอนที่บ้านพักของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ผมจำได้ว่าเป็นช่วงเย็น ยังไม่มีตึก ผมนั่งอ่านหนังสือพิมพ์อยู่ทางด้านหนึ่งของห้อง ท่านอาจารย์นั่งอยู่อีกด้านหนึ่ง ท่านคงคิดว่าแสงสว่างไม่พอ สายตาจะเสีย ท่านได้ลุกเดินไปเปิดไฟให้

ท่านอาจารย์ป่วยตั้งใจจะทำโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลองเป็นโครงการระยะยาว เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งจากการศึกษาวิจัยข้อมูลในเขตพื้นที่ฯ และจากการปฏิบัติจริงของคณาจารย์และนักศึกษา อันเป็นที่มาที่ประจำพื้นที่ ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อชาวชนบทในเขตพื้นที่ฯ แล้ว เป้าหมายสำคัญคือการนำความรู้และประสบการณ์มาส่งเสริมเป็นองค์ความรู้ด้านการพัฒนาชนบทไทยโดยเฉพาะอีกด้วย ซึ่งมหาวิทยาลัยไทยในระยะนั้นหรือแม้กระทั่งปัจจุบันยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนบทและการพัฒนาชนบทไทยเป็นอันมาก

ในปีการศึกษา ๒๕๑๙ ท่านได้ให้ผมจัดทำข้อเสนอเพื่อให้ที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการและคณะกรรมการบริหารพิจารณาอนุมัติให้ ๓ มหาวิทยาลัยเปิด “วิชาพัฒนาชนบทไทย” เป็นวิชาเลือกเสรี จำนวน ๙ หน่วยกิต เพื่อให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยทั้ง ๓ แห่งสามารถลงทะเบียนเรียนวิชานี้ โดยไปเรียนรู้และปฏิบัติงานในเขตพื้นที่โครงการ ใช้เวลาเรียนอยู่ในเขตพื้นที่ฯ ตลอดภาคการศึกษา สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เปิดวิชานี้ในหลักสูตรของคณะเศรษฐศาสตร์ นักศึกษาจากทุกคณะสามารถเลือกเรียนได้

นอกจากนี้ ท่านยังให้ทำข้อเสนอขอตั้งตำแหน่งและงบประมาณ เพื่อบรรจุบัณฑิตที่สนใจทำงานในชนบทได้มีโอกาสไปปฏิบัติงานในเขตพื้นที่ฯ ผมได้ถามท่านว่าควรตั้งเงินไว้เพื่อถูกตัดหรือไม่ อย่างไรหน่วยราชการต่าง ๆ ชอบปฏิบัติกัน ท่านได้แนะนำให้ตั้งตามความจำเป็น ตรงไปตรงมา ไม่ต้องตั้งเงินไว้เพื่อตัด

โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลองถูกกล่าวหาและโจมตีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ตลอดเวลา ซึ่งเป็นภาระที่ท่านอาจารย์ป่วยต้องพยายามชี้แจงทำความเข้าใจ ตั้งแต่นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และฝ่ายความมั่นคง รวมทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอในเขตพื้นที่โครงการ แต่ไม่ค่อยได้ผล โดยเฉพาะข้าราชการในพื้นที่ เมื่อไปพบก็จะต้อนรับดี บอกว่าเข้าใจและจะให้ความร่วมมือทุกอย่าง มีอะไรก็ขอให้บอก แต่ลับหลังกลับตรงกันข้าม ทำให้ทีมงานที่ประจำอยู่ในเขตพื้นที่ฯ ทำงานยากลำบาก

ในช่วงปี ๒๕๑๙ ท่านอาจารย์ได้รับจดหมายชมชูปัญญาอยู่เสมอ ท่านเคยให้ผมอ่าน บางฉบับใช้ถ้อยคำรุนแรงหยาบคาย มีอยู่ฉบับหนึ่งวาดรูปอวัยวะเพศชายส่งมาให้ด้วย ประกอบกับความกดดันด้านต่าง ๆ ทำให้ท่านอาจารย์เครียดมาก มีอยู่ครั้งหนึ่งผมกับพี่สาคร ถาวรโรฤทธิ์ เห็นว่าลายเซ็นของท่านอาจารย์เพี้ยนไปจากเดิมเป็นที่ผิดสังเกต จึงได้ปรึกษากับอาจารย์ ม.ร.ว.อ.คิน รพีพัฒน์ และอาจารย์หอมจากมหิดล และเห็นร่วมกันว่าท่านควรจะได้พักผ่อนบ้าง แต่เกรงว่าท่านจะไม่ยอมไปเนื่องจากมีงานรัดตัวมาก จึงได้ออกอุบายชักชวนท่านไปพักผ่อนพร้อมกันที่หัวหิน และพักที่โรงแรมรถไฟซึ่งดูท่านจะชอบที่นั่นมาก

เนื่องจากในระยะหลังมีการชมชูปัญญาจะทำร้ายท่านถี่ขึ้นเรื่อย ๆ จึงคิดกันว่าท่านไม่ควรจะกลับไปพักที่บ้านเป็นประจำ ไม่ควรขับรถกลับเส้นทางเดิมตลอดเวลา จะไม่ปลอดภัย เผอิญในช่วงนั้นผมและภรรยาเช่าแฟลตอยู่แถวเฉลิมกรุง พี่สาครได้ให้เงินผมไปซื้อเตียง หมอนและผ้าห่มเตรียมเผื่อไว้ ปรากฏว่าท่านได้ไปค้างคืนกับผมครั้งหนึ่ง จำได้ว่าเมื่อท่านเดินผ่าน คนแถวนั้นมองท่านอย่างงง ๆ คงไม่แน่ใจว่าเป็นท่านอาจารย์ป่วยหรือไม่ เย็นวันนั้นได้ชวนท่านไปดูภาพยนตร์ที่วังบูรพา เป็นหนังไทยเรื่อง “ฝ้ายแกมแพร” ขณะเดินไปและกลับผมกลัวท่านจะถูกทำร้ายได้ให้ภรรยาเดินหน้า ผมเดินหลัง หรือเดินชนาบท่านอยู่ตรงกลาง ขณะดูหนังก็ให้ท่านนั่งตรงกลาง

หลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ท่านต้องไปอยู่ต่างประเทศ ผมได้ทราบที่ท่านเดินทางไปชี้แจงทำความเข้าใจข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ตามสถานที่ต่าง ๆ หลายแห่งหลายประเทศ ขณะเดียวกันท่านก็ยังเป็นห่วงลูกศิษย์และบุคคลที่เคยทำงานใกล้ชิดกับท่านในเมืองไทย เกรงจะไม่ปลอดภัย วันหนึ่งมีคนมาบอกผมว่าท่านได้ติดต่อมหาวิทยาลัยฮาวายไว้ให้แล้ว ถ้าไม่ปลอดภัยให้เดินทางออกไปอยู่ที่นั่นชั่วคราวโดยทำงานเป็นผู้ช่วยวิจัย

ประยงค์ เนตยารักษ์

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แนะนำโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง

คณะกรรมการอำนวยการ

ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์	ผู้อำนวยการโครงการ
ดร.สันทัต โรจนสุนทร	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)
ม.ร.ว.ดร.อดิน รพีพัฒน์	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
ดร.ศิริพัฒน์ วัฒนเกษตร	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการ (มหาวิทยาลัยมหิดล)
อาจารย์จิรา สาครพันธุ์	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มธ.)

แผนงานเบื้องต้น

มกราคม - กันยายน ๒๕๑๗	สำรวจข้อมูล วิเคราะห์ และจัดพิมพ์รายงานการสำรวจ
สิงหาคม - พฤศจิกายน ๒๕๑๗	คัดเลือกพื้นที่ทดลองปฏิบัติงาน ๖ แห่ง ส่งทีมงานประจำพื้นที่ เพื่อเริ่มทดลองปฏิบัติงาน ทีมปฏิบัติงานประกอบด้วยอาจารย์ เป็นหัวหน้าทีม ๑ คน และลูกทีม ๒- ๓ คน จบปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยที่ร่วมโครงการฯ
มกราคม ๒๕๑๘ - ตุลาคม ๒๕๑๘	ปฏิบัติงานพัฒนาชนบทในเขตพื้นที่
๖ ตุลาคม ๒๕๑๘	ยุติโครงการโดยปริยาย

เขตพื้นที่ปฏิบัติงาน

- เขต ๑ ตำบลชำระ-สร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- เขต ๒ ตำบลบางไทรป่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และตำบลอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
- เขต ๓ ตำบลยกกระบัตร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
- เขต ๔ ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
- เขต ๕ ตำบลหนองชุมพล-วังมะนาว อำเภอเขาชัย้อย จังหวัดเพชรบุรี

อาจารย์ป่วยฟ้องเด็ก

เรื่องอาจารย์ป่วยฟ้องเด็กที่ผมจะเล่าให้ฟังนี้เกิดขึ้นเมื่อประมาณปี ๒๕๑๙ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่อาจารย์ป่วย อังภาภรณ์ เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่ มีขบวนการต่าง ๆ เรียกร้อง ประชาธิปไตยกันมาก มีการชุมนุมของกลุ่มพลังต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มนักศึกษา การชุมนุมมักจะรวมตัวกัน ที่ท้องสนามหลวง ซึ่งในบางครั้งก็ลามเข้ามาในธรรมศาสตร์

อาจารย์ป่วยในฐานะอธิการบดีต้องเผชิญกับรัฐบาลในสมัยนั้นรวมทั้งสื่อมวลชนบางกลุ่มที่กล่าวหาอาจารย์ป่วยว่า ยุ่ง ให้ทำให้นักศึกษาในการชุมนุมต่อต้านรัฐบาล ขณะที่กลุ่มนักศึกษาที่ทำการกิจกรรมด้านการเมืองก็ กล่าวหาอาจารย์ป่วยว่า ไม่ส่งเสริมประชาธิปไตย เพราะอาจารย์ป่วยไม่ยอมให้กลุ่มพลังต่าง ๆ เข้ามาทำอะไร ได้ตามใจชอบในธรรมศาสตร์ สถานการณ์แบบนี้ สร้างความปวดหัวให้กับอาจารย์ป่วยมาก เพราะอยู่ตรงกลาง จากแรงบีบของคนที่ ๒ ฝ่าย

อาจารย์ป่วยมีวิธีการคลายเครียดอย่างหนึ่งก็คือ การมาเล่นบิลiard ที่คณะเศรษฐศาสตร์ในตอนเย็น คือ ที่คณะเศรษฐศาสตร์มีห้องพักอาจารย์อยู่ห้องหนึ่งเรียกว่า ห้อง ๔๐๓ ห้องนี้ใช้เป็นที่นั่งอ่านหนังสือพิมพ์ กินอาหารกลางวัน และในตอนเย็นจะมีอาจารย์กลุ่มหนึ่งใช้เป็นที่นั่งเล่นบิลiard

การมาเล่นบิลiard ของอาจารย์ป่วยที่ห้อง ๔๐๓ นี้ ดูเหมือนจะเป็นการหนีเสือปะจระเข้ เพราะกลุ่ม อาจารย์ที่เล่นบิลiard ใจดีอยู่ในประเภทมือใหม่หัดขับ คือเล่นแบบไม่ค่อยคำนึงถึงกฎ กติกา มารยาท ทำให้บางครั้งอาจารย์ป่วยต้องปวดหัวอีกแบบหนึ่ง เลยต้องสอนมารยาทในการเล่นให้ด้วย

ชื่อของเรื่องนี้ก็มาจากเย็นวันหนึ่ง อาจารย์ป่วยคงมีเรื่องปวดหัวมาจากที่ทำงาน เลยเดินจากตึกโดมมา ที่ห้อง ๔๐๓ เพื่อมาเล่นบิลiard เมื่ออาจารย์ป่วยเดินเข้ามาในห้อง ขณะนั้นในห้องมีอาจารย์อยู่ ๔-๕ คน ในจำนวนนั้นมีอาจารย์ วนิดา ซัยมงคล อยู่กับลูกสาวอายุประมาณ ๗-๘ ปี อาจารย์วนิดาพาลูกสาวเดินไปหาอาจารย์ป่วยและบอกเด็กว่า หนู สวัสดีคุณครูซึคะ คุณครูคนนี้เป็นครูใหญ่ที่นี่ เป็นคนใจดี เมื่อเด็ก ยกมือไหว้อาจารย์ป่วยแล้ว อาจารย์ป่วยก็พูดกับเด็กว่า “หนูเอ๋ย ครูใหญ่คนนี้ไม่ดุหรอก ไม่เคยรังแกใคร มีแต่คนอื่น ๆ มารังแกครูใหญ่คนนี้อยู่บ่อย ๆ” พูดจบอาจารย์ป่วยก็หัวเราะเบา ๆ

ผมเขียนเรื่องนี้ขึ้นมา ไม่ได้มุ่งหวังที่จะบอกว่า อาจารย์ป่วยเป็นคนดี ไม่รังแกใคร มีแต่คนอื่นมารังแก อาจารย์ป่วย เพราะเรื่องแบบนี้เป็นที่รู้ ๆ กันอยู่แล้ว แต่ผมต้องการจะบอกให้ใครก็ตามที่เคยรังแกอาจารย์ป่วย ให้รู้ว่า มีคน ๆ หนึ่งที่เขายอมให้คุณรังแกได้โดยไม่เคยโกรธคุณเลย คน ๆ นั้นก็คือ คุณพ่อของคุณอย่างไร

ประเสริฐ วัฒราเศรษฐ์

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ป่วย

จากไปแล้ว คนดี ที่ยังเหลือ
เข้มแข็งยิ่ง ป่วยคนจริง ทำภัยพาล
ประเทศไทย ด้อยอยู่ไม่ได้ ตายเมืองนอก
พ่อปรีดี-แม่โดมสะอื้น ให้ตลอดคืน
หรีดมาลัย ไว้ทุกข์ทั่ว ธรรมศาสตร์
จากนี้ไป จักมีใคร ในแผ่นดิน
นักประชาธิปไตย ผู้ยิ่งใหญ่
แบงก์ชาติ อีกรัฐศาสตร์ ประศาสน์การ
ลูกศิษย์ท่าน มีมากมาย หลากหลายมาด
นักการเมือง นักการศึกษา มหาวิทยาลัย
แต่ศิษย์ไหน ศิษย์ใด ทำตามท่าน
ไปกลับกลอก ไปค้อมหัน ต่อบรรณา
เศร้าโศกเถิด ประเทศไทย เศร้าเถิดเศร้า
หกตุลา กว้ายี่สิบปี ท่านต้องไป
เคยเป็นไท กลายเมืองขึ้น น่านา
รัฐบาลไทย ชายทุกอย่าง ต่างชาติจอง
ไอ้เมืองไทย อยู่ไม่ได้ คนดีดี
พอจากไป ร้องให้ อึ้งคะนึ่ง
เซ็ดน้ำตา หน้าอัฐิ ดำริมัน
ธรรมะคืออำนาจ ประกาศตาม
จากไปแล้ว แต่จากไป เพียงกายา
ป่วยจักอยู่ คู่ปรีดี ณ แดนธรรม
ตลอดกาล ปรีดี-ป่วย อยู่ตลอดกัน

ชายชาญเชื่อ เสรีไทย ใจอาจหาญ
ตลอดกาล จากไกล ไม่กลับคืน
สุดซึ้งซอก น้ำตาไหล ไม่อาจฝัน
อาจารย์กลับฝัน แผ่นดินไทย ในโกศดิน
กลอนประกาศ ความดีไว้ ให้ถวิล
เป็นอาจณ ประทีปธรรม กระทำการ
เศรษฐกิจ ประเทศไทย ทำนวางฐานะ
สร้างสรรค์งาน สร้างคน สร้างชนบทไกล
นักแบงก์ชาติ นักเศรษฐศาสตร์ ร่วมสมัย
ฉันซิดไกล่ ฉันสนิท ฉันศิษยา
เดินทางธรรม เป็นบัณฑิต จิตไม่หนา
เพียบลัตยา กายวาจาจิต สุจริตใจ
น้ำตาเจ้า สายไปแล้ว ที่รินไหล
มีท่านไว้ มีหรือไทย ไอเอ็มเอฟครอง
ธนาคารชาติ ลืมคำท่าน วันนี้หมอง
ไม่ไตร่ตรอง สอนอะไร ไม่คำหนึ่ง
ยามชีวิ มีชีวิต ไม่คิดถึง
รักท่านจริง จงจึง ปฏิบัติตาม
จักตามท่าน มั่นประชาไท ไม่เกรงขาม
สิ่งดีงาม ความถูกต้อง ครรลองธรรม
คุณธรรม สันติประชา ไม่อ้าสัณ
ไม่มีวัน ตายจากไป จากใจชน
ณ แดนธรรม เคียงโดม ประโคมธรรม.

ปราณีญา

คิดถึงอาจารย์ป่วย

ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ “คนดีที่เมืองไทยไม่ต้องการ” ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๒ ณ ซานกรุงลอนดอน ห่างจากเมืองไทยอันเป็นที่รัก

มีผู้กล่าวว่า อาจารย์ป่วย ตายถึงสามหน

หนที่หนึ่ง เมื่อครั้งเป็นเสรีไทย กระโดดร่มลงมาที่ชัยนาท ถูกชาวบ้านจับเตรียมสังหารด้วยความโลภ ภายหลังอาจารย์ป่วยไปตั้งมูลนิธิพัฒนาชนบทที่ชัยนาท เพื่อรบกับความยากจน อันเป็นต้นเหตุของความโลภ และโง่เขลาบาปบุญของชาวบ้าน

หนที่สอง เมื่อเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ด้วยน้ำมือและความบัดซบของคนไทย ครั้งนี้ ชมชื่นปวดร้าวยิ่งกว่าเสียชีวิตจริง อาจารย์ป่วยยังมีทันได้ตั้งมูลนิธิ ๖ ตุลาคม ก็มาป่วยไม่สามารถพูดหรือเขียนได้เสียก่อน จึงไม่ทันได้รับความมโหฬารบาปบุญ บ้าอำนาจของชนชั้นปกครองรุ่นใหม่ของไทย ทั้งทหารและพลเรือน

หนที่สาม เป็นการจากทางสรีระ ผมไม่เชื่อว่าในความพลัดพรากครั้งนี้ อาจารย์ป่วยได้ทิ้งเมืองไทย

เมืองไทยเสียอีกที่ทิ้งอาจารย์ป่วยไปนานแล้ว ไม่ว่าจะป็นธนาการชาติ หรือธรรมศาสตร์ก็ตาม ใครบ้างที่ยังยึดถือหรือรักษา วิชา จรรยาบรรณ ความซื่อสัตย์บรรทัดฐาน และความกล้าหาญตามแบบอย่างของ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์

ผมโชคดีที่เกิดมาใต้ร่มเงาอาจารย์ป่วย จนสามารถเข้าใจได้ว่า คำว่า “คน” ในความหมายที่สมบูรณ์นั้น เป็นอย่างไร

ผมขอเล่าถึงความดี และความผืนที่ยังไม่เป็นจริงบางอย่างของอาจารย์ป่วย เฉพาะในส่วนที่ผมได้สัมผัสและรับรู้มาด้วยตนเอง

ภริยาผมโทรศัพท์มาเล่าให้ฟังว่า ในวันเผาอาจารย์ป่วยที่ Putney Crematorium ใกล้บ้านท่าน แม้แต่ ศาสตราจารย์เสนาะ ตันบุญยืน เพื่อนสนิทตั้งแต่วัยเรียน ก็ไม่มีโอกาสไปร่วม ลูกชายสองคนที่อยู่เมืองไทยก็ไม่ได้ไป คงมีแต่สมาชิกในครอบครัว ๗-๘ คน ดอกไม้และพวงมาลัยของสถานทูต ตลอดจนผู้ที่เคารพ อาจารย์เพียงได้แต่ประทับอยู่ที่ริ้วของฌาปนสถานเท่านั้น

นี่คือความเป็นคนจริงของอาจารย์ป่วย ซึ่งยืนหยัดในความเชื่อ แม้กระทั่งในความตาย ก็ไม่ยอมให้ ฐานันดรและประเพณีเอาตนไปทำให้คนอื่นลำบากหมดเปลือก เมื่ออาจารย์ป่วยเจ็บมีผู้ส่งเงินไปช่วยค่าใช้จ่าย ทุกบาททุกสตางค์ถูกส่งคืน อาจารย์จะตอบขอบคุณอย่างไรผมไม่ทราบ แต่ผมรู้ถ้าพูดได้อาจารย์จะพูดกับผมว่า ผมดูแลตนเองได้ และสังคมที่เจริญแล้ว (อังกฤษ) ดูแลผู้ชราและเจ็บป่วยได้

ผมขอบคุณที่อาจารย์จดหมายมาเรียกตัวผมไปอังกฤษ หลัง ๖ ตุลาคม พร้อมทั้งเจียดเงินส่วนหนึ่งไว้ให้ ผมขอโทษที่ไม่ได้ตามใจอาจารย์! และกว่าผมจะได้ไปอังกฤษ อาจารย์ก็พูดไม่ได้เสียแล้ว

อาจารย์ป่วยกับผมจากกันหลังวันที่ ๖ ตุลาคม โดยยังมีทันได้รำลา แต่เราติดต่อกันทางจดหมายเสมอ เหมือนกับที่ทำมาอย่างต่อเนื่อง

ผมกับอาจารย์ป่วยรู้จักกันทางจดหมาย ตอนที่อาจารย์ป่วยเริ่มเข้ามาทำงานพัฒนาอาจารย์ธรรมศาสตร์ ก่อนเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และก่อน ๑๔ ตุลาคม ลัก ๔-๕ ปี ผมเขียนมา “ต่อว่า” ว่าทำไมธรรมศาสตร์จึงไม่ยอมรับโอนาคต Ph.D. ๕ คนที่ผมเสนอเข้าเป็นอาจารย์ ขอความในจดหมายของผมนั้นตรงไปตรงมาจนผู้ใหญ่บางคนอาจจะหาว่าผมด่าก็ได้ แต่อาจารย์ป่วยมิได้ถือโกรธ ข้าขอโทษแทนคนอื่น ขออภัยให้โทษใครนอกจากระบบ และขอเวลาอีก ๖ เดือน ในที่สุดก็สำเร็จไป ๓ คน ปล่อยให้อีก ๒ คนไปรุ่งโรจน์โด่งดังที่อื่น

ตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งวาระสุดท้าย ผมได้เห็นความเป็นพรหมของอาจารย์ ผู้มีพรหมวิหารเต็มเปี่ยม มิเคยพร่องไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณใด ๆ อาจารย์ ป่วยเป็นผู้มีเมตตา มองคนในแง่ดี ไม่เคยกล่าวร้าย แม้แต่ผู้ที่ตนไม่สรรเสริญ ผู้ที่อิจฉา ตั้งตัวเป็นศัตรู และลอบทำร้าย ผมไม่เคยเห็นหรือเคยได้ยินอาจารย์ป่วย “ด่า” หรือนินทาใครเลย ถึงแม้เราทั้งสองจะกระทำการวิเคราะห์บุคคลที่เป็นผู้ปกครองและบุคคลชั้นนำวงการต่าง ๆ อยู่เนื่อง ๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา

ความเป็นคนคงเส้นคงวา ไม่เอาเปรียบ ยุติธรรม เป็นเลิศ และไม่หวั่นไหวนั้นติดอยู่ในสายเลือด และความประพฤติปฏิบัติประจำวันของอาจารย์ป่วย สิ่งเหล่านี้ไม่มีวันที่จะเสแสร้งแก้งทำได้

ในช่วงหนึ่งก่อน ๑๔ ตุลาคม อาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ผมอยู่ที่ออกซ์ฟอร์ดบ้าง ปารีสบ้าง ในช่วงนั้นเองที่หนังสือพิมพ์สยามรัฐเริ่มจะตีพิมพ์บทความ “ปริดี-ป่วย” ป้ายชื่ออาจารย์ ลูกศิษย์บางคนบอกว่าอาจารย์ต้องระวัง อย่างนี้มีได้หมายความว่าอาจารย์คึกฤทธิ์จะอิจฉาอาจารย์ธรรมดา ๆ แต่ “ระบบ” กำลังจะหันมาเล่นงานอาจารย์

อาจารย์จะหัวเราะหึ ๆ ยกไหล่และยกมือทั้งสองขึ้นมาแบบตามแบบ แล้วก็ขอตัวไปโทรศัพท์ถึงภริยา ทุกคืนวันพุธเวลาสามทุ่มไม่ว่าเราจะทำอะไรกันอยู่ที่ไหน อาจารย์จะต้องโทรศัพท์ไปคุยกับภริยาไม่เคยเว้น เหมือนกับที่อาจารย์ไม่เคยเว้นที่จะส่งรถออสตินคันเก่า ๆ ไปเปลี่ยนกันใช้คนละอาทิตย์ อาทิตย์ใดที่ผมมาเยี่ยมไม่มีรถ เราก็คงเดินหรือขี่จักรยานกัน ถ้าเป็นคนอื่นก็คงจะขอร้องเมีย แต่อาจารย์ป่วยไม่ทำ และอีกอย่างหนึ่งที่อาจารย์ป่วยไม่เคยทำก็คือการปล่อยให้รุ่นน้องเป็นผู้ปรนนิบัติฝ่ายเดียว ถ้าผมต้มข้าวต้มและเจียวไข่ อาจารย์จะต้องแย่งล้างจานเสมอ เล่นเอาผมต้องรีบเอาชามไปเทเพราะวันก่อนอาจารย์ทำเวรเอาชามไปเทเรียบร้อยแล้ว เป็นอย่างนี้และเป็นอย่างนี้อยู่ไม่เว้น แม้เมื่อผมส่งลูกศิษย์ไปรบกวนพัก โดยมีได้มีเจตนาจะสืบแนมอาจารย์แต่อย่างไร

คนที่ดีมีธรรมประจำใจ และมีวินัยต่อผู้อื่นอย่างนี้ในโลกจะมีสักกี่คน

เรื่องที่ผมรู้เกี่ยวกับอาจารย์ป่วยไม่มีทางจะเล่าครั้งเดียวหมด ผมจะขอเลือกเพียง ๓-๔ อย่างที่สำคัญ ค่ะวันหนึ่ง ผมกับภริยานั่งกินข้าวเย็นอยู่กับอาจารย์ป่วย อาจารย์ขอตัวเข้าไปในห้อง ลักพักก็กลับมาพร้อมกับจดหมายฉบับหนึ่ง เขียนด้วยลายมือและวรรคตอนที่เรียบประณีตบรรจงตามแบบของอาจารย์ ผมไม่ทราบว่าจะอาจารย์เข้าไปลอก เข้าไปค้น หรือเข้าไปเขียน แต่ผมแน่ใจว่าเป็นเรื่องที่อาจารย์ตรึกตรองมานาน จดหมายฉบับนี้หนังสือพิมพ์สยามรัฐพยายามจะพิสูจน์ให้ได้ว่าอาจารย์ป่วยไม่ได้เขียน เป็นจดหมายปลอม นั่นก็คือจดหมายอันลือเลื่องจากนายเข้ม เย็นยิ่ง

เมื่อภริยาผมตอบว่า จดหมายของอาจารย์ไม่เห็นน่ากลัวตรงไหน อาจารย์ยังหัวเราะ แล้วเขี้ยวจะให้เขียนภาษาโลดโผนอย่างผมได้อย่างไร แต่ผมรู้ว่าอาจารย์รู้แจ้งว่าจะแสดงความกล้าหาญโดยความนี้มนวล

จากซ้าย : อาจารย์ชวลิต ปัญญาลักษณ์ อาจารย์ปวย และอาจารย์ปราโมทย์ นาครทรรพ

และสุขภาพอย่างไรจึงจะได้ผล อาจารย์เชื่อว่า ถ้าหากจอมพลถนอมเป็นตัวของตัวเอง หรือไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของจอมพลประภาสและพรรคพวก ก็จะได้ผลเหมือนคราวที่อาจารย์เขียนกลอนจนจอมพลถนอมลาออกจากตำแหน่งประธานธนาคาร อาจารย์รักจอมพลถนอมจริงเหมือนกับคำที่ขึ้นต้นในจดหมายถึงผู้ใหญ่ท่าน

ผมเชื่อว่า โดยส่วนตัวจอมพลถนอมก็รักอาจารย์ แต่ความรักนั้นอาจจะถูกจำกัดโดยระบบ หรือผลประโยชน์ทางการเมืองของจอมพลถนอมและพรรคพวก

สังคมไทยเป็นสังคมที่ปกปิดความจริง จนบางครั้งผมอยากตะโกนว่า โททกกันหน้าด้าน ๆ

ครั้งหนึ่งก่อน ๑๔ ตุลาคม ผมเป็นกรรมการสรรหาอธิการบดีธรรมศาสตร์ กรรมการที่จำได้มีคุณบุญชู โรจนเสถียร คุณमारुต บุณาค และคุณสังเวียน หาญวิชัย อาจารย์ปวยเป็นผู้ได้รับเสนอชื่อคนหนึ่งแต่ผมมิได้เป็นผู้เสนอ กรรมการส่วนมากที่เกรงใจจอมพลถนอมพยายามจะให้เสนอชื่ออาจารย์สัญญาคนเดียวยเป็นเอกฉันท์ ผมไม่ยอมและให้ใส่ไว้ในบันทึกการประชุมด้วย ซึ่งแน่นอนข่าวที่ออกมาในสื่อและบันทึกการประชุมย่อมตรงกันข้ามกับสิ่งที่ผมต้องการหรือความเป็นจริง จนผมต้องเขียนจดหมายไปลงหนังสือพิมพ์ พร้อมกับคร่ำครวญในประชาคมธรรมศาสตร์ของผมสลายลง

ร้อนถึงอาจารย์ปวย อาจารย์เขียนมาถึงผมว่า อาจารย์ปราโมทย์อย่าเข้าใจผิดว่าผมจะต้องได้ตำแหน่งอธิการบดี จึงจะฆาตรกรรมศาสตร์ ผมมาอยู่อย่างครูธรรมดาคนหนึ่งก็ได้ และแล้วอาจารย์ก็มา

อาจารย์ปวยต้องการมายกมาตรฐานทางวิชาการธรรมศาสตร์ และนำมหาวิทยาลัยกลับไปสู่ประชาชน ด้วยการเข้าไปพัฒนาชนบท ผมว่า ถ้าวัดด้วยมาตรฐานของอาจารย์ปวยแล้ว นี่คืองานสองอย่างที่ยังทำไม่สำเร็จ แม้ในตอนหลังอาจารย์จะดำรงตำแหน่งอธิการบดีก็ตาม

ผมเสียดายที่ไม่ได้ช่วยงานอาจารย์ที่ธรรมศาสตร์ ผมไม่อยากโทษแต่ก็ต้องจารึกไว้ ณ ที่นี้ว่าอาจารย์เองก็มีส่วนผลักดันให้ผมไปในทางอื่น ที่ผมไม่ได้เลือก ส่วนอาจารย์ยังรักษาสัจจะลูกผู้ชายที่ให้ไว้กับตนเองอย่างเหนียวแน่น

ผมไปช่วยอาจารย์สัญญาที่ทำเนียบ อาจารย์ป่วยก็ไปเป็นประธานที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจ ผมเป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ผมกับอาจารย์เป็นสมาชิกสมานิติบัญญัติด้วยกัน จึงมีโอกาสกินข้าวกลางวันสองคนกับอาจารย์เสมอ นาน ๆ จึงจะมีพันเอกถนัด กับ ดร.บุญย์ เจริญไชย มาร่วมด้วยเป็นครั้งคราว สองท่านหลังนี้มองเห็นศักยภาพและรบเร้าให้อาจารย์เล่นการเมือง แถมรับรองว่าตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่แค่เอื้อม

แต่อาจารย์ปฏิเสธอย่างไม่อ้อมค้อมว่า “ไม่” ไม่มีสองแ่งสองมุมให้ต้องเดาให้ลำบากเลย พันเอกถนัดหันไม้ไล่ จนค่อนข้างอดกับผมต่อมาเสมอว่า อาจารย์ทำตัวเป็นพริมาดอนนา

ทั้ง ๆ ในตอนนั้น ทั้งอาจารย์และผมรู้และสรุปกันแล้วว่า ต่อไปนี้การจะแก้ปัญหาเมืองไทยได้อย่างแท้จริงก็ต้องด้วยการเมือง การจับกลุ่มและการทำงานในสมานิติบัญญัติทำให้ผมและอาจารย์ตระหนักดีว่าเมืองไทยจะต้องเดินทางวิบากและยาวนานบนถนนไปสู่ประชาธิปไตยที่เราต้องการ เราจะต้องเร่งพัฒนาการศึกษากับชนบทเป็นการใหญ่

ฝ่ายที่ไม่เข้าใจอาจารย์เริ่มถากถางว่า เป็นนายกรัฐมนตรี-ง่าย ไม่สน ป่วยรอเป็นประธานาธิบดี ความจริง การเป็นนายกรัฐมนตรีของอาจารย์ป่วยนั้นง่ายเกินกว่าที่คิด ถ้าหากอาจารย์เพียงแต่จะกลับคำทำให้ผมอดคิดไม่ได้ว่า ทำไมคนที่กลับคำโดยอ้างว่าประเทศชาติเรียกร้องจึงถูกสังคมไทยลงโทษอย่างบางเบาเสียจริง ต่างกับมหันตโทษที่อาจารย์ต้องรับฐานไม่ยอมกลับคำเมื่อประวัติศาสตร์เรียกร้อง

ผมขอบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ และขออ้างบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่อีกคนหนึ่ง คือ พลโทวิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ เป็นพยาน

คนที่เสียชีวิตไปแล้วมีสาม คือ พลเอกกฤษณ์ สีวะรา พลเอกประจวบ สุนทรางกูร และอาจารย์ป่วย เราทั้งห้าคนอยู่ในเหตุการณ์ด้วยกันหลายครั้งหลายหน และครั้งหลังสุดที่บ้านพลเอกประจวบ ในชอยพาสนา เมื่ออาจารย์ป่วยปฏิเสธเป็นครั้งสุดท้ายว่าไม่ต้องการเป็นนายกรัฐมนตรี และไม่ต้องการเล่นการเมือง ครั้งนี้มีพยานเพิ่มขึ้นคือ ดร.ชัยอนันต์ และ ดร.เอื้อย

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากที่อาจารย์สัญญาเรียกผมไปพบ ท่านบอกผมสั้น ๆ ว่า “อาจารย์ปราโมทย์ไปพบพลเอกกฤษณ์หน่อย ทหารจะทำปฏิวัติ”

ในช่วงที่อาจารย์สัญญาเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ผมถูก “พญาไม้” ลูกทหารแห่ในคอลัมน์ว่า “แสบทุกเรื่อง” เขาหาเรื่องไม่ว่าที่ปรึกษาอย่างผมเจียมตัวที่สุด ถ้านายกไม่ขอปรึกษาเรื่องใด ผมไม่เคยที่จะเสนอความคิดเลย ถ้านายกไม่สั่งเรื่องใด ผมไม่เคยที่จะอาสาขอทำเลย และผมไม่เคยขอให้อาจารย์สัญญาตั้งผมเป็นอะไรเลย และได้ปฏิเสธไปก็หลายอย่าง แต่ท่านก็เมตตาตั้งให้ผมเป็นหัวหน้าผู้ประสานงาน (ไม่มีคณะ) สารพัดรวมทั้งกับคณะทหาร

ผมถามเหตุผล พลเอกกฤษณ์ท่านบอกว่า การเมืองแบบนี้มีแต่จะแย่ รัฐธรรมนูญที่ผมช่วยร่าง ท่านก็หายชื่อผู้แทนล่วงหน้าได้ “อย่างนี้ อีกหน่อยเขา (พวกถนอม-ประภาส) ก็ต้องปฏิวัติ แล้วเขาก็ต้องจัดการผม เพราะเขาหาว่าผมทรยศ”

พลเอกกฤษณ์อ้างว่าทั้งอาจารย์สัญญาและคณะทหารยอมรับและเชื่อฝีมือให้อาจารย์ป่วยเป็นนายกรัฐมนตรี ผมทราบว่าคณะทหารในตอนนั้นประกอบด้วย พลอากาศเอกทวี พลเอกกฤษณ์ พลเอก

ประจวบ พลอากาศเอกกมล ล้วนแต่เคารพรักอาจารย์ทั้งสิ้น บางคนก็เป็นเสรีไทย บางคนก็เป็นทูตทหาร ตอนที่อาจารย์อยู่ลอนดอน คงมีความสัมพันธ์ทำนองเดียวกันกับสุจินดา-อานันท์ที่วอชิงตัน

ผมอยากบอกว่า รู้จักอาจารย์ป่วย ผมรู้คำตอบแต่แรกแล้ว แต่เด็กคือนั้น ผมก็นำเอาผลของการปรึกษาหารือครั้งสุดท้ายมาเล่าให้เพื่อนฝูงทั้ง ๑๖ คนฟัง เขาอาศัยนั่งรออยู่ที่บ้านมิชชั่น วีรไวทยะ หลังบ้านอาจารย์สัญญา

ผมบอกพวกเขาว่า “คำตอบอยู่ที่พวกคุณว่าจะไม่เล่น หรือจะเล่นการเมือง เพื่อให้โอกาสประชาธิปไตย” ผมเองไม่ออกเสียง แต่ในที่ประชุมบอกว่าจะไม่เพียงสองคน คือ ดร.สมบัติ และอาจารย์รังสรรค์

และนั่นก็คือกำเนิดของพรรคพลังใหม่ ซึ่งอาจารย์ป่วยเป็นนายทุนคนแรก

อาจารย์เอาเงินเดือนสมาชิกสภานิติบัญญัติมาให้ทุกเดือน เมื่อฟอร์มพรรคแล้ว อาจารย์ก็จัดแจงให้หมอกระแส พันเอกสมคิด และคุณแคล้วได้มาพบกัน นั่นก็คือที่มาของภาพถ่าย “สามสหายชายชาติ” ในหน้าแรกของหนังสือพิมพ์สี่แสด

คนที่ไม่รู้จักอาจารย์อาจจะไม่เข้าใจว่าอาจารย์คิดอะไร แต่ผมรู้ เพราะผมล้ออาจารย์อยู่เสมอว่าอาจารย์คือเสาหลักของระบบนายทุนไทย เพราะอาจารย์สร้างความมั่นคงให้กับธนาคารชาติและสถาบันการเงิน ผมรู้ว่าอาจารย์สงสัยว่าพันเอกสมคิดมีใช้สังคมนิยม หมอกระแสก็ยังไม่ชัดเจน เพราะฉะนั้นหากสามพรรครวมกันได้ก็จะเกิดพรรค การเมืองแบบกลางซ้ายที่เป็นรัฐสวัสดิการ น่าจะเป็นผลดีต่อประเทศไทย แต่พรรคนั้นจะต้องเป็นพรรคมวลชนอย่างแท้จริง มีใช้พรรคผูกขาดของนักสมัครผู้แทน และต้องมีองค์การพรรคที่เข้มแข็งโดยมีเลขาธิการที่ต้องไม่เป็น ส.ส. หรือรัฐมนตรี

ผมเข้าใจอาจารย์ เพราะเรารู้กันถึงปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองไทยมาหลายปี แต่เชื่อว่าเราจะมีความเห็นตรงกันทุกเรื่องไป

ผมเข้าใจอาจารย์ว่า ไม่ต้องการตำแหน่งการเมืองอะไรเลย อาจารย์เคยแต่พูดว่าอาจจะสมัครผู้แทนหากกฎหมายไม่บังคับให้สังกัดพรรค อาจารย์กับผมต่อสู้ข้อนี้เสียพอแรง แต่เราสู้เขาไม่ได้

เมื่อเพื่อนฝูงตั้งพรรค ผมหนีไปอยู่เมืองนอกแล้ว เพราะผมอยากกลับไปใช้ชีวิตนักวิชาการ แต่ผมได้รับโทรเลขให้กลับมาเป็นเลขาธิการพรรค อาจารย์คงจะมีได้อยู่เบื้องหลัง แต่คงมีคนเห็นพ้องกับความคิดของอาจารย์

ในที่สุด ความฝันของอาจารย์ก็ไม่เป็นจริง เพราะความเป็นจริงของการเมืองไทยมันยังห่างไกลจากสันติประชาธรรมของอาจารย์อยู่อีกหลายยุค ยังดีที่พลังใหม่ถูกโยนระเบิดแต่พวกเราไม่มีใครเป็นอะไร ในต่างจังหวัด ส.ส. ของเราถูกลอบสังหารไปสองคน

บางครั้งพวกเราก็อุดถามกันไม่ได้ว่า ถ้าครั้งนั้นอาจารย์ป่วยรับเป็นนายกแล้วอะไรจะเกิดขึ้น ไม่มีใครตอบได้ อาจจะถูกชกซ้ายบยับยิ่งกว่าเดิม หรืออาจจะดีก็ได้ อาจจะไม่มีวันที่ ๖ ตุลาคมก็ได้ ใครจะรู้

ที่แน่ ๆ อาจารย์คงไม่ต้องหวนดมกลิ่น หน้าชั้นนอกตรมอยู่ตลอดปีเศษ ๆ ก่อนที่วันมหาโหดจะมาถึง

จะมีสักกี่คนที่ทราบว่าความที่เป็นผู้มีอุปนิสัยประณีตสุขุมเป็นผู้มีวินัยและรักษาระเบียบ อาจารย์ป่วยแทบจะไม่เคยเห็นด้วยกับวิธีการและการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาเลย จริงอยู่อาจารย์ชื่นชมเสรีภาพและสนับสนุนการแสดงออก แต่อาจารย์ไม่อยากเห็น mob rule และเห็นว่าป้องกันได้ยาก แม้เมื่อก่อน ๑๔ ตุลาคม อาจารย์เคยเขียนจดหมายปรารภกับผม ชมเชยว่าเด็กคนนั้นคนนี้เป็นเพื่อนกับโมตรีได้ออกมาเคลื่อนไหวเรื่องนั้นเรื่องนี้ แต่อาจารย์ก็ยังอดห่วงเรื่องวิธีการไม่ได้

เมื่ออาจารย์เป็นอธิการบดี อาจารย์เครียดมาก ปรกติอาจารย์เป็นคนแจ่มใสร่าเริง ใครอยู่ใกล้แล้วสบายใจ ไม่เคยเป็นอย่างนี้ วิธีแก้ความเครียดของอาจารย์ก็คือจิบบรันตีควบกับกินช็อกโกแลต อาจารย์คงไม่มีเวลาได้เล่นบรันตีของโปรดเลย ผมเคยปากบอนเตือนอาจารย์ว่า ระวังเถอะกินอย่างนี้ไม่กลัวเส้นโลหิตแตกหรือ อาจารย์ได้แต่ทำท่าจะเขกหัวแต่ไม่ว่าอะไร

อีกวิธีหนึ่งของอาจารย์ก็คือการขับรถไปเรื่อยเรื่อย บ้านผมอยู่ในสวน คำ ๆ จะต้องมารอเพื่อนั่งไป เป็นเพื่อนอาจารย์ที่บ้านหมอประสาน ต่างใจ ที่ซอยพินุลพัฒนา บ่อย ๆ เข้าหมอมหรือคุณแม้ง ผู้ภริยาก็ไปกับอาจารย์แทน อาจารย์เมตตาพวกเรามาก มอบภาพถ่ายใบเก่งและเซ็นว่า “ให้...เพื่อนรัก” แก่หมอมและผมทั้งสองคน

ในฐานะอธิการบดี อาจารย์ถูกบีบคั้นจากนักศึกษาและรัฐบาลทั้งสองทาง ในหลาย ๆ เรื่อง อาจารย์ไม่เห็นด้วยกับทั้งสองฝ่าย กับทั้งงานพัฒนาธรรมชาติและความหวังที่จะเห็นบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีก็รีบหรือลัง

แต่อาจารย์เป็นนักสู้ อาจารย์พยายามอย่างถึงที่สุดไม่ยอมท้อถอย

จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม อาจารย์ก็ยังไม่ละเว้นความพยายาม

ผมพบกับอาจารย์เป็นครั้งแรกหลัง ๖ ตุลาคม ที่กรุงสตอล์กโฮล์มที่บ้านของ อนิตา กราติน เพื่อนรักของผม อนิตาตอนนั้นกำลังตั้ง เป็นรัฐมนตรีกระทรวงอะไร ผมจำไม่ได้ เธอเป็นหลายกระทรวงเหลือเกิน ก่อนจะมาเป็นมนตรีของประชาคมยุโรป ซึ่งเพิ่งจะออกไปแบบยกคณะไม่นานนี้ เพราะถูกแจ๊โพลคอรืปชั่น เธอเป็นผู้หนึ่งที่น่าเรื่องออกมาเปิดเผยและเรียกร้องให้สอบสวน

การพบกันครั้งนั้น เรานอนคุยกันอย่างซำใจ อาจารย์กำลังจะเดินทางไปสภาองเกรสสหรัฐฯ เพื่อตีแผ่ทารุณกรรม ๖ ตุลาคม และเพื่อเรียกร้องมิให้อเมริกันสนับสนุนรัฐบาลไทย หรือช่วยปราบปรามนักศึกษาที่หนีเข้าป่า ส่วนผมกำลังจะเดินทางไปฮานอยเพื่อพบกับนายฟามวัน ดง และขอร้องมิให้คอมมิวนิสต์ติดอาวุธนักศึกษาเช่นกัน ทั้งผมกับอาจารย์ไม่ได้นัดหมายกันเลย

และนั่นก็เป็นการพบกันครั้งสุดท้ายก่อนที่อาจารย์จะล้มเจ็บ

หมอประสานได้ไปพบอาจารย์ที่อังกฤษก่อนหน้านั้น ๒-๓ วัน อาจารย์มานอนคุยเล่นที่โรงแรมตลอดเวลา ก่อนจะจาก ทั้งคู่กอดกันกลม ร้องไห้ สงสารเมืองไทย อาจารย์ให้หมอประสานหอบเอกสารวิธีการต่อสู้แก้ปัญหาเมืองไทยมาลี้กกระบุง

อาจารย์ยังมีความหวังลึก ๆ ว่า ถ้าหากคนไทยจะไม่ฆ่าฟันกันอีกเหมือนกับวันที่ ๖ ตุลาคม โอกาสที่จะปรองดองกัน และค่อย ๆ พัฒนาบ้านเมืองไปสู่สันติประชาธรรมก็ยังมีหนทางที่พอจะเป็นไปได้

ผมไม่อาจกล่าวได้ว่าผมดีใจที่อาจารย์เจ็บเสีย แต่ผมดีใจว่าความเจ็บป่วยคงจะไม่ทำให้อาจารย์ต้องเจ็บปวดอีกด้วยการรับรู้เรื่องพฤษภาทมิฬ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องวิบัติเศรษฐกิจเมื่อเร็ว ๆ นี้

ถ้าหากอาจารย์รับรู้คงจะสลัดรินท้อใจเกินที่จะบรรยาย ผมเศร้าใจที่ลูกศิษย์อาจารย์ป่วย ทั้งที่อยู่ในธนาคารชาติและสถาบันการเงินเอกชน หรือแม้แต่ในมหาวิทยาลัยก็ตาม คอยแข่งขันกันว่าใครจะกินไวน์ราคาแพงกว่ากัน ใครจะซื้อรถคันหรูกว่ากัน ใครจะอยู่ดีกมโหฬารกว่ากัน เขาพากันหลงลืมละทิ้งคำสอนและตัวอย่างของอาจารย์โดยสิ้นเชิง

ผมไม่อยากพูดว่าใครกอบโกยอะไรไปเท่าไร แต่ผมจำที่อาจารย์พูดและเขียนได้ ว่าโภคทรัพย์ในสังคมและบ้านเมืองมีจำกัด ถ้าคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดที่ฉลาดกว่าและมีอำนาจกว่า พากันกอบโกยไปเสียหมดโดยไม่ยับยั้งชั่งใจ แล้วคนส่วนใหญ่จะเหลืออะไร

อาจารย์ป่วยเกลียดคอร์ปชั่นเข้ากระดูกดำ และต่อสู้มาตลอดชีวิตเพื่อจะลบล้างจางเจ็คอคอร์ปชั่นในสังคมไทย อย่ว่าแต่สมคบเลย สมยอมก็ไม่เอาด้วยเด็ดขาด อาจารย์คงนึกไม่ถึงว่าเดี๋ยวนี้คอร์ปชั่นมันได้แผ่ซ่านมโหฬารไปจนหาขอบเขตมิได้

อาจารย์ป่วยเป็นพุทธศาสนิกชนดี เชื่อมมั่นในกฎแห่งกรรมและความเป็นอนิจจังแห่งสังคม อาจารย์เชื่อว่าวันหนึ่งเมืองไทยจะต้องมีสังคมสันติประชาธรรม

ผมก็ขอร่วมตั้งความหวังว่า ขอให้วันนั้นมาถึง ถึงแม้จะต้องรอสักกี่ชาติก็ตาม

เพราะว่า ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้เริ่มเดินมานานหนักหนาและเดินมามากกว่าหนึ่งก้าวหนักแล้ว ถึงแม้ธรรมชาติจะซัดเหวี่ยงไว้ข้างหน้าก็ยังไม่ยอมถอย

ผมขอเชิญชวนให้เพื่อนไทยร่วมกันไว้อาลัยและรำลึกถึงความดีของอาจารย์ป่วยและพากันพยายามดำเนินตาม

รอยบาทเหยียบแน่นไว้ แแทบพื้นทรายสมัย

แหล่ชื่น สู่สุดดี ครับ อาจารย์!

ปราโมทย์ นาครทรรพ

ประเด็นการนับอายุของอาจารย์ป่วย

๑ มี.ค. ๔๒

เรียน อาจารย์วันรักษ์ ที่นับถือ

ไม่ได้รู้จักอาจารย์เป็นส่วนตัว แต่เคยอ่านหนังสือและบทความ จึงจำชื่อได้ และขอรบกวนให้ช่วยเป็น
ธุระให้

ได้อ่านข่าวจัดงานวันเกิดอาจารย์ป่วยใน website www.tu.ac.th ข่าวนี้บอกว่า จัดงานวันเกิดครบ
๘๓ ปีอาจารย์ป่วย โดยเขียนประวัติว่าเกิดวันที่ ๙ มี.ค. ๒๔๕๙ เรื่องนี้ธรรมชาติเคยจัดงานผิดปีมาแล้ว
เมื่อตอน ๖ รอบ (อายุ ๗๒ ปี) และข้าพเจ้าเคยจดหมายไปบอกอธิการบดี แต่คงไม่ถึง คงถูกเลขา
หน้าห้องฉีกลงตะกร้าไป คราวนี้จะเขียนถึง ดร.นริศ ก็คงไม่ถึงมืออีกเช่นกัน จึงขอฝากอาจารย์ช่วยทำเรื่องนี้
ให้ถูกต้องด้วย เพื่อเป็นเกียรติของอาจารย์ป่วยสืบไป เพราะอีก ๑๘ ปีจะต้องมีการจัดงาน ๑๐๐ ปี
ชาตกาลของอาจารย์ป่วย เช่นเดียวกับที่จะจัดให้อาจารย์ปริดีในปี ๒๕๔๓

อาจารย์คงพอทราบบ้างว่า ในปี ๒๕๓๒ เมืองไทยใช้วันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ ดังนั้น
อาจารย์ป่วยจัดว่าเป็นผู้ที่เกิดเดือนสุดท้ายของปี ๒๕๕๙ เพราะถัดจากวันเกิดไป ๒๓ วัน ก็ขึ้นปีใหม่คือ
๑ เมษายน ๒๕๖๐ ชีวิตของอาจารย์ป่วยก็ดำเนินไปเรื่อย ๆ จนถึงวันที่ ๙ มี.ค. ๒๕๘๒ อาจารย์ป่วยก็
มีอายุครบ ๑๓ ปี (ควรเป็น ๒๓ ปี - บ.ก.) ในวันนั้น ๒๓ วันต่อมาขึ้นปีใหม่ ๑ เมษายน ๒๕๘๓ ชีวิต
ก็ยังคงดำเนินไปเรื่อย ๆ เช่นเดิม แต่พอถึงเดือน ธันวาคม ๒๕๘๓ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกฯ
ขณะนั้นก็ประกาศให้วันปีใหม่ของไทยเริ่มในวันที่ ๑ มกราคม เพื่อให้ตรงกับระบบสากล ดังนั้น วันถัดจาก
๓๑ ธันวาคม ๒๕๘๓ แทนที่จะเป็น ๑ มกราคม ๒๕๘๓ ตามที่ควรจะเป็น ก็กลายเป็น ๑ มกราคม ๒๕๘๔
อาจารย์ป่วยจึงอายุครบ ๑๔ ปี (ควรเป็น ๒๔ ปี - บ.ก.) ในวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๘๔! ทั้งนี้ก็เพราะปี ๒๕๘๔
เป็นปีที่มีเพียง ๙ เดือน คือจากเมษายนไปถึงธันวาคม แปลว่าไม่มีเดือนมกราคม ๒๕๘๓, กุมภาพันธ์ ๒๕๘๓
และ มีนาคม ๒๕๘๓ ในมิติเวลาของชนชาติไทย

ครั้นเวลาผ่านไป คนไทยส่วนใหญ่ก็ลืมเรื่องนี้ไป ผู้ที่จะไม่ลืมเป็นอันขาดคือระบบราชการ เพราะจะ
สัมพันธ์กับการเกษียณอายุ กล่าวคือการนับวันครบอายุ ๖๐ ปี ของคนไทยที่เกิดในเดือนมกราคม, กุมภาพันธ์,
มีนาคม ก่อนปี ๒๕๘๓ ต้องเอา ๖๑ บวกปี พ.ศ. ที่เกิด ไม่ใช่เอา ๖๐ บวกปี พ.ศ. ที่เกิดอย่างคนอื่น ๆ

ดังนั้น ในทางกลับกัน การที่จะบอกว่าปีนี้ใครอายุเท่าใด ก็ต้องคำนึงถึงความจริงข้อนี้ด้วย

อาจารย์ป่วยเกิด ๙ มี.ค. ๒๔๕๙ พอถึง ๙ มี.ค. ๒๕๔๒ ถ้าคิดชั้นเดียว ก็ครบ ๘๓ ปี แต่ถ้า
รู้ความจริง ก็ต้องลบด้วย ๑ ดังนั้น อาจารย์ป่วยจึงมีอายุครบ ๘๒ ปีในปี ๒๕๔๒

ปลายเดือน มี.ค. อาจารย์ลองติดตามข่าวจุฬาฯ ดูก็แล้วกัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือกำเนิด ๒๖
มีนาคม ๒๔๕๙ ปีเดียวกับที่อาจารย์ป่วยเกิด จะพบว่าจุฬาฯ ฉลองครบ ๘๒ ปี เป็นหลักฐานอย่างหนึ่ง
คงจะช่วยให้สังคมไทยเข้าใจว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนี้

จึงขออาจารย์เป็นสื่อแจ้งให้ประชาคมธรรมศาสตร์ทราบด้วย จะได้ไม่เกิดความผิดพลาด ที่สำคัญคือ
อีก ๒ ปี อาจารย์ป่วยจะครบ ๘๔ ปี (๗ รอบ) อันเป็นวาระที่ควรแก่การเฉลิมฉลอง ก็อย่าจัดให้ผิดปี
ก็แล้วกัน

ขอแสดงความนับถือ

ผู้ที่บิดามารดาจบธรรมศาสตร์

ตอบจดหมาย

นอกจากจดหมายฉบับนี้แล้ว ท่านผู้นี้ยังได้เขียนจดหมายแจ้งเรื่องดังกล่าวถึงผู้บริหาร มธ.ก่อนหน้า และภายหลังจากนี้ แต่เนื่องจากผู้เขียนจดหมายฉบับนี้ไม่ได้รับชื่อและที่อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฉบับที่นำมา ลงพิมพ์ครั้งนี้ ผู้รับจดหมายจึงไม่สามารถติดต่อกลับไปได้ อย่างไรก็ตาม เห็นว่าผู้เขียนมีความปรารถนาดี จึงขอนำจดหมายฉบับนี้มาตีพิมพ์ ณ ที่นี้ และขอถือโอกาสตอบจดหมาย ณ ที่นี้ด้วย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศให้วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๓ (ตามปฏิทินแบบไทย) เป็นวัน ขึ้นปีใหม่ ๑ มกราคม ๒๔๘๔ (ตามปฏิทินแบบสากล) นั่นคือเอาวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๓ (ตามปฏิทิน แบบไทย) มาต่อกับวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๔ (ตามปฏิทินแบบสากล) ทำให้ปี ๒๔๘๓ ตามปฏิทินแบบไทย หล่นหายไป ๓ เดือน จึงสร้างปัญหาการนับอายุให้กับผู้เกิดในช่วงระหว่างวันที่ ๑ มกราคม ถึง ๓๑ มีนาคม ที่เกิดก่อนปี ๒๔๘๔ (ตามปฏิทินสากล)

อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นักประวัติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กรุณาแสดงความ เห็นเกี่ยวกับประเด็นการนับอายุของผู้ที่เกิดในช่วงเวลาดังกล่าว โดยสรุปดังต่อไปนี้

(๑) ความเห็นของท่านผู้เขียนจดหมายฉบับข้างต้นนี้ถือว่าถูกต้องในแง่การนับอายุตามปฏิทินสากล กล่าวคือต้องลบด้วย ๑ เสมอ

(๒) อย่างไรก็ตาม ในคราวที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดงานฉลองอายุครบ ๖๐ ปีให้อาจารย์ป่วย ในปี ๒๕๑๙ ท่านอาจารย์ป่วยมิได้หวังดีเกี่ยวกับการนับอายุของท่านแต่อย่างใด ยิ่งกว่านั้น ในข้อเขียนชื่อ “เหลียวหลัง แลหน้า” ซึ่งเขียนขึ้นในปี ๒๕๑๙ ท่านเองระบุในข้อเขียนชิ้นนี้ว่า เขียนในวาระที่มีอายุครบ ๖๐ ปี จึงสันนิษฐานว่า อาจารย์ป่วยทราบดีเรื่องการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ตามประกาศของจอมพล ป. แต่ด้วย เหตุผลใดก็ตาม ท่านคงความประสงค์ที่จะนับอายุของท่านโดยยึดตามปฏิทินแบบไทยต่อไป ปฏิทินแบบไทย รับมาจากจีนอีกทอดหนึ่ง

นอกจากนี้ ท่านเกิดในครอบครัวชาวจีน การนับอายุตามคติจีนโบราณมีลักษณะจำเพาะ กล่าวคือ ผู้ที่เกิดก่อนวันขึ้นปีใหม่ (วันขึ้นปีใหม่จีนหรือปีใหม่ไทย แล้วแต่จะยึด) ไม่ว่าจะเป็นที่วันกี่เดือนก็ตาม เมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่ ถือว่ามีอายุครบ ๑ ปี

ดิฉันคิดว่าการนับอายุของชาวจีนเกี่ยวข้องกับคตินิยมบางอย่าง เราคงไม่อาจกล่าวเป็นข้อยุติได้ว่าการนับอายุตามคติแบบโบราณของจีนหรือชนชาติอื่นนั้น ไม่ถูกต้อง

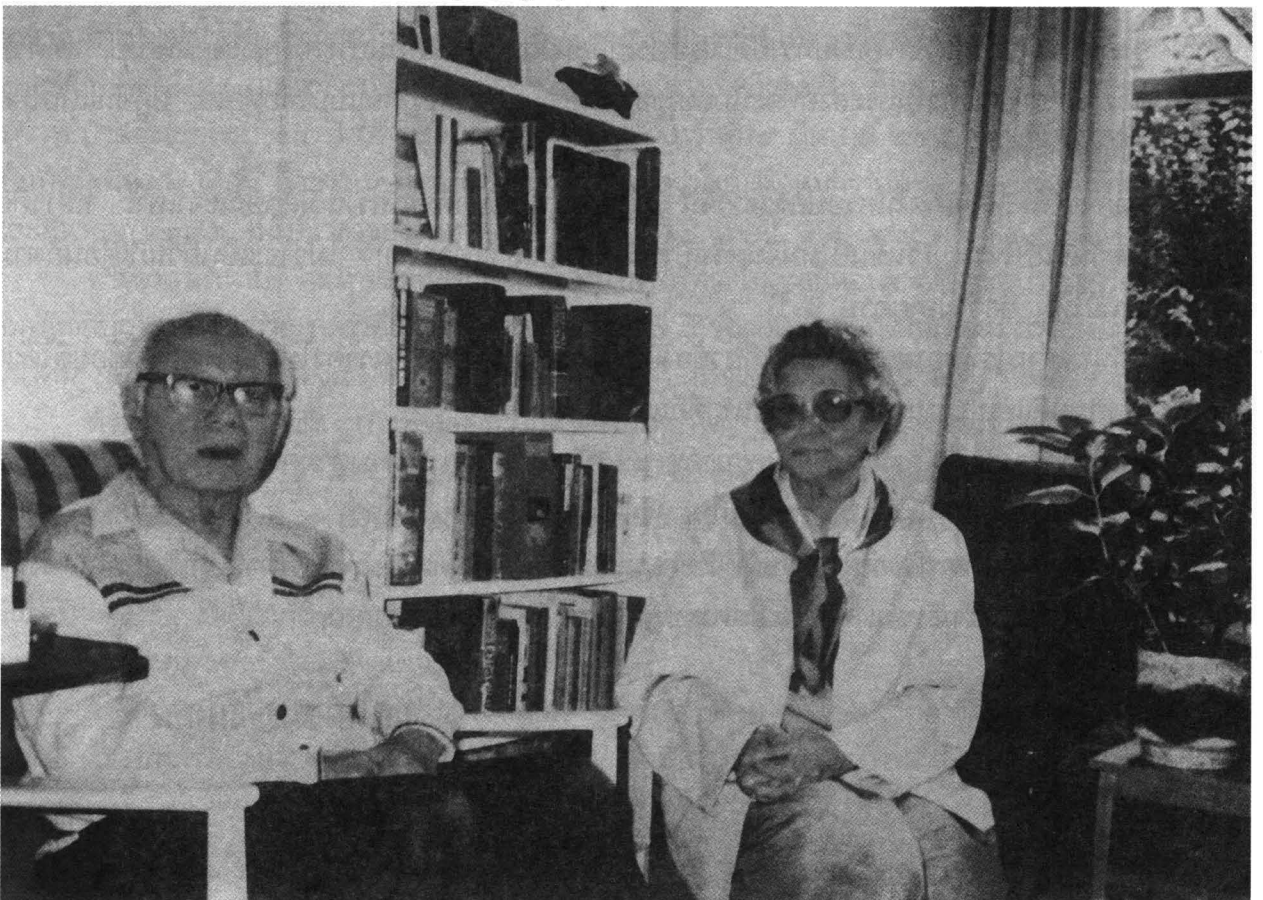
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฉลองอายุครบรอบ ๑๒ นักซ์ตรเป็นการฉลองตามคติโบราณ มิใช่ธรรมเนียม สากล หากฉลองตามอายุที่นับตามปฏิทินแบบไทยหรือจีน ก็ดูจะเข้ากันได้ดีกว่า

กล่าวโดยสรุป การนับอายุสำหรับผู้ที่เกิดก่อนวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๔ (ตามปฏิทินสากล) จึงขึ้น อยู่กับความพอใจและความเหมาะสมว่าจะยึดตามปฏิทินแบบไทยหรือแบบสากล

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน

อาจารย์ป๋วยอ่านแถลงการณ์ การมาของท่านผู้หญิงพูนสุขที่ดอนเมือง

ท่านผู้หญิงพูนสุขไปเยี่ยมอาจารย์ป๋วยที่บ้านที่อังกฤษ

ระลึกถึงคุณปว้ย อิงภากรณ์

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ หลังจากข้าพเจ้าได้แต่งงานกับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสแล้ว ข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรเรียนภาษาฝรั่งเศสเพิ่มเติม ซึ่งได้เรียนมาบ้างแล้วจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ข้าพเจ้าพร้อมกับเพื่อนคือนางสาวเจริญ ชูพันธ์ จึงไปสมัครเรียนภาษาฝรั่งเศสที่สมาคมฝรั่งเศส (Alliance Francaise) ถนนสาทรใต้ ซึ่งไม่ต้องเสียค่าสมัครและค่าเล่าเรียนเลย เรียนในช่วงเย็นคือเวลา ๑๗.๐๐ น. ในบรรดานักเรียนที่ร่วมเรียนชั้นเดียวกันส่วนใหญ่เป็นนักเรียนแผนกฝรั่งเศสจากโรงเรียนอัสสัมชัญ นอกจากนี้ก็มีนักเรียนจากโรงเรียนเทพศิรินทร์และข้าราชการจากกระทรวงการต่างประเทศ เนื่องจากข้าพเจ้าและเพื่อนเป็นผู้หญิงเพียง ๒ คน จึงเลือกนั่งแถวหน้า ซึ่งมีนักเรียนเทพศิรินทร์คือคุณจำกั๊ด พลังกูร และอีกคนหนึ่งเป็นญาติข้าพเจ้าคือนายแพทย์ประพัฒน์ ณ ป้อมเพชร์ ซึ่งเรียนแผนกฝรั่งเศสโรงเรียนอัสสัมชัญมานั่งด้วยเพื่อช่วยอธิบายที่เราไม่เข้าใจ ส่วนนักเรียนอื่น ๆ นั่งแถวหลัง ๆ ครูที่สอนเป็นคนฝรั่งเศสชื่อ Monsieur Planterose เป็นที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรม นี่เป็นจุดแรกที่ได้พบคุณปว้ยและเพื่อน ๆ อีกหลายคนและที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนี้คือ คุณกนต์ธีร์ ศุภมงคล

ภายหลังเกือบ ๓๐ ปี เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุด ข้าพเจ้าจึงได้พบคุณปว้ยซึ่งเป็นเสรีไทยจากอังกฤษ และต่อมาเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ประสพเคราะห์กรรมต้องพลัดพรากจากบ้านเกิดไปอยู่ต่างประเทศ ส่วนข้าพเจ้าและลูก ๆ ยังอยู่ที่บ้านถนนสีลม คุณปว้ยก็มีน้ำใจมาเยี่ยมเยียนข้าพเจ้า ซึ่งขณะนั้นหลายคนหวาดกลัวที่จะมาพบ

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ข้าพเจ้าถูกคุมขังเป็นเวลา ๘๔ วัน เห็นว่าไม่สมควรที่จะอยู่เมืองไทย ข้าพเจ้าและลูกเล็ก ๆ ๒ คนจึงไปประเทศฝรั่งเศสและเดินทางต่อไปประเทศจีนซึ่งนายปรีดีพำนักอยู่ก่อนแล้ว เมื่ออยู่ในประเทศจีนก็ขาดการติดต่อกับญาติมิตร จนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ข้าพเจ้าได้ไปพำนักในประเทศฝรั่งเศส ขณะนั้นคุณปว้ยไปราชการก็ได้ไปเยี่ยมข้าพเจ้าซึ่งเช่าห้องเล็ก ๆ (Studio) เป็นที่พัก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ นายปรีดีได้ย้ายจากประเทศจีนมาพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศส คุณปว้ยได้มาเยี่ยมและช่วยไกลเกลี่ยในกรณีที่นายปรีดีฟ้องรัฐบาลไทยเพื่อขอหนังสือเดินทางและเบี่ยงบานาญให้ตกลงเป็นที่เรียบริ้อยนอกศาล และเมื่อเราขออนุญาตแลกเงินเพื่อมาซื้อบ้าน เราก็ได้เชิญให้มาดูบ้านที่เราได้ซื้อจริง หลังจากนั้นเมื่อคุณปว้ยไปสอนที่ Cambridge และแวะมาฝรั่งเศสก็ได้มาพักอยู่กับเราที่บ้าน Antony เราได้จัดให้นอนในห้องรับแขก เพราะบ้านที่เราซื้อนี้เล็กมาก มีห้องนอนเพียงสองห้องเท่านั้น

ภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสกลับมาเยี่ยมบ้าน ซึ่งจากไปเป็นเวลา ๑๗ ปี คุณปว้ยได้ไปรับข้าพเจ้าที่สนามบินดอนเมือง และเป็นผู้แถลงข่าวในการกลับมาแทนข้าพเจ้า เมื่อคุณปว้ยพักอยู่ในประเทศอังกฤษ ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยม แม้คุณปว้ยจะพูดไม่ได้ แต่ความจำเป็นเลิศ พูดคุยกันเรื่องเก่า ๆ ด้วยภาษามือ และสนุกสนานเล็กๆที่คุณปว้ยจดชื่อบุคคลที่คุ้นเคยกัน ครั้นเมื่อคุณปว้ยกลับมาเมืองไทยครั้งแรก ข้าพเจ้าได้ไปต้อนรับที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และคุณปว้ยได้มารับประทานอาหารกลางวัน

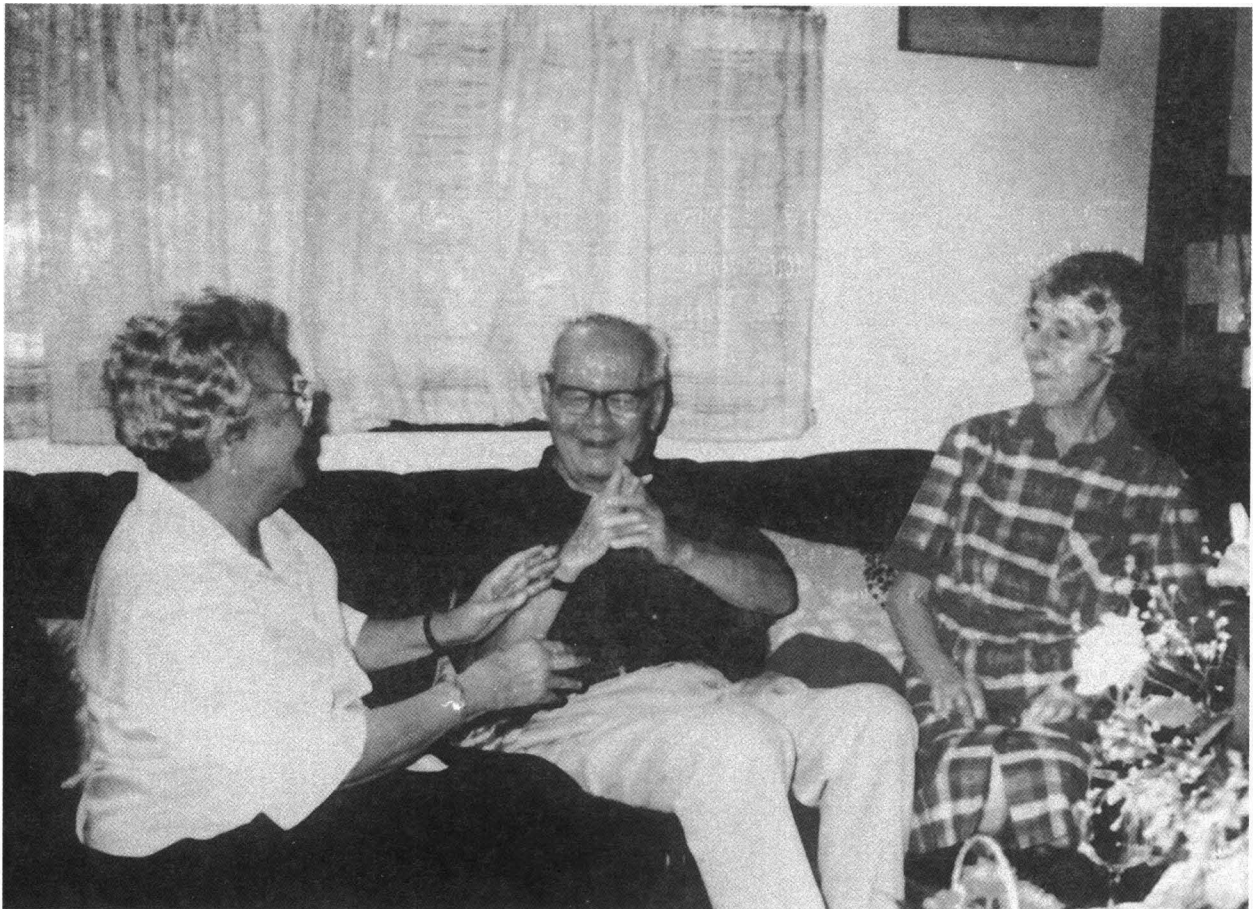
ที่บ้านซอยสวนพลู และครั้งต่อ ๆ มาที่มาเมืองไทย บางครั้งมาเยี่ยมข้าพเจ้าพร้อมทั้งภรรยา และบางครั้ง
ข้าพเจ้าก็ไปเยี่ยมที่บ้านซอยอารีย์

คุณป๋วยเป็นผู้หนึ่งที่เสียสละเพื่อเอกราชอธิปไตยของชาติไทย รัฐบาลตำแหน่งสำคัญ ๆ ด้วยความ
ซื่อสัตย์สุจริต เป็นประโยชน์แก่ชาติมหาศาล สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ๓ ข้อ คือความจริง ความงามและ
ความดี

ขอให้กุศลกรรมและคุณความดีทั้งหลายทั้งปวงที่คุณป๋วยสร้างสมไว้แก่ประเทศชาติและราษฎรไทย
จงดลบันดาลให้คุณป๋วย อึ้งภากรณ์ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และอยู่ในความทรงจำของญาติมิตร บรรดาศิษย์
และราษฎรไทยชั่วกาลนานเทอญ

อนุทิน งามยศ
/ /

(ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์)

เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ท่านอาจารย์ป่วย อิงภากรณ์

ความเดิม

วันนี้ (๖ สิงหาคม) ได้รับข่าวการถึงแก่อนิจกรรมของอาจารย์ป่วย อิงภากรณ์จากพี่ชูศรี แดงประไพ ตอนเช้าที่สภาสังคมสงเคราะห์ฯ โดยได้รับฟังจากรายการตอนเช้าของสุทธิชัย หยุ่น และคำให้สัมภาษณ์จาก อาจารย์เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และได้ทราบต่อมาเมื่อกลับมามหาวิทยาลัยว่า เมืองไทยเพิ่งจะได้ข่าวการถึงแก่กรรมของอาจารย์วันนี้ ความจริงอาจารย์ถึงแก่กรรมตั้งแต่วันที่ ๒๘ กรกฎาคม แต่ทางบ้านของอาจารย์ที่อังกฤษ เพิ่งจะแจ้งให้ทราบในวันนี้ และเป็นวันที่ทำพิธีเผาศพอาจารย์ที่อังกฤษด้วย ได้มีพิธีการไว้อาลัยอาจารย์โดย คณะเศรษฐศาสตร์ด้วยการแกลงข้าว และการวางพวงหรีดหน้ารูป และจัดที่ลงนามไว้อาลัยในที่สองแห่งคือ ที่ตึกโดม และที่คณะเศรษฐศาสตร์

อาจารย์ป่วย

พี่ชูศรีซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ว่าการธนาคารชาติที่เพิ่งจะเกษียณอายุ พูดถึงความดีของอาจารย์ในฐานะอาจารย์ และผู้ว่าการธนาคารชาติว่าจะหาผู้ใดเสมอเหมือนอาจารย์ได้ยากในด้านความรู้ความสามารถ ความซื่อสัตย์สุจริต ความไม่ถือตน และทำตัวเป็นนักวิชาการธรรมดา เป็นที่รักใคร่ของผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา

ท่านอาจารย์ประกาศน์ อวยชัย ประธานสภาสังคมสงเคราะห์ฯ กล่าวถึงอาจารย์ป่วยอย่างยกย่องว่า เป็นผู้ที่ทำให้ผู้ใดเสมอเหมือนได้ยาก เป็นคนซื่อสัตย์ และมีความสามารถอย่างสูง ทำคุณประโยชน์แก่ชาติ บ้านเมืองอย่างมาก ริเริ่มโครงการที่สำคัญสำหรับสังคมไทย เช่น สร้างคณะเศรษฐศาสตร์ให้ก้าวหน้าทันสมัย สร้างคนให้มีความสามารถและมีคุณธรรม เป็นหลักในการริเริ่มงานด้านบัณฑิตอาสาสมัคร งานด้านโครงการ ต้นแบบพัฒนาชนบท โครงการลุ่มน้ำแม่กลอง งานด้านสิ่งแวดล้อม การกำจัดน้ำเสีย งานพัฒนามหาวิทยาลัย การเตรียมการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่ออนาคต การหาที่ดินเตรียมไว้ การเตรียมความร่วมมือกับสถาบัน เทคโนโลยีแห่งเอเชีย

คณะเศรษฐศาสตร์ และลูกศิษย์ที่มีประสิทธิภาพเตรียมการจัดงานไว้อาลัยให้อาจารย์ของเขาทันที การเตรียมเอกสารที่สำคัญเกี่ยวกับปรัชญา ประวัติ และงานของอาจารย์อย่างสั้น เพื่อแจกแก่ผู้ที่มาร่วมคำนับ และไว้อาลัย อาจารย์วรวรรณ ศุภจรรยา ดูจะเป็นหัวแรงในงานนี้เช่นเดิม

อาจารย์ป่วยเป็นผู้ให้แรงบันดาลใจแก่ผมอย่างมาก การที่ผมเข้ารับราชการที่ธรรมศาสตร์ก็เป็นผลของการพิจารณาของท่านอาจารย์เมื่อปี ๒๕๒๑ เมื่อผมเข้าเรียนที่คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ เมื่อปี ๒๕๐๗ อาจารย์รับตำแหน่งคณบดีเป็นปีแรก ในขณะที่เป็นนักศึกษาปีสุดท้าย ผมได้รับความเมตตาจาก อาจารย์ ตอนจะลาไปดูงานอาสาสมัครที่ประเทศศรีลังกาและอินเดีย อาจารย์ได้ชวนให้ไปพบกับ ดร.เจ ซี เยน ซึ่งมาจากอเมริกาและแวะมาเยี่ยมพูดคุยเรื่องการพัฒนาชนบทกับท่านที่ธนาคารชาติ และเมื่อผมเดินทางอยู่ใน ประเทศอินเดียและศรีลังกา ผมได้เขียนจดหมายถึงอาจารย์รายงานและเล่าเรื่องต่าง ๆ อาจารย์จะหาโอกาส ตอบจดหมายของผมเกือบทุกฉบับ นับว่าอาจารย์ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง

ตอนที่ผมจะเข้าเป็นอาจารย์ธรรมศาสตร์ ผมตัดสินใจเลือกระหว่างการเป็นนายทหารอากาศที่กองบัญชาการทหารสูงสุดที่กำลังบรรจุเข้ารับราชการทหารอยู่ในเดือนตุลาคม ๒๕๑๑ กับการเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ แต่เป็นเพราะคำพูดของอาจารย์ป๋วยซึ่งทำนองอยากให้ผมมาช่วยงานด้านบัณฑิตอาสาสมัคร ผมจึงเปลี่ยนใจมาช่วยงานอาจารย์ป๋วย และเริ่มรับราชการทันทีในเดือนพฤศจิกายน ปีเดียวกัน

ขณะที่ทำงานเป็นอาจารย์ผู้ช่วยที่คณะเศรษฐศาสตร์ ผมก็ได้รับมอบหมายให้เป็นเลขานุการโครงการก่อตั้งอาสาสมัครชั้นบัณฑิตที่คณะเศรษฐศาสตร์ ผมได้ทำงานใกล้ชิดกับอาจารย์ โดยอาจารย์จะเรียกเข้าไปมอบหมายงานและให้ทำร่างโครงการเสนอท่าน การจัดการหลักสูตรผมก็ทำได้เต็มที่ นับว่าอาจารย์ให้ความไว้วางใจ และท่านมีวิธีการควบคุมตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพมาก งานได้รับผลดี นับว่าปี ๒๕๑๑-๒๕๑๓ เป็นช่วงที่ผมทำงานได้อย่างสนุกและทำทนายมากที่สุด อาจารย์จัดให้ผมเป็นผู้ช่วยอาจารย์ฝรั่งชื่อ คุณสัน ซึ่งสอนคณิตเศรษฐศาสตร์ในหลักสูตรปริญญาโท อาจารย์คงจะมีจุดมุ่งหมายบางอย่างให้พวกเราเป็นนักวิชาการที่พึงปรารถนา ผมได้รับทุนที่มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ให้แก่คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ให้ไปเรียนต่อที่ประเทศฟิลิปปินส์เมื่อ ปี ๒๕๑๔ ในช่วงปี ๒๕๑๓ ผมได้บวชให้แม่ตามประเพณีที่วัดวรนาถบรรพต (วัดเขากบ) เป็นเวลา ๑๕ วัน และในปีต่อมา ๒๕๑๔ ผมได้แต่งงานกับจินตนา ศิริแสงเลิศ ในปีนั้นอาจารย์ป๋วยไปสอนที่มหาวิทยาลัยบรินซ์ตัน อเมริกา ผมเดินทางไปฟิลิปปินส์ในปีนั้นเลย เมื่อผมได้ลูกชายคนแรกในวันที่ ๑๖ เดือนธันวาคม ๒๕๑๕ ผมได้เขียนจดหมายขอให้อาจารย์ป๋วยตั้งชื่อลูกให้ อาจารย์กรุณาตั้งชื่อให้สองชื่อคือ อาสา กับ สมัคร เราได้เลือกชื่อแรกคือ “อาสา” ให้กับต้นบุตรคนแรก เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เขา

ความประทับใจที่ได้ทำงานกับอาจารย์ป๋วย

การก่อตั้งโครงการบัณฑิตอาสาสมัครที่คณะเศรษฐศาสตร์เมื่อ ปี ๒๕๑๒ อาจารย์ใช้กรรมการภายนอกและภายในมหาวิทยาลัยมาก ผมได้รับมอบหมายให้เป็นคนหนึ่งในการดำเนินงานให้อาจารย์ อาจารย์มีหลักการทำงานที่ยอดเยียม เพราะมีประสบการณ์มามาก อาจารย์สนใจในการพัฒนาโครงการนี้อย่างจริงจัง ท่านให้เวลาและท่านทำตัวเรียบง่ายให้เป็นตัวอย่าง เป็นกันเอง เวลาไปการเยี่ยมเยียนบัณฑิตอาสาสมัครที่ออกภาคสนาม อาจารย์จะลงลุย และแนะนำให้อาสาสมัครมีความภาคภูมิใจ มีความกล้าหาญ มีความรักในการค้นหาความรู้ให้แนวทางในการพัฒนาแก้ไขปัญหาชนบท อาจารย์ถือโอกาสเยี่ยมงานของอาจารย์ในเรื่องอื่น ๆ เช่น สาขารักษาชาติในจังหวัดขอนแก่น จังหวัดลำปาง เป็นต้น และได้ใช้เครื่องอำนวยความสะดวกเช่นรถของที่นั่น และฝากฝังอาสาสมัครให้ได้รับการดูแลและได้รับความอบอุ่น ท่านได้รับประทานอาหารกับอาสาสมัครในบางครั้ง ในขณะที่มีกิจกรรมร่วมกัน อาจารย์จะทำตัวไม่ให้ลำบากแก่การแลกเปลี่ยนความเห็นของอาสาสมัคร ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์น้อย แต่มีความตั้งใจในการเรียนรู้ มีอุดมการณ์มาก อาจจะล้นเกินเป็นอันมาก แต่อาจารย์ก็หล่อเลี้ยงคนเหล่านั้นให้เติบโตใหญ่ได้ทั้งหมด

งานมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับงานบัณฑิตอาสาสมัคร มาจากแรงบันดาลใจในงานของ ดร. เจ ชี เยน อาจารย์ได้ตั้งมูลนิธิบูรณะชนบท มีสนามปฏิบัติงานที่จังหวัดชัยนาท เมืองแห่งความหลังเมื่ออาจารย์เป็นเสรีไทยกระโดดร่มมาที่นั่น และถูกจับกุมตัวโดยฝ่ายรัฐบาลไทย เป็นการตอบแทนพื้นที่ด้วยงานของอาจารย์ นับว่าอาจารย์เป็นมนุษย์ที่มีความเป็นนักวิชาการและมีความกตัญญูรู้คุณบุคคลและแผ่นดินเกิดเป็นเยี่ยมยอด มีความละเอียดรอบคอบ ในการเลือกที่ตั้งของงานแต่ละเรื่อง ท่านก็เลือกได้อย่างเหมาะสมและมีเหตุผลต่อเนื่องเชื่อมโยงกับเหตุการณ์และบุคคลต่าง ๆ ในชีวิตของอาจารย์เอง

แม้ว่าท่านจะเป็นอาจารย์และคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ในช่วงระยะเวลาอันสั้น แต่อาจารย์ได้สร้างสรรค์แนวทางอันมั่นคงให้กับการศึกษาเศรษฐศาสตร์ของประเทศไทย ด้วยการเปิดแนวทางเสรีนิยม หากคนที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยทำงาน ขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิหรือกีเฟลเลอร์และมูลนิธิฟอร์ดในการสนับสนุนด้านพัฒนาอาจารย์และการเงิน สร้างอาจารย์ประจำด้วยการเลือกคนหนุ่มสาวที่จบบัณฑิตมหาวิทยาลัยในเมืองไทย เข้ามาฝึกฝนอบรม หากุญให้ไปศึกษาหาความรู้ต่อ และกลับมาเป็นอาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์

ในฐานะเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์ได้สร้างทิศทางที่สำคัญในการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย อาจารย์ได้แสดงบทบาทการเป็นผู้นำเชิงปัญญาแก้ไขความขัดแย้งทางแนวความคิดและการเมืองในยุคนั้นไทยเราถูกปกครองโดยรัฐบาลทหาร ซึ่งหลายคนไม่มีความเข้าใจเรื่องการศึกษาสมัยใหม่ และการจัดการในระบอบประชาธิปไตย ท่านเป็นผู้ใหญ่ในวงงานราชการ จึงต้องอึดอึดใจต่อการปฏิบัติตามอำเภอใจของคณะผู้นำของประเทศ ซึ่งนับเป็นความกล้าหาญและเสียสละเพื่อชาติเป็นอย่างสูงของอาจารย์ป่วย ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ การเมืองไทยอยู่ในภาวะสับสน และมีความขัดแย้งอย่างรุนแรง ความขัดแย้งมาถึงที่สุดเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ อาจารย์ต้องลี้ภัยไปต่างประเทศ อาจารย์ไม่ได้กลับมาทำงานให้เมืองไทยอีกจนสิ้นชีวิตเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๒ นับเป็นการสิ้นสุดบทบาทของอาจารย์ในฐานะอาจารย์และผู้นำทางความคิดในฐานะอธิการบดี

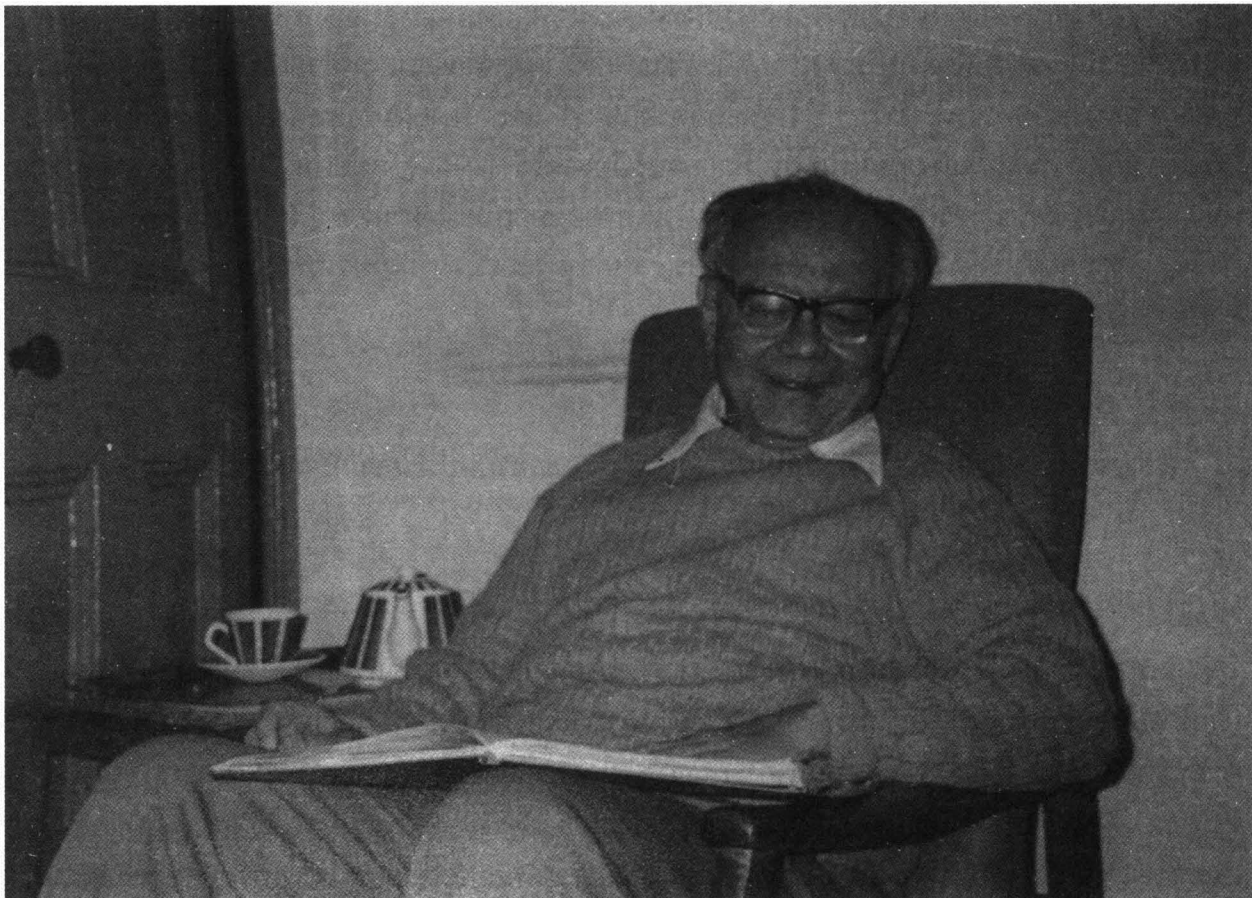
งานเขียนของอาจารย์ป่วยที่ไม่มีคนลืมเลือนคือ คุณภาพชีวิต “จากกรรมมารดาถึงเชิงตะกอน” อาจารย์ได้ประกาศปณิธานของตน และแนวทางในการพัฒนาสังคมเอาไว้อย่างเฉียบแหลม และทำหายกระแสดำนาจแห่งกิเลสของมนุษย์อีกหลายยุคสมัย จนกว่าวันที่พิสูจน์สังขารของอาจารย์จะมาถึง

อาจารย์ได้พิสูจน์ให้พวกเราเห็นถึงการเป็นผู้ที่รักความจริง การคิด การพูด และการกระทำของอาจารย์สอดคล้องต้องกันอย่างหาที่ตำหนิไม่ได้ตลอดชีวิตของท่าน นับเป็นโชคดีที่ผมได้รู้จัก ไกลชิด และทำงานร่วมกับท่าน อุปมาลิ้มสัมผัสเพียงกลีบเดียว ก็ยิ่งกว่าสัมผัสทั้งตะกร้าหรือทั้งเกวียน พูดได้คำเดียวว่าท่านเป็นมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว และควรได้รับการยกย่องว่าท่านคือบัณฑิตแท้

ภิรมย์ จันทาว

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตามรอยเฮียปวย

ดร.ปวย กับ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“ยายกะตา.....

แม่ผมชื่อเซาะเซ็ง กำเนิดในสกุลแซ่เตี่ยว ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นนามสกุลไทยว่า ประสาทเสรี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ ผมไม่รู้จักชื่อตาของผม ท่านตายก่อนผมเกิด ยายผมชื่อเซย”

(ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่)

เพื่อให้อดีตชีวิตประวัติของ ดร.ปวย อธิการบดี มีความสมบูรณ์ จึงได้เพิ่มเติมข้อมูลชื่อของตาตาม ลำมะโนคร้วของนายชัย ประสาทเสรี ผู้เป็นน้ำของ ดร.ปวย ตาของท่านชื่อ “ลี” ครั้น และได้เปลี่ยนเป็น นามสกุลไทยตามหนังสือ (น ๒) ศาลากลางนครบาลกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๗ ซึ่งเท่ากับว่า แม่ของ ดร.ปวย ท่านมีนามสกุลไทยเมื่อประมาณอายุได้ ๖๐ ปี อัจฉิของ ดร.ปวยจะอยู่เคียงข้างกับแม่ของท่าน ที่วัดปทุมคงคาฯ ลำเพ็ง ซึ่งเป็นที่ทำบุญรวมญาติทุกปี

ดร.ป๋วย เป็นความภาคภูมิใจของตระกูลตั้งแต่ก่อนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักต่อสาธารณะแล้ว นายชัย ผู้เป็นน้องของ ดร.ป๋วย ได้บันทึกแม่แต่วินาทีที่ ดร.ป๋วย ไปเรียนต่อที่ประเทศสหราชอาณาจักรไว้ ดังนี้ “วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๑ ป๋วยไปเรียนประเทศอังกฤษ” บ้าผมมีความผูกพันกับดร.ป๋วยมาก

น้องของ ดร.ป๋วย อีกท่านหนึ่งซึ่งพวกผมเรียกท่านว่า “ซาโก” หรือป้าคนที่สาม หรือ “อาโกบางเขน” เนื่องจากบ้านท่านอยู่ที่บางเขน มีลูกชายที่พวกผมรู้จักในนาม “เสียดังกาย” ซึ่งมีลูกชายที่ตามรอย ดร.ป๋วย ในปัจจุบันที่พวกผมเรียกกันว่า “ดร.แพะ” หรือ ดร.นริศ ชัยสูตร อธิการบดีคนปัจจุบันของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี่แหละครับ ...ดร.ยงยุทธ ยุทธวงศ์ ก็เป็นหลานแท้ ๆ ของ ดร.ป๋วยอีกคน

ปู่ย่าตายายของ ดร.ป๋วย และพวกผมคงจะดีใจที่ลูกหลานเหลนของท่านเป็นคนดีมีความรู้ความสามารถและมีส่วนช่วยพัฒนาประเทศไทยที่ซึ่งท่านอพยพย้ายมาจากตำบลเมออ่วยเซียะ จังหวัดเหยี่ยวเพ็ง ประเทศจีน มาเปิด “ร้านขายผ้าอยู่ที่สำเพ็งใกล้ตรอกโคม” และ “ยายผมอ่านหนังสือไม่ออกก็จริง [----] ให้ลูกสาวเกิดความสนใจและพยายามอ่านให้ออกจนรู้เรื่องจนได้ [----] สมัยผม [----] หนังสือไทยของผม--แต่ก-- เพราะมีครูคนหนึ่งที่ไม่รู้หนังสือสักตัวเดียวคอยบอกให้เมื่ออ่านติด” (ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่) ดังนั้น ตระกูลของเราจึงได้รับความมานะพากเพียร หากความรู้และความสามารถทางวิชาการจากเชื้อสายปู่ย่าตายายเรานี้เอง

ดร.ป๋วย กับ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“ประเทศของผมควรจะมีวัฒนธรรมอันชอบธรรมและเป็นประโยชน์กับโลกภายนอก...”

(คุณภาพชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง :

จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน)

ภาวะเศรษฐกิจไทยที่สถาบันการเงินอ่อนแอ ภาคเอกชนขาดศักยภาพการลงทุน เม็ดเงินทุนได้จากเงินกู้ภายนอกประเทศและอยู่ในภาครัฐ เช่นนี้ การกระตุ้นเศรษฐกิจพึ่งพึ่งพาการลงทุนภาครัฐ โดยใช้กลยุทธ์การพัฒนา “โครงสร้างพื้นฐานนำการพัฒนา” เนื่องจากเอกชนขาดความสามารถในการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ดังนั้น ภาครัฐที่มีเงินทุนอยู่แล้วควรที่จะกระจายเม็ดเงินจากที่เน้นการแก้ปัญหาสถาบันการเงินมาเป็นการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ ดังเช่นโครงการชุดคอคอดกระหรือโครงการคลองกระที่คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในหลาย ๆ คณะได้ดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ประโยชน์มหาศาลที่ได้จากคลองกระในการแก้ไขเศรษฐกิจให้ได้ผลชะงัดตามรอยเป้าประสงค์ของ ดร.ป๋วย อาทิเช่น

- เป็นประโยชน์ต่อโลกภายนอก คือเป็นเส้นทางเดินเรือทะเลที่จะต้องผ่านไปมาระหว่างทะเลอันดามันกับทะเลจีนใต้ให้สั้นลงประมาณ ๓๐๐ ไมล์ได้ เนื่องจากไม่ต้องเดินทางอ้อมผ่านแหลมมะละกา ประเทศสิงคโปร์ หรือช่องแคบซุนดา ประเทศอินโดนีเซีย ที่ปัจจุบันมีปริมาณการจราจรคับคั่งเพราะเป็นเส้นทางหลักการขนส่งน้ำมันและตู้คอนเทนเนอร์ของโลก
- เป็นประโยชน์ต่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศไทยในแง่การว่าจ้างงาน การค้าบริการ การอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประตูแห่งใหม่ของโครงข่ายการค้าระหว่างประเทศใคร ๆ ก็อยากจะมาลงทุนบ้านเราเป็นความสัมพันธอันชอบธรรมที่ ดร.ป๋วย ตั้งเป้าประสงค์ไว้

ดร.ป๋วย กับ ประเทศไทยและคนไทย

“...ประเทศของผมจะได้มีโอกาสรับเงินทุนจากต่างประเทศมาใช้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม...ผมต้องการให้ชาติของผม ได้ขายผลผลิตแก่ต่างประเทศด้วยราคาที่เป็นธรรม...ในฐานะที่ผมเป็นชาวนาชาวยุโรป ผมก็อยากมีที่ดินของผมพอสมควรสำหรับทำมาหากิน มีช่องทางได้กั้ยืมเงินมาขยายงาน มีโอกาสรู้วิธีทำกินแบบใหม่ ๆ มีตลาดดีและขายสินค้าได้ราคายุติธรรม...”

(คุณภาพชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง :
จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน)

ผมมีแนวคิดตามรอยของ “เฮียป๋วย” ที่พวกเราเรียกติดปากมาตั้งแต่เด็ก และ ดร.ป๋วยก็พอใจที่จะให้เราเรียกท่านอย่างนั้น จากประสบการณ์การเป็นที่ปรึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและวางแผนการพัฒนามากว่า ๒๐ ปี ผมเห็นว่าวิสัยทัศน์ของเฮียป๋วยสามารถเป็นจริงได้ในสหัสวรรษ ๒๐๐๐

เนื่องจากในขณะนี้มีการที่ผมเข้าไปมีส่วนร่วมศึกษาด้วยที่จะต้องพึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศเป็นเม็ดเงินก้อนใหญ่ แต่จะทำให้ในระยะยาวคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศในภาคการเกษตรมีปัจจัยพื้นฐานด้านน้ำสำหรับพัฒนาคุณภาพชีวิตตรงตามเป้าประสงค์ของเฮียป๋วยได้ดังนี้

- โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน ใจกว้างหรือองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่นกำลังศึกษาความเหมาะสมของการผันน้ำส่วนเกินในฤดูฝนของแม่น้ำกก แม่น้ำอิงที่เป็นลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำโขงในจังหวัดเชียงราย-พะเยา ลงสู่แม่น้ำน่านเพื่อเติมน้ำต้นทุนให้กับเขื่อนสิริกิติ์ให้คนไทยภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางมีน้ำสำหรับสร้างโอกาสและขยายงาน
- โครงการผันน้ำสาละวิน-เมย-ปิง เป็นการศึกษาคความเหมาะสมเช่นเดียวกันในลักษณะเดียวกันกับโครงการ กก-อิง-น่าน เพื่อลงสู่เขื่อนภูมิพลสร้างประเทศไทยให้เป็นมหาอำนาจทางผลผลิตการเกษตรและอาหารป้อนพลเมืองโลกในสหัสวรรษใหม่
- โครงการผันน้ำโขง-ชี-มูล ก็เป็นโครงการลักษณะเช่นเดียวกัน แต่คราวนี้ส่งน้ำให้กับคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- โครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังและทะเลสาบสงขลา เป็นการพัฒนาแหล่งน้ำภายในประเทศเพื่อคนไทยในภาคใต้ หากโครงการใหญ่ ๆ หรือที่เรียกว่าเมกะโปรเจกต์ทั้งสี่แห่งนี้เป็นจริงได้เมื่อใดคุณภาพชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ทั้งประเทศทั่วประเทศทุกภาคตามนิยามของเฮียป๋วยก็จะเป็นจริงได้เมื่อนั้นนี้แหละครับ คืออนาคตจับต้องได้ของประเทศไทย

มงคล ประสาทเสรี

(ผู้ที่เฮียป๋วยเคยให้ทุนเรียนปริญญาตรี-โท
และฝากให้เริ่มต้นการศึกษาที่สาธิตปทุมวัน)

อาจารย์ป่วยในความทรงจำ

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นวันที่ลูกศิษย์ และคนที่รู้จักอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ทราบข่าวการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของท่าน ทำให้ข้าพเจ้าครุ่นคิดถึงชีวิตช่วงหนึ่งที่มารู้จักอาจารย์ในฐานะลูกศิษย์ ในคณะเศรษฐศาสตร์ (๒๕๐๘ - ๒๕๑๒) ในช่วงที่ท่านเป็นคณบดี และในฐานะอาจารย์ผู้ช่วยในคณะเศรษฐศาสตร์ จนถึงช่วงสุดท้ายที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๑๘ - ๒๕๑๙)

ภาพความทรงจำที่กำลังจะเขียนนี้ช่วยทำให้ข้าพเจ้าเปลี่ยนความรู้สึกเศร้าสลดใจต่อการจากไป ให้เป็นการรำลึกถึงแนวคิด อุดมคติที่แฝงด้วยคุณธรรม และความสนใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ของนักศึกษา ครูบาอาจารย์ และผู้ร่วมปฏิบัติงานทุกระดับ ของอาจารย์ป่วย เป็นการเขียนเพื่อสานต่อให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้

สมัยเป็นนักศึกษาข้าพเจ้าและเพื่อนกลุ่มหนึ่งชอบวิชาภาษาอังกฤษมาก เมื่อทราบข่าวว่าท่านคณบดีได้ปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอน โดยมีหลักสูตร “โครงการเศรษฐศาสตร์บัณฑิต ภาคภาษาอังกฤษ” ขึ้นมาด้วย อันเป็นพื้นฐานของโครงการ BE คณะเศรษฐศาสตร์มาจนทุกวันนี้ จึงรีบพากันไปสมัครเรียนในโครงการหลักสูตรภาษาอังกฤษเป็นรุ่นแรก มาทราบภายหลังว่าเป็นความพยายามของอาจารย์ที่มุ่งมั่นส่งเสริมให้บัณฑิตมีคุณภาพทัดเทียมนานาชาติ ในการอ่าน ฟัง เขียน ภาษาอังกฤษ ท่านได้เชิญอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิในเมืองไทยมาบรรยาย อาทิเช่น คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร ดร.เย็น ชุนตระกูล ดร.ประภาพิมพ์ ศกุนตาภัย จากธนาคารแห่งประเทศไทย และอาจารย์ชาวต่างประเทศที่คณะฯ ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์มาสอนในโครงการนี้ ข้าพเจ้าจึงเห็นเด่นชัดว่าอาจารย์ป่วย เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการยกระดับการศึกษาของไทยให้เทียบเคียงกับต่างประเทศ

พวกเราที่ร่วมรุ่นคงจำที่ท่านคณบดีกล่าวในการเปิดประชุมนักศึกษาทุกระดับชั้นปีเสมอว่า คณะฯ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีปณิธานที่จะต้องให้ความรู้คู่คุณธรรม ท่านให้ความสำคัญกับคำว่า คุณธรรมของนักศึกษาและคณาจารย์ ในการเรียนการสอนนั้นต้องมีคุณธรรมควบคู่ไปตลอด นักศึกษาต้องอุทิศเวลาให้แก่การเรียน อาจารย์ก็ต้องอุทิศเวลาสอนและทำงานให้มหาวิทยาลัยอย่างเต็มที่ จึงยืนยันเด่นชัดว่าท่านเรียกร้องคุณธรรมในสังคมมาตลอด นับได้ว่าท่านเป็นปูชนียาจารย์ที่เลิศทั้งความรู้ความสามารถและคุณธรรม

ข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีในปีการศึกษา ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓ เข้าทำงานตำแหน่งอาจารย์ผู้ช่วยสอน (Tutor) ก่อนที่จะได้รับทุนไปศึกษาต่อระดับปริญญาโท อาจารย์ป่วยได้มอบหมายงานให้ไปเป็นผู้ประสานงานและเป็นผู้ช่วยคุณครูสีสว่าง พัววงศ์แพทย์ ในโครงการเงินกู้เพื่อก่อตั้งโรงเรียนมัธยมแบบประสม (comprehensive school) ซึ่งรัฐบาลแคนาดาให้ความช่วยเหลือทางการเงินและอุปกรณ์การศึกษาผ่านกรมวิเทศสหการและธนาคารแห่งประเทศไทย ข้าพเจ้าจึงได้เรียนรู้จากการทำงานตรงนี้ว่าโรงเรียนมัธยมแบบประสมนี้ริเริ่มขึ้นในประเทศแคนาดา มีหลักสูตรเข้มข้นในการเตรียมนักเรียนระดับมัธยมต้น และมัธยมปลายเข้าสู่สายอาชีพ ข้าพเจ้าอดชื่นชมอาจารย์ป่วยไม่ได้ว่า ท่านเป็นนักการศึกษาที่พยายามหาหนทางเลือกทางการศึกษาให้แก่เยาวชนไทย โดยให้ได้มีโอกาสศึกษาในสายอาชีพอย่างมีคุณภาพ

อาจารย์ป่วยเป็นผู้บังคับบัญชาที่มีมนุษยสัมพันธ์ดียิ่งต่ออาจารย์และข้าราชการทั่วไป ถ้ามีโอกาส ท่านจะเข้าไปพบปะเพื่อสร้างความคุ้นเคย โดยไม่เลือกว่าจะเป็นระดับใด ตลอดจนสร้างความเข้าใจกับคณาจารย์เพื่อทราบความรู้สึกของผู้ที่ต้องปฏิบัติตามนโยบายด้วย

ท่านไม่เพียงแต่อุทิศกำลังสติปัญญาให้กับคณะเศรษฐศาสตร์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่านั้น ท่านยังได้ทำตัวให้เป็นแบบอย่าง ท่านต้องการปลุกสปิริต (spirit) ให้นักศึกษามีพลังที่แกร่งขึ้น ไม่ต้องการให้สังคมนักศึกษาคับแคบ ให้นักศึกษามีการทำกิจกรรมและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษา เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจะเป็นการใช้ชีวิตนักศึกษาที่คุ้มค่า เพราะนักศึกษามักมองไม่เห็นคุณค่าชีวิตในมหาวิทยาลัย ขำพเจ้าจำได้ว่า เมื่อครั้งติดตามไปงานปฐมนิเทศน์นักศึกษาใหม่ ท่านมักจะกล่าวเสมอว่า อยากเห็นบรรยากาศในมหาวิทยาลัย (college life) มีชีวิตชีวา นักศึกษาควรมีเพื่อนต่างคณะ ให้รู้จักกันได้ นักศึกษากับอาจารย์ควรใกล้ชิดกัน อยากให้นักศึกษาผูกพันกับสถาบันการเรียนอย่างแนบแน่น ให้ทุกอย่างผสมกลมกลืนประดุจสายเลือดเดียวกัน คือสายเลือดเหลืองแดง

ภาพของความทรงจำเกี่ยวกับอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ คือ ท่านเป็นคนธรรมดา ไม่ร่ำรวยหรือยิ่งใหญ่ และไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตเหนือผู้อื่น แต่อาจารย์ยิ่งใหญ่สำหรับลูกศิษย์นัก เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ผู้เป็นอาจารย์ควรจะเป็น แม้ว่าในที่สุดอาจารย์ต้องพ่ายแพ้ต่อกฎแห่งกรรม ชันท์และรูปกายที่เสื่อมสลายไป แต่คุณความดีและจริยวัตรอันงดงามของอาจารย์จะยังคงอยู่ให้ลูกศิษย์ได้ยึดเป็นแบบอย่างต่อไป

มาตี วีระกิจพานิช

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาลัยอาจารย์ป่วย

กราบอาลัยอาจารย์ป่วยด้วยความรัก
น้อยคนนักที่จักทำเช่นท่านได้
เป็นนายเข้ม เย็นยิ่ง เสรีไทย
ร่วมกู้ชาติให้พ้นภัยจากสงคราม

เป็นผู้ว่าการธนาคารชาติสะอาดล้ำ
เป็นผู้นำที่ดีเก่งกล้าหน้าเกรงขาม
ธนาคารชาติมีบทบาทสง่างาม
และสร้างความมั่นคงการเงินไทย

เมื่อเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
ท่านทำให้ธรรมศาสตร์นั้นยิ่งใหญ่
ผลิตและส่งเสริมนักเศรษฐศาสตร์ไทย
ให้เกรียงไกรรับใช้ชาติและโลกา

เป็นอธิการบดีที่เลิศประเสริฐยิ่ง
ทำทุกสิ่งนำธรรมศาสตร์ให้ก้าวหน้า
เป็นปูชนียบุคคลควรบูชา
ยึดมั่นสันติประชาธรรมประจำใจ

ขอให้วิญญาณท่านอาจารย์สู่สวรรค์
ไปสู่ที่อันสุขสันต์และสุขใส
ชื่อของท่านนั้นจะอยู่คู่เมืองไทย
เป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ในใจชน

มานิต ปางมณี

อาจารย์ป่วยกับชีวิตการทำงานของผม

ผมจำไม่ได้ว่าผมได้พบท่านอาจารย์ป่วยเป็นครั้งแรกเมื่อใด แต่คงเหมือนกับหลาย ๆ คนที่มีอายุอยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกัน ผมได้รู้จักอาจารย์ป่วยในฐานะผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ใช่การรู้จักส่วนตัว แต่รู้จักโดยเห็นลายเซ็นอาจารย์อยู่ในธนบัตรไทย ในช่วงที่อาจารย์เริ่มเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติ สมัยนี้คนไม่สนใจว่าลายเซ็นในธนบัตรไทยเป็นของใคร แต่ในสมัยนั้นลายเซ็นของอาจารย์ป่วยเด่นมาก หลายคนใฝ่ฝันอยากจะมีลายเซ็นของตนในธนบัตรไทยบ้าง เมื่อตอนที่ผมได้ทุนโคลัมโบไปเรียนเศรษฐศาสตร์ที่ประเทศนิวซีแลนด์เมื่อปี ๒๕๐๕ ก็ยังไม่มีสัญญาณว่าผมจะได้มีโอกาสมาร่วมงานกับอาจารย์ป่วย

เมื่อผมเรียนจบปริญญาโทจากประเทศนิวซีแลนด์ เมื่อปี ๒๕๑๐ ผมก็กลับมาทำงานที่กรมวิเทศสหการตามสัญญาผูกพันที่ทำไว้เมื่อตอนรับทุนโคลัมโบว่าจะต้องกลับมาทำราชการใช้เป็นเวลา ๒ เท่า ถึงแม้ว่าผมจะชอบงานที่กรมวิเทศสหการ ซึ่งขณะนั้นท่านอาจารย์บุญชนะ อັตถการ เป็นอธิบดีอยู่ และที่กรมวิเทศสหการแห่งนี้แหล่งชุมนุมนักเรียนทุนต่างประเทศมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทยในขณะนั้น และมีบทบาทความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศพอสมควร แต่ในใจผมพอจะรู้แล้วว่าผมอยากทำงานทางวิชาการเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ขณะนั้นอาจารย์ป่วยได้มาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว และกำลังมีโครงการปรับปรุงคณะขนาดใหญ่ โดยต้องการเปลี่ยนจากระบบที่อาจารย์ประจำเพียง ๒-๓ คน ซึ่งส่วนใหญ่อาจารย์ที่มาสอนจะเป็นอาจารย์พิเศษให้เป็นระบบที่มีอาจารย์ประจำสอนเป็นหลัก คณะเศรษฐศาสตร์ตอนนั้นกำลังได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิ Rockefeller ส่งอาจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยสอนในคณะ และให้ทุนอาจารย์หนุ่ม ๆ สาว ๆ ของคณะไปเรียนต่อที่อเมริกาหรือที่ฟิลิปปินส์ ถ้าพูดถึงวิชาเศรษฐศาสตร์แล้วในขณะนั้น (หรือแม้แต่ในขณะนี้) ไม่มีใครเกินคณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ส่วนหนึ่งก็เพราะอาจารย์ป่วยนี่เอง ความศรัทธาในตัวอาจารย์ป่วยและงานที่อาจารย์ป่วยกำลังทำอยู่ ทำให้ผมตัดสินใจที่จะออกจากกรมวิเทศสหการ และมาอยู่กับอาจารย์ป่วยที่คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

ที่จริง ไม่ใช่มีแต่ผมคนเดียวเท่านั้น ที่ตัดสินใจมาทำงานกับอาจารย์ป่วยที่ธรรมศาสตร์ มีคนอื่นช่วยสนับสนุนและช่วยตัดสินใจให้เหมือนกัน คนที่ช่วยเชียร์ผมให้มาทำงานกับอาจารย์ป่วย ไม่ใช่อื่นไกลเป็นญาติผมเอง มีศักดิ์เป็นอา ชื่อบุญมี อ่อนสิงห์ ซึ่งผมเรียกว่า อาเจ็กมี ตามธรรมเนียมจีน อาเจ็กมีคนนี้แหละมีส่วนได้ช่วยอาจารย์ป่วยเอาไว้เมื่อตอนถูกจับภายหลังโตดรมลงมาที่ อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ความผูกพันที่อาเจ็กมี มีต่ออาจารย์ป่วยตั้งแต่ตอนนั้น ได้ส่งช่วงมายังผมโดยอาเจ็กมี มีความกระตือรือร้นเป็นอย่างมากที่จะฝากผมให้ทำงานกับอาจารย์ป่วยให้ได้ ผมจำได้ว่า อาเจ็กมีพาผมไปพบอาจารย์ป่วยที่เบงกัชชาติ เพื่อแนะนำตัวและฝากตัว อันที่จริงถึงแม้คุณอาของผมจะไม่พาผมไปแนะนำเป็นการส่วนตัว ผมก็เชื่อว่าผมมีคุณสมบัติพอที่จะสมัครเป็นอาจารย์ที่ธรรมศาสตร์ได้อยู่แล้ว แต่ความใกล้ชิดส่วนตัวทำให้การสมัครมาทำงานกับอาจารย์ป่วยของผมมีความหมายและความสำคัญมากขึ้นทั้งตัวผมเองและทั้งคุณอาของผม

ตอนนี้ผู้อ่านอาจจะสงสัยว่าคุณอาของผมคนนี้มีส่วนช่วยอาจารย์ป่วยอย่างไร? เมื่อตอนที่อาจารย์ป่วย โดตร่มลงมาที่อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาทนั้น คุณอาผมคนนี้เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อยู่ก่อนแล้ว แต่ตอนนั้นกลับมาบวชอยู่ที่บ้านเกิดคือที่วัดสิงห์ เมื่อตำรวจย้ายตัวอาจารย์ป่วยจากหมู่บ้านที่ถูกจับได้มาอยู่ที่โรงพักวัดสิงห์ คุณอาผมก็ไปเยี่ยมและคงได้ตกลงกับอาจารย์ป่วยให้เป็นผู้ส่งข่าวให้ท่านอาจารย์ปรีดีที่กรุงเทพฯ หลังจากนั้นไม่กี่วันอาจารย์ป่วยก็ถูกส่งตัวเข้าจังหวัดชัยนาท และเข้ากรุงเทพฯ ในที่สุดโดยปลอดภัย นี่คือการผูกพันที่สำคัญที่ทำให้อาจารย์ป่วยยังติดต่อกับคุณอาของผมมาจนกระทั่งเมื่อท่านต้องออกจากประเทศไป เหมือนกับการติดต่อกับลุงแก้ว ชาวนาบ้านวังน้ำขาว อำเภอวัดสิงห์ คนที่ช่วยชีวิตอาจารย์ป่วยเอาไว้ เมื่อตอนถูกจับใหม่ ๆ และเกือบจะถูกตำรวจยิงทิ้งด้วยคิดว่าเป็นจารชนของศัตรู ผมเองในฐานะเด็กวัดสิงห์ก็เลยได้ผสมโรงมีความผูกพันกับอาจารย์ป่วยเป็นพิเศษไปด้วย และมาคิดดูอีกที ผมอาจจะได้พบอาจารย์ป่วยครั้งแรกตอนนี่เอง เพราะเมื่อตอนที่อาจารย์ป่วยถูกขังอยู่ที่โรงพักวัดสิงห์ ชาวตลาดวัดสิงห์แตกตื่นไปดูกันเป็นจำนวนมาก แม่ผมเล่าให้ฟังว่าแม่เองก็เห่ไปดูกับเขาด้วย เป็นไปได้ว่าแม่คงพาผมไปด้วย แต่ผมยังตัวเล็ก ๆ อยู่ ถึงจะเห็นก็คงจำอะไรไม่ได้

ผมเริ่มสอนที่คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ในภาคแรกของปีการศึกษา ๒๕๑๑ โดยอาจารย์ป่วยให้ผมสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นวิชาปี ๔ และเป็นครั้งแรกที่วิชานี้ถูกสอนโดยอาจารย์ประจำ ภายหลังที่อาจารย์พิเศษจากข้างนอก (คืออาจารย์สมพร เทพสิทธา) ได้สอนวิชานี้ติดต่อกันมาหลายปี ผมสอนวิชานี้อยู่ ๒ ปี ก็หยุดเพื่อเตรียมตัวที่จะไปเรียนต่อปริญญาเอกโดยทุน Rockefeller การได้ไปเรียนต่อโดยทุนของ Rockefeller เกือบจะถือได้ว่าเป็นไปโดยอัตโนมัติ เพียงแต่พวกเราต้องรอคิวกันอยู่ เมื่อปี ๒๕๑๓ ถึงคิวที่ผมกับอาจารย์เกริกเกียรติจะได้ไป แต่ในปีนั้น อาจารย์จาก Rockefeller ที่มาสัมภาษณ์เราทั้งสอง กลับไม่ให้เราไป โดยอ้างว่าเราไม่เก่งพอ ร้อนถึงอาจารย์ป่วยต้องขอให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดตั้งกองทุนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อส่งอาจารย์ไปเรียนต่อขึ้นเอง แต่คราวนี้ไม่ใช่เป็นการได้โดยอัตโนมัติอีกต่อไป แต่จะต้องสอบแข่งขันกันทั้งมหาวิทยาลัย กว่าที่จะสอบได้และได้ไปเรียนต่อจริง ๆ ก็ต้องเผชิญความยากลำบากเป็นอันมาก เมื่อได้ทุนแล้วทุนของมหาวิทยาลัยก็น้อยมากเมื่อเทียบกับทุน Rockefeller กว่าที่จะเรียนจบออกมาได้ก็ทำเลือดตาแทบกระเด็น แต่ก็ต้องขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ป่วย เพราะหากท่านไม่สร้างกองทุนธรรมศาสตร์ขึ้นมา ผมเองก็ไม่มีเหมือนกันว่าตอนนี้จะไปทำอะไรอยู่ที่ไหน

ชีวิตการทำงานของผมเปลี่ยนไปอีกครั้ง เมื่อผมกลับมาเมืองไทย เมื่อปลายปี ๒๕๑๖ เพื่อรวบรวมข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ขณะนั้นอาจารย์ป่วยได้กลับจากการไปสอนหนังสือที่มหาวิทยาลัยปริinceton และมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์แล้ว หลายคนคงจำได้ว่าอาจารย์ป่วยได้ลาออกจากผู้ว่าธนาคารชาติ และคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์เมื่อปี ๒๕๑๕ ในช่วงที่ท่านสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ในช่วงนี้เองที่อาจารย์ป่วยมีบทบาทในการเขียนจดหมายเปิดผนึกในนามของนายแซม เย็นยั้ง ถึงผู้ใหญ่บ้านท่านุเกียรติกิจ ให้คืนประชาธิปไตยให้แก่ชาวบ้าน ระหว่างที่อาจารย์ป่วยอยู่ที่สหรัฐอเมริกา อาจารย์ก็ได้เดินทางไปตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีอาจารย์ธรรมศาสตร์ หรือนักเรียนทุนธนาคารชาติเรียนอยู่ เพื่อเยี่ยมเยียนอาจารย์ป่วยได้กรุณาไปเยี่ยมผมและภรรยาด้วยที่มหาวิทยาลัย Michigan State ณ เมือง East Lansing ซึ่งเราได้ทำกวยเตี๋ยวลี้นง่านที่บ้านก่อนที่ท่านจะเดินทางต่อไป

อาจารย์ป่วยเดินทางกลับประเทศไทยภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ แล้ว และได้รับแต่งตั้งจากท่านอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งได้รับพระราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นนายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลของท่าน กระแสความรู้สึกของคนในขณะนั้นคือ ความต้องการอิสระ เสรีภาพ

ประชาธิปไตย และการช่วยเหลือคนยากคนจน และผู้ด้อยโอกาสในสังคม ซึ่งเป็นกระแสที่เข้ากับปรัชญาพื้นฐานของอาจารย์ป่วยได้อย่างเหมาะเจาะที่สุด อาจารย์ป่วยได้ขอให้ผมช่วยศึกษาถึงลักษณะและขนาดของความยากจนในประเทศไทยเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมต่อไป ในขณะนั้นอาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์อีกท่านหนึ่งคือ อาจารย์ไทรรงค์ สุวรรณศิริ ก็ได้รับมอบหมายจากท่านอาจารย์ป่วยให้ศึกษา เรื่องอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย สำหรับโครงการศึกษาความยากจนของผม ผมได้ขอให้อาจารย์จินตนา เขิญศิริ มาช่วยคำนวณตัวเลข และเมื่อได้ผลแล้ว ผมก็เขียนบทความขึ้นนำเสนอท่าน และลงตีพิมพ์ในวารสารธรรมศาสตร์ ในเวลาต่อมา นับเป็นการศึกษาด้านการวัดระดับความยากจนที่ทำอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรกของประเทศไทย

ที่ว่าชีวิตการทำงานของผมเปลี่ยนไปก็คือว่าภายหลังจากที่ผมทำวิจัย เรื่องความยากจนให้อาจารย์ป่วยเป็นครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๑๗ ผมก็ไม่ทิ้งมันอีกเลยตลอดระยะเวลาเกือบ ๒๕ ปีที่ผ่านมา ผมได้กลายเป็นนักวิชาการที่ทำการศึกษา เรื่องความยากจนและการกระจายรายได้ของไทยยาวนานกว่าใคร ๆ ทั้งหมด และหากจะมีความดีในด้านใดก็แล้วแต่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความยากจนของครอบครัวและประชาชนไทย ผมขอยกความดีดังกล่าวให้อาจารย์ป่วยทั้งสิ้น เพราะหากอาจารย์ป่วยไม่ได้ขอให้ผมทำการศึกษารื่องนี้ผมคงไปทำอย่างอื่น และก็ไม่น่าว่าจะมีนักวิชาการท่านอื่นสนใจจะมาศึกษาเรื่องนี้ได้ยาวนานขนาดนี้ สมัยที่เกิดเศรษฐกิจฟองสบู่ในประเทศไทยเมื่อกว่า ๑๐ ปีมาแล้ว เรื่องความยากจนและการกระจายรายได้ได้รับความสนใจน้อยลง แต่ในช่วงที่ประเทศไทยประสบวิกฤตเศรษฐกิจในระยะ ๒ ปีที่ผ่านมา ความสนใจเรื่องความยากจนและการประกันมาตรฐานขั้นต่ำของสวัสดิการทางสังคมของประชาชน (Social safety nets) ได้กลับเพิ่ม

สูงขึ้นไปอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้อาจารย์ป่วยจะจากเราไปแล้ว สิ่งที่อาจารย์ได้ก่อสร้างขึ้นยังคงมีประโยชน์และมีคุณค่าอยู่อีกต่อไป

น่าเสียดายที่ช่วงเวลาที่ยาอาจารย์ป่วยเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะเป็นช่วงเวลาที่ทำให้อาจารย์ต้องเจ็บปวดที่สุด พวกเราที่ธรรมศาสตร์ ในฐานะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานก็ไม่สามารถช่วยอะไรท่านได้ นอกจากให้การสนับสนุนและทำหน้าที่อาจารย์และข้าราชการให้ดีที่สุด พลังต่อต้านนักศึกษาและการประพฤติดุปฏิบัติแบบหลงลืมตัวของนักศึกษาเอง ทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตกเป็นเป้าถูกโจมตีโดยตลอด ผมยังจำได้ดีในวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๙ ที่เราต้องยกสำนักอธิการบดี ออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปตั้งที่สภาการศึกษาแห่งชาติ ที่ถนนสุขุทัย ซึ่งในขณะนั้น ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต เป็นเลขาธิการอยู่ ดูแล้วเหมือนรัฐบาลพลัดถิ่น อีก ๒ วันต่อมา เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก็เกิดขึ้น อาจารย์ป่วยต้องรีบออกจากประเทศไทยเพื่อให้ออกห่างจากการถูกบงการร้าย ทั้ง ๆ ที่ ความจริงแล้วอาจารย์เป็นผู้ที่พยายามอย่างสุดความสามารถที่จะไม่ให้เกิดความรุนแรง หรือเหตุการณ์เผชิญหน้าขึ้น คงไม่ต้องบอกว่าอาจารย์จะมีความเจ็บช้ำน้ำใจอย่างไร

ชีวิตของพวกเราที่ธรรมศาสตร์ ได้รับความกระทบกระเทือนอยู่พักหนึ่ง เมื่อเราได้รับอนุญาตให้กลับไปในมหาวิทยาลัยได้ ก็ได้พบกับสภาพห้องทำงานที่ถูกโจรกรรม ทรัพย์สินที่มีค่าและถูกรื้อทำลายจนหมดสิ้น ชีวิตการสอนของเราถูกบีบอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์การกดขี่ทางความคิดของรัฐบาลชุดใหม่ ที่ทำให้เราอึดอัดเป็นอันมาก อย่างไรก็ตามอีกปีหนึ่งต่อมาก็มีการปฏิวัติรัฐประหาร เปลี่ยนรัฐบาลใหม่ ซึ่งมีความใจกว้างทางการเมืองมากขึ้น และมีการดำเนินนโยบายไม่เอาผิดกับนักศึกษาที่ออกไปร่วมขบวนการต่อต้านรัฐบาล พวกเราก็คิดถึงอาจารย์ป่วยว่าบางที่อาจารย์ป่วย อาจจะยอมรับสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนไปได้ แต่อาจารย์ก็ไม่มีที่ทำงานจะยอมรับและกลับมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง และที่น่าเศร้าสลดที่สุดสำหรับพวกเราคือ การได้ทราบข่าวว่า อาจารย์ป่วยเกิดเส้นเลือดในสมองแตก ทำให้ไม่สามารถพูดได้และต้องพักรักษาตัวอยู่ที่ประเทศอังกฤษกับภรรยาของท่าน ตลอดเวลาในระหว่างนี้เราก็พยายามทำอะไรหลายอย่างที่อยากให้ท่านรู้ว่าเรายังรำลึกถึงคุณความดีของท่านอยู่ตลอด และอยากให้ท่านมาเป็นส่วนหนึ่งของเร่อีกต่อไป ผมจำได้ว่าเมื่อตอนผมเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ เราต้องการตั้งชื่อห้องสมุดคณะเสียใหม่ว่า ห้องสมุดป่วย อึ้งภากรณ์ ผมก็ทำหนังสือขออนุญาตท่านไป ท่านก็อนุญาต ต่อมาผมก็มีส่วนในฐานะกรรมการสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการอนุมัติให้ปริญญาเศรษฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แก่ท่าน แต่คราวนี้ท่านปฏิเสธ เราต้องเก็บปริญญาของท่านไว้หลายปีจนกระทั่งในที่สุดท่านก็ยอมรับปริญญาดังกล่าวในปี ๒๕๕๑ ทำให้พวกเรารู้สึกชื่นใจเป็นอันมาก

ผมได้มีโอกาสได้ไปเยี่ยมอาจารย์ป่วยที่ประเทศอังกฤษ ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๒๖ ภายหลังจากการเปลี่ยนนักวิชาการรับเชิญของมูลนิธิฟูไลร์ท ที่ประเทศสหรัฐอเมริกากระหว่างปี ๒๕๒๕-๒๕๒๖ และครั้งที่สองเมื่อปี ๒๕๒๘ ระหว่างเดินทางไปประชุมวิจัยที่ธนาคารโลกกับอาจารย์ปราณี ทินกร การเดินทางไปเยี่ยมอาจารย์ป่วยที่อังกฤษ เกือบจะถือได้ว่าเป็นความจำเป็นสูงสุดที่พวกเราลูกศิษย์ลูกหาของอาจารย์จะต้องทำให้ได้หากได้ไปแถวนั้น ผมคิดว่าเมื่อรวมกันทั้งหมดแล้ว เดือน ๆ หนึ่ง คงมีคนไปเยี่ยมอาจารย์ป่วยไม่น้อย ซึ่งคงทำให้ท่านหายเหงาไปได้บ้าง และผมคิดว่าในบางช่วงเวลาที่ไปเยี่ยมอาจจะมากไป ด้วยซ้ำจนกระทั่งผมได้ข่าวว่า ทางภรรยาอาจารย์ป่วยปฏิเสธที่จะให้คนบางคนเข้าไปเยี่ยม เมื่อตอนที่ผมไปแหวะอังกฤษระหว่างเดินทางไปประชุมที่ธนาคารโลกกับอาจารย์ปราณี เราก็กลัวว่าจะถูกปฏิเสธหากโทรศัพท์ไป

ขออนุญาตก่อน เราเลยตัดสินใจเดินทางไปเยี่ยมอาจารย์โดยไม่ได้นัดหมายไว้ก่อน เลยถูกภรรยาอาจารย์ป่วยตำหนิเอา

ผมจำไม่ได้อีกว่าอาจารย์ป่วยตัดสินใจกลับมาเยี่ยมเมืองไทยเมื่อใด แต่ที่ผมจำได้ก็คือว่าวันนั้นพวกเราที่ธรรมศาสตร์จัดงานต้อนรับอาจารย์ป่วย ยิ่งใหญ่มาก ความรู้สึกของพวกเราเหมือนกับพวกที่เดินอยู่ในทะเลทรายที่มีความหิวกระหายน้ำเป็นที่สุด การกลับเข้ามาของอาจารย์ป่วยเป็นเหมือนน้ำที่เราไปพบในทะเลทรายที่ทำให้เราได้ดื่มกินจนแทบล้นจากนั้นอาจารย์ป่วยก็จะกลับมาเมืองไทยเกือบทุกปี หรือปีเว้นปี ทุกครั้งที่อาจารย์กลับมาเมืองไทย เราก็จะเชิญอาจารย์มาที่ธรรมศาสตร์ ครั้งสุดท้ายที่ผมได้พบอาจารย์ป่วยเป็นช่วงที่อาจารย์มาเยี่ยมเมืองไทย และเข้าใจว่าตรงกับช่วงวันเกิดของท่านด้วย เราจัดงานให้ท่านที่ห้อง ๑๐๑ ที่คณะเศรษฐศาสตร์ ผมจำได้ว่าผมได้แต่งโคลงสี่สุภาพอ่านถวายพรให้ท่านด้วย แต่โคลงสี่สุภาพของผมไม่ใช่โคลงสี่สุภาพธรรมดา แต่เขียนเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อผมอ่านจบ อาจารย์ป่วยท่านยิ้มกว้างอย่างขบขันและตบมือให้ผมจะไม่ลืมภาพของท่านในวันนั้นเลย

ผมเสียใจอยู่นิดหนึ่งว่า เมื่อตอนที่ข่าวการถึงแก่กรรมของท่านถูกเปิดเผยออกมาเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๒ นั้น ผมอยู่ระหว่างเดินทางไปบรรยายพิเศษที่ประเทศออสเตรเลีย ผมจึงไม่มีโอกาสได้อยู่ในพิธีรับอัฐิของอาจารย์ป่วยที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่อย่างน้อยผมก็ยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมของอาจารย์ป่วยในครั้งนี้ เพราะเรื่องที่ผมไปบรรยายที่มหาวิทยาลัย Melbourne ประเทศออสเตรเลีย ในอีก ๒ วันต่อมา ไม่ใช่เรื่องอื่นใดหากแต่เป็นเรื่องความเปลี่ยนแปลงในสภาวะความยากจนในประเทศไทย อันเนื่องมาจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ซึ่งต่อเนื่องมาจากงานที่อาจารย์ป่วยให้ผมทำเมื่อปี ๒๕๑๗ นั่นเอง ผมมีโอกาสได้แก้ตัวที่ไม่ได้อยู่รับอัฐิอาจารย์ป่วยอีกครั้ง โดยการไปลอยอังคารท่านที่สัตหีบ เมื่อ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๒

ขอให้ดวงวิญญาณของท่านอาจารย์ป่วย จงไปสู่สุคติเถิด และขอให้ท่านเป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นหลังอย่างพวกเราและพวกที่จะต่อจากเราตลอดไป

เมธี ครองแก้ว

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

DR.PUEY UNGPHAKORN

When, in the winter of 1967, I was asked by the Rockefeller Foundation to go to Thailand to join a program in the Faculty of Economics at Thammasat University, it was made clear to me that the Foundation's excitement about this program was due to the fact that Dr. Puey Ungphakorn—war hero, Governor of the Bank of Thailand, recent recipient of the Magsaysay Award, and popular figure to a young generation of Thais—had accepted the deanship of that Faculty. Frequently reminding themselves of the budget limitations of the Foundation and its University Development Program, the R.F. staff members took pride in their ability to identify situations where the Foundation's provision of supplementary resources could make a difference.

As I travelled to Thailand in the following summer, therefore, it was with considerable anticipation that I looked forward to meeting and knowing Dr. Puey. Whatever I expected, I do not think I was prepared for his disarming charm, his unselfish generosity with his time and wisdom, and his commitment to initiating and sustaining progress at the Faculty.

Knowing that future leaders of Thailand had to act on an international stage where English was rapidly becoming the language of choice, he introduced an English language undergraduate course of studies in economics, to be supported by English speaking instructors, English language textbooks, and an adequate English language library. A part of his vision was to discover the brightest and the best among recent graduates of Thammasat, Chulalongkorn, and Kasetsart Universities, to appoint them to Junior Lectureships at the Faculty, and then to prepare them for the trials of graduate education abroad, especially in America, with a view to their return to a flourishing Faculty of Economics.

Much was already underway by the time I came to Thammasat Twenty-three Junior Lecturers were in residence, with more already studying abroad. Earlier Rockefeller professors, Bill Bradley, David Maxwell, and Paul "Bart" Trescott, had inventoried the library and planned and begun to implement a course of studies for the Junior Lecturers on board. The regular faculty members were supportive of change and carried on the teaching of the existing curriculum. Dr. Puey's hand was everywhere, counselling,

cajoling, inspiring. In his ordinary day he was at the Bank of Thailand in the morning and at the Faculty in the afternoon.

By the academic year 1970-71, seventeen American economists had been visitors at the Faculty under Rockefeller Foundation auspices, and in March 1970, fifteen young Thais were engaged in graduate studies in major universities in the United States. Others were studying elsewhere, and several had already returned. Rockefeller support for faculty development at Thammasat was sustained for sixteen years in all (1965-1981). While it is difficult to separate out the contributions of particular inputs in a development process, the Rockefeller role must have been a significant catalyst at Thammasat in a time of rapid change in Thailand, and Dr. Puey was the force that inspired students, faculty, and representatives of the Foundation.

From a distance I have watched Dr. Puey's dream for the Faculty of Economics at Thammasat unfold, long after the sad events that led to this retirement from an active role in his native country. Now an assemblage of experienced scholars with a world view, contributing to teaching, to understanding, and to policy making, the Faculty of Economics is an important part of Thailand's engine of growth.

Dr. Puey was an extraordinarily intelligent man who cared deeply, perhaps too deeply, about his country. He was an advocate of democracy and human rights when those goals were not a high priority among those in power. He was a wise architect of economic development recognizing the enormous potential of free people acting in free markets. He was courageous, not only as a soldier, but more importantly as a spokesman for ideas that others hesitated to articulate. Perhaps most important, he was a man of action, unhesitatingly initiating change in support of his vision of a better country and a better world. Part of his personal attractiveness for me was that he was an unpretentious man, full of good humor and love for his students and colleagues as individuals. Without doubt, he was the creative force that modernized economic education at Thammasat, and without doubt he was a giant among those who oversaw Thailand's emergence as a significant economic power in Southeast Asia. His weight on the history of his country was extraordinary.

J. Carter Murphy

Professor Emeritus, Southern Methodist University

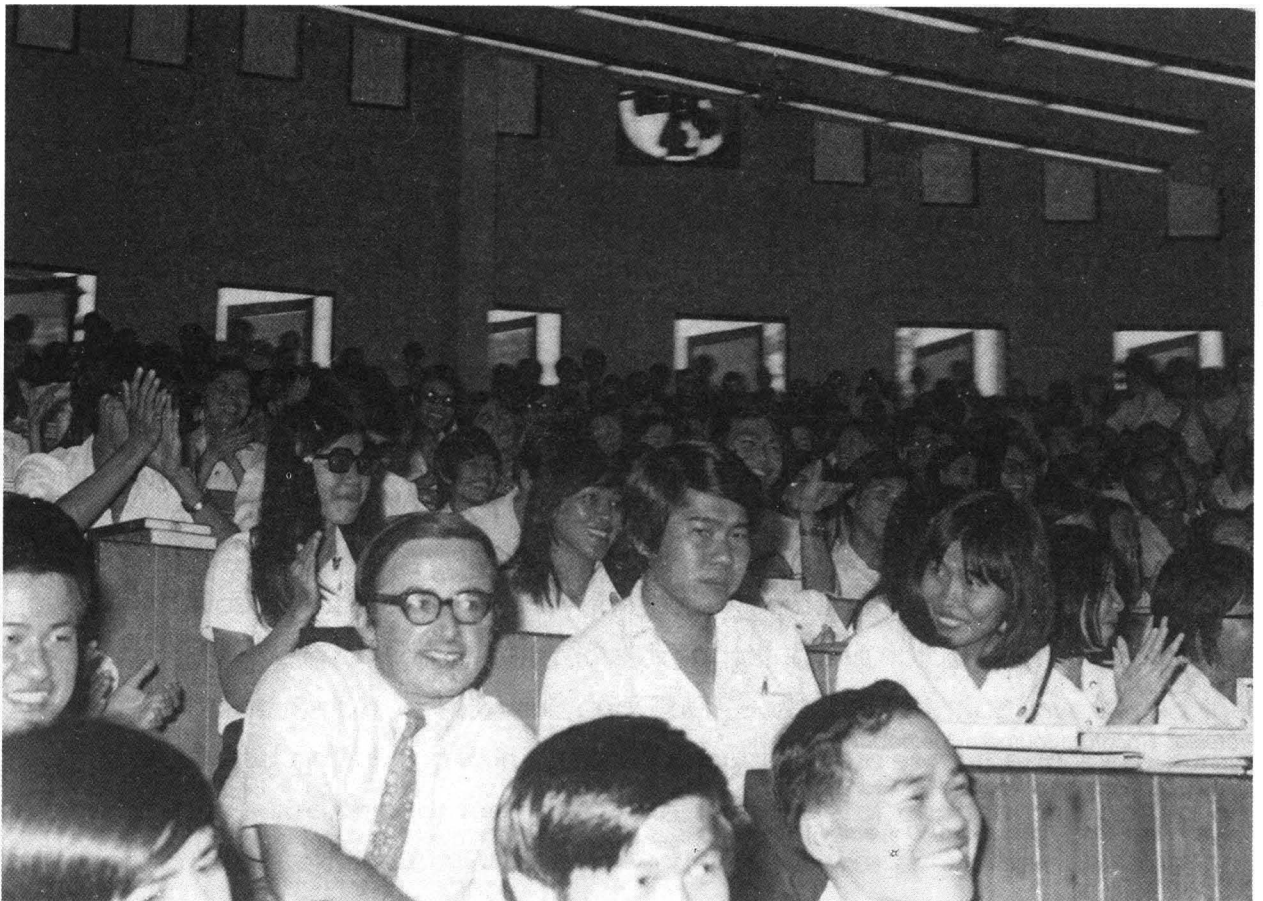
Visiting Professor and Rockefeller Foundation

Special Field Staff, Thammasat University, 1966-67.

REMEMBERING AJAAN PUEY

Thirty years ago I joined the Faculty of Economics at Thammasat University under Ajaan Puey as Dean. I remember him as a dedicated public servant, as a firm believer in the possibilities of human progress and as an inspired teacher of the importance of personal and social values. Since that time I have counted myself among his many devoted disciples. When I think of Ajaan Puey and what his life means to me and to all of us, I think of three things: honesty, concern for others and simplicity.

The honesty is, of course, the obvious point, everyone thinks of this. But its honesty in the deepest sense of that word. I think all of us know many honest people in the narrow sense, meaning those who do not deceive or cheat others, but honesty in the broader sense is much more than that. The truly honest man is the one who is not only

honest in his dealings with others but who is also willing to speak out and take a stand when he sees something happening that he feels is not right even when so doing involves some risk to himself. He is willing to sacrifice the possibilities of career advancement, his family's comfort and the approval of some friends who may disagree if he feels the issue is important. This to him is the honesty of Ajaan Puey: he was willing to speak up when almost no one else would. He risked a lot and we are the better for his acceptance of that risk; but he paid a heavy price for his honesty.

Concern for others was another important aspect of Ajaan Puey. Not only was he the brilliant economist who set Thailand on its path to modern development and not only was he the accomplished technician who improved the workings of the Bureau of the Budget and Ministry of Finance and who made the Bank of Thailand the revered institution it was thirty years ago but he also never lost sight of why all this was important - the improvement in the well-being of all the people in Thailand. Hence his concern about poverty and his setting up of a student volunteer service to work in rural areas. Hence his feeling that improvements in education were more important than his other assignments which were possibly more prestigious and hence his resulting

acceptance of positions as Dean of the Faculty of Economics and later as Rector of Thammasat. I think all of us who knew him can attest to the fact that his concern for others also extended to the personal level as well. In 1969, my first months at Thammasat were also months of rather intense personal problems as well. One day I was told that Ajaan Puey wanted me to see him at the Bank of Thailand. After we had finished talking about academic matters, he began talking to me about what was really important in life and the importance of each person maintaining a balance among his responsibilities. It was wonderful advice. I have never forgotten that an important and busy person like Ajaan Puey would take the time to express his concern about what was happening in my life. But that was Ajaan Puey, he was not too busy.

The final aspect of Ajaan Puey that I think of is simplicity - that the important things in life really aren't all that complicated. They are not wealth or position or renown. They are rather simple and obvious things such as family, friends, living modestly, being concerned about the welfare of others, and being able to stand up for what is right. That is all that it takes. But how difficult to achieve and this is what makes Ajaan Puey so truly unique.

William A. McCleary

*Faculty of Economics
Thammasat University*

ลุงป่วยในชีวิตผม

ตลาดน้อย-ลุงป่วยเป็นพี่ของแม่

ผมไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะจากกับลุงป่วยที่อ่าวไทย ที่ซึ่งเราส่งอัฐิของลุงกลับคืนสู่ธรรมชาติ แต่ที่จริงลุงก็ไม่ได้จากผมไปจริง ๆ หรือ ไม่ใช่แค่อัฐิของลุงส่วนหนึ่งยังอยู่ในวัดปทุมคงคา ซึ่งผมจะไปเยี่ยมเคารพเมื่อไรก็ได้เท่านั้น แต่ลุงยังอยู่กับจิตวิญญาณของผมตลอดไป อุ่นใจได้ว่าเราไม่มีวันจากกัน

วัดปทุมคงคา ตลาดน้อย แผลปลาริมเจ้าพระยา...บริเวณนี้เป็นบ้านของลุงมาแต่เด็ก สมัยเด็ก ๆ ผมเองก็คุ้นเคยสถานที่เหล่านี้อยู่บ้าง แต่พอโตขึ้นก็ไม่ได้กลับไปอีกจนเกือบจำไม่ได้แล้ว ครอบครัวของลุงและแม่เคยอยู่ในบ้านเล็ก ๆ ที่ตลาดน้อย และแม่พวกเราจะแยกย้ายกันไปตั้งหลักแหล่งยังที่ต่าง ๆ แต่เราก็จะกลับไปรวมกันที่นั่นเสมอในวันสำคัญ เช่น วันตรุษจีน ตระกูลเรามีลูกหลานเยอะเสียเหลือเกิน จนบ้านแน่นขนัดไปหมด ผมจำได้ว่าชอบหนีความแออัดขึ้นไปชั้นบน แล้วมองผ่านช่องลูกกรงเล็ก ๆ ลงมาข้างล่าง ไหว้บรรพบุรุษเสร็จแล้วก็กินข้าวกัน พวกผู้ใหญ่มีโต๊ะพิเศษ พวกเราเด็ก ๆ กินที่ไหนก็ได้ คุยกันสนุกสนาน เป็นภาษาไทยบ้าง จีนบ้าง ผมมีปมด้อยที่พูดจีนไม่ได้ ญาติผู้ใหญ่แม่จะพูดไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่พอมีอะไรที่ไม่อยากให้พวกเด็ก ๆ รู้เรื่องก็จะพูดจีนกัน ซึ่งผมรู้ว่าเป็นการวิจารย์พวกเรานั้นแหละเสียมาก ผมค่อนข้างจะเข้าข้างตัวเองที่คิดว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการวิจารย์แบบหมั่นไส้แถมเอ็นดู อยากคิดว่าเขาก็วิจารย์ทำนองว่าไอ้เด็กคนนี่ต่อไปอาจจะเก่งแบบลุงป่วยก็ได้

ลุงป่วยเปรียบเสมือน “มาตรฐานทองคำ” ของครอบครัว เป็นตัวอย่างที่พวกเราพยายามดำเนินรอยตาม เมื่อใครได้รับการเปรียบเทียบกับเหมือนลุง ถือว่าเป็นคำชมที่ดีที่สุดที่ฟังจะได้รับ เช่น เวลาใครในครอบครัวสอบได้ที่ ๑ หรือสอบชิงทุนได้ ใครกตัญญูต่อพ่อแม่และอุปถัมภ์ครอบครัว ใครได้รับใช้ประเทศชาติในตำแหน่งที่สำคัญ อย่างตอนที่หลาน ๆ คือ พี่เบ๊ยก (บุญเสริม อึ้งภากรณ์) สอบชิงทุนไปญี่ปุ่นได้ แพะ (ดร.นริศ ชัยสูตร) ได้รับแต่งตั้งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือ ดร.พนัส ลิ้มเสถียร ได้รับใช้บ้านเมืองในตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง นี่ก็นับว่าเราเข้าใกล้มาตรฐานทองคำเข้าไปทุกที แต่มีบางอย่างที่พวกเราในครอบครัวไม่มีโอกาสทดสอบตัวเองเหมือนอย่างลุง คือความกล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่มีความเชื่อมั่นว่าถูกต้องแม้อาจเกิดอันตรายขึ้นกับตนก็ตาม

สำหรับผมเองนั้น นอกจากพอจะเรียนดีอยู่บ้างแล้ว ต้องยอมรับตามตรงว่า อยู่ห่างจากมาตรฐานทองคำนี้มากที่สุด และหากจะได้คุณสมบัติบางอย่างมา เช่น การพูดความจริงตามความเชื่อของตน ก็ดูจะแผ่ว ไม่ฉะฉาน ต่ำกว่ามาตรฐานของลุงมาก อย่างไรก็ดี การที่แม่พร่ำสอนให้ดูลุงเป็นตัวอย่างพร้อมทั้งให้ไม่เรียวเมื่อจับโกหกได้ ก็มีอิทธิพลต่อผมอยู่มากทีเดียว ซึ่งผมสงสัยว่าอย่างหลังจะมีผลมากกว่า

มีลูกแทนพ่อ

แม่ชอบยกชีวิตครอบครัวตอนแม่กับลุงเป็นเด็กมาเปรียบเทียบกับชีวิตของพวกเราอยู่เสมอ และก็มีอะไรหลายอย่างที่คล้ายกันอยู่จริง ๆ ตาของพวกเราเสียชีวิตตั้งแต่ลุงกับแม่ยังเด็ก คล้ายกับที่พ่อของพวกเราเสียชีวิตตอนเรายังเด็ก ชีวิตของแม่จึงคล้ายกับชีวิตยาย ที่ต้องเลี้ยงดูลูกมาด้วยตนเองคนเดียว แม่ต้องเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวด้วยรายได้ที่ไม่มากนัก เช่นเดียวกับยาย แม่เข้มงวดกับพวกเรามาก คงจะคล้ายกับที่ยายได้เข้มงวดมากกับพวกลุง แม่ และน้ำ ซึ่งญาติผู้ใหญ่ทั้งหลายได้เล่าลือกันมาถึงเรื่องฤทธิ์เดชไม้เรียวของยาย ไม้แพ้เรื่องไม้เรียวของแม่ ตอนที่ผมสอบชิงทุนรัฐบาลได้ไปเรียนที่อังกฤษนั้น แม่เป็นห่วงมากว่าจะอยู่ไม่ถึงผมสำเร็จกลับมา เพราะยายเสียชีวิตระหว่างที่ลุงเรียนที่อังกฤษด้วยทุนรัฐบาล ทว่าแม่ก็อายุยืนยาวอยู่บนบัดนี้ เป็นคนสุดท้ายที่ยังมีชีวิตอยู่ในบรรดาพี่น้องทั้งหมดเจ็ดคน

แม่โชคดีกว่ายายตรงที่มีลุงช่วยดูแลอุปถัมภ์อย่างสม่ำเสมอ เป็นบุญคุณเหลือล้นที่แม่ซาบซึ้งเป็นอย่างมาก ลุงดีกับเราเสมือนเป็นพ่อของพวกเราทีเดียว แม้จะมีภารกิจมากมาย แต่ลุงก็ไปมาหาสู่เราอยู่เป็นประจำที่บ้านสะพานวันชาติซึ่งอยู่ไม่ไกลจากธนาคารแห่งประเทศไทยนัก มีเย็นบางวันที่ลุงให้รถมารับพวกเราจากโรงเรียนเซนต์คาเบรียลไปพักผ่อนที่ธนาคารฯ ผมจึงรู้สึกคุ้นกับธนาคารฯ ตั้งแต่ยังเด็ก จำวังบางขุนพรหมอันสวยงาม จำสนามเทนนิสที่นั่น จำบรรยากาศริมแม่น้ำได้ ยังจำเพื่อนร่วมงานของลุงบางคนได้ เช่น คุณหญิงสุภาพยศสุนทร ที่เอ็นดูพวกเรามาก ยังจำลุงปิ่น คนขับรถของลุงได้แม่น ลุงปิ่นนี่เองที่เป็นคนสอนผมขับรถยนต์

ผมชินกับการเรียกลุงว่า “ลุงปวย” มีอยู่พักหนึ่งเมื่อลุงเป็นผู้ใหญ่ในวงสังคม มีผู้เคารพนับถือมากหน้าหลายตา แม่เคยบอกให้ผมเรียกลุงว่า “คุณลุง” ทุกครั้ง เพื่อแสดงความนับถือ ผมไม่ค่อยจะเห็นด้วยนัก แต่ก็พยายามทำตามใจแม่ ทว่าเมื่อไม่ได้คุยต่อหน้าแม่ ผมก็จะเรียก “ลุงปวย” เหมือนเดิม ผมไม่เคยถามลุงว่าควรจะเรียกท่านอย่างไร เพราะเป็นเรื่องเล็กเกินไป แต่แน่ใจว่าลุงชอบความเรียบง่ายอยู่แล้ว ดังนั้นลุงน่าจะชอบให้เรียกว่า “ลุงปวย” มากกว่า

ลุงสอนผมหลายเรื่อง ทั้งเรื่องใหญ่เรื่องเล็ก ผมขอยกตัวอย่างเรื่องหนึ่งที่แสดงถึงความเรียบง่ายของลุง เมื่อผมจะต้องไปเรียนต่อที่อังกฤษ เคยถามท่านว่า หากได้รับเชิญไปงานพิธีที่ต้องแต่งชุดราตรีสโมสร จะทำอะไรดี ท่านตอบว่าให้ถามผู้จัดงานว่าแต่งชุดสากลแทนได้หรือไม่ หากไม่ได้ ก็ไม่ต้องไปงาน จะได้ไม่ต้องเสียสตางค์ตัดชุดราตรี ลุงเองก็ไปงานหรู ๆ ดังว่าอยู่บ่อย ๆ โดยแต่งชุดสากลธรรมดาเท่านั้น ผมต้องยอมรับว่า ได้พยายามทำตามคำแนะนำของลุงอยู่นาน แต่ในที่สุดผมมาคิดว่า ลุงมักไปงานเหล่านี้ในฐานะแขกสำคัญ เช่นเป็นผู้พูดนำ ซึ่งย่อมเด่นกว่าคนอื่นอยู่แล้ว ต่างกับผมที่มักจะไปในฐานะผู้ร่วมในงานคนหนึ่ง ในที่สุดหลายปีต่อมา ผมก็โอนอ่อนตามธรรมเนียมสังคม ต้องยอมเสียสตางค์ตัดชุดราตรีสโมสรจนได้ เพราะผมไม่กล้าหาญเท่าลุง

พ่อของผมเป็นทหาร ในงานศพของพ่อ ลุงเขียนไว้ว่า พ่อผมเป็นทหารประจำการ แต่ลุงมีโอกาสเป็นเพียงทหารชั่วคราวจึงอยากจะได้เรื่องไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พ่อผม เรื่อง “ทหารชั่วคราว” ที่ลุงเขียน ได้รับการกล่าวขวัญถึงเป็นอย่างมากถึงความรักชาติและความกล้าหาญของเด็กหนุ่มไทย เป็นเรื่องราวของลุงตอนเป็นเสรีไทยอยู่ในอังกฤษ สมัยครเป็นทหารในกองทัพอังกฤษ เพื่อมาปฏิบัติราชการลับในเมืองไทยในช่วงที่ถูกญี่ปุ่นครอบครอง โดยกระโดดร่มลงมาแล้วถูกจับจนเกือบเอาตัวไม่รอด แต่เดชะบุญ คนไทยด้วยกันเองช่วยเหลือกันได้ จนในที่สุดปฏิบัติหน้าที่สำเร็จด้วยดี ผมได้อ่านเรื่องนี้เมื่อเด็ก รู้สึกทึ่ง ช่างเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้นไม่แพ้หนังสนุก ๆ รู้สึกทึ่งในความกล้าหาญของลุง ซึ่งต่อมาก็ได้แสดงให้เห็นอีกหลายครั้งในการท้วงติง

สิ่งที่ไม่ถูกต้องในสังคม ผมยังภูมิใจแทนพ่อมาจนบัดนี้ว่า “ทหารชั่วคราว” เป็นเรื่องที่สูงเขียนขึ้นเพื่ออุทิศให้พ่อ แล้วยังกำหนดไว้ด้วยว่า ไม่ว่าใครที่ขออนุญาตนำเรื่องนี้ไปพิมพ์ซ้ำจะต้องระบุที่มาข้อนี้ด้วยทุกครั้ง

ที่บ้านลุง

บ้านลุงอยู่ในซอยอารีย์ พหลโยธิน สมัยก่อนถือว่าอยู่นอกเมือง เมื่อผ่านอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิไปบ้านเรือนก็บางตา และมักจะเป็นบ้านสวย ๆ หลังใหญ่ บ้านลุงเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวหลังเล็ก ๆ แต่มีบริเวณกว้างขวางให้เราวิ่งเล่น มีสระอยู่หลังบ้าน ซึ่งต่อมาตัดแปลงเป็นสระว่ายน้ำ บ้านมีไม้ไผ่ มีลมพัดเย็นสบาย บ้านลุงมีหนังสือเยอะ มีวิทยุเครื่องใหญ่ มีเครื่องเล่นแผ่นเสียง แม้ไม่มีโทรทัศน์ ผมมีโอกาสไปค้างบ้านลุงหลายครั้ง ครั้งละหลายวัน ไปอยู่กับป้าเหมมมาร์กาเร็ต ไปเล่นกับลูก ๆ ของลุงและป้า คือ จอน ปีเตอร์ และใจ ผมจำได้ว่าจอนซนมาก มีเรื่องแผลง ๆ เล่นอยู่เสมอ ปีเตอร์มีผมหยิกสีทอง น่ารัก และมักตามใจคนอื่นอยู่เรื่อย ส่วนใจน้องคนสุดท้ายยังเล็กอยู่

ป้าทำงานบ้านด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ มีผู้ช่วยที่ทำงานแบบเข้ามาเย็นกลับอยู่คนหนึ่ง ป้าเป็นคนใจดี และมีความรักความยุติธรรมในสังคมเป็นอย่างดี จะพยายามดูแลผู้ซึ่งด้อยโอกาสในสังคมอยู่เสมอ ป้าทำสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นว่าถูกต้อง คำณสิ่งที่เห็นว่าไม่ถูกต้องอย่างหนักแน่น ไม่หวั่นไหว โดยทำอย่างเงียบ ๆ ตามนิสัยของป้า การไปค้างบ้านลุงทำให้ผมเริ่มรู้จักวิถีชีวิตในครอบครัวลุง อันมีลักษณะแบบอังกฤษของป้าบ้าง ผมแปลกใจที่เวลานอนไม่ได้นอนบนผ้าปูที่นอน แต่ต้องสอดตัวเข้าไปประหว่างผ้าปูที่นอนสองผืน จอน ปีเตอร์ และใจทำเช่นนั้น แต่ป้าคงเห็นว่าผมไม่ชิน เลยจัดให้นอนแบบคนไทย มีชีวิตแบบอังกฤษอีกอย่างที่ได้รู้จักจากป้าคือ อาหารเช้าที่มีไข่ดาวทอดไฟอ่อน ๆ จนไข่ขาวแข็ง ไม่ได้ฟูกรอบเหมือนไข่ดาวแบบไทย ๆ

เวลาที่ลุงกับป้าต้องไปงานกลางคืน มักขอให้แม่ไปอยู่กับเด็ก ๆ ที่บ้าน ซึ่งผมก็มักติดตามไปด้วยเสมอ นอกจากเล่นเกมหรือไฟเด็ก ๆ แล้ว ช่วงนี้เป็นโอกาสของผมที่จะอ่านหนังสือของลุง เช่น อุโฆษสาร ซึ่งเป็นหนังสือของโรงเรียนอัสสัมชัญ ได้เล่นแผ่นเสียงลงเพลย์ เช่น “เวสต์ไซด์สตอรี” และเพลงคลาสสิกซึ่งผมเพิ่งมีโอกาสรู้จักและชอบ และได้ดูรูปถ่ายและโปสการ์ดที่ลุงเก็บไว้ เป็นรูปชาวดำที่มาระบายสีกันเองที่หลัง เพราะสมัยนั้นยังไม่มีรูปสี เป็นที่ที่ลุงกับป้าเคยอยู่หรือไปเที่ยว เช่น เคมบริดจ์ ไบรตัน ทอร์คีย์ ผมฝันว่าวันหนึ่งคงจะได้ไปบ้าง

อีกหลายปีต่อมา เมื่อผมจบการศึกษาและเริ่มทำงานแล้ว เป็นช่วงที่ป้ามาร์กาเร็ตและลูก ๆ ไปอยู่ที่อังกฤษทั้งหมด แต่ลุงยังทำงานอยู่ที่เมืองไทย ผมและแม่ได้ไปอยู่ที่บ้านลุงเป็นช่วงเวลานาน ผมได้รู้จักลุงเพิ่มขึ้นอีก ได้เห็นลุงในฐานะพ่อบ้านคอยดูแลบ้าน เช่น คอยป้อนน้ำออกจากบ้านเมื่อฝนตกน้ำท่วม ได้คุยกับลุงในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการที่บ้านเมืองยังไม่มีประชาธิปไตย ซึ่งลุงบอกว่าอาจต้องใช้เวลาาน อาจนานเกินสมัยของลุง ผมถามลุงว่า หากมีการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย ลุงจะร่วมด้วยหรือไม่ ลุงตอบว่า หากถึงเวลาที่สมควร และลุงไม่มีภาระผูกพันที่สำคัญแล้ว ก็อาจจะสมัครเข้ารับเลือกตั้งในเขตบ้านเกิด โดยจะไม่โฆษณาหาเสียงอะไร นั่นอาจจะเป็นหนึ่งในน้อยครั้งที่ลุงพูดถึงการเข้าสู่การเมือง ส่วนมากแล้วลุงจะสนใจเรื่องการศึกษาและสังคมมากกว่า ลุงคุยเรื่องการแบ่งเวลาและภาระจากการดูแลธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นหลักมาสู่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้มากขึ้น

มีอยู่ตอนหนึ่ง ลุงเคยเล่าว่าจะมีโอกาสไปฝรั่งเศส และจะได้เข้าเยี่ยมนายปรีดี พนมยงค์ ช่วงนั้นประเทศไทยมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ผมถามลุงว่าจะมีปัญหาประการใดหรือไม่ ลุงบอกว่าไม่น่าจะมีเพราะแจ้งจอมพลถนอมไว้แล้ว ผมเองยังนึกว่า บางคนที่อยู่ในฐานะอย่างลุง อาจเลือกที่จะไปเงียบ ๆ แต่ลุงจะทำอะไรอย่างตรงไปตรงมาเสมอ

ตามรอยและไม่ตามรอยลุง

ช่วงที่จะจบจากโรงเรียน เป็นช่วงที่ว่ากันว่าที่สุดในชีวิตช่วงหนึ่ง ผมก็เหมือนคนอื่น ๆ อีกมาก ที่ไม่แน่ใจว่าจะตัดสินใจอย่างไรดี ผมสอบเข้าเรียนแพทย์ตามกระแสสังคม เหตุที่ไม่เลือกคณะวิศวะ เพราะเสียตายน่าจะไม่ได้เรียนชีววิทยาที่ผมชอบ ผมไม่รู้หรือกว่านั้นเป็นอาการของคนที่ต้องการเป็นนักวิทยาศาสตร์ มาได้ ศ.ดร.สตาจค์ มงคลสุข คณบดีคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ (ปัจจุบันเป็นคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหิดล) ที่ผมเข้าไปเรียนนั่นแหละ จับตัวผมไว้ อาจารย์สตาจค์เป็นเพื่อนของลุง และบอกลุงว่าผมน่าจะเรียนวิทยาศาสตร์ ลุงไปบอกแม่ อาจารย์สตาจค์มาบอกผม เหนือนี้ก็ตื่นหลุดยาก

ในเรื่องที่ใหญ่กว่านี้ อาจารย์สตาจค์ได้เจรจากับลุงในฐานะผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เพื่อปูทางให้มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์ครั้งสำคัญในประเทศ เป็นการจักระบบวิจัยและบัณฑิตศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก โดยรัฐบาลลงทุนด้านอาคารสถานที่รวมถึงจัดงบประมาณพิเศษเป็นค่าตอบแทนให้ผู้ที่ทุ่มเททำงานวิจัยโดยไม่ต้องทำงานอื่นหารายได้เสริม ผลงานของอาจารย์สตาจค์ซึ่งลุงได้มีส่วนสำคัญทำให้เกิดขึ้นด้วยนี้ ได้ทำให้เกิดความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ไทย อันมีผลมาจนถึงปัจจุบัน

ที่จริง ผมมีทางเลือกที่สำคัญอีกทางหนึ่ง ปีที่ผมจบจากโรงเรียนนั้น เป็นปีแรกที่ธนาคารแห่งประเทศไทยโดยความริเริ่มของลุง จัดให้มีการสอบชิงทุนไปเรียนเศรษฐศาสตร์และวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อกลับมาทำงานให้ธนาคารฯ ผู้มีสิทธิ์จะต้องเป็นผู้ที่สอบผ่านมัธยมปลายใน ๕๐ อันดับแรก (ที่เรียกว่า “ติดบอร์ด”) ลุงคงจะผิดหวังเหมือนกันที่ผมไม่ยอมไปสอบทุนนี้ โดยผมให้เหตุผลว่า ผมไม่ชอบคิดเรื่องเงินเรื่องทอง แต่พอรู้ว่าเพื่อน ๆ สอบได้ เป็นต้นว่า ประทีป สนธิสุวรรณ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และวิจิตร สุพินิจ ผมกลับนึกเสียตาย ผมคิดว่าเหตุผลเล็ก ๆ ประการหนึ่งที่ผมไม่เลือกแนวทางนี้ นอกจากเพราะผมชอบวิทยาศาสตร์เป็นทุนอยู่แล้ว ยังเป็นเพราะลุงป่วยได้สร้างมาตรฐานที่สูงเอาไว้ในทางเศรษฐศาสตร์ จนผมเกรงว่าจะไม่สามารถเอาดีทางนี้ได้เหมือนลุง

ผมสอบชิงทุนได้ ได้ไปเรียนเคมีที่อังกฤษ ลุงแสดงความยินดีกับผมด้วยการให้นำพิก้าข้อมือสายสแตนเลสสวยงามที่ผมใส่อยู่เกือบตลอดเวลาที่อยู่ที่นี่ ที่อังกฤษก็ยังได้รับการอุปถัมภ์จากลุงอีก กล่าวคือได้ไปอยู่ที่บ้านลุงในลอนดอนระหว่างที่ศึกษาอยู่ ลุงและป้าฝากฝังผมไว้กับญาติและมิตรสหายที่อังกฤษอย่างดี ได้มีโอกาสไปเยี่ยมแม่และพี่ของป้า ตอนคริสต์มาสได้รับเชิญไปดูละครแพนโตไมม์ ลุงแวะมาเยี่ยมพวกเราบ้างเป็นครั้งคราว เมื่อลุงมาอังกฤษ นักเรียนไทยในอังกฤษในนามของสามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ก็จะเชิญลุงมาสนทนาที่สำนักผู้ดูแลนักเรียน ลุงพูดเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พูดถึงความสำคัญของเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พูดถึงความสำคัญของการประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล และความสำคัญของการพัฒนาชนบท ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในที่สุดจะมีความหมายต่อสังคมยิ่งเสียกว่าความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคนิค ลุงมองพวกเราในฐานะที่เป็นลูกหลานที่ตามรอยกันมา ฝากฝังไว้ว่าคนรุ่นลุงกำลังจะผ่านไป แต่ประเทศยังไม่พ้นวงจรอุบาทว์ของการยึดอำนาจ การปฏิวัติรัฐประหาร คนรุ่นใหม่อย่างเราจะต้องเข้ามามีบทบาทจัดวางจรรยาบรรณนี้ให้หมดไป

เรียนจากโลก เรียนจากลุง

ลุงเคยเขียนไว้ว่า เมื่อไปเรียนที่อังกฤษจึงได้เริ่มเรียนรู้เรื่องเสรีธรรม เผด็จการ และประชาธิปไตย ลัทธิการเมืองฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา จากการคุยกับ ดร.พร้อม วัชรคุปต์ ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ ตอนที่ฉันนักศึกษาระดับมัธยมด้วยกัน ออกจะแปลกอยู่บ้างที่นักเรียนเศรษฐศาสตร์อย่างลุงกลับมาได้เรียนรู้เรื่องนี้จาก

นักวิทยาศาสตร์ แต่ที่จริงแล้วก็ไม่แปลก เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องพื้นฐานของมนุษย์ ผู้มีปัญญาย่อมไม่ไม่รู้ในเรื่องที่สำคัญเหล่านี้ได้ทั้งนั้น ที่สำคัญคือเรื่องทั้งหมดนี้ไม่เพียงต้องการการศึกษาให้เป็นความรู้เท่านั้น แต่ต้องการความรู้สึกและความเชื่อจากส่วนลึกของวิญญาณ ลุงอาจจะเริ่มเรียนเรื่องนี้ซ้ำกว่า ดร.พร้อม แต่เมื่อมีความพร้อมอยู่แล้วทางวิญญาณ จึงได้มีความซาบซึ้ง และนำหลักการที่ท่านเชื่อถือมาปฏิบัติตลอดชีวิตของท่านจนเป็นตัวอย่างให้คนอื่นปฏิบัติตาม

ผมเองได้เรียนเรื่องความเหลื่อมล้ำในสังคม ความสำคัญของการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืนและความสำคัญของประชาธิปไตย จากการที่ได้คุ้นเคยกับลุงและแนวความคิดของลุงมาแต่เด็ก ประกอบกับเรียนจากเรื่องต่าง ๆ รอบตัว จากการอ่านข้อเขียนของบุคคลต่าง ๆ และจากการถกเถียงกับเพื่อนฝูง ที่อังกฤษนอกจากจะได้เรียนการปฏิบัติประชาธิปไตยจากเจ้าของประเทศแล้ว เรายังได้จัดกิจกรรมสนทนาและศึกษาด้านประชาธิปไตยและการพัฒนาที่สามัคคีสมาคมฯ ที่ลุงได้ไปร่วมด้วย นอกจากลุงป่วยแล้ว ผู้ที่เราได้มีโอกาสร่วมสนทนาด้วยยังมีบุคคลสำคัญในวงการเมืองการปกครองของไทยที่แวะเวียนไปอังกฤษ พวกเราเป็นห่วงเมืองไทย จึงจัดการสนทนาในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอยู่เป็นประจำ และเมื่อมีโอกาสสำคัญ เช่น มีการเลือกตั้งทั่วไปในเมืองไทย ก็จะต้องกลุ่มวิเคราะห์สถานการณ์อย่างละเอียด

ผมคิดอยู่เสมอว่า สิ่งแวดล้อมของนักเรียนไทยในอังกฤษตอนที่ผมเรียนอยู่นั้น คงไม่ต่างไปจากตอนที่ลุงเรียนอยู่มากนัก คือได้มีโอกาสพบปะ พูดคุย ศึกษาในเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ ลุงเคยแนะนำผมมาให้เรียนรู้เรื่องราวรอบตัว รวมทั้งเรื่องภาวะของสังคมและการเมือง โดยอาจเข้าร่วมในสมาคมกิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา เมื่อผมได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยลอนดอนเช่นเดียวกับลุง (แต่คนละวิทยาเขตกัน) จึงได้สมัครเข้าร่วมในสมาคมและทำกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย นอกเหนือจากเรียนเรื่องวิชาการเฉพาะตัว นอกจากการสมัครเป็นสมาชิกของสมาคมด้านการเมืองต่าง ๆ ตั้งแต่อนุรักษ์นิยมจนถึงสังคมนิยมแล้ว ผมยังได้สมัครเป็นสมาชิกของสมาคมนิรโทษกรรมนานาชาติ (Amnesty International) ซึ่งคอยช่วยเหลือผู้ที่ถูกกดขี่ข่มเหงโดยอำนาจรัฐ จากความเชื่อถือของตนที่แตกต่างออกไปไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนาหรือการเมืองก็ตาม สิ่งที่เราทำได้ เช่น การเขียนจดหมายไปปลอบใจผู้ที่ถูกจองจำ หรือประท้วงทางการที่จองจำเขา อาจจะเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยในสายตาของหลายคน แต่อย่างน้อยก็เป็นความพยายามของเราที่จะแก้ไขในสิ่งที่ผิดเท่าที่จะทำได้ และอาจจะมีผลมากมายสำหรับผู้ที่ถูกกดขี่ข่มเหงเหล่านั้น อีกหลายปีต่อมาผมดีใจที่ได้เห็นวอองคร์กรนี้ได้รับการยกย่องเชื่อถือให้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ กิจกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่ผมไปร่วมด้วยเป็นครั้งคราวคือกิจกรรมของสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพ ซึ่งเชื่อในการดำเนินการที่จะส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของมนุษย์โดยทั่วไป ต่อมาเมื่อผมได้กลับมาทำงานในเมืองไทยแล้ว ก็ได้เห็นว่าลุงป่วยให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิเสรีภาพอย่างมาก และในจดหมายที่เขียนติดต่อกันเมื่อลุงไปสอนหนังสือที่เคมบริดจ์ ก็เคยบอกผมว่าจะเน้นการทำงานในด้านนี้ให้มากขึ้นอีกในอนาคต

ด้วยความคิดถึงเมืองไทย พวกเราที่อังกฤษร่วมกับอีกหลายคนก็อเมริกาจึงผลัดกันเขียนจดหมายถึงเมืองไทย ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์*ประชาธิปไตย* ในช่วงต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๓ ช่วงนั้นเป็นช่วงสำคัญ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าช่วงก่อน ๑๔ ตุลา นักเรียนไทยในต่างประเทศได้เห็นความล้มเหลวของระบอบการเมืองไทย ที่เผด็จการยังฝังรากลึก ได้เปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วเห็นความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ที่เมืองไทยน่าจะแก้ไขได้ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ช่วงนั้นเป็นช่วงที่นักศึกษาและคนหนุ่มสาวในสหรัฐฯ และยุโรป ลุกฮือขึ้นประท้วงสงครามเวียดนามและความไม่เป็นธรรมในสังคมทั่วไป จดหมายต่าง ๆ ในชุด

“คิดถึงเมืองไทย” สะท้อนให้เห็นสำนึกของคนรุ่นใหม่ ทั้งในปัญหาต่าง ๆ ของสังคม และในบทบาทของเขาในการช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ควรได้ คนเหล่านี้รวมถึง ชาญวิทย์ เกษตรศิริ วารินทร์ วงศ์หาญเชาว์ โอฟาร์ ไชยประวัติ บุญสนอง บุญโยทยาน ปราโมทย์ และ สุมณฑา นาครทรรพ กมล สมวิเชียร นรนิติ เศรษฐบุตร วีรพงษ์ รามางกูร โกศล ศรีสังข์ ขวัญดี รักพงศ์ และผมเอง แม้จดหมายเหล่านั้นแทบจะไม่ได้กล่าวถึงลุง และคนเหล่านี้หลายคนก็ไม่ได้เป็นลูกศิษย์ของลุงโดยตรง แต่ก็ต้องถือว่าคนเหล่านี้เป็นแนวร่วมทางความคิดกับลุง ลุงเป็นคนจุดประกายแนวความคิดและหลักการของเขาเหล่านี้ ไม่มากก็น้อย และต่อมาหลายคนก็มีโอกาสได้ร่วมงานกับลุง ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้นของแนวร่วมดังกล่าว ที่มารวมกันจากความรักและความเป็นห่วงเมืองไทย และมีความเห็นตรงกันว่าต้องใช้ปัญญาเป็นหลักในการแก้ปัญหา คนเหล่านี้เหมือนกันตรงที่ได้เรียนจากที่ต่าง ๆ ในโลกแล้วก็ได้มาถึงแนวความคิดเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันกับลุง เป็นพันธมิตรทางปัญญาและการกระทำร่วมกับลุง

จดหมายชุด “คิดถึงเมืองไทย” ที่พวกเราเขียนกันหลายสิบฉบับนั้น แม้จะมีการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับบ้านเมืองอยู่มาก แต่ก็ไม่อาจเทียบกันได้เลยแม้แต่น้อย ทั้งในด้านการเสนอความเห็นที่กล้าหาญ และในด้านการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ถูกต้อง กับการจดหมายเพียงฉบับเดียวที่ลุงเขียนเมื่อ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ในนามของนายเข้ม เย็นยิ่ง ถึงผู้ใหญ่ท่านุ เกียรติกิจ

หลังจากที่จอมพล ถนอม กิตติขจร และคณะได้ทำการปฏิวัติ ล้มล้างรัฐบาลของตนเองที่มาจาก การเลือกตั้ง เปลี่ยนเป็นระบบเผด็จการเช่นแต่ก่อน จดหมายได้พูดถึงความสำคัญของกติกากฎหมายที่มี ความเป็นประชาธิปไตย และแนะนำให้ผู้ใหญ่ท่านุเร่งคืนกติกานั้นแก่หมู่บ้านโดยเร็ว หลายคนแสดงความสงสัยว่าลุงจะเป็นผู้เขียนขึ้นจริงหรือ ในช่วงนั้นลุงสอนหนังสืออยู่ที่อังกฤษ

ผมติดต่อกับลุงทางจดหมายอยู่เป็นประจำ ซึ่งลุงก็ยืนยันว่าเป็นคนเขียนจดหมายฉบับนั้น พร้อมทั้งส่งสำเนามาให้ดูด้วย จดหมายนั้นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ซึ่งปะทุขึ้นในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ และมีผลสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน เป็นเรื่องที่ยังคงอยู่ในประวัติศาสตร์

ผมไม่ค่อยได้สัมผัสความเป็นอยู่ของชาวชนบทมากนัก ลุงป่วยช่วยให้ผมมีประสบการณ์ในเรื่องนี้ โดยผมมีโอกาสติดตามลุงไปดูงานของโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ทำให้ได้เห็นปัญหาความยากจน ความไม่เป็นธรรมในสังคม การขาดสาธารณูปโภคและปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้พันธกิจของความยากจน ได้เห็นความพยายามของบัณฑิตซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ ที่จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้แม้จะยากเย็นเพียงใดก็ตาม ผมได้เห็นการทำงานของลุงในลักษณะเข้าคลุกด้วยตนเอง พูดคุยและถกเถียงกับทั้งชาวบ้านและบัณฑิตอย่างถึงพริกถึงขิง ในช่วงเดียวกันนั้น ลุงห่วงความสนใจมาัยการริเริ่มจัดทำโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาลุ่มน้ำนี้จากความร่วมมือของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหิดล

ในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก่อนที่ลุงจะออกเดินทางจากประเทศไทย ผมและภรรยาได้ไปส่งลุงที่ดอนเมือง ลุงเล่าให้ฟังถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในวันนั้นและช่วงก่อนหน้านั้น ซึ่งล้วนกลายเป็นประวัติศาสตร์ไปแล้ว เรารู้สึกเสียดายที่ลุงต้องไป ไม่ใช่เสียดายในฐานะส่วนตัวเท่านั้น แต่เสียดายแทนสังคมไทยด้วย ผมได้พบกับลุงอีกหลายครั้งหลังจากที่ลุงล้มป่วยแล้วและต้องผ่าตัดสมอง ทำให้ไม่สามารถพูดได้ แต่ลุงก็ยังเป็นลุงป่วยคนเดิม แม้จะพูดแทบไม่ได้ แต่ก็แสดงออกได้ถึงความรู้สึกภายใน บุคลิกของลุงยังฉายออกมาเหมือนเดิม ไม่ว่าจะเป็ความพอใจในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ต้องการการยกย่องเชิดชูใด ๆ

ในชีวิตการทำงานอันยาวนาน ลุงได้อุทิศตนให้แก่สังคมไทยในหลายลักษณะ ในฐานะข้าราชการและนักการเงินการคลังในช่วงแรก ในฐานะนักบริหาร นักการศึกษา และนักพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในช่วงต่อมา และในฐานะคนไทยที่รักความเป็นธรรมในสังคม ผมโชคดีที่ได้เป็นหลานของลุง มีโอกาสอยู่กับลุง และเรียนจากลุงในบทบาทต่าง ๆ ที่แปรเปลี่ยนนี้ในหลายช่วงของชีวิตผม

ยงยุทธ ยุทธวงศ์

เกี่ยวกับผู้เขียน : ศ.ดร.ยงยุทธ ยุทธวงศ์

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาเคมีอินทรีย์ จากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ เคยเป็นผู้อำนวยการศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ และผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรักษาการผู้อำนวยการสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย

ป่วย อังภาภรณ์ กับ รัฐประหาร ๒๕๑๔

ขณะที่ผมกำลังเขียนบทความนี้ (๓๐ มีนาคม ๒๕๓๔) อาจารย์ป่วย อังภาภรณ์ กำลังเดินทางกลับไปพำนักยังประเทศอังกฤษ หลังจากทีกลับมาเยือนไทยเป็นเวลา ๓ สัปดาห์ ผมมีโอกาสเยี่ยมเยียนคารวะท่านเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา ดูท่านแข็งแรง ทะมัดทะแมง และจิตใจผ่องใสมากกว่าบางก่อน แม้จะยังไม่สามารถพูดได้ด้วยอาการอัมพฤกษ์ แต่ก็สามารถรับฟังและมีปฏิกิริยาโต้ตอบการสนทนาได้ค่อนข้างดี

เมื่อถูกถามว่า ท่านทราบเรื่องการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หรือไม่ ท่านพยักหน้าพร้อมทั้งแสดงอาการรับทราบด้วยว่า ลูกน้องเก่าและผู้ร่วมงานคนสนิทในอดีตหลายคนได้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน ท่านไม่อยู่ในสภาพที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นครั้งนี้ เหมือนดังที่ท่านเคยแสดงบทบาทเป็นผู้นำในการคัดค้านการรัฐประหารในปี ๒๕๑๔ ได้

เมื่อเกิดการรัฐประหารในปี ๒๕๑๔ นั้น ผมกำลังศึกษาอยู่ที่ Churchill College ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ส่วนอาจารย์ป่วย เป็นศาสตราจารย์รับเชิญ (Visiting Fellow) อยู่ที่ University College (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น Wolfson College) ในมหาวิทยาลัยเดียวกัน

ชีวิตในเมืองเคมบริดจ์เป็นชีวิตอันอุดมด้วยคานติลลัส เพราะเคมบริดจ์เป็นเมืองมหาวิทยาลัยในพื้นที่
ยากจะหาเมืองมหาวิทยาลัยอื่นใดเสมอเหมือน ความสงบแห่งชีวิตดลบันดาลให้เกิดปัญญาที่สร้างสรรค์ งานเขียน
สำคัญชิ้นหนึ่งของอาจารย์ป่วย เรื่อง “ข้อคิดเรื่องการพัฒนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (ซึ่งมีภาคผนวก
“ปฏิทินแห่งความหลัง : จากกรรมมารดาถึงเชิงตะกอน” อันเลื่องลือ) ถือกำเนิดขึ้นที่นี่ แต่ชีวิตอันอุดมด้วย
คานติลลัสนี้ต้องแปรผันไปเมื่อเกิดการรัฐประหารในปี ๒๕๑๔

ผมจำได้ว่าในเช้าวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ ท่ามกลางฝนตกพำ ๆ ผมขี่จักรยานฝ่าสายฝนจาก
Churchill College ไปยังบ้านพักอาจารย์ป่วย ซึ่งอยู่ห่างจาก University College ไม่มากนัก ผมแจ้งให้

จากซ้าย : รังสรรค์ หนองพันธ์ สุพจน์ จุนอนันตธรรม นิพนธ์ พัวพงศกร สุกัญญา นิธกร อาจารย์ป่วย
ประภัสสร เลียวไพโรจน์ ชูศรี มณีเพ็ญกุล

ท่านทราบว่า มีรายงานข่าวการรัฐประหารในประเทศไทยปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ The Times ท่านตอบว่า
ท่านได้อ่านรายงานข่าวนั้นแล้ว ดูท่านรู้สึกเศร้าหมอง อาจารย์ป่วยกล่าวแก่ผมว่า รู้สึกน่าเสียดายที่
ประชาธิปไตยต้องล้มลุกคลุกคลานอีก ท่านมีความเห็นว่า ปัญหาหลายต่อหลายปัญหาที่คณะรัฐประหาร
หยิบยกขึ้นมาเป็นข้ออ้างในการทำรัฐประหารนั้นล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ด้วยวิถีทางประชาธิปไตย เข้า
วันนั้นผมมีโอกาสดูคุยกับท่านได้ไม่มากนัก เพราะมีนัดกับอาจารย์ที่ปรึกษา

ภาระการเรียนทำให้ผมเกือบมิได้ใส่ใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทยมากไปกว่า
การติดตามข่าวสาร ผมจำได้ว่า บทความวิเคราะห์การรัฐประหาร ๒๕๑๔ ซึ่งเขียนโดยนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ
แห่ง School of Oriental and African Studies มหาวิทยาลัยลอนดอน และตีพิมพ์โดยใช้นามปากกาใน
New Left Review ได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่นักเรียนไทยในอังกฤษเป็นอันมาก

วันหนึ่งในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ผมจำได้ว่าเป็นวันจันทร์ (อาจารย์ป่วย มีกิจวัตรที่จะทำงานในเมืองเคมบริดจ์ระหว่างวันจันทร์ถึงวันศุกร์ และเดินทางลงไปอยู่กับครอบครัวในลอนดอนตอนปลายวันศุกร์ ต่อถึงวันจันทร์จึงเดินทางไปเคมบริดจ์) วันนั้นอาจารย์ป่วย ได้ยืมบันทึก “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” ให้ผมอ่าน พร้อมทั้งขอความเห็น อาจารย์ป่วยเล่าว่าได้ส่งบันทึกนั้นถึงจอมพลถนอม กิตติขจร ในช่วงสุดสัปดาห์นั้น และผมเข้าใจว่า อาจารย์ป่วย ได้ส่งสำเนาจดหมายให้บุคคลบางคนในประเทศไทย และนักศึกษาบางคนในสหรัฐอเมริกาด้วย ผมอาจเป็นบุคคลแรกๆ ที่มีโอกาสได้อ่าน “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” ซึ่งเป็นเกียรติประวัติที่ผมไม่เคยโอ้อวดมาก่อน และผมแน่ใจว่า ผมได้อ่านบันทึกประวัติศาสตร์ฉบับนี้ก่อนจอมพลถนอมด้วยซ้ำไป

ผมมีได้อ่าน “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” อย่างพิถีพิถะระหีในการอ่านครั้งแรก และเอ่ยชื่อ “นายเข้ม เย็นยิ่ง” เป็น “นายเข้ม ย้งยั้ง” จนอาจารย์ป่วยต้องแก้คำผิดอยู่เนือง ๆ ผมเห็นด้วยกับความเห็นที่ปรากฏในจดหมายฉบับนั้นทั้งหมด และยังคงคิดในใจอย่างไร้เดียงสาว่า ถ้าหากผมเป็นผู้เขียนจดหมายฉบับนี้จะมีถ้อยคำรุนแรงยิ่งกว่าที่เป็นอยู่มากนัก ความรู้เดียวสาของผม ทำให้ผมประเมินผลกระทบทางการเมืองของจดหมายฉบับนี้ต่ำกว่าความเป็นจริงเป็นอันมาก ในเวลานั้นผมมองไม่ออกเลยว่า การที่อาจารย์ป่วยซึ่งเป็นสมาชิกชนชั้นนำทางอำนาจ (power elite) ในสังคมไทย เขียน “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” ถึง “นายทำนุ เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ” เพื่อ “...วิงวอนให้ได้โปรดเร่งให้มิกติกาหมู่บ้านให้เกิดขึ้นโดยเร็วที่สุด.. โปรดอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านไทยเจริญมีสิทธิเสรีภาพตามหลักประชาธิปไตย สามารถเลือกตั้งสมาชิกขึ้นโดยเร็ว...” นั้นมีผลเสมือนหนึ่งการประกาศเป็นกบฏต่อชนชั้น ซึ่งนับเป็นเรื่องนอกรีตนอกรอยชนชั้นนำทางอำนาจในสังคมไทย

ผมคิดว่า อาจารย์ป่วยคงได้คาดการณ์อยู่แล้วว่า ชนชั้นปกครองไทยไม่รับฟังความคิดเห็นของท่าน แต่ข้อที่ท่านอาจจะมีได้คาดคิดมาก่อนก็คือ ลูกน้องและเพื่อนร่วมงานที่เห็นด้วยกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยของท่านมีน้อยนักก่อนที่จะเกิด “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” อาจารย์ป่วยเป็นผู้นำเทคโนโลยีที่มีขุนนางนักวิชาการมาเกาะยึดอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ภายหลังจากที่ท่านเรียกร้องประชาธิปไตยด้วยการเขียน “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” ลูกน้องและเพื่อนร่วมงานคนสนิทบางคนก็เริ่มตีตัวออกห่าง วันหนึ่ง อาจารย์ป่วย ยื่นจดหมายของเทคโนโลยีคนสำคัญคนหนึ่งให้ผมอ่าน และถามผมว่า “เขาทรยศต่อผมหรือเปล่า?” ผมไม่ทราบแน่ชัดว่า จำนวนเทคโนโลยีที่ตีตัวออกห่างจากอาจารย์ป่วยมีมากน้อยเพียงใด แต่ผมก็ได้รับรู้ว่า ขุนนางนักวิชาการจำนวนมากยอมทนรับใช้คณะรัฐประหาร ๒๕๑๔ เพราะเป็นมรดกวิถีสัญคัญในการไต่เต้าสู่ชนชั้นนำทางอำนาจจุดเดียวกับการรัฐประหารในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ ที่ผ่านมา หลังเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ไม่นาน อาจารย์ป่วยเดินทางไปประชุมที่ประเทศสิงคโปร์ และได้พานพบเหตุการณ์ที่ไม่เคยคาดคิดว่าจะได้ประสบมาก่อน กล่าวคือ ขุนนางนักวิชาการคนหนึ่ง ซึ่งเคยร่วมงานกับอาจารย์ป่วยในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สอง (๒๕๑๐-๒๕๑๔) และไปประชุมเมืองสิงคโปร์ในวาระเดียวกันนี้ ได้บอกฝากความเคารพนับถือผ่านคนสนิทอีกคนหนึ่งของอาจารย์ป่วย แต่ขอไม่พบอาจารย์ป่วย เนื่องจากอาจารย์ป่วยกลายเป็นบุรุษอันตรายในสายตาของชนชั้นปกครองไทยไปแล้ว

ผมเข้าใจว่า เทคโนโลยีที่เห็นด้วยกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยของอาจารย์ป่วยมีอยู่ไม่มากนัก ความผันผวนทางการเมืองในเวลาต่อ ๆ มากี่ยืนยันความข้อนี้ได้ดียิ่ง และผมก็เข้าใจอีกด้วยว่า เทคโนโลยีจำนวนมากแม้จะมีได้เห็นด้วยกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยของอาจารย์ป่วย แต่ก็เคารพความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ป่วย และมีจริยธรรมสูงส่งพอที่จะไม่ “ถีบส่ง” อาจารย์ป่วยในยามตกอับทางการเมือง

ในขณะที่กลุ่มขุนนางนักวิชาการในระบบราชการมิได้ต้อนรับ “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” มากเท่าที่ควร แต่พลังนอกระบบราชการกลับเชิดชูอาจารย์ป่วยให้เป็นสัญลักษณ์แห่งการเรียกร้องเสรีภาพและประชาธิปไตย

ด้วยอิทธิฤทธิ์ของ “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” นั้นเอง อาจารย์ป่วยก็แปรสภาพเป็นผู้นำกลุ่มพลังที่ต่อต้านพลังอำมาตยาธิปไตยเพียงชั่วข้ามคืน

อาจารย์ป่วย เขียนเล่าไว้ในบันทึกความทรงจำเรื่อง “เหลียวหลังแลหน้า” ว่า การที่ผมเขียนด้วยความหวังดีท่านเขียน “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” ถึงจอมพลถนอม กิตติขจรนั้น “...ผมเขียนด้วยความหวังดีต่อท่านและได้จำหน่ายของ มีหนังสือสำเนาถึงท่านโดยตรง แจ้งให้ทราบแน่ชัดว่าจดหมายนี้มาจากผม ผมเขียนด้วยความหวังดี ต่อเมื่อท่านไม่มีปฏิกิริยาตอบอย่างใด ผมจึงเอาจดหมายนี้ออกตีพิมพ์เป็นจดหมายเปิดผนึก...”

นิตยสาร ชาวบ้าน ในสังกัดสมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ เป็นหัวหอกในการเผยแพร่ “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” สู่อ่านธารณชน (ฉบับเดือนมีนาคม ๒๕๑๕) แต่ด้วยความเกรงกลัวอำนาจเผด็จการ จึงได้ไปรยหัวว่า “เรื่องสั้น” ผู้อ่านจำนวนมากรู้สึกงุนงงไม่น้อยที่อาจารย์ป่วยเขียน “เรื่องสั้น” และเมื่ออ่าน “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” จบแล้ว ก็คงอดถามตัวเองมิได้ว่า “เรื่องสั้น” นั้นคืออะไรกันแน่

การที่อาจารย์ป่วยผดขื่นมาเป็นผู้นำกลุ่มพลังนอกระบบราชการอาจทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช รู้สึกไม่สบายใจอย่างยิ่ง ในคอลัมน์ “ปัญหาประจำวัน” ในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ฉบับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้ตอบปัญหาของ “ศิษย์โค้ง” เกี่ยวกับ “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” ว่า “...มีหลักฐานอันแน่นอนไม่มีที่สงสัยได้ว่า หลังจากที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้นำจดหมายฉบับนั้นลงพิมพ์แล้ว ดร.ป่วยได้มีจดหมายมาถึงจอมพลถนอม บอกว่าท่านมิได้เป็นผู้เขียนจดหมายฉบับนั้นขึ้นเลย ใครเป็นผู้เขียนจดหมายฉบับนั้นขึ้น ท่านก็ไม่ทราบ เพราะท่านมิได้รู้เห็นเกี่ยวข้องด้วย...” อาจารย์ป่วยคงจะเห็นว่า คำตอบของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นมุสาวาทะซึ่งมีผลกระทบต่อชื่อเสียงกิตติคุณของท่าน จึงได้มีจดหมายถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยืนยันว่าท่านเป็นผู้เขียน “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง” เอง (สยามรัฐ ฉบับวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๑๕)

การที่อาจารย์ป่วยคัดค้านการรัฐประหาร ๒๕๑๔ และเรียกร้องเสรีภาพประชาธิปไตย ไม่เพียงแต่จะทำให้ท่านหลุดพ้นจากกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจ โดยที่ลูกน้องและเพื่อนร่วมงานบางคนตีตนออกห่างเท่านั้น หากทว่าสวัสดิภาพแห่งชีวิตยังถูกคุกคามอีกด้วย เสียงคุกคามเอาชีวิตดังไปถึงเมืองเคมบริดจ์ อาจารย์ป่วยเคยให้ผมอ่านจดหมายจากคนสนิทหลายคนในวงราชการ ที่เตือนว่าอย่าเพิ่งกลับประเทศไทย เพราะความปลอดภัยแห่งชีวิตไม่มี ภัยคุกคามทำนองนี้ท่านเคยเผชิญมาแล้วในยุคที่พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เรื่องอำนาจ ผมสังเกตเห็นว่า ในช่วงหลังเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๕ อาจารย์ป่วยมีอาการเครียด ในช่วงเวลาดังกล่าวมีผู้คนจากเมืองไทยมาเยี่ยมเยียนท่านทั้งในเคมบริดจ์และลอนดอนหลายคน ผมจำได้ดีว่า ครั้งหนึ่งอาจารย์ป่วยได้กำชับมิให้ผมไปบ้านพักของท่าน ตามวันเวลาที่ท่านระบุ เพราะมีคนสำคัญจากเมืองไทยมาพบท่าน ผมเข้าใจเอาเองว่าเป็นนายทหารยศสูงพอสมควร สภาพการณ์ดังที่เป็นอยู่นั้นทำให้ท่านตัดสินใจอยู่สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ต่อไปอีกหนึ่งปี อย่างไรก็ตาม อาจารย์ป่วยได้แวะกรุงเทพฯ ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ โดยได้พบทั้งจอมพลถนอม กิตติขจรและพลเอกประภาส จารุเสถียรด้วย

ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า อาจารย์ป่วยเป็นผู้นำในการคัดค้านการรัฐประหารทั้งในปี ๒๕๑๔ และ ๒๕๑๙ การสิ้นสุดยุคสมัยของอาจารย์ป่วยเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นการสิ้นสุดยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีอุดมการณ์รักชาติ รักประชาธิปไตย และยึดมั่นในความลัทธิชื่อ จะไม่มีเทคโนโลยีคนใดอีกแล้วที่จะเป็นผู้นำในการเรียกร้องเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรมในสังคม โดยมีได้ช่องแฉกับผลประโยชน์ทางธุรกิจเอกชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(หมายเหตุ : ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ ๕ เมษายน ๒๕๓๔)

อาจารย์ป่วยผู้ริเริ่มให้มีการสอนวิชาเศรษฐกิจญี่ปุ่น

เมื่อดิฉันเข้ามาเป็นอาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี ๒๕๑๑ ดิฉันเคยช่วยคุณสาครซึ่งเป็นเลขาอาจารย์ป่วยอยู่ ๒-๓ วัน หลังจากนั้นจึงได้เริ่มงานสอนหนังสือ ในด้านการบริหารงานของคณะเศรษฐศาสตร์นั้น อาจารย์ป่วยจัดให้มีคณะกรรมการดำเนินงานในชุดต่าง ๆ โดยมีอาจารย์และเจ้าหน้าที่เข้าร่วมเป็นกรรมการในการดำเนินงาน อาจารย์ป่วยเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ท่านได้เห็นว่าการพัฒนา “คน” เป็นเรื่องที่สำคัญ ท่านได้ติดต่อหาทุนซึ่งส่วนใหญ่ได้จากมูลนิธิโรกกีเฟลเลอร์ ให้แก่อาจารย์เพื่อไปศึกษาต่อปริญญาโท และปริญญาเอก ซึ่งในที่สุด คณะเศรษฐศาสตร์ก็มีอาจารย์ประจำร่วม ๗๐ คน จากเดิมซึ่งมีอาจารย์ประจำเพียง ๓-๔ คน ขณะเดียวกัน ท่านคงจะได้สังเกตเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างมากต่อประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ จึงควรได้ศึกษาถึงสถานะทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และปัจจุบัน ท่านจึงได้ส่งอาจารย์ไปทำศึกษาวิจัย เกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่น ดิฉันจึงได้มีโอกาสไปญี่ปุ่นตามแผนที่ท่านวางไว้ โดยได้ไปอยู่ที่ Japan Economic Research Centre เป็นเวลาหนึ่งปี เมื่อดิฉันกลับมา คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ก็ได้เปิดสอนวิชา “เศรษฐกิจประเทศญี่ปุ่น” ขึ้น ในปี ๒๕๑๓ เริ่มแรก ดิฉันเป็นผู้สอนวิชานี้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งประเทศไทย คุณเนาวรัตน์ เลชะกุล พร้อมกับได้ช่วยกันเขียนตำราขึ้นมาด้วย โดยเขียนร่วมกับเจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยอีกสองท่าน คือ คุณสว่างจิต จัยวัฒน์ และคุณณัฐฐา มະระกานนท์ ต่อมาคณะฯ ก็ได้เปิดสอนวิชาในลักษณะนี้อีก คือ เศรษฐกิจประเทศอาเซียน ซึ่งดิฉันก็ได้ร่วมสอนกับอาจารย์ท่านอื่น ๆ ในคณะฯ

อาจารย์ป่วยเป็นเจ้านายที่ให้ความสนใจ และมีความเป็นกันเองกับลูกน้องมาก ครั้งหนึ่งดิฉันมีโอกาสไปเยี่ยมท่านที่อังกฤษ ได้ดูรูปจากอัลบั้มที่ท่านนำมาให้ดู ดิฉันก็ได้อธิบายความเป็นไปของคนในรูปที่ดิฉันรู้จัก อาจารย์จะพยักหน้าแสดงออกถึงความสนใจ และตั้งใจฟังอย่างยิ่ง อาจารย์เป็นเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่ดิฉันเคารพรัก ดิฉันมีความนิยมนับถือท่านมาก อาจารย์พูดคำไหน ก็จะทำตามคำนั้น ไม่เคยเปลี่ยนคำพูด ดิฉันดีใจที่มีโอกาสได้รู้จัก พูดคุย และได้ร่วมทำงานกับท่าน ถึงแม้ว่าท่านจะจากไปแล้ว ดิฉันก็ยังคงระลึกถึงท่านอยู่เสมอ และตลอดไป

รัศมีดารา ชันติกุล

อดีตอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ป่วย : ผู้สร้างศรัทธาต่อมวลมนุษยชาติ

ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้จากพวกเราไปเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แสดงความอาลัยท่าน โดยจัดพิมพ์หนังสือ อาจารย์ป่วยกับธรรมศาสตร์ ในโอกาสนี้ ดิฉันในฐานะที่เคยทำงานกับท่าน ในช่วงที่ท่านเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงใคร่เขียนความรู้สึกของตนเอง และประสบการณ์ที่เคยได้ทำงานกับท่านมาร่วมแสดงความอาลัยครั้งนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ดิฉันไม่ได้รู้จักท่านดีเป็นการส่วนตัวแต่ประการใด ส่วนที่จะเล่าสู่กันฟังได้ก็คงเพียงในฐานะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ในฐานะเป็นลูกศิษย์ท่านคนหนึ่งเท่านั้น

มีผู้เขียนถึงอาจารย์ป่วย มากมายหลายด้าน ในฐานะเป็นบิดาของนักเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทยบ้าง ในฐานะผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยบ้าง ในฐานะผู้ร่วมขบวนการเสรีไทยบ้าง ในฐานะนักพัฒนาการศึกษาบ้าง ในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม เป็นผู้ทำประโยชน์ต่อประเทศชาติและต่อสังคมไทยมากมาย สำหรับดิฉันแล้ว อาจารย์ป่วย ในฐานะเหล่านั้น เป็นเสมือนวีรบุรุษ เสมือนปฐพีนิยบุคคล เป็นผู้ที่เราชื่นชม เคารพ นับถือ เป็นผู้ที่อยู่ห่างไกล อยู่สูง ไม่รู้สึกว้ากี่ยวข้องกับเราแต่ประการใด แต่อาจารย์ป่วยที่ดิฉันรู้จักนั้น มีความเป็น “มนุษย์” สูงมาก ท่านทำตัวเรียบง่าย กินง่าย อยู่ง่าย ไม่มีพิธีรีตอง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตา และเอาใจใส่ต่อผู้ที่อยู่รอบข้าง คุณสมบัติเหล่านี้ทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา สำนึกถึงบุญคุณ ได้เรียนรู้ และปฏิบัติตัวตามอย่างได้ (ถ้าต้องการ) ในโอกาสที่อ่าน

ดิฉันรู้จัก อาจารย์ป่วย ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เมื่อดิฉันสอบสัมภาษณ์ทุนอาเนันทมทิดล ท่านเป็นกรรมการสอบท่านหนึ่ง หลังจากที่กรรมการท่านอื่น ๆ ถามคำถามมากมายแล้ว อาจารย์ป่วยชูป้ายหนึ่งซึ่งเขียนว่า ๕ ๙๔ และให้ดิฉันอ่าน ดิฉันงงมาก ไม่ทราบที่ท่านต้องการอะไร ได้เรียนไปว่า ๙๔ เซ็นต์ หรือคิดว่าคงเป็นป้ายราคา ๙๔ เซ็นต์ ท่านไม่ถามต่อ และเปลี่ยนเรื่องอื่นต่อไป จนทุกวันนี้ ดิฉันก็ยังไม่ทราบว่าที่จริงท่านต้องการจะถามอะไร และถามทำไม

หลังจากที่ประกาศผลทุนไปแล้ว กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิให้ดิฉันไปเรียนปริญญาอาจารย์ป่วย เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่จะสมัครเรียน ท่านนัดให้ไปพบที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งในสมัยนั้น สำหรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาใหม่ ๆ การเข้าพบผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นเรื่องใหญ่ที่น่ากลัวมาก ดิฉันคาดว่าอย่างมากที่สุดก็ได้พบสัก ๕-๑๐ นาที ก็มากมายแล้ว ท่านให้เวลาพูดคุยเกี่ยวกับการเลือกมหาวิทยาลัย และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียน ๑ ชั่วโมงเต็ม ตลอดเวลาหนึ่งชั่วโมง ดิฉันต้องพยายามตั้งคำถาม หรือคิดบทสนทนาที่คิดว่าไม่แย่งจนเกินไปไปปรึกษา เรียนถามท่าน เป็นการพูดคุยกับท่านผู้ใหญ่ที่เป็นเรื่องเป็นราวที่ยืดยาวที่สุดในประสบการณ์ชีวิตในสมัยนั้น ซึ่งทำให้รู้สึกเหน็ดเหนื่อยมากที่สุด อย่างไรก็ตาม ดิฉันคิดว่าท่านให้ความเอื้อเฟื้อต่อบัณฑิตเศรษฐศาสตร์ที่ท่านไม่รู้จักเป็นการส่วนตัวมาก่อน เป็นอันมาก

เมื่อดิฉันกลับจากอังกฤษมาสมัครเป็นอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ อาจารย์ป่วยเป็นคณบดีในสมัยนั้น ท่านรับดิฉันเข้าเป็นอาจารย์ประจำ และให้ฝึกสอน สมัยนั้น ปี ๔ มีวิชาสัมมนา บางครั้งท่านจะให้อาจารย์

ใหม่เตรียมเรื่องที่จะสัมภาษณ์ให้นักศึกษา ในขณะที่เดียวกันท่านจะเชิญอาจารย์พิเศษผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะด้านมา
ประกอบการสัมมนาด้วย ในระยะแรกดิฉันไม่ชินกับการพูดให้นักศึกษาเป็นร้อยฟัง รู้สึกไม่ชอบวิธีการนี้ รู้สึก
อึดอัดมาก ไม่เคยรู้สึกตัวว่าเตรียมพร้อมแม่แต่ครั้งเดียว แต่นานเข้าก็ชินไปเอง

เมื่อสอนอยู่ไม่นานก็มีเหตุการณ์หนึ่งซึ่งทำให้ดิฉันได้เรียนรู้ถึงความเมตตาของอาจารย์ป่วย กล่าวคือ
ตอนที่ดิฉันกลับจากอังกฤษ ดิฉันอ้วนมาก จนพี่สาวแนะนำควรจะลดน้ำหนักตัวได้แล้ว ดิฉันจึงควบคุมน้ำหนัก
ลดปริมาณอาหารลงโดยรับประทานสุกี้ทุกมื้อ ทุกวัน จนน้ำหนักตัวค่อย ๆ ลดลง ในขณะที่เดียวกัน อาจารย์
ตรีรัตน์ พรหมศิริ ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ในขณะนั้นลาออกจากคณะ ก่อนที่ท่านจะลาออก
ท่านขอร้องให้ดิฉันไปสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง เพราะงานที่ท่านจะไปทำแห่งใหม่
ไม่อนุญาตให้ท่านออกไปสอนพิเศษได้ ดิฉันไม่กล้ารับปากท่านทันที แต่นำไปปรึกษาอาจารย์ป่วย อาจารย์
ป่วยให้ความเห็นว่า ถ้าไม่ขัดต่องานประจำและงานสอน แต่ถ้าไม่ได้ออกไปบ่อยครั้งจนเกินไป ท่านก็ไม่
ขัดข้อง แต่หลังจากนั้นไม่นานนัก เมื่อน้ำหนักตัวดิฉันได้ลดลงไปพอสมควร วันหนึ่งท่านเรียกตัวดิฉันไปพบ
ดิฉันงงมาก ไม่ทราบว่ามีผู้บังคับบัญชาเรียกตัวไปพบเรื่องอะไร คำถามแรกของท่านคือ สบายดีหรือ ดิฉัน
ตอบว่าสบายดี ท่านถามต่อว่าที่บ้านมีปัญหาอะไรหรือเปล่า ดิฉันก็ยั้งงมาก เรียนท่านว่าทุกคนก็สบายดีไม่
เห็นมีใครมีปัญหาอะไร ท่านถามต่อว่ามีหนังสือพิมพ์ลงข่าวมีคนนามสกุลคล้ายคลึงนามสกุลดิฉัน ถูกฟ้อง
ศาลเป็นบุคคลล้มละลาย เกี่ยวข้องเป็นญาติหรือเปล่า ดิฉันรีบเรียนท่านไปว่าไม่รู้จัก ไม่ได้เกี่ยวข้องกัน
ท่านก็บอกว่าก็แล้วไป เห็นว่าไปสอนพิเศษและพอมลง ๆ ท่านก็เลยคิดว่ามีความจำเป็นเรื่องเงินทอง ถ้าไม่มี
ปัญหาที่ดีแล้ว ดิฉันกลับบ้านเล่าให้พ่อแม่ ฟัง ถูกพ่อแม่ ดูว่าคุณภาพจนพอมเกินเหตุ จนทำให้
ผู้บังคับบัญชาต้องรำคาญใจไปด้วย บอกให้เลิกกินสุกี้ได้แล้ว

ในบรรดาความประเสริฐทั้งหลายของอาจารย์ปวยนั้น ถึงแม้ว่ามีมากมายหลายประการ จะนับไปก็ไม่ถ้วน แต่ที่ดิฉันประทับใจมากที่สุด คือ ท่านสอนให้เราารู้สึกได้โดยตัวเองว่า ความดีต่างกับความไม่ดีอย่างไร อะไรเรียกว่าเป็นความซื่อสัตย์สุจริต อะไรเป็นความไม่ซื่อสัตย์ ไม่สุจริต การทำตัวเป็นคนดี ซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อแผ่นดินนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนคนธรรมดาทำก็ได้ ความซื่อสัตย์สุจริต ความดี ความรักชาติ ไม่ได้มีอยู่แต่ในอุดมคติ และในนวนิยายรักชาติทั้งหลายเท่านั้น ถ้าชนรุ่นหลังจะปฏิบัติตัวตามท่านก็ไม่เป็นการเหลือปากว่าแรงจนเกินไป ทำให้ชนรุ่นหลังมีศรัทธาต่อมวลมนุษยชาติมากขึ้น ข้อนี้สำคัญมาก ดิฉันคิดว่าในบรรดาความสัมพันธ์ทั้งปวงระหว่างคนกับคนนั้น ศรัทธาเป็นสิ่งที่สร้างยากที่สุด ยากกว่าความรัก ความชอบ และ อาจารย์ปวยเป็นคนหนึ่งสร้างศรัทธาได้อย่างดียิ่ง

ลิลี โกศัยยานนท์

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ กับ ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ผู้ช่วยที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๙ ในสมัยที่ท่านอาจารย์ป๋วยเป็นคณบดี ท่านได้วางแผนสร้างอาจารย์ประจำ และวางแผนหลักสูตร เพื่อยกมาตรฐานการเรียนของคณะฯ ให้ทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก ท่านได้ขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ทางการเงิน และเชิญอาจารย์ผู้มีชื่อเสียงจากมหาวิทยาลัยของอเมริกามาช่วยปรับปรุงหลักสูตร ข้าพเจ้าเป็นอาจารย์ผู้ช่วยสอนรุ่นที่สอง รุ่นเดียวกับอาจารย์จินตนา เชิญศิริ มูลนิธิฯ ได้ส่งข้าพเจ้าไปเรียนระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ ประเทศฟิลิปปินส์ ก่อนออกเดินทางท่านคณบดีได้กรุณาเขียนจดหมายฝากฝังข้าพเจ้า ๓ ฉบับ ฉบับแรกถึงท่านเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงมะนิลา หม่อมเจ้าวงษ์มณีพิชยางกูร ฉบับที่สองถึงคุณชาญชัย ลีถาวร ที่ทำงานอยู่ธนาคารพัฒนาเอเชียในขณะนั้น และฉบับสุดท้ายถึงเลขาธิการมูลนิธิแม็กไซไซ และท่านยังสอนให้ข้าพเจ้าตั้งใจเรียนและไม่ให้เที่ยวกลางคืน

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ ข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย ยู พี และเข้าพิธีแต่งงานกับนายมานิตย์ ชัยมงคล ข้าราชการสำนักงบประมาณ มีอาจารย์สุภัญญา นิธิกร และอาจารย์ชูศรี มณีพฤกษ์ เป็นเพื่อนเจ้าสาว ในวันงานท่านอาจารย์จัดงานประชุมกับคณาจารย์เพื่อวางโครงการให้ธรรมศาสตร์ออกจากระบบราชการ แต่ท่านก็ยังสละเวลามาอวยพรให้คู่บ่าวสาวในงานเลี้ยงรับรองที่ วปอ. พร้อมทั้งให้เงินกันถุงมา ๔๐๐ บาท เราทั้งสองปลื้มใจมากและเชื่อว่าคำอวยพรได้มาจากผู้ใหญ่ที่ดีที่สุด และหาได้ยากที่สุดในแผ่นดินเช่นท่านนั้น ต้องศักดิ์สิทธิ์อย่างแน่นอน

เมื่อท่านได้เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านได้สอนวิชาพัฒนาชนบทให้นักศึกษาปริญญาโท ภาคภาษาอังกฤษ ที่คณะเศรษฐศาสตร์ ข้าพเจ้าได้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยอัดคำบรรยายและถอดความ โดยมี Dr. Baldwin เป็นผู้ตรวจแก้ภาษาให้ ท่านต้องการปลุกจิตสำนึกและกระตุ้นให้นักศึกษาและอาจารย์ทราบว่าจะทั้งภาคชนบทไม่ได้ ถ้าชนบทล่มสลาย ภาคเมืองก็จะอยู่ไม่ได้ ๘๐% ของประชากรไทยที่ยากจนและล้าหลังยังอยู่ในชนบท ท่านได้ร่วมกับกลุ่มเพื่อนเสรีไทยก่อตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และเลือกจังหวัดชัยนาทเป็นที่เริ่มงานเพราะเป็นจังหวัดยากจนระดับปานกลางที่พอจะเริ่มการพัฒนาได้บ้าง ท่านบอกว่าถ้าเราเลือกพื้นที่ยากจนสุด ๆ เช่น ทุ่งกุลาร้องไห้ในสมัยนั้น การพัฒนาจะไม่บังเกิดผลเลย เหมือนคนไข้ชั้นโคม่า หมอไม่รู้จักเริ่มรักษาตรงไหนก่อน คนไข้จึงจะฟื้นได้

ท่านได้เสนอทบทวน “จากกรรมมารดาถึงเชิงตะกอน” เป็นกรอบวิชาการพัฒนาชนบท ต่อจากนั้นท่านได้ขยายความในรายละเอียด เช่น ในเรื่องการศึกษา ท่านต้องการให้เด็กเรียนฟรีในชั้นบังคับ ผู้ใหญ่ที่ขาดโอกาสศึกษาภาคบังคับก็ให้มีโอกาสเรียนนอกระบบหรือการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ท่านเห็นว่าควรให้จ่ายค่าเล่าเรียนตามต้นทุนการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย ส่วนนักศึกษาที่ขาดแคลนก็ควรจะได้รับทุนอุดหนุนในรูปแบบเงินช่วยเหลือหรือเงินให้กู้ยืมเรียน ท่านกล่าวว่าอธิการบดีควรเป็นผู้ออกไปหาทุนสนับสนุนจากที่ต่าง ๆ ส่วนงานประจํานั้นให้เป็นหน้าที่ของรองอธิการบดีในสายงานนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้โครงการธรรมศาสตร์วิทยาเขตรังสิตจึงจะสัมฤทธิ์ผล

ท่านต้องการให้ระบบการศึกษาของเราสอนให้คนคิดเป็น ทำเป็น รวมทั้งต้องเป็นคนมีคุณธรรม และ จริยธรรมด้วย ถ้าชาวนาต้องขายข้าวขาดทุนในแต่ละปี ลูกชานาจะมีการศึกษาที่ดีได้อย่างไร รัฐบาลจึงควรมี การประกันราคาข้าวขั้นต่ำ หากทุบระยะสั้นและระยะปานกลางให้ชาวนาเพื่อยังชีพและปรับปรุงไร่นา เพื่อ ป้องกันการตกเขียว

ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ท่านได้ขอร้องให้ธนาคารพาณิชย์ปล่อยเงินกู้ให้แก่ ภาคเกษตรประมาณ ๑๕% ของเงินกู้ทั้งหมด และควรที่จะเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ธนาคารพาณิชย์ได้ทำตามที่ท่านขอ ไว้ แต่ภายหลังให้เฉพาะรายใหญ่ เช่น บริษัท ซีพี และเครือช่าย ทำให้ ซีพี เป็นบริษัทที่ผูกขาดครบวงจร เกษตรกรเป็นเสมือนผู้รับจ้าง ไม่มีอำนาจกำหนดราคาสินค้าของตนเอง เช่น ราคาสุกร และไก่ เป็นต้น

ท่านได้พาอาจารย์ในคณะเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ อาจารย์เพลินพิศ วิไลวรรณ วันรักษ์ ฯลฯ และ ข้าพเจ้า รวมทั้งนักศึกษาไปดูงานการพัฒนาชนบทที่จังหวัดชัยนาท นอกจากนี้ มีกลุ่มผู้เชี่ยวชาญพากันไปอีก หลายคณะ โดยหวังว่าเจ้าของเงินที่นำมาช่วยเหลือจะได้แน่ใจว่า มูลนิธิ ได้ทำประโยชน์ให้กับชาวบ้านจริง ๆ ท่านได้บอกกล่าวแก่ชาวนาว่า ท่านจะพยายามทำให้ราคาข้าวเปลือกเกินกว่า ๓.๕๐๐ บาทต่อเกวียน ในปีต่อไป และต่อ ๆ ไป ส่วนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การขุดบ่อบาดาล การสร้างศาลาอเนกประสงค์ เพื่อใช้ เป็นที่ประชุมสหกรณ์ และใช้ในกิจการอื่น ๆ ให้รัฐบาลและชาวบ้านออกค่าใช้จ่ายร่วมกัน ถ้าเป็นของหลวงทั้งหมด เวลาชำรุดจะไม่มีคนซ่อมแซมเพราะไม่มีเจ้าของ ท่านเน้นการพัฒนาชนบทที่ไม่ใช่การให้เปล่า

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิต ท่านยังไม่มีโครงการที่จะทำ เพราะท่านเชื่อว่าการปฏิรูปที่ดินที่จะ ทำได้สำเร็จต้องตราเป็นกฎหมายให้รัฐบาลบังคับซื้อที่ดินจากเจ้าของที่ดินรายใหญ่ และนำมาจัดสรรให้ชาวนาที่ ไม่มีที่ดินทำกิน แต่ท่านคิดว่าทำไม่ได้ ท่านถามว่าใครจะเป็นคนออกกฎหมายเพื่อให้ตัวเองจนลง เมื่อไม่มี กฎหมายการปฏิรูป และไม่มีระบบภาษีที่จะลดช่องว่างความมั่งคั่ง ความจนอย่างได้ผล จำนวนชาวนาที่ไม่มีที่ดิน ทำกินจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อเมืองไทยเข้าสู่ยุค “กาขาวเข้าครอง” ที่ดินที่คนร่ำรวยถือไว้ก็ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร เลยแม้แต่ตัวเจ้าของเอง เพราะธนาคารพาณิชย์ไม่ปล่อยเงินกู้

ในทางสายกลาง ท่านได้เริ่มทำโครงการจัดรูปที่ดิน ที่จังหวัดสิงห์บุรี รูปแบบคล้ายประเทศไต้หวัน คือนำที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อยมาจัดระบบใหม่ เพื่อให้น้ำชลประทานผ่านทุกแปลง เป็นการกระจายการใช้น้ำ ให้คุ้มค่า ลดต้นทุนการผลิต และผลผลิตจะเพิ่มขึ้นด้วย

ท่านเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทย ควรจะมีการเก็บภาษีมรดกและภาษีทรัพย์สิน เพื่อให้เกิด ความเป็นธรรมในสังคมให้มากขึ้น เมื่อมีการพัฒนานานเท่าไร ความมั่งคั่งความจนยิ่งห่างกันมากขึ้น และผลที่สุด คนมีเงินเองก็อยู่ไม่ได้ และอาจถึงขั้นที่คนจนเข้าปล้นบ้านคนมี เหตุการณ์เช่นนี้กำลังเกิดขึ้นกับบ้านเรา ท่าน ได้ตั้งคำถามในห้องบรรยายว่า แล้วใครเล่าจะเป็นผู้เสนอให้เก็บภาษีมรดก เพราะผู้เสนอจะถูกหาว่าเป็น คอมมิวนิสต์ตามคำจำกัดความของผู้เสียผลประโยชน์

การพัฒนาชนบทต้องทำให้ครบวงจรจึงจะเกิดผลดี ท่านจึงตั้งโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลองขึ้นเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสามมหาวิทยาลัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มูลนิธิริกกีเฟลเลอร์ได้ให้ความสนับสนุน และชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ที่อยู่ตามลุ่มน้ำแม่กลองก็ให้ความร่วมมือ ท่านหวังว่าจะได้นำความรู้จากโครงการนี้ไปใช้พัฒนาในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ต่อไป

ท่านได้รวบรวมคำบรรยายวิชาการพัฒนาชนบทถอดความเป็นภาษาไทยและมอบหมายให้ข้าพเจ้าพิมพ์เป็นหนังสือพัฒนาชนบทสมบูรณแบบ ข้าพเจ้าได้รับทุนจากสถานทูตอิสราเอลไปเรียนการพัฒนาชนบทที่เมืองเทลอาวีฟ ๘ เดือน (ทุนนี้ ดร.ลิลี ซึ่งเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ในขณะนั้น ได้รับจากท่านทูตเพื่อนำมาให้อาจารย์ในคณะ) ท่านหวังว่าความสำเร็จของประเทศอิสราเอลจะนำมาประยุกต์ใช้พัฒนาชนบทในประเทศไทยได้บ้าง ข้าพเจ้าไปประเทศอิสราเอลเดือนธันวาคม ๒๕๑๔ แต่ท่านต้องออกเดินทางจากธรรมศาสตร์และประเทศไทย ในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๔ เป็นการถาวร ก่อนหน้านั้น ๑ วัน ข้าพเจ้าและคณาจารย์ได้เข้าประชุมกับท่านอธิการบดีที่ตึกโดมได้ประมาณ ๑๐ นาที มีเจ้าหน้าที่เข้าไปรายงานท่านว่า มีกลุ่มนักศึกษากำลังเล่นละครเขวนคอกที่ตันโพธิ์หน้าคณะศิลปศาสตร์ มีนายอภิรักษ์ รับผิดชอบเป็นคณฤกษ์เขวนคอกห้องต้องแต่งอยู่บนต้นไม้ ท่านรีบเดินลงมาห้ามนักศึกษา ท่านทราบว่าจะครคือเชื้อไฟเป็นชนวนให้เรื่องต่าง ๆ ลูกกลมใหญ่โตเพื่อทำลายขบวนการนักศึกษาและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษากลุ่มที่เล่นละครไม่ยอมสลายตัว เพราะต้องการลือเสี้ยนรัฐบาลที่ไม่สนใจกรณีที่มีช่างไฟฟ้าถูกเขวนคอกที่นครปฐมก่อนหน้านี้ ข้าพเจ้าและอาจารย์วรวรรณเดินตามหลังท่านมา เห็นคนมุงดูไม่มากเท่าไร แต่พอวันรุ่งขึ้นใบหน้านายอภิรักษ์ได้กลายเป็นพระพักตร์เจ้านายลงหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ และดาวสยาม

ทำไมเรื่องจึงกลับกลายเป็นเช่นนี้ได้ ใครทำอะไร อย่างไร และเพื่อใคร (what, how, and for whom) เป็นหน้าที่ของกาลเวลาที่จะเปิดเผยความจริงเอง แล้วเมื่อไรเล่าความจริงจึงจะถูกเปิดเผยออกมาเสียที

กาลเวลาผ่านไปน่าใจหาย
ชีวิตท่านมลายตายเป็นสูญ
มีก็แต่คุณธรรมนั้นคำคุณ
ให้พวกเราเพิ่มพูนแต่ความดี

ศิษย์นั้นไซ้รู้ทุกคนให้ประจักษ์
อาจารย์รักเสียสละให้ชาติไว้
เราจะทำกรรมไม่ดีไปทำไม
ขอตั้งใจสนองปณิธานอาจารย์เอ๋ย

วนิดา (รักบัว) ชัยมงคล

อดีตอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ยึดมั่นในคำสอนของท่านอาจารย์

ก่อนเป็นนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์

ในช่วงที่แต่งเครื่องแบบนักเรียน เคยฝันอยากเป็นนักวิทยาศาสตร์ ได้วางแผนการเรียนจึงมุ่งเข้าเรียนมัธยมเจ็ดและแปดทางสายวิทยาศาสตร์ ในช่วงเวลานั้น เริ่มมีผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยที่ชื่อ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ บทบาทและวิธีการทำงานที่ได้รับทราบจากท่านผู้ใหญ่ที่นับถือซึ่งทำงานในทำเนียบรัฐบาล ทำให้ความสนใจเริ่มเปลี่ยนแปลง ทุกประเด็นการเลือกเข้าศึกษาจึงมุ่งเข้าธรรมศาสตร์แทน ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการสอบเข้าและสอบเข้าได้สมปรารถนา จึงได้เป็นนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ช่วงการศึกษาและสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี

ความสัมพันธ์ของ ดร.ป๋วย กับธรรมศาสตร์ในช่วงที่ศึกษาในธรรมศาสตร์ยังมีค่อนข้างน้อย การติดตามงานและศึกษาบทบาทของท่าน จะได้จากผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด เป็นผู้ที่เล่าให้ฟัง ต้องถือว่า แอบบูชา ความสามารถและความซื่อตรงของท่าน ความคิดนี้ชี้แนวทางที่มุ่งทิศทางการทำงานหลังสำเร็จการศึกษา

แนวทางที่เลือกสอบเข้าทำงานแห่งแรกคือ สำนักงานตรวจสอบภาษีอากร ซึ่งเป็นสำนักงานที่มีท่านประธานสำนักงาน เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงและซื่อสัตย์มาก ดีใจมากที่สอบได้ทำงานแห่งนี้ แต่ในขณะที่รอผลสอบสัมภาษณ์ คณะเศรษฐศาสตร์โดยคณบดีที่ชื่อ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้ประกาศรับสมัครอาจารย์ผู้ช่วยก็เสี่ยงเข้ามาสอบกับเขาด้วย และบังเอิญโชคดี สอบได้ จึงเบนเข็มเข้ามาทันที เพราะใจรักริษาท่านอยู่แล้ว เมื่อมีโอกาสจะได้เป็นลูกน้องและได้ทำงานร่วมกับท่าน จึงขอสละสิทธิ์หน่วยงานแรกที่สอบได้ ซึ่งประกาศผลหลังจากทราบผลของคณะเศรษฐศาสตร์

คำสอนของท่านอาจารย์ที่ถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้

๑. **การทำงานถือหลักประชาธิปไตย** การมอบหมายให้ทำงานจะอยู่ในรูปกรรมการ เมื่อคณะกรรมการที่ได้รับมอบหมายให้ไปศึกษาเรื่องใด ๆ และเสนอเพื่อพิจารณา ท่านอาจารย์จะสอบถาม หากมีข้อโต้แย้ง จะต้องมีการอธิบายจนเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เช่น หากคณะกรรมการที่ได้รับเรื่องไปศึกษาและนำเสนอท่านอาจารย์ หากมีข้อซักถามจะต้องตอบข้อซักถามและอธิบายจนท่านอาจารย์เห็นด้วยในเหตุผลนั้น ๆ ท่านก็รับหลักการและนำไปปฏิบัติ หากคณะกรรมการจนด้วยหลักฐานต่าง ๆ ก็ต้องยอมรับเงื่อนไขที่ท่านอาจารย์เสนอ โดยมีใช้หลักเสียงข้างมากอย่างเดียว พวกเราจึงถูกฝึกในหลักการประชาธิปไตยที่มีเหตุผลเป็นสำคัญ และก็ถือเป็นวิธีปฏิบัติของมวลสมาชิกในคณะเศรษฐศาสตร์มาจนกระทั่งปัจจุบัน

๒. หลักการทำงานที่ต้องซื่อสัตย์และถือผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก (มีใช้ยึดหลักประโยชน์ของพวกตน)

การมอบหมายงานเรื่องนี้ ท่านได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าไปทำงานแทนในงานของหน่วยงานภายนอก ซึ่งต้องทำงานกับข้าราชการระดับผู้ใหญ่และต่างกระทรวง ทุกครั้งทีไปศึกษาและปฏิบัติงานกลับมาก็ต้องรายงานและสอบถามวิธีที่ควรปฏิบัติ เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดในทีม การทำงานนี้ ข้าพเจ้าจะต้องเผชิญกับหน่วยงานที่เน้นถิ่นกำเนิด ซึ่งหวังจะขอสิทธิพิเศษ ต้องเผชิญกับการทำงานของผู้รับเหมาที่เคยปฏิบัติกับข้าราชการในภูมิภาค ฯลฯ เมื่อข้าพเจ้ากลับมารายงาน และแสดงผลการทำงานให้ท่านอาจารย์ทราบ ท่านจะชี้แนะการปรับตัวให้ตลอด จึงนับว่าข้าพเจ้าได้เรียนรู้วิทยายุทธโดยไม่ต้องรอประสบการณ์และปรับแก้ด้วยตนเอง

คำสอนหนึ่งที่จดจำไว้เป็นครูเตือนตัวเองตลอดเวลา คือ **“ปัญหาที่จะเกิดการขัดแย้งกัน คือ การแสวงหาเงิน ถ้าแสวงหาธรรม ข้อขัดแย้งไม่เกิด”** ถ้าอยากรู้จักตัวจริงของใครก็ลองศึกษาดู ซึ่งหลักการนี้ข้าพเจ้าก็ศึกษามาตลอด และเป็นสัจธรรมที่พบได้จริงในชีวิตการทำงานที่ธรรมศาสตร์มาจนถึงทุกวันนี้

คำสอนและคุณธรรมที่ท่านอาจารย์สอนไว้ ข้าพเจ้าได้ตั้งปณิธานต่อท่านอาจารย์ไว้แล้ว แม้ท่านจะละจากโลกนี้ไปแล้วก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะถือปฏิบัติต่อไป

วรวรรณ ศุภจรรยา

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เราเรียนรู้อะไรจากชีวิตและงานของอาจารย์ป๋วย

อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๕๔๒) เป็นสามัญชนที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมไทยที่สำคัญที่สุดคนหนึ่ง เป็นคนที่มีบุคลิกและวิถีชีวิตที่พิเศษมากเมื่อเทียบกับคนไทยคนอื่น ๆ คือเป็นทั้งนักอุดมคติ เป็นคนสนใจเรียนรู้ที่กล้าทำสิ่งใหม่ กล้าวิจารณ์ความผิดพลาดในอดีตของตนเอง และเป็นคนสมถะเรียบง่าย มีความเป็นมนุษย์สูงกว่าคนทั่วไปอย่างมาก

อาจารย์ป๋วยมีบทบาทในการพัฒนาสังคมไทย ทั้งในฐานะปัญญาชนผู้รักชาติในขบวนการเสรีไทยต่อต้านการยึดครองของญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในฐานะข้าราชการนักวิชาชีพผู้สร้างรากฐานให้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจไทยโดยรวมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึงยุคการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และในฐานะปัญญาชนอิสระผู้ซึ่งได้วิพากษ์วิจารณ์และผลักดันให้เกิดการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในทางที่เป็นประชาธิปไตย หรือ “สันติประชาธรรม” มากขึ้นมาตั้งแต่ช่วงปี ๒๕๑๒

สถาปนิกใหญ่ของการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ของไทย

อาจารย์ป๋วยเป็นปัญญาชนรุ่นแรก ๆ ที่ได้รับการฝึกอบรมให้ความรู้ในเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก ซึ่งเป็นวิชาใหม่สำหรับเมืองไทยในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชนชั้นนำในสมัยนั้นยินดีต้อนรับอาจารย์ป๋วย เพราะต้องการผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคมาช่วยพัฒนาเศรษฐกิจไทยให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก เช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ในยุคสมัยเดียวกัน วิชาเศรษฐศาสตร์ในยุคนั้นได้รับการต้อนรับอย่างกว้างขวางจากสังคม โดยเฉพาะนักการเมืองและข้าราชการ ว่าเป็นศาสตร์ที่สามารถจะแก้หรือลดปัญหาทางเศรษฐกิจ วิกฤตการณ์ และความชบเซาทางเศรษฐกิจได้ดีที่สุด

อาจารย์ป๋วยเป็นคนที่มีความสามารถสูง มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีทัศนคติทางการเมืองที่ค่อนข้างประนีประนอม โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึงในช่วงปี ๒๕๑๔ ทำให้อาจารย์ป๋วยประสบความสำเร็จในชีวิตการงานอย่างดี สามารถไต่เต้าจากครอบครัวเชื้อสายจีนที่ค่อนข้างยากจน เป็นข้าราชการชั้นสูงได้ ด้วยความสามารถและความซื่อตรง และเป็นเสมือนสถาปนิกใหญ่ในการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของไทยในช่วงตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงปี ๒๕๑๖

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อาจารย์ป๋วยก็เช่นเดียวกับปัญญาชนนักวิชาชีพคนอื่น ๆ ที่มีความเชื่อว่าวิชาเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์เฉพาะที่ควรจะอยู่ในความรับผิดชอบของนักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับการฝึกฝนมาโดยตรงและมีประสบการณ์เท่านั้น

การสร้างความชอบธรรมให้แก่วิชาเศรษฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์

การที่อาจารย์ป่วยเชื่อว่าเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจทั้งหมดหรือเกือบจะทั้งหมดได้ ทำให้ท่านมองสาเหตุหรืออุปสรรคของการพัฒนาสังคมไทยในแง่ของปัญหาทางเศรษฐกิจหรือปัญหาทางเทคนิคล้วน ๆ และดูจะมีทัศนะเช่นนี้อยู่จนกระทั่งถึงราวปี ๒๕๑๔ ท่านจึงมองปัญหาเศรษฐกิจและวิชาเศรษฐศาสตร์อย่างวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น

การมีทัศนะเช่นนี้ทำให้ท่านมีความเชื่อในแง่ที่ดีว่า งานผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ท่านทำในสมัยจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอมถนอมตัน เป็นงานที่มีประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่จริง ๆ แม้ว่าท่านจะต้องทำงานอยู่ภายใต้รัฐบาลที่ฝ้อฉลก็ตาม

อาจารย์ป่วยเป็นนักวิชาชีพที่มีอุดมคติมั่นคงต่างกับนักวิชาชีพโดยทั่วไป เป็นคนที่ภูมิใจในความเป็นนักวิชาชีพของตน และพยายามที่จะรักษาวินัยธรรมของนักวิชาชีพอย่างเคร่งครัด ครั้งหนึ่งท่านได้กล่าวอย่างเชื่อมั่นและจริงใจว่า “พวกเรานักเศรษฐศาสตร์ ในการแสวงหาความจริงและในการปฏิบัติวิชาชีพของเรา ไม่เพียงแต่จะต้องรอบรู้และมีประสิทธิภาพเท่านั้น เราจะต้องซื่อตรง แสดงความซื่อตรง และซื่อตรงพอที่จะสามารถเรียกร้องให้คนอื่นซื่อตรงด้วย”

อาจารย์ป่วยได้มีส่วนอย่างสำคัญในการสถาปนาวินัยวิชาชีพและนักเศรษฐศาสตร์ให้มีความสำคัญอย่างมากจนเป็นพลังสำคัญที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่ อาจารย์ป่วยนอกจากจะแนะนำและสอนวิชาเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังสนับสนุนส่งคนหนุ่มสาวจากธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงการคลัง (ซึ่งต่อมาแตกแขนงไปเป็นหน่วยงานต่าง ๆ อีกมาก) และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ออกไปเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ชั้นสูงในประเทศตะวันตกจำนวนหลายร้อยคน

คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เรียนรู้แต่ด้านเทคนิค ไม่รู้จักวิเคราะห์สังคมอย่างเป็นองค์รวม และไม่มีจุดยืนที่จะทำเพื่อประโยชน์ของคนไทยส่วนใหญ่เหมือนกับอาจารย์ป่วย เมื่อพวกเขากลับมามีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวคิด วางแผน กำหนดนโยบายหรือปฏิบัติตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นความเจริญเติบโตทางวัตถุหรือการเพิ่มผลิตภัณณ์มวลรวม พวกเขาได้ทำให้เศรษฐกิจประเทศไทยช่วงหลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๐๔) จนถึงปัจจุบัน พัฒนาไปในแนวทางที่มีลักษณะพึ่งพาต่างชาติเป็นสัดส่วนที่สูงมาก การกระจายทรัพย์สินและรายได้ไม่เป็นธรรมมากขึ้น ทั้งยังได้ทำลายสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก

ในสมัยนั้นอาจารย์ป่วยคงมองวิชาการเศรษฐศาสตร์แต่ในด้านดี เพราะท่านเองได้รับการศึกษาแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองที่มองปัญหากว้าง และท่านมีจุดยืนเป็นคนรักเสรีภาพและความเป็นธรรม แต่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นหลังท่านส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาเศรษฐศาสตร์ที่เน้นความชำนาญเฉพาะด้าน และไม่มีจุดยืนในเรื่องเสรีภาพและความเป็นธรรมแบบที่ท่านบอกพวกเขา คนเหล่านี้จึงกลายเป็นนักเทคนิคที่เน้นเพียงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการหากำไรสูงสุดของเอกชน

แม้อาจารย์ป่วยจะวิพากษ์วิจารณ์นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการเจริญเติบโตแต่ไม่กระจายอย่างสมดุลนี้มากขึ้นนับตั้งแต่ปี ๒๕๑๔-๒๕๑๕ แต่นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ที่อาจารย์ป่วยมีส่วนร่วมสนับสนุนหรือสร้างขึ้นทั้งทางตรงทางอ้อมกลับไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้ หรือไม่ได้สนใจปัญหาเหมือนกับอาจารย์ป่วย

การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าอาจารย์ป่วยควรมีส่วนรับผิดชอบทั้งหมดในการที่ท่านได้มีส่วนสร้างปัญญาชนนักวิชาชีพที่เป็นเพียงเครื่องมือของการพัฒนาแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเพื่อการบริโภคขึ้นมา เพราะในช่วงแรกของชีวิตอาจารย์ป่วยท่านย่อมมองนักเศรษฐศาสตร์ในแง่ดีเป็นธรรมดา เพราะตัวอาจารย์ป่วยเองได้

รับการศึกษาอบรมให้แก่นักเศรษฐศาสตร์ที่มองปัญหากว้าง ท่านจึงคิดว่านักเศรษฐศาสตร์คนอื่นก็น่าจะมองปัญหากว้างด้วย ทั้งท่านก็ยังเป็นนักวิชาชีพที่มีอุดมคติและไม่มีความทะเยอทะยาน ดังนั้นนอกจากสิ่งแวดล้อมจะทำให้ท่านมองโลกและวิชาชีพเศรษฐศาสตร์ในแง่ดีแล้ว ชีวิตส่วนตัวของท่านก็คงมีส่วนทำให้ท่านมองคนอื่นในแง่ดีหรือในแง่อุดมคติด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้บทบาทของอาจารย์ป๋วยนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงราวปี ๒๕๑๔ จึงเป็นบทบาทในฐานะนักวิชาชีพที่ทำงานรับใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมเพื่อการบริโภคอย่างชัดตรง ทั้งยังมีบทบาทในการสร้างนักวิชาชีพรุ่นหลังให้มาทำงานรับใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมเพื่อการบริโภคนี้ จนเติบโตกลายเป็นแนวคิดหลักที่ครอบงำคนทั้งประเทศ

อารยชนในหมู่คนป่าเถื่อน

สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเพื่อการบริโภคสามารถสร้างภาพมายาที่มีพลังอย่างยิ่งในการทำให้ผู้คนรู้สึกว่าเป็นการพัฒนาหรือความเจริญเส้นทางเดียวที่เรามีอยู่และต้องดันดันไปให้ถึง แม้แต่ปัญญาชนที่ฉลาดและชัดตรงอย่างอาจารย์ป๋วยก็ยังถูกแนวคิดการพัฒนาเศรษฐศาสตร์กระแสกำครอบงำให้มีความเชื่อดังกล่าวได้เป็นเวลากว่า ๒๐ ปี แม้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวอาจารย์ป๋วยจะปันกับเพื่อนเป็นบางครั้งว่า ท่านต้องเสียเวลาป้องกันไม่ให้รัฐบาลฉ้อฉลเสียจนไม่ค่อยได้มีเวลาที่จะทำอะไรที่เป็นประโยชน์อย่างจริง ๆ จัง ๆ

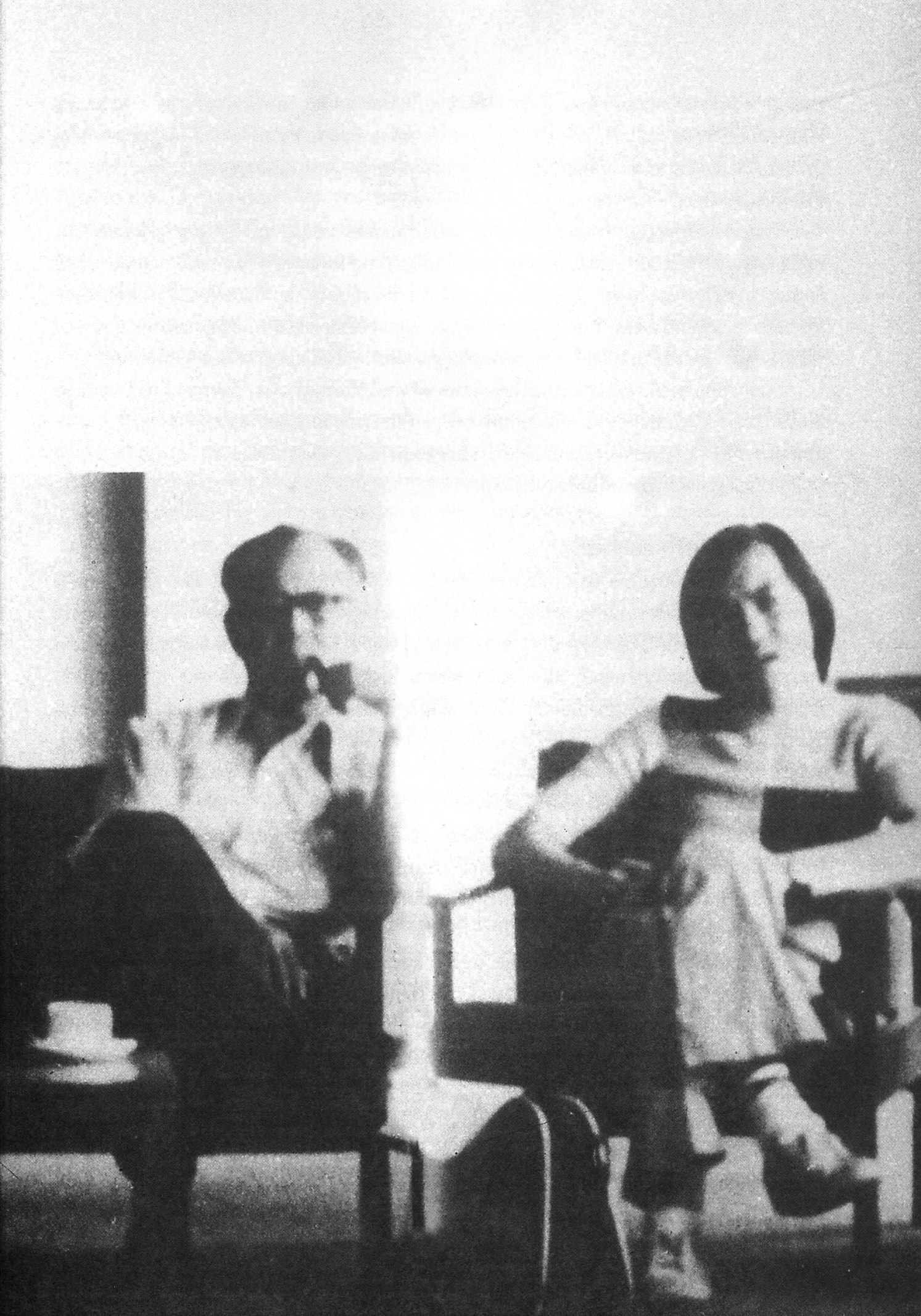
การที่อาจารย์ป๋วยอดทนอยู่ในระบบราชการได้ถึงราว ๒๐ ปี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะท่านมีความเชื่ออยู่ลึก ๆ ถึงประโยชน์ของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตก อีกส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะท่านเป็นคนมีชีวิตเรียบง่าย สมถะ ไม่มีความทะเยอทะยาน และเป็นนักปฏิบัตินิยมที่มองสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง คือเห็นว่าในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ในชีวิต ถ้าพอทำอะไรที่คิดว่าเป็นประโยชน์และไม่เสียหลักการของตนเอง ก็ทำไปได้เรื่อย ๆ รวมทั้งอาจเป็นเพราะท่านเห็นว่าการทำงานเพื่อส่วนรวมมากกว่าการทำงานในภาคธุรกิจเอกชนที่มุ่งแสวงหากำไรเข้าองค์กร

การที่อาจารย์ป๋วยสามารถอยู่ในระบบราชการตั้งแต่ปี ๒๔๙๒ จนถึงปี ๒๕๑๔ โดยไม่มีความขัดแย้งขั้นแตกหัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะขณะนั้นอาจารย์ป๋วยยังมองปัญหาจากทัศนะทางศีลธรรมมากกว่าจะมองอย่างวิพากษ์วิจารณ์ระบบ ก่อนหน้าปี ๒๕๑๔ อาจารย์ป๋วยอาจจะวิจารณ์คนชั้นสูงบางคนในแง่ศีลธรรม จริยธรรมบ้าง แต่เมื่อคนชั้นสูงเหล่านั้นทำหน้าที่หน้าทอนอยู่ได้โดยไม่มีจิตสำนึกรู้จักละอาย คำวิจารณ์ของอาจารย์ป๋วยก็ไม่ได้มีพลังมากพอที่จะเป็นอันตรายต่อระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ในขณะนั้นได้ ด้วยเหตุนี้คนอย่างอาจารย์ป๋วยซึ่งเป็นคนชื่อคนดี จึงยังคงมีที่ยืนอยู่ในระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมที่ฉ้อฉลและเอาเปรียบคนส่วนใหญ่ ในขณะที่ปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่กำลังวิพากษ์วิจารณ์สังคมนิยมยุคเผด็จการมากกว่าท่าน เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา) ฤกษ์พรบพรม จับกุม และผลสุดท้ายก็ต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ

การกลับมาของนายเข้มในฐานะปัญญาชนผู้วิพากษ์วิจารณ์

แต่หลังจากปี ๒๕๑๔ บทบาทของอาจารย์ป๋วยก็ได้เปลี่ยนมาเป็นบทบาทของปัญญาชนผู้วิพากษ์วิจารณ์ ที่เปลี่ยนจากการวิจารณ์ในแง่ศีลธรรมมาเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ระบบโครงสร้างการเมืองมากขึ้นจริงอยู่ที่ตัวอาจารย์ป๋วยเองอาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก ท่านยังคงเป็นคนดี เป็นนักเสรีนิยมที่รักเสรีภาพประชาธิปไตย เป็นนักมนุษยธรรมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย แต่ในแง่ความคิดความอ่านที่วิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น

และเผยแพร่ต่อสาธารณชนมากขึ้น ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในจดหมายเรียกร้องกติกามุขบ้านหรือรัฐธรรมนูญ โดยนายเข้ม (ชื่อจัดตั้งสมัยเป็นเสรีไทย) เป็นต้น ก็ได้ส่งผลสะท้อนต่อการรับรู้และต่อสังคมไปในทางที่เป็นประชาธิปไตยและเป็นธรรมมากขึ้นกว่าบทบาทในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของรัฐบาลในช่วงแรกของชีวิตท่านอย่างมาก

เมื่อเรามองดูชีวิตของอาจารย์ป่วยทั้งหมด โดยเปรียบเทียบกับปัญญาชนไทยคนอื่น ๆ โดยเฉพาะในหมู่ปัญญาชนนักวิชาชีพแล้ว เราจะเห็นได้ว่า ท่านเป็นปัญญาชนที่มีพัฒนาการ มีการเปลี่ยนแปลง และมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด ไม่เคยมีปัญญาชนนักวิชาชีพระดับสูงคนไหนที่จะกล้ายอมรับเหมือนอย่างที่อาจารย์ป่วยยอมรับในปี ๒๕๑๒ ว่า ท่านควรจะทำหนิตัวเอง ในฐานะที่เป็นคนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบเถรตรงชนิดที่สนใจแต่เฉพาะอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และมองข้ามปัญหาทางสังคมที่เป็นผลตามมา

แต่การที่อาจารย์ป่วยไม่สามารถแก้ไขข้อผิดพลาดที่ท่านได้มีส่วนสร้างขึ้น ก็เพราะว่ามีคนจำนวนน้อยเกินไปที่จะเอาใจใส่รับฟังทัศนะแบบเสรีนิยมก้าวหน้า ที่อาจารย์ป่วยเริ่มแสดงออกตั้งแต่ราวปี ๒๕๑๔ เป็นต้นมา กล่าวคือชนชั้นสูงก็ไม่ฟังท่านอยู่แล้ว และช่วงหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ถึง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ นักศึกษาปัญญาชนหัวก้าวหน้าก็ไม่ฟังท่านเช่นกัน

ทหารชั่วคราว-เสรีไทยตลอดชีวิต

การที่อาจารย์ป่วยไม่สามารถทำอะไรได้มากในช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๑๖ นอกจากจะเป็นเพราะข้อจำกัดของสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองแบบสุดโต่งแล้ว ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากบุคลิกส่วนตัวของท่านเอง อาจารย์ป่วยเป็นปัจเจกชนนิยมที่เชื่อมั่นในหลักการของตัวเองมาก จนบางครั้งไม่ยอมประนีประนอมกับคนอื่นที่มีทัศนะต่างออกไป เช่น การที่ท่านไม่ค่อยจะลงรอยกับนักศึกษปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้า หรือการที่ท่านกล่าวไว้ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ว่า ถ้าหากรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้คนสมัคร ส.ส. โดยไม่ต้องสังกัดพรรคได้ บางที่ท่านจะสมัคร ส.ส. และเมื่อปรากฏว่ารัฐธรรมนูญที่ออกมาไม่เปิดโอกาสเช่นนั้น อาจารย์ป่วยก็ปฏิเสธที่จะสมัคร โดยอ้างว่าท่านไม่ต้องการเข้าพรรคหนึ่งพรรคใด หรือตั้งพรรคของตัวเองขึ้นมา

ลักษณะความเป็นปัจเจกชนผู้เชื่อมั่นในหลักการของอาจารย์ป่วย เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ท่านไม่ได้รับความสนับสนุนหรือร่วมมือจากปัญญาชนหัวก้าวหน้าในช่วงปี ๒๕๑๗-๒๕๑๙ เท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี การวิเคราะห์ของท่านในประเด็นที่ว่าแนวทางสุดโต่งรุนแรงจะล้มเหลวมากกว่าสำเร็จ นับว่ามีส่วนถูกต้องมากกว่าการวิเคราะห์ของพวกเขาฝ่ายซ้ายในสมัยนั้น

ภายหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลา ๒๕๑๙ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่ปัญญาชนหัวก้าวหน้าได้ผิดหวังและแตกตัวมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในราวปี ๒๕๒๒-๒๕๒๓ ความคิดของอาจารย์ในเรื่องการสร้างสังคมประชาธิปไตยโดยสันติวิธีจึงได้รับการหยิบยกมาพิจารณาด้วยความสนใจมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เช่นเดียวกับการฟื้นความสนใจในเรื่องพุทธศาสนาในหมู่ปัญญาชนรุ่นใหม่ที่ผิดหวังทั้งกับระบบทุนนิยมและทฤษฎีมาร์กซิสม์

อย่างไรก็ตาม ทัศนะเรื่องสันติประชาธรรมที่อาจารย์ป่วยเสนอมาตั้งแต่ปี ๒๕๑๖ ยังเป็นเพียงแนวคิดหลวม ๆ ที่มีลักษณะเป็นความฝันในเชิงอุดมคติอยู่ในหลาย ๆ ด้าน และยังต้องการการวิพากษ์วิจารณ์ การทบทวน การสานต่อหรือคิดขึ้นใหม่อีก เราจึงจะปรับปรุงแนวคิดเรื่องสันติประชาธรรมของท่านให้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงของสังคมไทยในปัจจุบันได้

น่าเสียดายที่อาจารย์ป่วยต้องลี้ภัยเป็นอัมพาตบางส่วนในปี ๒๕๒๑ ทำให้ท่านไม่สามารถทำงานทางความคิดต่อไปได้ ในช่วงตั้งแต่ปี ๒๕๒๑-๒๕๔๐ นักเศรษฐศาสตร์ นักวิชาการ และคนทั่วไปก็เริ่มจะลี้ภัยลี้หนีท่าน โดยเฉพาะในยุคที่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมข้ามชาติเสรียิ่งเติบโต ผู้คนก็ยิ่งสนใจแต่เรื่องการพัฒนาแบบเน้นความเจริญเติบโตมากกว่าจะสนใจแนวคิดอาจารย์ป่วย จะมีคนเขียนถึงและเผยแพร่แนวคิดของท่านบ้างก็เฉพาะลูกศิษย์ลูกหาคนใกล้ชิด แต่เมื่อท่านกลับมาเยี่ยมเมืองไทย และชาวธรรมศาสตร์และธนาคารแห่งประเทศไทยได้ต้อนรับท่านอย่างวิบุรุษ ก็เป็นเพียงการเชิดชูท่านในฐานะคนดีมากกว่าในฐานะปัญญาชนผู้กล้าวิพากษ์วิจารณ์

จนเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ และอาจารย์ป่วยถึงแก่อนิจกรรมในปี ๒๕๕๒ แล้วนั้นแหละถึงได้มีการคิดถึงและรื้อฟื้นเรื่องอาจารย์ป่วยขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง แต่จะเป็นเพียงกระแสชั่วคราวหรือไม่ก็ต้องดูกันต่อไป

เรื่องราวของอาจารย์ป่วย ความคิดของท่าน ได้ถูกนำมาเล่าใหม่ ตีความใหม่ และนำมาใช้เป็นแบบอย่างหรือบทเรียนทั้งจากฝ่ายจารีตนิยม เสรีนิยม และฝ่ายก้าวหน้า ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไปจนถึงขัดแย้งกัน ฝ่ายจารีตนิยมและเสรีนิยมเลือกที่จะเล่าและเผยแพร่เรื่องอาจารย์ป่วยในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญที่สุดคนหนึ่งและในฐานะข้าราชการที่ซื่อตรงมากที่สุดคนหนึ่งที่เคยมีมาในประเทศนี้ มากกว่าที่จะอยากจำหรือเผยแพร่ภาพของอาจารย์ป่วยในฐานะของปัญญาชน นักอุดมคติที่กล้าวิพากษ์วิจารณ์และท้าทายระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมที่ดำรงอยู่ เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้พวกเขาได้รับประโยชน์มากกว่า กล่าวคือฝ่ายจารีตนิยมและเสรีนิยมสามารถที่จะโฆษณาอาจารย์ป่วยให้เป็นตัวอย่าง เพื่อที่ปัญญาชนนักวิชาชีพรุ่นหลังจะได้ทำงานด้วยความขยันขันแข็งและไม่คดโกง เพื่อให้ระบบสังคมนิยมอุตสาหกรรมแบบที่เป็นอยู่ดำรงอยู่ต่อไป

ส่วนปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้า นักประชาธิปไตย และนักมนุษยธรรมผู้มองการณ์ไกล ต้องการเผยแพร่ภาพของอาจารย์ป่วยในฐานะที่ท่านเป็นปัญญาชนนักวิพากษ์วิจารณ์ที่ท้าทายระบบสังคมนิยมมากกว่าการเป็นเพียงนักเศรษฐศาสตร์ผู้สามารถหรือข้าราชการผู้ซื่อสัตย์

อาจารย์ป่วยเคยเขียนเล่าเรื่องสมัยเป็นเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่น โดยใช้ชื่อบทความว่า “ทหารชั่วคราว” แต่เมื่อเราย้อนกลับไปดูชีวิตทั้งชีวิตของท่านแล้วเราจะพบว่าท่านเป็น “เสรีไทย” ตลอดชีวิต ไม่ได้เป็นแค่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เท่านั้น เพราะท่านคิดอย่างเสรี โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติมาโดยตลอด

นับแต่ปี ๒๕๔๐ และนับแต่อนิจกรรมของอาจารย์ป่วยในเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๒ เป็นต้นมา ปัญญาชนเริ่มหวนคิดถึงบทบาท แนวคิด และจุดยืนของอาจารย์ป่วยอย่างคนที่ไทยหาวิบุรุษกันมากขึ้น หลายคนพูดว่าถ้าอาจารย์ป่วยหรือคนแบบท่านยังรับผิดชอบด้านการเงินการคลัง รวมทั้งธนาคารแห่งประเทศไทย ประเทศของเราก็คงไม่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำถึงขนาดนี้

การศึกษาชีวิตและการทำงานของอาจารย์ป่วย น่าจะต้องทำอย่างวิพากษ์โดยคำนึงถึงประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมอย่างรอบด้าน โดยมองทั้งจุดแข็งจุดอ่อนในแต่ละช่วงในแต่ละประเด็น และน่าจะเป็นการศึกษาที่มีเป้าหมายกว้างกว่าการเชิดชูตัวบุคคล กล่าวคือควรเป็นไปเพื่อนำความคิดของอาจารย์ป่วยไปคิดต่อ ไปผลักดันต่อ ทำให้อุดมคติของอาจารย์ป่วยก้าวไปในการสร้างสังคมประชาธิปไตยให้ใกล้เคียงความเป็นจริงขึ้น มากกว่าที่จะทำเพียงยกย่องเชิดชูตัวท่านเหมือนเป็นปูชนียบุคคลที่ไม่มีใครจะเดินตามได้ทัน ทั้งนี้เพราะผู้ที่ยกย่องเชิดชูหลายคนนอกจากจะไม่ได้เข้าใจแนวคิดอุดมคติของท่านแล้ว ยังทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดอุดมคติของท่านด้วยซ้ำ

จะสานต่อเจตนารมณ์อาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์ได้อย่างไร

การสูญเสียอาจารย์ป๋วย “ทหารชั่วคราว” แต่เป็นเสรีไทยตลอดชีวิต เป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่สำหรับสังคมไทย โดยเฉพาะในยุคที่บ้านเมืองกำลังอยู่ในวิกฤตที่มีดমন มองไม่เห็นทางออกที่เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ เราจะสามารถแปรเปลี่ยนความเศร้าโศกจากการจากไปของอาจารย์ป๋วยให้เป็นพลังในการระดมความคิด กอบกู้ประเทศชาติจากวิกฤตได้ ถ้าเรากลับไปศึกษาบทเรียนจากบทบาทและแนวความคิดของท่าน และช่วยกันสานต่อเจตนารมณ์ของท่านอย่างจริงจัง การทำเพียงแค่งกล่าวคำสดุดีท่าน หรือทำพิธีกรรมต่าง ๆ ให้แก่ท่าน เสร็จแล้วลืมท่านไปและหันกลับไปเดินร่นแข่งขันเพื่อตัวเองกันต่อไปนั้น เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับเจตนารมณ์ของอาจารย์ป๋วยโดยสิ้นเชิง

สังคมไทยจะเรียนรู้และมีภูมิปัญญาในการหาทางแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจสังคมได้ดีกว่าเดินตาม IMF และฝรั่งที่ปรึกษา ถ้าเรากลับไปศึกษาบทบาทและความคิดของอาจารย์ป๋วยอย่างวิเคราะห์ และพยายามที่จะเดินรอยตามอาจารย์ป๋วยในประเด็นต่อไปนี้

๑. การเป็นผู้ใฝ่ใจในการเรียนรู้และแสวงหาความเป็นจริง อาจารย์ป๋วยเป็นผู้ที่เรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นคนรับฟังคนอื่นทั้งแนวคิดและข้อมูลใหม่ ๆ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อเดิมเพื่อรับสิ่งใหม่ ๆ ที่ดีกว่า ท่านไม่ใช่คนยึดความคิดตัวเองหรือตั้งมั่นเหมือนชนชั้นนำของไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ถึงท่านจะประสบความสำเร็จในการทำงาน เป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของภาครัฐ ผู้ทำให้เศรษฐกิจไทยเจริญเติบโตอย่างมั่นคง แต่ท่านก็ไม่พึงพอใจที่ความเจริญทางเศรษฐกิจไม่กระจายสู่คนส่วนใหญ่อย่างยุติธรรม ในช่วงหลังท่านจึงเบนเข็มมาทำงานด้านการพัฒนาการศึกษาพัฒนาชนบทและเผยแพร่แนวคิดในการปฏิรูปการเมืองและสังคม

บทบาทในฐานะปัญญาชนผู้วิพากษ์วิจารณ์และต้องการเปลี่ยนสังคมไปสู่สันติประชาธรรม เป็นบทบาทที่สำคัญมากกว่าการเป็นนักเศรษฐศาสตร์ภาครัฐบาลในช่วงแรกมาก แต่นักเศรษฐศาสตร์รุ่นหลังส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนรู้ส่วนสำคัญส่วนนี้จากท่านเลย จึงได้นำประเทศชาติไปสู่วิกฤต จนกระทั่งอาจารย์เสนห์ จามริก ผู้ร่วมงานที่ใกล้ชิดกับอาจารย์ป๋วยเมื่อครั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถึงขั้นเอ่ยปากว่า ทางออกจากวิกฤตคือ น่าจะจับพวกนักเศรษฐศาสตร์ไปถ่วงน้ำเสียให้หมด

๒. การเป็นนักอุดมคติอย่างจริงใจและคงเส้นคงวา คนรุ่นปัจจุบันผู้ถูกสภาพแวดล้อมครอบงำให้บูชาเงินเป็นพระเจ้า อาจมองอาจารย์ป๋วยว่าเป็นนักอุดมคติรุ่นโบราณที่แปลกประหลาดไม่เหมือนใคร และคงจะไม่มีใครทำหรือคิดเดินตามรอยท่านได้อีกแล้ว แต่ถ้าศึกษาท่านให้ลึกแล้วจะเห็นว่าท่านเป็นคนธรรมดาที่ทันสมัย และไม่ได้ทำตามความเชื่อทางศาสนาหรือลัทธิความเชื่อแบบฝังหัว อุดมคติของท่านในเรื่องความซื่อตรงการใช้ชีวิตเรียบง่าย ไม่สะสม ไม่โลภ ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เกิดจากจิตสำนึกความเข้าใจของท่านว่า นั่นคือสิ่งที่มนุษย์ที่แท้จริงควรจะทำเพื่อ “สันติประชาธรรม” หรือเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ มีเสรีภาพประชาธิปไตยของประชาชนส่วนใหญ่ในระยะยาว

จิตสำนึกแบบคนธรรมดา แต่ฉลาดเห็นการณ์ไกลแบบอาจารย์ป๋วย คือสิ่งที่สังคมไทยขาดมากและเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เราควรจะต้องพยายามสร้างอุดมคติขึ้นมาใหม่ ไม่อย่างนั้นคนไทยจะยิ่งเห็นแก่ตัว เห็นแก่ผลประโยชน์ระยะสั้น ต่างคนต่างเอาตัวรอด และทำให้สังคมที่มีวิกฤตหลายด้านเลวร้ายมากยิ่งขึ้น เทียบกับเกาหลีใต้เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ คนของเขามีวินัย ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของประเทศชาติมากขึ้น แต่วิกฤตเศรษฐกิจในเมืองไทยกลับทำให้คนไทยฉ้อฉล ขาดยกราบ ขาดสมบัติของชาติ ขาดจิตวิญญาณและศักดิ์ศรี และแก่งแย่งกันเอาตัวรอดมากขึ้น

๓. การเป็นผู้รักชาติ เป็นผู้เห็นการณ์ไกลและกล้าหาญทางจริยธรรม เป็นเรื่องน่าแปลกที่อาจารย์ป่วย เป็นทุกอย่างที่ตรงข้ามกับนักการเมืองและผู้นำไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ทั้งที่หลายคนคุยว่าเป็นศิษย์หรือ ผู้นิยมนายอาจารย์ป่วย อาจารย์ป่วยปกป้องผลประโยชน์ของคนในชาติอย่างมีเหตุผล แม้ว่าแนวคิดหลักด้าน เศรษฐกิจของท่านจะสนับสนุนระบบตลาดเสรี แต่ท่านก็ตระหนักว่าไม่ควรให้คนมือยาวเอาเปรียบคนที่ด้อย โอกาสกว่า ท่านปกป้องไม่ให้ธนาคารต่างชาติเข้ามายึดครองธุรกิจธนาคารได้อย่างเหนียวแน่นเป็นเวลายาวนาน ปกป้องไม่ให้นักการเมืองฉ้อฉลในเรื่องระบบการเงิน และไม่หวั่นเกรงแม้แต่พระราชอำนาจจอมพลสฤษดิ์ ท่าน เสนอให้กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมาตั้งแต่ ๕๐ ปีที่แล้ว ในช่วงหลังท่านก็เสนอให้ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูป การศึกษา และปฏิรูปสังคมด้านต่าง ๆ อีกมากมาย

แต่ชนชั้นนำไทยไม่สนใจในแนวคิดของท่าน เพราะชนชั้นนำไทยส่วนใหญ่โง่และเห็นแก่ตัว ปี ๒๕๑๔ ปีแห่งการทำลายล้างคนหนุ่มสาวนักอุดมคติของไทย พวกเขาชนชั้นนำพยายามทำลายและขับไล่ให้นายอาจารย์ป่วย ผู้ทำงานรับใช้ประเทศอย่างอุทิศตัวมากกว่าใคร ๆ ในยุคสมัยเดียวกัน ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ อีก ๒๐ ปี ต่อมาคือปี ๒๕๔๐ พวกเขาทำลายเศรษฐกิจทั้งระบบที่อาจารย์ป่วยสร้างไว้

ถึงวันนี้ชนชั้นนำก็ทำเพียงเลือกยกย่องอาจารย์ป่วยว่าเป็นคนดี คนที่สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ให้ประเทศชาติเท่านั้น แต่ไม่ได้สนใจอุดมคติในชีวิตและความคิดในเชิงปฏิรูปเปลี่ยนแปลงสังคมของอาจารย์ ป่วยแต่อย่างใด พวกเขาไม่เพียงไม่รู้จักอาจารย์ป่วยอย่างแท้จริง หากหลายคนยังได้ทรมานต่อแนวคิดอุดมคติ ของอาจารย์ป่วยโดยสิ้นเชิง

อาจารย์ป่วยอาจจะจากเราไปตามสภาพของธรรมชาติ แต่แนวคิดและบทเรียนจากบทบาทของ อาจารย์ป่วยจะยังคงอยู่และมีบทบาทได้ต่อไป หากประชาชนโดยเฉพาะลูกศิษย์ลูกหาหรือผู้ที่นิยมนับถืออาจารย์ ป่วยอย่างเข้าใจความคิดและเจตนารมณ์ของอาจารย์จริง ๆ จะกลับไปศึกษาและวิเคราะห์สังคมไทยกันใหม่ อย่างวิพากษ์วิจารณ์ รวมพลังกันใหม่ ช่วยหาแนวทางใหม่ แก้ไขวิกฤตสังคมไทยเพื่อประโยชน์ของคนไทย ส่วนใหญ่ในระยะยาวอย่างแท้จริง

วิทยากร เชียงกุล

เกี่ยวกับผู้เขียน : วิทยากร เชียงกุล

ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการศูนย์วิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต เคยเป็นลูกศิษย์อาจารย์ป่วยที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๒ และได้เขียนหนังสือชื่อ *ศึกษาบทบาทและความคิดอาจารย์ป่วย* พิมพ์ครั้งที่ ๓ ในปี ๒๕๔๒ โดย สำนักพิมพ์มิ่งมิตร

ขอสดุดี อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์

สุดแสนอาลัย ในตัวท่าน
คุณูปการ ท่านให้ไว้ ในสยาม
อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ขจรนาม
ทั่วเขตคาม นามนี้ เรารู้กัน

ขอเชิดชู ในความรู้ ดุจครูใหญ่
ของชาวไทย ทั่วไป ได้เชิดฉัน
ท่านช่วยชาติ ด้วยมาดหมาย ในชีวิต
แม้ชีพนั้น มลายสิ้น ท่านยินดี

ขอวิญญาน ท่านจงสู่ สรวงสวรรค์
ตราบนิรันดร์ ทุกคืนวัน อันสุขี
จะจดจำ น้ำใจหนุน คุณความดี
ขอสดุดี วีรกรรมท่าน นิรันดร์...

วิบูลย์สวัสดิ์ โหมบรวงค์

ผมอยากเก่งเหมือนท่านอาจารย์ครับ

เมื่อสมัยผมเป็นนักเรียนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมเรียนวิชาการคลังอยู่ที่ตึกคณะพาณิชยศาสตร์ และการบัญชีในปัจจุบัน **ทุกคณะจะมาเรียนวิชาการคลัง** กับท่านอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ กันทั้งหมด เมื่อสอนเสร็จแล้วท่านอาจารย์ป๋วยจะพักแล้วออกมาสูบบุหรี่อยู่ภายนอกห้องเรียน ผมจะตามท่านอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ออกมาที่ระเบียงตึกและพูดกับอาจารย์ว่า **“ผมอยากเก่งเหมือนท่านอาจารย์ครับ”** ท่านอาจารย์ป๋วย ตอบว่า ถ้าอยากเก่ง **ความรู้อยู่ที่ห้องสมุด** ผมเห็นว่าอาจารย์ป๋วยเน้นเรื่อง **“คุณธรรมของนักเศรษฐศาสตร์”** มาก หนังสือเล่มนี้พิมพ์อยู่ในคู่มือของคณะเศรษฐศาสตร์ (เล่มสี่เหลือง)

ร้อยเอก วิโรจน์ ไอสถานุเคราะห์

ความทรงจำที่งดงามของข้าพเจ้าต่ออาจารย์ป่วย

จำได้ว่ามาสมัครเรียนปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ภาคภาษาอังกฤษและต่อเนื่องด้วยการเป็นอาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ก็เพราะอยากรู้จักคนชื่อ ป่วย อึ้งภากรณ์มากขึ้น ข้าพเจ้าชื่นชมอาจารย์ป่วยมาตั้งแต่สมัยข้าพเจ้าเรียนอยู่ชั้นมัธยมในต่างจังหวัดที่ห่างไกลกรุงเทพฯ มาก ตอนนั้นรู้จักแต่ชื่อจากหน้าหนังสือพิมพ์และชื่นชมวีรกรรมของท่านในการต่อสู้กับการคอร์รัปชันของเหล่าทรราชที่พยายามเข้ามาเขมือบผลประโยชน์ในแบงก์ชาติ ดังนั้นจึงไม่ยอมเสียโอกาสที่รอคอยมาช้านานด้วยการมาสอบเรียนปริญญาโทที่คณะ ซึ่งขณะนั้นอาจารย์ป่วยเป็นคณบดีของคณะเศรษฐศาสตร์อยู่ อย่างไรก็ตามในช่วงที่เรียนก็ไม่ได้เรียนกับอาจารย์ป่วยเลย เพราะ (ถ้าจำไม่ผิด) หลังจากนั้นไม่นานอาจารย์ต้องหนีกภัยมืดไปเป็น Visiting Professor อยู่ต่างประเทศ

ข้าพเจ้าโชคดีได้มีโอกาสทำงานใกล้ชิดกับอาจารย์ป่วยในช่วงหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เมื่ออาจารย์กลับมาเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความที่เป็นเด็กต่างจังหวัดเลยมีความสนใจในเรื่องการพัฒนาชนบทอยู่มาก ๆ โดยเฉพาะโครงการบัณฑิตอาสาสมัครที่อาจารย์จัดตั้งขึ้นโดยเริ่มแรกอยู่ในคณะเศรษฐศาสตร์ หลังจากนั้นค่อยแยกออกจากคณะมาจัดตั้งเป็นสำนักบัณฑิตอาสาสมัครภายหลัง แม้ในช่วงนั้นจะมีโอกาสทำงานโครงการพัฒนาชนบทกับอาจารย์ป่วย แต่ก็เป็ระยะเวลาสั้นมากเพียงปีกว่า ๆ เท่านั้นเอง เพราะหลังจากนั้นข้าพเจ้าก็ได้รับทุนไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ

ช่วงเวลาพิเศษที่ได้ติดตามอาจารย์ออกโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ ที่อาจารย์ริเริ่ม ไม่ว่าจะเป็นโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลอง โครงการบูรณะชนบท และโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร เป็นช่วงที่ข้าพเจ้าทำงานด้วยความสุขและสนุกสนานกับงาน นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตมากมายจากการที่ได้ติดตามอาจารย์ป่วยออกโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ ภาพประทับใจที่อยู่ในความทรงจำอันแสนงดงามคือใบหน้าที่เปี่ยมไปด้วยความเอื้ออาทรที่อาจารย์มีต่อชาวบ้านและคนผู้น้อย ความจริงใจต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ของพวกเขาอย่างแท้จริง อาจารย์จะใช้เวลาในช่วงสุดสัปดาห์ออกไปเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจต่อพัฒนาการในโครงการบูรณะชนบทและโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลองอยู่บ่อย ๆ และบ่อย ๆ เช่นกันพอเย็นวันศุกร์ข้าพเจ้าก็จะเตรียมกระเป๋าเดินทางติดตามอาจารย์ไปด้วย อาจารย์มักจะขับรถของอาจารย์ไปเอง ประมาณ ๖ โมงเย็นแรกก็จะพร้อมออกเดินทางและไปถึงชัยนาท (ที่ตั้งของโครงการบูรณะชนบท) ประมาณ ๓ ทุ่มกว่าเล็กน้อย เคยถามอาจารย์บ่อย ๆ ว่าอาจารย์ไม่เหนื่อยหรือทำงานที่คณะตลอด ๕ วันเต็ม สุดสัปดาห์ก็ออกทำงานชนบท อาจารย์จะหัวเราะและตอบอย่างใจดีว่า พวกคุณไม่รู้หรือการออกชนบทเป็นการพักผ่อนของผม ผมรู้สึกผ่อนคลายและมีความสุขกับงานชนบท ดังนั้นเรามักจะเห็นใบหน้าที่เปี่ยมไปด้วยความสุขของอาจารย์ป่วยเมื่ออยู่กับงานที่อาจารย์รัก

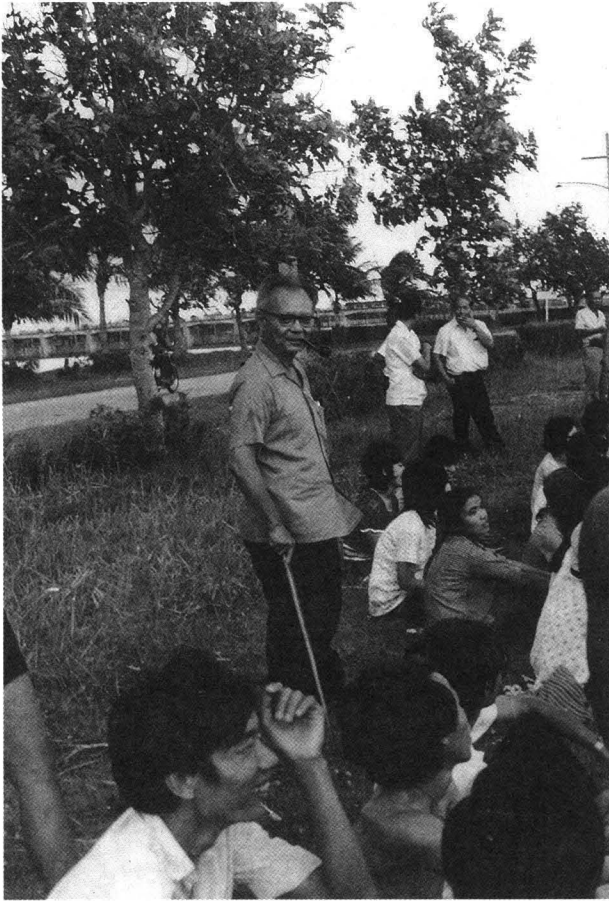
ในส่วนของงานโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ซึ่งเป็นโครงการที่อาจารย์ป่วยตั้งใจจะดึงบัณฑิตออกไปทำงานในชนบท โครงการนี้นับว่าประสบผลสำเร็จพอสมควรเพราะประมาณครึ่งหนึ่งของบัณฑิตอาสาสมัครที่เมื่อจบโครงการแล้วจะกลับไปทำงานที่ต่างจังหวัด กระจายไปในภาคต่าง ๆ ของประเทศ นอกจากบัณฑิตที่

จบใหม่แล้วโครงการนี้ยังต้องการดึงอาจารย์ที่อยู่ในมหาวิทยาลัยได้ออกไปสัมผัสและเรียนรู้ชุมชนด้วย ดังนั้นจึงพยายามส่งเสริมอาจารย์ให้เข้ามาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของบัณฑิตอาสาสมัคร ซึ่งอาจารย์ที่ปรึกษาจะออกไปเยี่ยมนิเทศก์บัณฑิตอาสาถึงแหล่งที่บัณฑิตอาสาประจำอยู่ ส่วนตัวอาจารย์ป่วยเองจะพยายามหาเวลาว่างออกไปเยี่ยมบัณฑิตอาสาด้วยตัวเองในทุก ๆ ภาค ไม่ว่าจะเป็ภาคเหนือ อีสาน และใต้ ซึ่งส่วนใหญ่อาจารย์จะใช้เวลาช่วงปิดภาคการศึกษา เช่นเดิมข้าพเจ้าได้ติดตามอาจารย์ไปทุกครั้งที่อาจารย์ออกไปเยี่ยมบัณฑิตอาสา

เมื่อครั้งไปเยี่ยมบัณฑิตอาสาที่ภาคอีสาน มีอาจารย์ทั้งที่เป็นที่ปรึกษาและไม่ได้เป็นที่ปรึกษาคิดตามอาจารย์ออกไป ทั้ง ๆ ที่อาจารย์สามารถใช้สิทธิที่จะใช้เครื่องบินได้ แต่เนื่องจากอาจารย์ที่ไปด้วยยังเป็นอาจารย์ชั้นผู้น้อยไม่มีสิทธิที่จะเดินทางโดยเครื่องบิน อาจารย์ก็ยินดีใช้บริการรถไฟไปพร้อมกับอาจารย์ชั้นผู้น้อย ทั้ง ๆ ที่รถไฟไปถึงขอนแก่นตอนตีสี่ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังหลับสบาย การเดินทางตระเวนเยี่ยมบัณฑิตอาสาสมัครในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคอีสานครั้งนี้อาจารย์ป่วยใช้บ้านพักรับรองของธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นศูนย์กลางแล้วเดินทางไปตามแหล่งที่บัณฑิตอาสาอยู่ด้วยรถยนต์ จำได้ว่าใช้เวลาประมาณ ๓-๔ วันในการเดินทางไปเยี่ยมบัณฑิตตามที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นการไปให้กำลังใจและรับฟังปัญหาต่าง ๆ ที่บัณฑิตอาสาต้องเผชิญและในขณะเดียวกันช่วยแก้ปัญหาบางอย่างให้บัณฑิตด้วย ในแต่ละวันจะเริ่มออกเดินทางตั้งแต่เช้ากว่าจะกลับเข้าที่พักก็สองทุ่มสามทุ่มไปแล้ว เราไม่เคยเห็นความเหนื่อยหน่ายบนใบหน้าอาจารย์เลย เห็นแต่ใบหน้าที่เอื้ออาทรและเปี่ยมไปด้วยความสุขของอาจารย์ และของบัณฑิตอาสาสมัครเมื่อได้พบอาจารย์

อาจารย์เป็นผู้ที่รักษาสัญญาและเป็นคนเอาใจเขามาใส่ใจเรามาก จำได้ว่ามีอยู่วันหนึ่งอาจารย์นัดบัณฑิตอาสาที่จะไปเยี่ยมไว้ถึง ๓-๔ แห่ง โดยเดินทางไปเยี่ยมบัณฑิตที่อยู่ไกลที่สุดก่อน และเยี่ยมบัณฑิตอาสาที่อยู่ในจังหวัดขอนแก่นสุดท้ายแล้วก็จะกลับเข้าที่พัก เนื่องจากจังหวัดในภาคอีสานห่างไกลกันมาก ตามกำหนดการอาจารย์นัดบัณฑิตอาสาคนสุดท้ายที่จะไปเยี่ยมในวันนั้น ซึ่งอยู่ที่ อ.กระนวน จ.ขอนแก่น ว่าจะถึงประมาณ ๖ โมงเย็น แต่ด้วยระยะทางซึ่งห่างไกลกันของแต่ละจังหวัดที่บัณฑิตอาสาไปอยู่ ปรากฏว่า ๖ โมงเย็นแล้วเรายังอยู่ที่จังหวัดของบัณฑิตอาสาอีกคนก่อนคนสุดท้าย คนขับรถบอกว่ากว่าจะเดินทางไปถึงอำเภอกระนวนที่นัดหมายบัณฑิตอาสาคนสุดท้ายจะเป็นเวลาประมาณ ๓ ทุ่ม เจ้าหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทยและอาจารย์ที่ติดตามไปบางคนก็ขอให้อาจารย์ยกยอไปไว้วันรุ่งขึ้น เพราะอำเภอกระนวนในขณะนั้นเป็นเขตสี่ชมพู่เกรงว่าจะเป็นอันตราย แต่อาจารย์ก็ยืนยันจะต้องไปให้ถึง อาจารย์บอกว่าเราบอกเขาไว้แล้วว่าจะไป ดังนั้นเราต้องไปไม่ว่าจะดึกแค่ไหน เพราะเขาตั้งหน้าตั้งตารอเราอยู่ ถ้าเราไม่ไปเขาจะเสียใจแค่ไหน ในที่สุดทุกคนก็ต้องยอมอาจารย์

ปรากฏว่าไปถึงที่วัดซึ่งนัดหมายกับบัณฑิตไว้เป็นเวลาสามทุ่มกว่า ไฟที่วัดยังเปิดสว่างไสวอยู่แต่ไม่มีใครแล้ว ลักครุบัณฑิตอาสาที่วิ่งออกมารับอาจารย์ด้วยความดีใจ เขาบอกว่าชาวบ้านมารออาจารย์เต็มวัดตั้งแต่ ๖ โมงเย็นจนถึง ๒ ทุ่ม จนนึกว่าอาจารย์ไม่มาแล้วเลยกลับบ้านไปนอนกันหมด ตัวบัณฑิตอาสาเองก็นึกว่าอาจารย์คงไม่มาแล้ว เขาบอกให้อาจารย์รอสักประเดี๋ยว หลังจากนั้นประมาณ ๑๐ นาที ปรากฏว่าชาวบ้านต่างทยอยกันมาที่ลานวัดที่พวกเขาพักกินน้ำกันอยู่จนเต็มไปหมด ชาวบ้านทุกคนดีใจยิ้มแย้มแจ่มใสไม่มีท่าทีง่วงนอนเลย อาจารย์หันไปถามบัณฑิตอาสาว่าไปทำอะไรชาวบ้านถึงได้มากันเยอะแยะอย่างนี้ บัณฑิตอาสาบอกอาจารย์สั้น ๆ ว่า เขาอยากเห็นหน้าคนเขินแบงก์ เขาก็มารอดูอาจารย์ตั้งแต่หกโมงเย็นแล้ว อาจารย์หัวเราะชอบใจ ชาวบ้านต่างขนหมอนขิตมามอบให้อาจารย์ด้วยตัวเองเพื่อจะได้เห็นหน้าอาจารย์อย่างใกล้ชิดพวกเราเลยได้อาศัยใบบุญได้หมอนขิตกลับมาเป็นที่ระลึกคนละใบสองใบ

จากซ้าย : ชูศรี มณีพฤกษ์ อาจารย์ป่วย วิไลวรรณ
วรรณนิธิกุล (ยืนหน้า) นิพัทธ์ จิตรประสงค์
จินตนา สมทรัพย์

ในสมัยนั้นการเดินทางในชนบทไม่ได้สะดวกสบายเหมือนปัจจุบัน หมู่บ้านหลายหมู่บ้านที่บัดนี้คิดไปอยู่จะไม่มีทางรถเข้าไปถึง ต้องอาศัยการเดินทางเท้า และหลาย ๆ หมู่บ้านก็เป็นเขตอันตราย บางแห่งต้องใช้เวลาเดิน ๒-๓ ชั่วโมง และต้องเดินขึ้นเขาด้วย แต่อาจารย์ก็ไม่เคยย่อท้อ อย่างเช่นการไปเยี่ยมบัณฑิตอาสาที่ภูตาดฟ้า จ.ขอนแก่น ซึ่งเป็นหมู่บ้านอยู่บนเขาห่างไกล ต้องใช้เวลาเดินเท้าถึง ๒ ชั่วโมงครึ่ง อาจารย์ป่วย และคุณหมอบุรุษ ประสาน ต่างใจ (ซึ่งเดินทางไปกับพวกเราด้วยในครั้งนั้น) ก็ร่วมเดินไปกับพวกเราอย่างสนุกสนาน ตลอดเส้นทางเดินไปถึงหมู่บ้านจะมีชาวบ้านถือปืนยาวรักษาความปลอดภัยให้เป็นระยะ ๆ พวกเราก็ค่อนข้างจะสงสัยว่าทำไมต้องรักษาความปลอดภัยเข้มงวดขนาดนี้ ไปถึงบางอ้อเมื่อพวกเราไปถึงหมู่บ้านที่ชาวบ้านมาต้อนรับอย่างดีใจ เพราะไม่เคยมีเจ้าหน้าที่ของราชการเดินทางไปถึงหมู่บ้านเขามาก่อนเลย ผู้ใหญ่บ้านเล่าให้ฟังว่าเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ห่างไกล เจ้าหน้าที่บ้านเมืองและมีกฎหมายไม่เคยไปถึง จึงเป็นแหล่งที่พวกทำผิดกฎหมายหนีมาหลบซ่อนอยู่แถบนี้ ดังนั้นเมื่อบัณฑิตอาสาบอกว่าพวกเราจะขึ้นไปเยี่ยม ผู้ใหญ่บ้านและบัณฑิตอาสาจึงห่วงใยความปลอดภัยของพวกเรามาก เลยจัดให้ลูกบ้านมาเฝ้ารักษาความปลอดภัยให้พวกเราเป็นระยะ ๆ พวกเราพักค้างคืนที่หมู่บ้าน อาจารย์ (รวมทั้งพวกเรา) ก็นั่งคุยกับชาวบ้านและบัณฑิตอาสาอยู่จนมืดค่ำ ยิ่งตักตักอากาศจะยิ่งหนาวเย็นมาก

วันรุ่งขึ้นหากกลับบ้านตามมาส่งถึงตีนเขา หลังจากนั้นจะเป็นทางราบ พวกเราเดินทางราบมาได้พักใหญ่ก็มีรถบรรทุกของทางกรมทางส่งมารับ พวกเราดีใจมากจะขึ้นรถกลับอาจารย์บอกว่าไม่ได้ ๆ แน่จริงต้องเดินไป อาจารย์บอกว่าผมยังเดินเลย พวกเราเลยเดินไปเรื่อย ๆ อาจารย์กับคุณหมอบอกเดินอยู่ข้างหลัง ลักพักรถบรรทุกก็วิ่งกลับผ่านหน้าพวกเราไป โดยมีอาจารย์กับคุณหมอบอกมือบ้ายบายพวกเราอยู่บนรถ นี่แหละอารมณ์ขันของอาจารย์ป่วย

สภาพการเดินทางที่ลำบากและทุรกันดารเช่นนี้จะพบในทุกภาคของการออกเยี่ยมบัณฑิตอาสา ไม่ว่าจะภาคเหนือและภาคใต้ หมู่บ้านหลาย ๆ หมู่บ้านที่บัณฑิตอาสาไปอยู่ไม่เคยมีเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการเข้าไปถึงเลย คุณูปการของโครงการบัณฑิตอาสาสมัครอีกอย่างหนึ่ง (นอกเหนือจากหลาย ๆ อย่างที่กล่าวมาแล้ว) คือการที่อาจารย์ป่วยได้มีส่วนดึงเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการให้เข้าไปถึงพื้นที่ที่ตัวเองไม่เคยเข้าไปมาก่อน (แม้จะเป็นพื้นที่ในเขตรับผิดชอบของตนเอง) เพราะเมื่ออาจารย์ออกไปเยี่ยมเยียนบัณฑิตในพื้นที่รับผิดชอบของพวกเขา พวกเขาก็จำเป็นต้องติดตามอาจารย์ออกไปด้วย (ด้วยความเกรงใจ) นอกจากนี้โครงการพัฒนาชนบทของอาจารย์ป่วยยังได้สร้างความร่วมมือในระหว่างสถาบัน เช่นโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลองก็เป็นโครงการร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น และยังได้ปลุกจิตสำนึกของบัณฑิตและอาจารย์ในมหาวิทยาลัยให้ตระหนักถึงปัญหาของชนบทและความจำเป็นที่ในการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง

วิไลวรรณ วรรณนิกุล

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บิดาแห่งช้างเผือกธรรมศาสตร์

เรื่องของสิทธิมนุษยชน เป็นแนวคิดพื้นฐานที่มาแห่งความเสมอภาค และความเท่าเทียมกันในสังคม โดยเป็นที่ประจักษ์ว่ายังมีการพัฒนาไม่เท่าเทียมกัน ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคมก็ยังคงเป็นปัญหาหลักเช่นกัน เมื่อเกิดความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ ย่อมนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันทางการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กลุ่มคนที่ขัดสนและขาดแคลน แต่พอจะมีมันสมองอยู่บ้าง โอกาสที่จะได้เข้ามาศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยยังมีเปอร์เซ็นต์ที่ต่ำมาก ซึ่งคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวชนบทห่างไกลความเจริญ โอกาสอย่างดีที่สุดของพวกเขา ก็คือการได้เล่าเรียนในระดับชั้นพื้นฐานเท่านั้น

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ คืออัจฉริยะบุคคลที่ทำให้เส้นทางขนานของการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยกับความขาดแคลนและความด้อยโอกาสของเด็กนักเรียนชนบทมีอันต้องจบลง เมื่อปรากฏทางเลือกใหม่ นั่นคือ ทางช้างเผือกในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “โครงการนักศึกษาเรียนดีจากชนบท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ช้างเผือก มธ.)”

โครงการนักศึกษาเรียนดีจากชนบท มีจุดเริ่มต้นขึ้นจากการที่อาจารย์ป๋วย ได้ศึกษาค้นพบในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๑๙) ว่า นักศึกษาที่มีโอกาสผ่านการสอบคัดเลือกเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในระหว่างปีการศึกษา ๒๕๑๕-๒๕๑๗ เกือบทั้งหมดมาจากครอบครัวที่มีรายได้มากกว่า ๑๐,๐๐๐.- บาทขึ้นไป จะมีเพียง ๘% เท่านั้นที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐.- บาท และในปีการศึกษา ๒๕๑๘ ปรากฏว่า ไม่มีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คนใดเลยที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้เท่าหรือต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐.- บาท จากข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้อาจารย์ป๋วย เกิดความบังเตืองใจเสนอแนวความคิดต่อทบวงมหาวิทยาลัย ให้พิจารณาทบทวนให้มีการปรับปรุงระบบการสอบคัดเลือกใหม่ โดยหลักการและระบบการคัดเลือกที่เหมาะสมควรประกอบด้วย การคัดเลือกทั่วไปส่วนหนึ่ง และการคัดเลือกโควตาอีกส่วนหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่นักเรียนในส่วนภูมิภาคที่ยากจน และเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียน ม.ศ. ๓-๔-๕ ในกรุงเทพฯ ได้เข้ามาเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย ซึ่งอาจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้เสนอโครงการคัดเลือกนักเรียนเข้ามหาวิทยาลัยตามระบบโควตาต่อมหาวิทยาลัย และดำเนินการต่อมาจนได้รับความเห็นชอบให้มีการดำเนินการคัดเลือกนักศึกษาโครงการเรียนดีขึ้นในปีแรกเมื่อปีการศึกษา ๒๕๒๔ โดยโครงการนักศึกษาเรียนดีจากชนบทได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนการศึกษาจากผู้มีอุปการคุณตลอดมาด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่าอาจารย์ป๋วย คือ **บิดาแห่งโครงการช้างเผือก ปุชนียบุคคลที่ยิ่งใหญ่ของเหล่านักศึกษาโครงการนักศึกษาเรียนดีจากชนบท**

คุณงามความดีของท่านควรแล้วอย่างยิ่งที่ชาวโลกให้การยอมรับและยกย่องว่าท่านเป็นนักเศรษฐศาสตร์ นักพัฒนา นักประชาธิปไตยที่แท้จริง การเล็งเห็นความสำคัญของการปฏิรูประบบการศึกษาของสังคมไทย ย่อมเห็นแล้วว่าบิดาแห่งช้างเผือกบุคคลนี้ ท่านมีวิสัยทัศน์กว้างไกล เพราะหากความเสมอภาคทางการศึกษา

มีจริง โอกาสของคนที่จะมีความกินดีอยู่ดี สังคมสงบสุขย่อมตามมาด้วย มรดกทางการศึกษาของท่านทำให้เด็กนักเรียนยากจนจากชนบทหลายพันคนซึ่งครั้งหนึ่งเคยคิดว่าตนเองคงจะไม่มีโอกาสได้เรียนในระดับอุดมศึกษาได้รับโอกาสนั้น และสามารถยืนหยัดด้วยตนเองไม่เป็นภาระของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งประการที่สำคัญคือการได้มีโอกาสรับใช้สังคม “เพื่อสังคม” ตามเจตนารมณ์ของท่านอาจารย์ปวยผู้เปรียบเสมือนผู้ให้ชีวิตใหม่แก่พวกเรา

ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พวกเราได้พบเห็นรูปถ่ายของอาจารย์ปวยอยู่ทั่วไปในหนังสือ บทความต่าง ๆ ในห้องสมุด จนกระทั่งครั้งหนึ่งเมื่อท่านเดินทางกลับจากต่างประเทศและมาเยี่ยมคณะเศรษฐศาสตร์ พวกเราจึงได้มีโอกาสเห็นหน้าท่านเป็นครั้งแรก ก่อให้เกิดความรู้สึกยินดีมากที่ได้เห็นตัวจริงของท่านแม้จะเพียงในระยะไกล และไม่นานมานี้ พวกเราได้มีโอกาสไปเข้าแถวรอรับท่านอีกครั้ง แต่ครั้งนี้มิใช่การรอรับการมาเยี่ยมคณะเศรษฐศาสตร์ของอาจารย์เหมือนครั้งแรกที่เคยทำ แต่เป็นการเข้าแถวรอรับอัฐิของท่านพร้อมกับคนอื่น ๆ ซึ่งต่างอาลัยต่อการจากไปของท่านเช่นเดียวกัน การจากไปของบิดาแห่งช่างเผือกในครั้งนี้ นับเป็นการสูญเสียบุคคลสำคัญที่มีคุณประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง

ถึงวันนี้ โครงการเรียนดีจากชนบทได้เปิดรับนักศึกษาที่ด้อยโอกาสเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาถึงรุ่นที่ ๑๘ แล้ว นักศึกษาโครงการหลายพันคนได้สำเร็จการศึกษาออกไปทำงานรับใช้สังคม แม้หลายคนจะไม่มีโอกาสได้กลับไปทำงานยังท้องถิ่นที่จากมา สมดังเจตนารมณ์ของอาจารย์ปวยที่ต้องการให้นักศึกษาเหล่านี้นำความรู้กลับไปพัฒนาชนบทให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป แต่ส่วนลึกในใจของพวกเรานั้น ต่างตระหนักดีถึงพระคุณของอาจารย์ที่เปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับพวกเรา ในฐานะซึ่งเป็นผู้ได้รับโอกาสทางการ

ศึกษาภายใต้โครงการอันเป็นแนวความคิดของท่าน พวกเราจึงขอสดุดี เทิดทูน และขอแสดงความเสียใจ ด้วยความอาลัยอย่างยิ่ง ความดี ความงดงามในชีวิตท่าน เราจะระลึกถึงเสมอ และหวังว่าสักวันหนึ่งพวกเรา จะมีโอกาสได้ตอบแทนพระคุณนี้ ด้วยการทำตามเจตนารมณ์อันสูงส่งในการต่อสู้และรับใช้สังคมอย่างจริงใจ ของท่าน...อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์

“พ่อ คือผู้ให้แห่งชีวิต
พ่อ ผู้ลิขิตการศึกษา
พ่อ ท่านผู้ให้ความเมตตา
พ่อ คือบิดาแห่งช้างเผือก
ป่วย อึ้งภากรณ์ จรจากโลก
ทิ้งความดี ความโศก ไทยทั้งเทือก
จักสืบสาน ตำนาน ทางช้างเผือก
กระเทาะเปลือก สังคมไทย ให้งดงาม”

ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน
ชมรมนักศึกษาโครงการนักศึกษาเรียนดีจากชนบท
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“ดร.ป่วย” คนดีของประชา อาจารย์ดีของลูกศิษย์

แม้ว่าผมจะได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนนักศึกษาชั้นปีที่ ๒ ของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ อันเป็นปีแรกที่ ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย มาดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์อีกตำแหน่งหนึ่ง แต่ผมยืนยันได้ว่าผมไม่ใช่ศิษย์เอกหรือศิษย์ใกล้ชิดของท่านอาจารย์ ดร.ป่วย เพราะผมมีโอกาสได้พบท่านอย่างเป็นทางการเพียง ๖ ครั้งเท่านั้น

ครั้งแรก ในราวกลางเดือนมกราคม ๒๕๐๗ ผมเป็นผู้แทนนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ พากลุ่มนักศึกษาเข้าพบท่านอาจารย์ ดร.ป่วย ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ในฐานะที่ท่านเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พวกเราเรียนชี้แจงถึงเหตุผลและความจำเป็นของพวกนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ซึ่งร้องขอผ่อนผันให้ มธ. พิจารณาเปลี่ยนแปลงหลักสูตร พวกเรามีเหตุผลกว่า ๑๐ ประการ ทำให้สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อนุมัติให้ผ่อนผันเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ด้วยคะแนนเสียง ๑๕ ต่อ ๑

เลขาธิการมหาวิทยาลัย ซึ่งแพ้โหวตลาออกในเวลาต่อมา สภามหาวิทยาลัยจึงแต่งตั้ง ศาสตราจารย์ ดร.สมทบ สุวรรณสุทธิ คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ไปเป็นเลขาธิการมหาวิทยาลัยแทน และแต่งตั้ง ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยมาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์

พวกเรานักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ทุกชั้นปี ต่างก็ปีติยินดีมากทันทีที่ข่าว ดร.ป่วย จะมาเป็นคณบดีของพวกเรา ต่างก็หวังเต็มเปี่ยมที่จะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงระบบการเรียนการสอนเกิดขึ้นในคณะรวมทั้งการบริหารและบริการด้านต่าง ๆ ด้วย

แต่ด้วยความที่พวกเรากำลังเป็น “วัยรุ่นใจร้อน” เมื่อเวลาผ่านไปสักครึ่งเดือนยังไม่เห็นการเปลี่ยนแปลง พวกเราจึงจัดประชุมกันเองเพื่อพิจารณาว่ามีอะไรในระบบการเรียนการสอน การบริหาร การบริการและอื่น ๆ ในคณะฯ ย่อหย่อนอ่อนด้อย สมควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้าง

พวกเราระดมสมองกันอย่างคึกคัก สรุปออกมาเป็นเรื่อง ๆ มีทั้งปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ไขหรือความต้องการของนักศึกษา เสนอพร้อมรวม ๑๑ ประการ

เช้าวันหยุดต่อมา ผู้แทนนักศึกษาชั้นปีที่ ๒ และ ๓ รวม ๑๐ คน เท่าที่จำได้เช่นชั้นปีที่ ๒ นอกจากผมแล้วก็มีคุณทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ คุณแปรมฤดี (จาติกวนิช) ศวิตชาติ ฯลฯ ชั้นปีที่ ๓ มีคุณเสรี เวชโซ (ปัจจุบันมีตำแหน่งใหญ่อยู่ในบริษัทเครือสุรชาติพย์ และติดต่อให้ผมเขียนเรื่องนี้เอง) เป็นต้น พวกเราไปที่บ้านพักของท่านอาจารย์ ในซอยอารีย์ ถนนพหลโยธิน

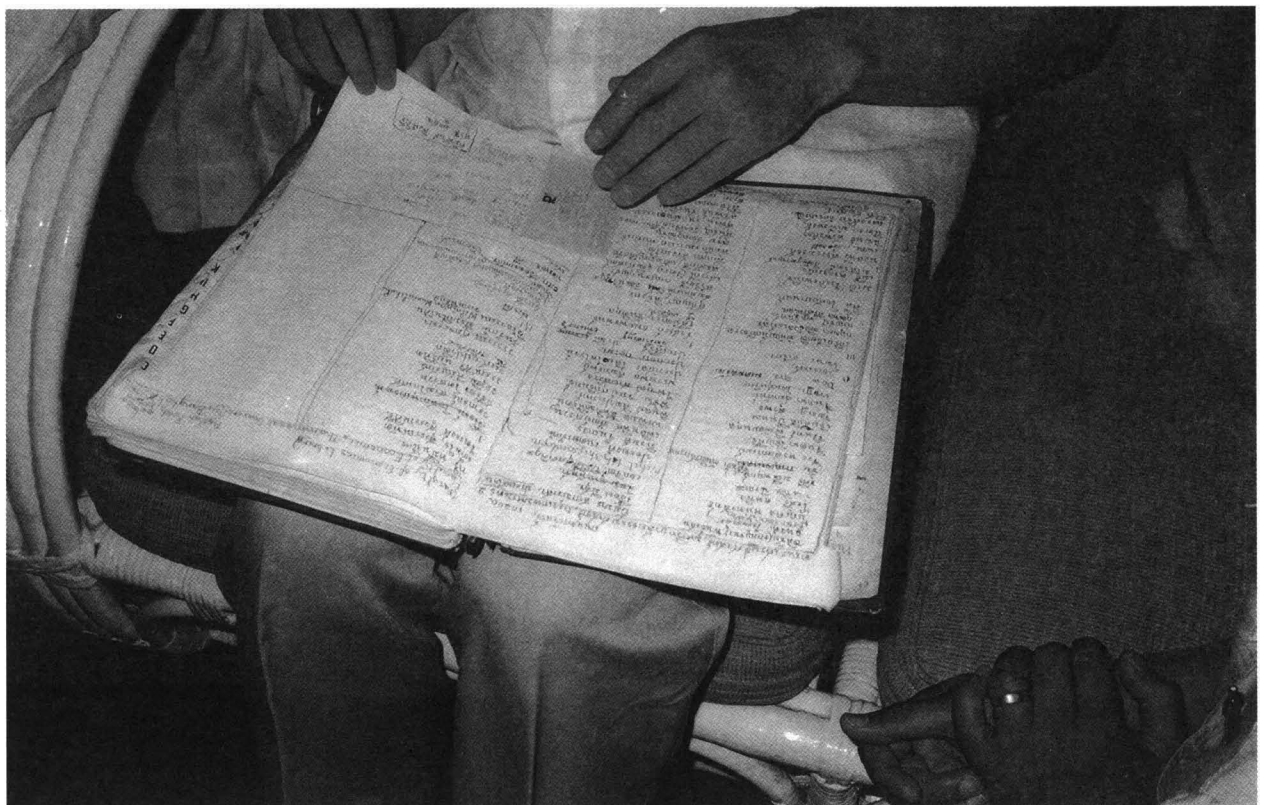
ท่านอาจารย์ทำสวนอยู่ที่หน้าบ้าน ครั้นพวกเราไปกอดครึ่งที่หน้าบ้าน ท่านก็ทำหน้าง ๆ และดูพวกเราว่าทำไมยกขบวนมาอย่างนี้ มีอะไรทำไมไม่พูดกันที่คณะฯ แต่เมื่อท่านได้รับหนังสือของพวกเราไปอ่านแล้วพบว่าหลายข้อนั้นเป็นการเสนอให้แก้ไขข้อบกพร่องของการบริหาร การบริการ ตลอดจนการเรียนการสอนที่คณะฯ ท่านจึงเข้าใจและรับเรื่องไว้พิจารณา แต่ก็กำชับว่าต่อไปให้พบท่านได้ทุกเวลาที่ห้องทำงาน การยกขบวนไปพบท่านถึงบ้านนั้นไม่ควร เพราะอาจทำให้คนเข้าใจผิดคิดว่าท่านหนุหลังนักศึกษาให้มาร้องเรียน

อีกราวครึ่งเดือนต่อมา ท่านคณบดีได้เรียกประชุมนักศึกษาทั้งคณะฯ โดยแจ้งว่าต่อไปนี้ คณะเศรษฐศาสตร์ จะจัดการเรียนการสอนการบริหารการบริการและอื่น ๆ ดังต่อไปนี้ปรากฏว่ามาตรการที่ท่านคณบดีประกาศมานั้นล้วนเป็นการแก้ไข “จุดด้อย” และเสริม “จุดเด่น” ทั้ง ๑๑ ประการ ที่พวกเราเสนอให้ท่านพิจารณา ท่านสั่งให้แก้ไขทุกประการ และแถมให้อีกข้อหนึ่งคือ

ต่อไปการจัดกิจกรรมของคณะฯ ไม่ให้รบกวนเงินทองของนักศึกษา หากจำเป็นต้องใช้เงินอย่างไรเท่าไร ให้คณะผู้แทนนักศึกษาหรือผู้รับผิดชอบกิจกรรมที่จะดำเนินการนั้น ๆ เสนอของบประมาณค่าใช้จ่ายจากท่านคณบดี ซึ่งภายหลังจึงทราบว่าเงินที่ท่านจัดสรรให้พวกเราทำกิจกรรมอย่างมีเหตุผลและประหยัดนี้ ที่แท้คือเงินเดือนส่วนตัวของท่าน ที่เสียสละส่วนหนึ่งให้ ตลอดจนใช้ช่วยสวัสดิการแก่ข้าราชการและลูกจ้างของคณะฯ ด้วย

ปลายเดือนสิงหาคม ๒๕๐๗ ล้อมวลชนกระจายข่าวให้พวกเราพากันปลื้มปิติยินดีมากกว่า ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้รับเชิดชูเกียรติให้ได้รับรางวัล “แม็กไซไซ” พวกนักศึกษามหาวิทยาลัยในคณะฯ ประชุมหารือกันแล้ว เห็นว่าท่านอาจารย์ ดร.ป๋วย เป็นคนสมณะ พวกเราจะจัดงานเลี้ยงอะไรท่านไม่ยอมแน่ แต่จะไม่ให้พวกเราแสดงความยินดีต่อท่านสักนิดเลย พวกเราก็ไม่ยอม ในที่สุดสรุปได้ว่า พวกเราจะทำอย่างประหยัดเรียบง่ายที่สุด คือ นักศึกษาปีที่ ๓-๔ จัดแจกันดอกไม้ ส่วนชั้นปีที่ ๒ ยิ่งประหยัดมากที่สุด คือ มอบให้ผมซึ่งขณะนั้นเป็นรองประธานชุมนุม-วรรณศิลป์ สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้แต่งกลอนสดุดีแสดงความยินดี แต่งเสร็จก็มอบให้ คุณทินวัฒน์ (ประทีน) มฤคพิทักษ์ รับผิดชอบด้วยลายมือวิจิตรศิลป์ใส่กรอบมาเรียบร้อย

ครั้นได้เวลานัดหมาย ผู้แทนนักศึกษาก็เข้าพบแสดงความยินดีต่อท่านอาจารย์ ดร.ป๋วย มอบแจกันดอกไม้แล้ว ผมก็ก้าวไปยื่นเฉพาะหน้าท่านคณบดี แล้วอ่านกลอนกังวานขึ้นในความเงียบดังนี้

สมุดบันทึกเล่มใหญ่ที่ท่านจดชื่อและที่อยู่ของเพื่อนและลูกศิษย์ไว้

อยากให้โลกนั้นเป็นเช่นวันนี้
เมื่อคนดียึดถือความเชื่อมั่น
มุ่ง “ธรรมะ” ตามครรลองพ่อโสภักดิ์
มีของขวัญให้คนดีเช่นนี้แล้ว
อยากให้โลกนี้เป็นเช่นวันนี้
คือคนดีประดับเหมือนกับแก้ว
บนเรือนแหวนก่องเก็จด้วยเพชรแพรว
เพื่อเป็นแนวนำชนเป็นคนดี
ขอคำนิบ “ดอกเตอร์ป่วย” ด้วยเคารพ
ศิษย์น้อมนบปลื้มเปรมเกษมศรี
เกียรติคุณของท่านนั้นทวี
ถึงต่างสีต่างชาติก็อาจรู้
มิใช่เพียงเมืองไทยในมุมแคบ
แต่ว่าแทบทุกมุมโลกยกย่องอยู่
“ดอกเตอร์ป่วย” คนดีที่เป็นครู
ท่านอดสูความชั่วกลัวบาปนัก
มาเถิดเราเหล่าศิษย์มิตรทั้งหลาย
มาเทิดชายชาตรีรักศรีศักดิ์
ถึงจะจนทนได้ด้วยใจภักดี
มันจงรักเบื่องบาทราชย์ราชา
อันรางวัล “แม่ไก่ไชไช” นั้นไม่มาก
แต่จะได้ลำบากยากนักหนา
ต้องเสริมสร้างเกียรติยศปรากฏมา
ทั้งรักษาความสัตย์เป็นฉัตรชัย
อยากจะให้โลกนั้นเป็นเช่นวันนี้
คนดีดีซื่อตรงจงอยู่ได้
ประเทศชาติก็มั่นคงคงเป็นไทย
เราเหล่าศิษย์พร้อมใจไชโยเทอญฯ

ท่านอาจารย์เป็นศิษย์เอกคนหนึ่งของภราดา ฟ.ฮีแลร์ และมีความสามารถในการแต่งกลอนด้วย ท่าน
รับบทกลอนจากผมไปพินิจดูครูใหญ่ประหนึ่งเป็นของมีค่าก็ไม่ปาน ท่านวางกลอนบทนี้ไว้บนโต๊ะทำงานของ
ท่านตลอดเวลาที่อยู่เมืองไทย กระทั่งถึงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ท่านต้องเดินทางออกจากเมืองไทยอย่าง
กะทันหันไม่ทันได้เก็บไปด้วย

ราวปี ๒๕๑๑ เพื่อนร่วมรุ่นของผมจบไปเกือบหมดแล้ว ผมกับคุณกัมพล ชาติธรรมรักษ์ (บิกบอสส์
บริษัท รอสโซ่ จำกัด) ยังเหลืออีกวิชาในปีที่ ๕ ครั้ง ผมทำงานเป็นคนเดินตลาดให้บริษัทขายหนังสือของ
อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์

บ่ายวันหนึ่งผมเข้าไปในกระทรวงศึกษาธิการ เห็นประกาศเชิญชวนฟังปาฐกถาโดย ศ.ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ จัดที่หอประชุมคุรุสภา ผมรีบติดต่องานแล้วก็เข้าไปฟังบ้าง แต่ชั้นล่างคนนั่งเต็มหมดแล้ว ผมขึ้นไปชั้นบนก็เกือบเต็ม ยิ่งทำให้อากาศร้อนอ้าวเพราะหอประชุมนี้ไม่มีเครื่องปรับอากาศ ฟังปาฐกถาไปราวครึ่งชั่วโมงกำลังได้วรรจรส พัดลมบนเวทีก็พัดเอาแผ่นกระดาษที่ท่านเตรียมมาสัก ๑๐ แผ่นนั้น ปลิวห่างไปบนพื้นเวที

ผมใจหายวาบและรู้สึกร้อนวูบขึ้นในใจ รอดูสักครู่ใหญ่ว่าจะมีใครขึ้นเวทีไปเก็บเอกสารให้ท่านบ้าง เมื่อไม่มีใคร ผมก็รีบลงจากชั้นบน เดินอ้อมไปหลังเวที โชคดีที่ผมมีกล้องถ่ายรูปติดไปด้วย (เพราะผมต้องคอยหาภาพประกอบสารคดีที่ผมเขียนเลี้ยงชีพอีกอย่างหนึ่งด้วย) จึงทำที่ว่่าขึ้นไปถ่ายภาพ และเก็บกระดาษ ๓ แผ่นจากพื้นขึ้นไปส่งให้ท่านอาจารย์ โดยไม่ทำให้การพูดชะงักเลย

แม้ท่านอาจารย์จะมีได้บอก “ขอบใจ” ผม แต่สายตาสที่สบกันในเสี้ยววินาทีนั้น ใจผมสัมผัสได้ว่า ท่านให้คะแนนจริยธรรมแก่ผมเต็มร้อย ปานนั้น....

เวลาผ่านไปอีกหลายปี ผมรับราชการสังกัดกระทรวงพาณิชย์ จนกระทั่งต้นปี ๒๕๑๗ ได้ย้ายมาเป็นพาณิชย์จังหวัดสุพรรณบุรี มีโอกาสได้ร่วมงานโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง ที่ท่านอาจารย์ ดร.ป๋วย เป็นเจ้าของความริเริ่ม ทั้งนี้มีอาจารย์และบัณฑิตอาสาฯ ไปตั้งดำเนินโครงการหนึ่งอยู่ในเขตอำเภออู่ทอง สุพรรณบุรี มีอาจารย์หัวหน้าทีมชื่อ อาจารย์ศิโรช อังสุวรรณะ และต่อมามีอาจารย์วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน เป็นหัวหน้าทีม ทั้ง ๒ ท่านนี้พร้อมด้วยลูกทีมได้มาปรึกษาหารือเนื่อง ๆ ผมได้ให้การสนับสนุนอย่างไร ท่านที่ผมออกนามย่อมาพูดได้ดีกว่าผมพูด

ผมย้ายมาเป็นพาณิชย์จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อกลางเมษายน ๒๕๑๙ ครั้นวันพุธที่ ๖ ตุลาคม ก็เกิดเหตุการณ์อันแสนสลดใจที่สุดเหตุการณ์หนึ่งขึ้นในบ้านเมืองและในประวัติศาสตร์ไทย ครอบครัวของผมต้องสูญเสียน้องชายและหลานชายไป แต่นั่นก็เป็นเพียงการสูญเสียของครอบครัวหนึ่ง เป็นการสูญเสียส่วนตัว แต่...ประเทศชาติต้องสูญเสีย ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ไปในเหตุการณ์ “บ้านเลือด” ในวันนั้น เป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่เหลือเกิน ถ้าท่านยังอยู่เมืองไทย เราคงไม่ตกต่ำจน “เป็นเมืองขึ้นทางการเงินของต่างชาติ” เช่นที่เป็นอยู่นี้

หลังเหตุการณ์ “ปฏิรูป” แล้วสัก ๒-๓ เดือน อาจารย์ศิโรช อังสุวรรณะ พาเพื่อนฝรั่งอเมริกันที่พูดภาษาไทยคล่องคนหนึ่งไปเยี่ยมผมที่ทำงาน ในระหว่างสนทนากันนั้น อาจารย์ชาวอเมริกัน ถามว่า “....คุณศุภกิจ เป็นข้าราชการ คุณไม่กลัวหรือที่แสดงตัวเป็นลูกศิษย์ของท่านอาจารย์ป๋วย...” ผมตอบทันควันว่า “กลัวทำไม.. ผมเป็นลูกศิษย์ของคนดี มีความผิดด้วยหรือ”

ปลายเดือนกันยายน ๒๕๒๕ ผมในฐานะพาณิชย์จังหวัดชลบุรี ได้เป็นหัวหน้าคณะพาพ่อค้าโรงงานมันสำปะหลัง ไปศึกษาดูงานที่ยุโรป มี ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง เป็นที่ปรึกษาคณะไปด้วย

เย็นวันที่ ๒๒ กันยายน เสร็จจากภารกิจแล้ว ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง พาผมปลีกตัวนั่งรถไฟออกไปนอกกรุงลอนดอน เพื่อเยี่ยมคารวะท่านอาจารย์ ดร.ป๋วย เราไปหาท่านที่บ้านพัก ซึ่งที่จริงคือทาวน์เฮ้าส์เล็ก ๆ ๒ ชั้น แคบ ๆ เมื่อเรานั่งรออยู่ที่ห้องอเนกประสงค์นั้น ผมทำใจอยู่แล้วว่าท่านอาจารย์ ดร.ป๋วย ที่ผมกำลังจะพบนี้ ต้องมีรูปลักษณ์เปลี่ยนแปลงไปจาก ดร.ป๋วย คนบดีที่สง่างามคนที่ผมเคยอ่านกลอนสดุดีอยู่ต่อหน้าเมื่อ ๑๘ ปีที่แล้วนั้นแน่

ครั้นลูกสะใภ้ประคองท่านอาจารย์ออกมา นั่งลงที่เก้าอี้ตัวใหญ่แล้ว ดร.เจิมศักดิ์ ก็ขยับเข้าไปนั่งขนานด้านซ้าย (ผมนั่งด้านขวา ดังที่เห็นได้จากภาพถ่ายที่ผมได้มอบให้ห้องสมุด ดร.ป๋วย ที่คณะเศรษฐศาสตร์ มธ.แล้ว) มือซ้ายของท่านยังปักติดอยู่จึงหยิบบันทึกที่ท่านจดชื่อและที่อยู่ของเพื่อนและลูกศิษย์คนสนิทไว้ในวันนั้น

ท่านเปิดให้ ดร.เจิมศักดิ์ ดูและชี้ไปตรงชื่อของคนที่ท่านอยากจะทราบข่าวคราว ฝ่าย ดร.เจิมศักดิ์ ก็เล่าให้ท่านฟังถึงข่าวคราวคนนั้นคนนี้ ถ้าเป็นข่าวดีท่านอาจารย์ ก็แสดงอาการดีใจ ถ้าเป็นข่าวไม่ค่อยดีก็มีสีหน้าสลดลง แต่...ท่านอาจารย์ ดร.ป๋วย พุดไม่ได้เลยคือพุดไม่เป็นคำมีแต่เสียงอ้อ ๆ เอ้อ ๆ เหมือนคนใบ้พุด อีกทั้งแขนขาที่ใช้การไม่ได้...

ผมพุดไม่ออกสักคำเดียว ต้องขอตัวไปห้องน้ำพักหนึ่ง เพื่อล้างหน้าเอาคราบน้ำตาออก ในใจนั้นกรุ่นด้วยความคับแค้นยิ่งนัก ถามตนเองว่านี่ละหรือ “รางวัลสำหรับคนดีของเมืองไทย” ผู้ปกครองบ้านเมืองตอบแทน ดร.ป๋วย คนดีของลูกศิษย์เช่นนี้หรือ...

ผมผิดหวังยิ่งนัก ผมไม่ภูมิใจเลยที่ได้เขียนบทกลอนว่า

“.....อยากจะทำให้โลกนั้นเป็นเช่นวันนี้

เมื่อคนดียึดถือความซื่อมั่น

มุ่ง “ธรรมะ” ตามครรลองผ่องโสภณ

มีของขวัญให้คนดีเช่นนี้แล้ว.....”

แม้จะเป็นกลอนที่มีสาระสอดคล้องกับหลักพระพุทธธรรม คือ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ก็ตาม แต่ทำไมต้องยกเว้น ท่านอาจารย์ ดร.ป๋วย ด้วยหรือ

ศุภกิจ นิมมานนรเทพ

ศิษย์เศรษฐศาสตร์ รุ่นที่ ๑๕

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

RECOLLECTIONS OF DR.PUEY

I was deeply curious about the sources of Dr. Puey's mystique when I moved to Bangkok in the early 1960s to work at the National Economic Development Board. I had heard of his extraordinary technocratic achievements. Principal architect of the government strategy that sparked the country's impressive economic growth, he was responsible for the three primary stages in strengthening the financial system : the liberalization of the multiple exchange rate, the establishment of the budget bureau, and the introduction of national economic planning. He had skillfully mobilized the support of foreign aid donors as a powerful lever in the internal political effort to make these changes. Moreover, it was well known that Dr. Puey repeatedly declined cabinet positions and the great rewards attached to them in order to retain his independence as Governor of the Bank of Thailand.

But how had this brilliant technocrat become elevated into a symbol of integrity that inspired a generation of young officials in the government service? The mystery was compounded for me when newspapers carried stories that Dr. Puey had attempted to resign from the prestigious governorship of the Bank of Thailand in order to take up the bureaucratically insignificant position of Dean of the Faculty of Economics at Thammasat University.

I was frankly disappointed when we first met. He had parked the little Morris car that he drove himself in the compound of the planning board. Balding, stocky, nondescript, he was rushing, with a bundle of papers under his arm, into a meeting there. Could this be the person who had such magnetic appeal to the sophisticated economists in my office?

At the first meetings that we attended together, Dr. Puey appeared less concerned about the orthodox economic questions relating to the second Economic Development Plan than I had expected. Instead he wanted to know how the benefits of the plan were going to reach the poorer segments of the population. About a decade before equity-orientation became part of the conventional wisdom of economic planners, Dr. Puey was arguing that the fruits of economic growth should be shared more equitably by people in the urban slums and rural areas. I came to understand that Dr. Puey, son of a poor fishfarmer, had experienced the oppression of poverty and prejudice in his own life and he was morally committed to building a more just, more humane, and more rational society for all citizens.

In the course of work on the preparation of the new plan, I naturally heard a great deal about Dr. Puey and I began to appreciate the reasons for his charisma and to share in the widespread respect and admiration for him. First, there was his engaging modesty and good humor. The story of the newspaper reporter who went to his house to interview him

about receiving the Magsaysay Award, the Nobel Prize of Asia, was typical; the reporter asked the gardner working in the front of the modest house whether Dr. Puey was at home and the gardner responded, "Yes, what can I do for you?" Dr. Puey believed that he could be most effective if he avoided the political limelight and worked quietly within the system; he liked to say that "a Central Bank Governor should behave toward his Finance Minister as dutiful wife should toward her husband. She can praise him both in public and in private, but any wifely criticism should be offered in private." Paradoxically, the power of Dr. Puey's ideas and ideals had political impact far surpassing that of cabinet ministers. Except for an occasional social event honoring a close friend or colleague, he completely eschewed evening receptions, parties and the conventional formalities relating to his exalted rank, in order to share time and love with his wife and children and to whom he is completely devoted and who have sustained him in times of need.

Second, there was the integrity for which he was famous. This was commonly equated with his absolute incorruptibility and unswerving commitment to honesty in public service, in an atmosphere where those qualities were all too rare. But I think Dr. Puey's integrity had a deeper and more general meaning and a belief in consistent moral principles or ideals about how individuals and society should behave and the courage to risk everything for their realization. During World War II this meant risking his life with the Free Thai Movement in order to liberate the country from an alien, anti-democratic occupation. Among his guiding ideals is a stated belief in truth and its potency in a free and open society to contribute to the well-being of society. At a later stage of his life political turbulence would severely test but never blemish the courage of his commitment to this ideal.

By the time my assignment at the planning board was nearing completion, Dr. Puey and the Prime Minister had reached a compromise solution that permitted him to double up with two jobs, the Faculty of Economics at Thammasat in the morning and the Bank of Thailand in the afternoon. He genially told the banking community that he preferred to be addressed as Dean rather than Governor Puey. I knew enough about Dr. Puey then to understand that he turned to the university, in this case his own alma mater, because of the temporal limits of his own engagement with social issues; the next generation and successive generations thereafter had to be equipped with the knowledge and the ideals to assume the burden of the struggle for a better society. The brightest young faculty members rallied to support his efforts to reform the system of higher education, to free Thammasat and other universities from bureaucratic regulations, and to create an atmosphere conducive to free and critical inquiry about problems of national development. Although an intellectual, a lover of the arts, and an advocate of liberal education, Dr. Puey viewed the university primarily in instrumental terms, as a mechanism for training people to serve the kingdom and for producing knowledge useful for development.

The success of these initial efforts in the university attracted the attention of the Rockefeller Foundation which agreed to support Dr. Puey's plans to build modern undergraduate and graduate programs in economics. Dr. Puey suggested that I join the Foundation

staff and work with him on the project. The opportunity to remain in Thailand, which all my family loved, and to share with this heroic figure the task of pursuing a common vision of the university's potential was exhilarating indeed. I agreed to accept and devoted the next seven years to the cooperative project designed to implement his academic plans at Thammasat University.

With characteristic dedication and energy, Dr. Puey labored over every detail of his responsibilities at the university, particularly the selection of junior lecturers and graduate students. When some of my colleagues wanted him to focus on more general issues, he was frequently agonizing over the case of an individual, his concerns, potentiality and goals in life. In each teacher and student, he sought that precious sense of idealism that could be kindled into an understanding and compassion for the common man, especially the farmer. In his work at the university and development agencies, his energies were increasingly drawn to rural development. On sabbatical leave at Cambridge University, he studied and wrote about rural development and, when Prime Minister Sanya's government had been formed, he returned to direct a field research project to analyze the characteristics of rural poverty and plan development projects addressed to the real conditions in the countryside. Elections were being planned at that time and many supporters urged Dr. Puey to throw his hat into the political ring, but he sincerely felt that he could contribute more to society while maintaining his integrity by remaining outside the maelstrom of Thai politics, even if he could have been prime minister.

As Dean and Rector, Dr. Puey could not escape the turbulent politics of the 1970s, particularly when radical student politics became a national issue. Faithful to the principle that truth will result from the open and fair clash of ideas, he tried to moderate the ideological tempest. Although the appearance, the manners and the rhetoric of the radical students often were obnoxious to him, he defended their right to free expression at the cost of slanderous attacks on himself personally. His message was one of a peaceful and non-violent struggle for reform. Seldom complaining, he did unburden himself in writing an introduction to a series of essays in memory of his trusted associate, Khunying Suparb. He wrote: "Straight opposition, I welcome; crooked opposition saddens me. Pleas for freedom of conscience have been declared tantamount to cowardice, evasion, immoral and even treason. Academic freedom has been attacked as dangerous license.... In writing these lines, I do not intend to complain to make anybody, least of all, you, feel sorry for me. I just want to congratulate you, Suparb, for the fact that your struggle is now ended. Whether you will agree with me on these particular issues of freedom is of little consequence. What is more important is the fact that you and I have always agreed that ideals are worth fighting for."

The question frequently arose whether Dr. Puey could have accomplished more for his country if he had directly entered the political arena. Basically, I think, he is not a political creature. Perhaps he is too honest, too idealistic, too stubbornly committed to the three guiding ideals in his life: Truth, Beauty and Goodness. Some have criticized him for being native or unThai because of his courage in standing against the current. The cruelest

attacks came from those who charged that he was alienated from Thai values because of his Chinese lineage or his English wife and foreign education. Dr. Puey would brush aside such charges with the response that Truth, Beauty and Goodness are universal values-supported by both Buddhism and Christianity, they define what it means to be human.

Laurence D. Stifel

อาจารย์ป่วยของเรา

ผมมีโอกาสนพบกับอาจารย์ป่วยที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์น้อยมาก แต่โชคดีที่ได้ใกล้ชิดท่านในช่วงที่ท่านไปสอนที่ Princeton University สหรัฐอเมริกา เมื่อปี ๒๕๑๓ มีความประทับใจในตัวท่านอาจารย์ป่วยอย่างมาก อาจารย์มีอารมณ์รื่นเริง จะหัวเราะเสียงดัง คอยสนุก สมถะ เรียบง่าย เป็นกันเอง ทำให้ผู้ใกล้ชิดสบายใจไม่เคร่งเครียด

ผมมั่นใจว่า อาจารย์ป่วยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในฐานะปราชญ์ทางเศรษฐศาสตร์และมีความแว่แว่ในสิ่งที่ถูกต้องไม่หวั่นไหวต่ออิทธิพลใด ๆ ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตเสียสละอุทิศตัวเพื่อส่วนรวม ยึดมั่นในหลักจริยธรรมคุณธรรม ความเป็นธรรมและเสรีภาพของประชาชน โดยมุ่งหวังให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ยากไร้ในชนบทเป็นสำคัญ

นอกจากงานด้านบริหารเศรษฐกิจการเงินแล้ว อาจารย์ได้อุทิศเวลาให้กับงานด้านการศึกษาของชาติอย่างจริงจัง และมีงานเขียนทางวิชาการมากมาย งานเขียนของอาจารย์ได้สะท้อนหลักวิชาการล้ำจะและแก่นของชีวิตอย่างลึกซึ้งเข้าใจง่าย เช่น งานเรื่อง “จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน”

อาจารย์ป่วยมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการมุ่งขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงเสถียรภาพ การกระจายความเจริญสู่ชนบท การให้เอกชนทำงานโดยปราศจากการกำกับดูแลและแทรกแซงของภาครัฐ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการลงทุนด้านการศึกษา เป็นต้น

เหตุการณ์เมื่อปี ๒๕๑๙ ทำให้อาจารย์ป่วยของเราต้องเดินทางไปพำนักอยู่ที่อังกฤษนานมากกว่า ๒๐ ปี ผมได้มีโอกาสไปเยี่ยมท่าน ๒ ครั้ง รู้สึกสะเทือนใจอย่างที่สุดและได้เคยตั้งคำถามกับตัวเองหลายครั้งแต่ก็หาคำตอบไม่ได้ เช่น หากอาจารย์ได้อยู่บริหารประเทศต่อไปวันนี้ประเทศไทยจะเป็นอย่างไร อาจารย์ได้ทำแต่ความดีเสียสละอุทิศชีวิตให้กับบ้านเมืองอย่างจริงจังเหตุใดจึงตอบแทนอาจารย์บ้านปลายของชีวิตเช่นนี้

ผมจึงขอวิงวอนให้พวกเราทุกคนได้ช่วยกันสืบหอดเจตนารมณ์และคุณงามความดีของอาจารย์ป่วยของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

สมพล เกียรติไพบูลย์

ปลัดกระทรวงพาณิชย์

ระลึกถึงท่านอาจารย์ป่วย

ผมเข้าเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ในขณะที่นั้นการสอบเข้าธรรมศาสตร์ยังเป็นการสอบเข้ารวมกัน ปีแรกเรียนที่คณะศิลปศาสตร์ พอขึ้นปีที่สองจึงแยกย้ายไปเรียนในคณะอื่น นักศึกษาจะเลือกคณะใดก็ได้ ผมเลือกเรียนคณะเศรษฐศาสตร์ด้วยเหตุผลสองประการ คือ คิดว่าเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่น่าสนใจ และในขณะนั้นอาจารย์ป่วยได้เข้ามาเป็นคณบดีแล้ว หลายคนจึงคิดว่าคณะเศรษฐศาสตร์จะมีการพัฒนาขึ้นอย่างแน่นอน

สิ่งที่ผมและเพื่อน ๆ คาดหวังไว้ก็กลายเป็นความจริง คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการเปลี่ยนแปลงหน้าไปมาก จนกลายเป็นคณะเศรษฐศาสตร์ที่ทันสมัย และมีคุณภาพในช่วงที่อาจารย์ป่วยเป็นคณบดี ท่านริเริ่มโครงการหลายอย่าง เช่น การรับอาจารย์ประจำเพิ่มขึ้น การปรับปรุงหลักสูตร การสร้างห้องสมุด การเชิญให้อาจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยสอน และการริเริ่มโครงการเศรษฐศาสตร์ปริญญาโท ภาคภาษาอังกฤษ ผมยังต้องเรียนในหลักสูตรเก่า เพราะไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่ เมื่อจบปริญญาตรีแล้วก็ไม่ได้เรียนต่อปริญญาโท ภาคภาษาอังกฤษ เพราะยังไม่เปิด

หลังจากจบชั้นปริญญาตรี ผมเลือกสอบเข้ามาเป็นอาจารย์ผู้ช่วยที่คณะเศรษฐศาสตร์ เพราะรู้ว่าจะมีโอกาสเรียนหนังสือเพิ่มเติมกับอาจารย์ชาวต่างประเทศ และสอบชิงทุนไปเรียนต่อต่างประเทศได้ อาจารย์ผู้ช่วยรุ่นเดียวกับผมมี อาจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และ อาจารย์สวราช สัจจมารงค์ ในตอนสอบสัมภาษณ์ อาจารย์ป่วย เป็นกรรมการสอบท่านหนึ่ง (พร้อมกับกรรมการอาจารย์ฝรั่งอีก ๓ คน) ในระหว่างสอบสัมภาษณ์ อาจารย์ถามถึงพื้นเพผม พอท่านทราบว่าผมรู้ภาษาจีน อาจารย์ก็ดีใจ และถามว่าผมสนใจจะศึกษาเรื่องเศรษฐกิจจีนไหม ท่านคิดว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบก็แล้วแต่ แต่ประเทศจีนจะเป็นประเทศที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในเวทีโลกในอนาคต ผมก็ตอบว่าสนใจ

ระหว่างที่เป็นอาจารย์ผู้ช่วยสอนอยู่หนึ่งปี ผมมีโอกาสใกล้ชิดกับอาจารย์ไม่มากนัก แต่ก็มีโอกาสสังสรรค์กับอาจารย์ร่วมกับอาจารย์อื่น ๆ บ้าง และขอคำปรึกษาหารือจากอาจารย์เรื่องสอบทุนไปเรียนต่อต่างประเทศ มีอยู่ครั้งหนึ่ง ผมอยากสมัครสอบชิงทุนของกรมวิเทศสหการ ไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ จึงเข้าไปปรึกษากับอาจารย์ป่วย ท่านบอกผมว่า ถ้าไปเรียนที่อังกฤษควรเรียนตั้งแต่ชั้นปริญญาตรี เพราะจะมีพื้นฐานที่แน่นกว่า ผมคิดว่าขณะนั้นผมก็มีอายุมากพอควรแล้ว ถ้าไปเรียนปริญญาตรีอีก ๔ ปี เมื่อเรียนจบก็มีอายุ ๓๐ ปี เข้าไปแล้ว จึงไม่ได้ไปสอบ

ต่อมาเมื่อสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) เปิดรับสมัครสอบชิงทุน Ford ผมจึงไปสมัครสอบ ตอนสมัครผมไม่ได้รายงานให้อาจารย์ป่วยทราบ เพราะท่านกำลังประชุมที่ต่างประเทศ จนกระทั่งทาง NIDA แจ้งให้ผมทราบว่าผมได้ทุนแล้ว ผมจึงเข้าไปปรึกษาอาจารย์ป่วย ท่านแนะนำว่าถ้าอยากไปปีนี้ก็รับทุน Ford ไปเลย ถ้าจะรอทุน Rockefeller ซึ่งหลังจากเรียนจบแล้วจะกลับมาอยู่ธรรมศาสตร์ ก็อาจต้องรอปีหน้า และปีนี้ก็มีคนรอคิวอยู่แล้ว แต่ในเวลาอีกประมาณสองสัปดาห์ก่อนที่ผมจะตอบรับทุน Ford Dr.Stifel แห่งมูลนิธิ

Rockefeller ก็บอกผมว่าผมจะได้รับทุนในปีนั้น ผมจึงเข้าพบอาจารย์ป่วยอีกครั้ง ท่านแนะนำว่าถ้าจะรับทุน Rockefeller ก็ต้องตอบปฏิเสธทาง NIDA ไป เข้าใจว่าเขาคงมีตัวสำรองอยู่แล้ว ผมจึงทำตามที่ท่านแนะนำ เพราะอยากอยู่ธรรมศาสตร์อยู่แล้ว

ในระหว่างเรียนหนังสือที่อเมริกา ผมมีโอกาสเขียนจดหมายติดต่อกับอาจารย์ป่วยหลายครั้ง เพราะท่านเป็นคณบดี ผมจึงถือโอกาสรายงานความคืบหน้าเกี่ยวกับการเรียน และขอคำปรึกษาทางด้านอื่น ๆ จากท่านด้วย สิ่งที่ผมประทับใจมากที่สุดคือ ทุกครั้งที่ผมมีจดหมายถึงท่าน ท่านจะตอบมาทุกครั้ง จดหมายของท่านไม่ใช่เป็นการตอบแบบรวบรัด แต่มีข้อความสมบูรณ์และมักมีคำแนะนำที่มีประโยชน์

ตอนแรกถึงอเมริกา ผมมีโอกาสแวะไปที่สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยของรัฐบาล (ก.พ.) ที่ Washington D.C. ในการพูดคุย ผมเล่าให้ฟังว่าจะเลือกเรียนวิชาเศรษฐกิจจีน เจ้าหน้าที่ ก.พ. บอกผมว่า ผมจะเลือกเรียนโดยพลการไม่ได้ จะต้องขออนุมัติจากรัฐบาลไทยก่อนจึงเรียนได้ เพราะจีนเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ เฝอญมหาวิทยาลัย Duke ที่ผมเรียนอยู่ไม่ได้สอนวิชาเศรษฐกิจจีน คงมีแต่วิชาประวัติศาสตร์จีนเท่านั้น ผมจึงตัดสินใจไม่ศึกษาเศรษฐกิจจีน และเรียนเพียงประวัติศาสตร์จีนสองวิชา ช่วงนั้นผมจดหมายถึงอาจารย์ป่วยเรียนให้ท่านทราบถึงสถานการณ์ของผม ซึ่งท่านก็ไม่ว่าอะไร แต่แนะนำว่าถ้ามีโอกาสให้สนใจเรื่องเศรษฐกิจจีนบ้าง

ครั้งหนึ่ง อาจารย์ป่วยไปประชุมที่เมือง Williamsburg ในอเมริกา นักเรียนทุนที่เป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ ทั้งนักเรียนทุนธนาคารชาติ และทุน Rockefeller ที่อยู่อเมริกา ได้นัดกันไปพบอาจารย์ที่นั่น พวกเรามีโอกาสอยู่ด้วยกัน และพูดคุยกับอาจารย์สองวัน จำได้ว่ามีตอนหนึ่งอาจารย์บอกพวกเราว่า พวกคุณบางคนอาจไม่อยู่รับราชการ และออกไปทำงานในบริษัทภาคเอกชน แต่ก็ไม่เป็นไร ขอให้ทำงานในประเทศไทยยึดมั่นในอุดมการณ์ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นใช้ได้ และควรมีการติดต่อไปมาหาสู่กัน เพื่อเตือนสติซึ่งกันและกันด้วย

อีกครั้งผมไปเที่ยวยุโรป ไปแวะที่ London ผมโทรศัพท์ไปหาท่านที่ Cambridge (ขณะนั้นท่านเป็น Visiting Professor ที่นั่น) ผมบอกว่าผมอยากไปเยี่ยมท่าน ถ้าท่านสะดวก ท่านบอกว่าพอดีท่านจะมา London ในวันรุ่งขึ้น จึงนัดผมไปทานข้าวที่ร้านอาหารจีนที่ Picadilly Circle ในระหว่างทานข้าว ท่านได้ไต่ถามถึงการเรียนของผม พอทราบว่าอาจเขียนวิทยานิพนธ์เรื่องการกระจายรายได้ ท่านก็บอกว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญในเศรษฐกิจไทย เพราะการกระจายรายได้ยังไม่ค่อยมีความเป็นธรรม และแนะนำให้ผมติดต่อกับ Professor Bent Hanson ที่ University of California ที่ Berkeley แต่ในที่สุดผมก็ไม่ได้ศึกษาเรื่องนี้ เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับ Advisor และหาข้อมูลไม่ได้

ผมมีโอกาสร่วมงานกับอาจารย์ป่วยอีกครั้งในช่วงสั้น ๆ เมื่อกลับจากอเมริกาแล้วในต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ตอนนั้นอาจารย์ป่วย เป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านดำริตั้งคณะกรรมการการเงินศึกษา จึงเรียกผมเข้าไปเป็นกรรมการ ซึ่งมี อาจารย์ยุทธ คักดีเดชยนต์ เป็นประธาน แต่ผมเป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ก็ต้องลาออก เพราะในเวลานั้นผมต้องรับภาระเงรจาหนี้ให้กับครอบครัว และต้องสอนหนังสือสองวิชาในเทอมแรกที่เข้าทำงาน จึงไม่มีเวลาทำอย่างอื่นได้ ด้วยสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น คณะกรรมการชุดนี้ดูเหมือนว่าไม่มีกิจกรรมอะไร และต้องสลายตัวในที่สุด แต่ก็มีภารกิจริเริ่มวางหลักสูตรการเรียนวิชาเกี่ยวกับประเทศจีนขึ้นในธรรมศาสตร์

ในช่วงที่เป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์ป่วยต้องพบกับอุปสรรครอบด้าน ทั้งการกล่าวหาจากบุคคลภายนอก และการห้ามปรามนักศึกษา ซึ่งกำลังคึกคะนองกับประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพมาก แต่อาจารย์ยังมีเวลาแวะมาเยี่ยมพวกเราที่คณะเศรษฐศาสตร์อยู่เนือง ๆ บางครั้งอาจารย์ก็จะมาทานข้าวที่ห้องพักรวมของอาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ และมีการปฏิสัมพันธ์พูดคุยกับพวกเราอย่างเป็นกันเอง

หลังจากที่ท่านป่วยอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ผมเคยไปเยี่ยมท่านที่บ้านพักของท่าน ชานเมือง London หนึ่งครั้ง ตอนผมไปประชุมที่ยุโรป ตอนนั้นท่านพูดไม่ได้แล้ว แต่ก็ยังมีสุขภาพแข็งแรง ผมจะเล่าให้ท่านฟังถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในคณะเศรษฐศาสตร์ ท่านจะขึ้นไปชื่อคนที่จดอยู่ในสมุดเล่มหนึ่ง ถ้าต้องการทราบถึงข่าวคราวของคนคนนั้น ผมก็จะเล่าให้ฟัง ท่านสามารถรับรู้ทุกอย่างที่ผมพูด เพียงแต่ไม่สามารถพูดออกมาได้เท่านั้น

ผมรู้สึกโชคดีที่มีโอกาสรู้จักอาจารย์ป่วย แม้ไม่ได้ใกล้ชิดกับท่านมากนัก แต่ท่านก็ให้ความเมตตากรุณา และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผมตลอดมา ผู้ที่มีโอกาสรู้จักและสัมผัสกับอาจารย์ป่วย จะรู้สึกประทับใจท่านมาก ไม่เพียงแต่เคารพนับถือในตัวท่าน ในคุณูปการที่ท่านได้ทำให้แก่ประเทศชาติและคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่านั้น แต่ในความเป็นสามัญชนที่เรียบง่าย เป็นกันเอง เปี่ยมด้วยความเมตตาและความหวังดี ผมรู้จักอาจารย์ป่วย ไม่เพียงแต่จากงานเขียนของท่าน แต่จากการมีโอกาสดูคุย และรับคำแนะนำจากท่าน

ผมคิดว่าในประเทศไทยจะหาผู้ใหญ่อันทั้งความรู้ความสามารถ ความซื่อสัตย์ สุจริต และความเมตตา กรุณา รวมอยู่ในคนคนเดียวกันอย่างท่านอาจารย์ป่วย ได้ยากมาก แม้ท่านอาจารย์จะจากพวกเราไป แต่คุณงามความดีของอาจารย์จะอยู่ในความทรงจำของพวกเราตลอดไป

สมศักดิ์ เต็มบุญเลิศชัย

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งานสุดท้ายของอาจารย์ป่วย :

ก่อนจะถูกบังคับให้ขึ้นเครื่องบินไปนอกประเทศและกลับมาเป็นอัญ

**อาจารย์ป่วย ไม่รู้จักใช้คำสุภาพคิดว่า “รัฐชาติวรรคตเป็นยอดดี”
อะไรที่ถูกต้องและเป็นธรรม คือ สิ่งที่ท่านต้องทำ ชีวิตท่านจึงต้องเป็นเช่นนี้**

ในบรรดาลูกศิษย์ลูกหาผู้ได้บังคับบัญชา นักการเมืองผู้ร่วมงานต่าง ๆ ของ ดร. ป่วย ใครต่อใครก็ ยืนหยัดและยืนยันว่าเป็นลูกศิษย์ก้นกุฎิ เป็นลูกน้องสุดรักของท่านทั้งนั้น ท่านทำให้หน่วยงานนั้นดีสุด ๆ ท่านทำให้หน่วยงานนั้นเป็นเลิศ บางคนถึงกับบอกว่าถ้าอาจารย์ป่วยอยู่เมืองไทยเราคงไม่เป็น ไอ เอ็ม เอฟ อย่างนี้หรอก

ผมว่าอะไรมันจะเป็นก็ต้องเป็น อะไรมันจะพังก็ต้องพัง ดร. ป่วย ก็ต้องระหกระเหินตามชะตากรรม ของท่านกรรมัง ที่ผมจะเขียนต่อไปนี้ขอยืนยันว่าผมรู้จักอาจารย์หลังที่สุด ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องเลยจนกระทั่ง เมื่อได้ทำงานสุดท้ายกับท่าน ก่อนท่านต้องไปจากเมืองไทยอีกครั้งหนึ่งและกลับมาแต่อัญ

เมื่ออาจารย์ป่วยลงเรือบินมาจากอังกฤษจะมาทำงานเมืองไทยเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ท่านก็บอกทุกคน ซึ่งดูจงง ๆ ว่าท่านจะมาทำงานเป็นผู้อำนวยการ **โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง** หลายคนเป็นห่วงว่า อาจารย์ป่วย น่าจะมาทำอะไรที่เป็นชิ้นเป็นอันมากกว่านี้ จริง ๆ แล้ว ไม่ว่าจะเป็นคนดี เป็นอธิบดี เป็น อธิการบดี หรือเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ไม่ว่าจะป็นงานระดับประเทศและนานาชาติ หรือ ระดับกระทรวงทบวงกรม ท่านก็เป็นมาหมดแล้ว

ธาตุแท้ของอาจารย์ป่วยที่ผมเห็น แต่คนจำนวนมากหาไม่รู้ไม่ ก็คือหัวใจของท่านอยู่ตรงที่จะทำให้คนจน มีอันจะกินขึ้น สร้างความเป็นธรรมในสังคม สิ่งที่ทำให้อาจารย์มีความรู้สึกเสมือนว่าเป็นความผิดอยู่ในใจ ตลอดเวลาคือ ถึงแม้จะทำอะไรให้ประเทศมากเพียงใดก็ตาม ประเทศก็ไปได้ดีพอสมควร เรื่องเงินเรื่องทอง ก็เข้าสู่เข้าทาง แต่ทำไมชาวชนบทไทยจึงไม่เจริญเท่าที่ควร มูลนิธิบูรณะชนบทฯ ท่านก็เคยแอบไปสร้างไว้ที่ ชัยนาท แต่ก็ไม่มีโอกาสไปดำเนินการอย่างจริง ๆ จัง ๆ

แต่โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง ดูจะมีอะไรต่ออะไรที่ไม่เหมือนโครงการอื่น ๆ เพราะมีการ สนับสนุนโดยยอดนายทุนนิยม คือ มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ นำแปลกใจยิ่งใหญ่อีกคือไป ๆ มา ๆ มูลนิธิกลับถูก กล่าวหาว่าไปสนับสนุนโครงการที่ถูกหาว่าเป็นการปลุกระดมมวลชน หรือไม่ก็เลยเถิดไปเป็นคอมมิวนิสต์ไปนั่น อะไรจะขนาดนั้น แถมกรรมกรระดับนโยบายยังประกอบด้วย อธิการบดีทั้ง ๓ มหาวิทยาลัย คือ ม.จ. จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ ซึ่งภายหลังเป็นอาจารย์รพี สาคริก จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาจารย์ปรีดี เกษมทรัพย์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์ป่วยเองเป็นตอน พ.ศ. ๒๕๑๘ ถึง ๒๕๑๙ ก่อนต้อง ไปนอกประเทศ และอาจารย์นายแพทย์ กษาน จาติกวานิช จากมหาวิทยาลัยมหิดล พวกเราอีก ๓ คน ที่เป็น ผู้ช่วยผู้อำนวยการก็มีจากธรรมศาสตร์ แรก ๆ มี อาจารย์ ดร. อัมมาร สยามวาลา และอาจารย์อื่น ๆ อีก

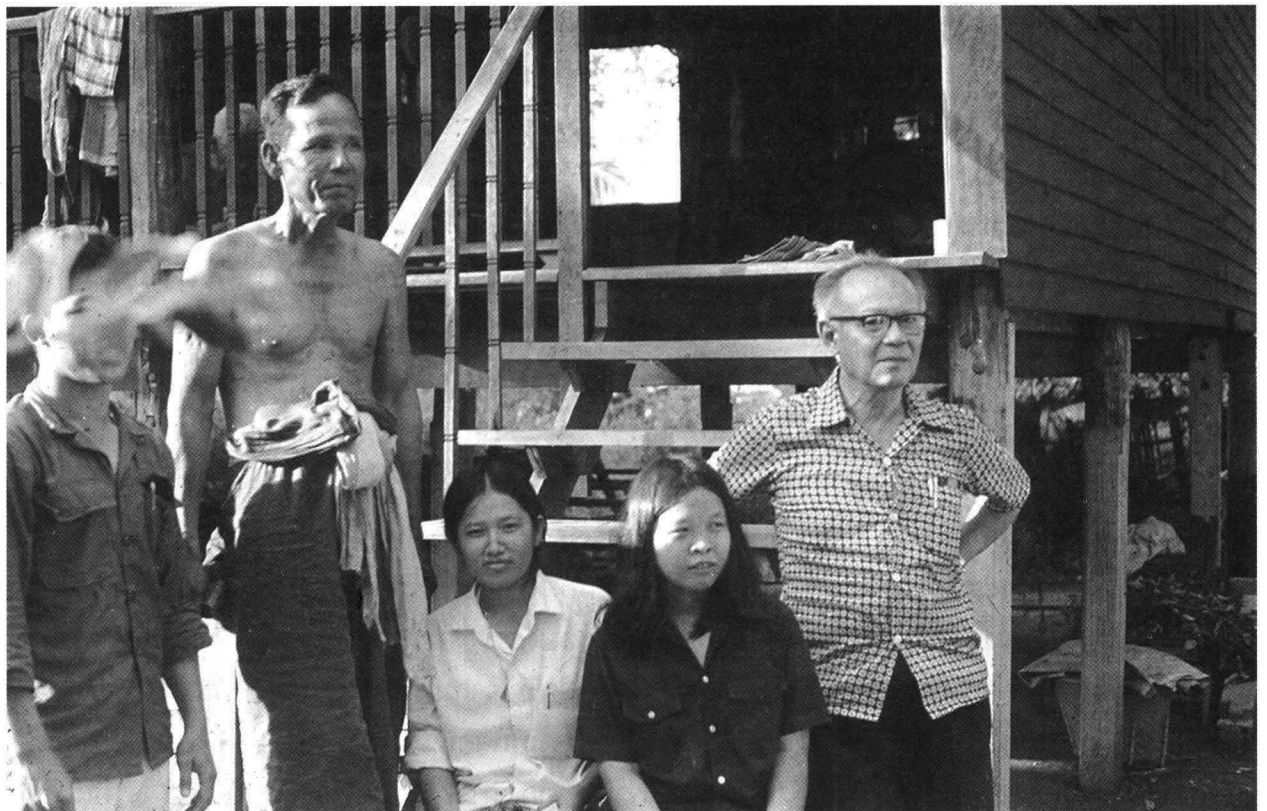
หลายคน แต่สุดท้ายก็เป็น ดร. ม.ร.ว. อคิน ระพีพัฒน์ ส่วนมหาวิทยาลัยมหิดลนั้น มีนายแพทย์มือสติดิ
ชั้นยอด คือคุณหมอคิริพัฒน์ วัฒนเกษตร ส่วนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นั้นก็ต้องเป็น ดร. สันหัต
โรจนสุนทร ผู้ซึ่ง ม.จ. จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ อธิการบดีในขณะนั้น ทรงขอให้ลงมาจากงานโครงการ
หลวงภาคเหนือให้มาทำงานนี้โดยเฉพาะ

ถ้าจะให้พูดเพิ่มเติมอีกก็คือพวกเราต่างก็มีเลขานุการของแต่ละผู้ช่วยผู้อำนวยการ ซึ่งก็เป็นสาว ๆ
ซึ่ง ๆ ทั้งนั้น แต่คนที่สำคัญที่สุดจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเป็นเลขานุการของอาจารย์ ม.ร.ว. อคิน
นั่นก็คือ อาจารย์สุพัตรา มาศดิตถ์ ซึ่งถูกยืมตัวมาจากโครงการบัณฑิตอาสาสมัครของธรรมศาสตร์
สุดท้ายเราก็เลยตั้งให้เป็นหัวหน้าเลขาฯ หรือเลขาฯ ของโครงการฯ (อาจารย์คนนี้ก็เป็นคนเดียวกับคุณหญิง
รัฐมนตรีคนสวยประจำสำนักนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันนี้แหละ)

บรรดาผู้ที่เอ่ยนามมาเหล่านี้เกือบจะถูกกล่าวหาว่ามีพฤติกรรมเบี่ยงเบนแทบทุกคน คนเราจะทำความดี
หรือทำของแปลกใหม่ี่มักจะยากเสมอ เรามีประชุมกันทุกสัปดาห์ตามที่ต่าง ๆ ส่วนใหญ่ที่มหิดลเพราะเป็น
จุดศูนย์กลางดี บางครั้งก็เป็นแม่แต่ที่บ้านผมก็บ่อยเพราะอยู่กลางเมืองดีเช่นกัน

สำหรับตัวผมเองเห็นอาจารย์ป่วยเป็นคนแสนจะธรรมดา ปรีक्षाหรือกับพวกเราสนุกสนาน มีเรื่อง
คุยกันได้เรื่อย ๆ แล้วที่ผมพอใจเป็นที่สุด ก็คือท่านก็ดื่ม “เบียร์” เหมือนที่ผมชอบอยู่ด้วยเสมอ ๆ ในตอน
หลัง ๆ ก็มีอดีตปลัดเกษม สนิทวงศ์ มาร่วมวงไปบูลย์ ช่วยการตัดสินใจ ท่านมาจากสิ่งแวดล้อมตอนนั้น
ทำดีทำต่อพอสมควร ร่วมงานกับพวกเราได้ดี รวมทั้งวงงานและวง “เบียร์”

ถึงตอนเราออกบ้านนอกกัน อาจารย์ป่วยแสนจะติดดิน ชาวบ้านเห็นท่านมาคนเดียวคงนึกว่านายห้าง
มาซื้อข้าวเปลือกอย่างแน่นอน แต่ท่านก็ร่วมวงกินข้าวกับชาวบ้านได้เป็นประจำอย่างสนุกสนานอยู่เสมอ มูลนิธิ
ร็อกกีเฟลเลอร์นั้นมองว่าเป็นโครงการที่น่าสนใจมาก เพราะมีคนอย่าง ดร. ป่วย เป็นผู้นำ ท่านรักชนบท

ดร.ป่วยในพื้นที่

รู้วิธีเข้ากับชาวบ้านได้ดี ท่านเป็นต้นกำเนิดของโครงการบัณฑิตอาสาสมัครของธรรมศาสตร์ ซึ่งก็เป็นแบบอย่างให้มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ปฏิบัติตาม เป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการมีส่วนร่วมของนิสิตนักศึกษาในการช่วยสังคมชนบท และเศรษฐศาสตร์ชุมชน การลงทุน และอื่น ๆ ทางมหิตลก็ดูแลเรื่องหมอ การสาธารณสุขมูลฐาน และโรคชิปาละ ส่วนเกษตรก็เข้ามาดูแลเรื่องอาชีพเกษตรต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม ร็อกกี เฟลเลอร์ ทุ่มเงินให้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นโครงการตัวอย่างระดับโลก เอาไปใช้ที่ไหนก็ได้ หากสำเร็จในเมืองไทย ซึ่งทุกอย่างจะสดใสไปหมด

ส่วนผู้เขียนเองนั้นพอลงเครื่องบินหลังจากเมื่อได้ปริญญาเอกแล้ว พอถึงเกษตรศาสตร์ก็ไปปฏิบัติภายในฐานะอาสาสมัครกับโครงการหลวงที่ตามคำชักชวนของอาจารย์ปวิณ ปุณศรี ซึ่งก็เป็นตั้งแต่ตอนเริ่มแรกของโครงการบนที่สูงภาคเหนือ แต่แล้วก็ถูกท่านอธิการบดีทรงขอร้องให้มาทำโครงการนี้ เราก็คิดว่าโครงการนี้มีระยะเวลา ๕ ปี เป็นอย่างมาก เสร็จแล้วเราก็กลับไปทำงานถวายต่อได้

เวลาทำงานในห้องที่นั่นตามลักษณะประจำตัวของตัวอาจารย์ป่วยเอง ซึ่งมักจะตกเตียงและปรึกษายูกับพวกเราในเรื่องต่าง ๆ ตลอดเวลา ช่วยประสานงานในจุดต่าง ๆ เดียวนี้เราก็มองเห็นจุดบกพร่องของพวกเราซึ่งมากพอสมควร ล้วนแต่เป็นเรื่องการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่รู้ระดับศักดิ์ดินนาของมหาดไทยมากพอ ถึงแม้คุณพ่อผู้เขียนเองก็มหาดไทยเก่าวิ่งปราบเสื่อฝ้ายมาแล้ว เราประสานงานระดับรัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี ได้เป็นอย่างดี แต่ปรากฏว่าจุดที่พวกเขาไม่เล่นด้วยกับเรา และคิดว่าไม่เข้าใจเรา และสุดท้ายกลายเป็นเรื่องสำคัญ ๆ ไปได้อย่างไม่น่าเชื่อก็คือ พวกเราดูจะให้ความสนใจระดับผู้ว่า ปลัดจังหวัด นายอำเภอ น้อยไปหน่อย จนดูเหมือนว่าพวกเราทอดทิ้งเขา เด็กของเราเองเข้าไปทำงานได้เป็นอย่างดีในระดับห้องที่ ระดับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้ากับเขาได้เป็นปีเป็นขลุ่ย อาจจะเป็นได้ว่าเลยทำให้ดูเหมือนเกิดความกระด้างกระเดื่องขึ้นและในบางกรณีถึงกับมีคนมาอ้างกับผมว่ามีผู้ไม่ประสงค์ดีอาศัยชื่อโครงการฯ เข้าไปปลุกกระดมมวลชนใน

อาจารย์ป่วยกับผู้ปฏิบัติงาน ชาวบ้านและผู้ให้ทุนวิจัยฯ

ชนบท จริงเท็จแค่ไหนผมก็ไม่รู้ ไม่อยากเชื่อและไม่คิดว่าเป็นจริง พวกเราไปทำงานกันจริง ๆ บางคนจริงไปจนถึงขนาดไปแต่งงานแต่งงานกับลูกสาวสวย ๆ ของชาวบ้านก็มี หรือไม่กี่แต่งงานกันเองก็มีระหว่างมหาวิทยาลัย

เมื่อเรื่องกำลังจะไปกันใหญ่ ทางรัฐบาลเห็นว่าโครงการของเราจะไม่ปลอดภัยจึงขอร้องไม่ให้เราเข้าไปในพื้นที่ แต่ผมมีลูกน้องทำงานอยู่หลายคนในหมู่บ้านเหล่านี้จะปล่อยให้ทอดยอกหรือมีปัญหาได้อย่างไร เมื่อได้คิดดังนั้นก็รีบแต่งชุดตรวจการขั้นพิเศษตามสิทธิที่แต่งได้แล้วก็เดินอาด ๆ เข้าพื้นที่โดยเฉพาอย่างยิ่งตรงไปเยือนอำเภอเขาย้อย ที่นั่นนายอำเภอซึ่งตอนนั้นเป็นแค่ชั้นเอกเท่านั้น แต่โชคไม่คืนยาอำเภอก็เพิกเฉยไม่ยอม ผมก็ได้แต่เดินอาด ๆ แสดงขีดขั้นพิเศษให้เห็นกันหัวว่าเอา ที่ทำเช่นนี้ก็เพื่ออยากจะทำให้เขารู้ว่าเรามีตำแหน่งเหมือนกัน แต่เมื่อไปที่ต้องแต่งธรรมดา ซึ่งจะเห็นเราแค่ใส่เกือกเตะน่องกางเกงขาสั้นขึ้นอำเภอเท่านั้น

เมื่อพยายามประพடுத்தินให้เป็นที่เกรงขามพอควรแล้ว ก็เดินทางต่อเข้าหมู่บ้านเขาย้อยเพื่อจะได้พบลูกน้องของเรา ซึ่งไม่รู้ว่าจะถูกจับตัวไปแล้วหรือยัง เพราะเหตุการณ์เริ่มลับสนพอสสมควร ในหมู่บ้านผมก็ลืมบ้านที่ลูกน้องอยู่เพราะมันชอบอยู่หลายบ้าน พอไปถามชาวบ้านเขา เขาก็บอกว่าไม่รู้จัก เราก็กถามคนที่สองอีก เขาก็บอกว่าไม่รู้จักอีก ผมก็ซัดใจว่าอะไรกัน ลูกน้องเราอยู่เป็นเดือน ๆ ไม่มีคนรู้จักได้อย่างไร แต่แล้วเราก็ตัดสินใจไปหาจนเจอ ซึ่งความก็ปรากฏออกมาว่าไอ้หนุ่มของเราอยู่รอดปลอดภัยดีกว่าเราเสียอีกเพราะชาวบ้านปกป้องให้เป็นอย่างดี แม้เห็นเราแต่งตัวโก้ ๆ เข้าไปเขาก็ซัดไม่แน่ใจว่าจะมาทำอะไรลูกน้องผมซึ่งเป็นพวกเขาหรือเปล่า คนชนบทเขาน่ารักอย่างนี้แหละ ชาวบ้านบอกว่าจริง ๆ แล้วพวกเขาสงสัยว่าพวกอำเภอจะมาจับตัวก็เลยไม่บอกว่าจะอยู่ที่ไหน

พวกเราเลยรู้สึกภูมิใจในการทำงานของคนของเราในท้องที่เป็นอันมาก และก็เป็นที่ยอมรับกันว่าในระดับหมู่บ้านเราทำได้ดี ไม่มีอะไรเป็นปัญหา เราเองก็คิดว่ามีคนแอบอ้างว่าเป็นพวกเราเข้าไปปฏิบัติในพื้นที่จริงหรือเปล่า ผมถือว่าเป็นการทำงานพัฒนาชนบทที่สมจริงสมจัง จนถูกมองเป็นคนอื่น พวกเราทุกคนมั่นใจในความบริสุทธิ์ใจของชาว ๓ มหาวิทยาลัย ถึงแม้ธรรมชาติจะโดนมากกว่าเพื่อนก็ตาม พวกเราพบกับความจริงใจของชาวบ้าน ทำให้เราเชื่อใจว่าเราน่าจะทำงานได้สำเร็จถ้าไม่เกิดเรื่องแบบที่เกิดขึ้น มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ก็แสนจะเป็นนายทุนนิยมตัวจริงและต้องปวดหัวเมื่อต้องกลายเป็นผู้สนับสนุนนักปลุกระดมมวลชนไป

เราวางแผนไว้อย่างสวยหรูว่าเมื่อน้ำเข้ามาจากระบบชลประทานแล้ว ชาวบ้านก็จะได้มีโอกาสทำมาหากินตามอัตภาพได้เป็นอย่างดี พวกเราก็จะสร้างทฤษฎีพัฒนาชนบทให้เป็นที่ประจักษ์ชัด ชาวมหาวิทยาลัยนั้นหากไปทำงานติดดิน เราก็อำนาจบางเลน เราเคยชวนอาจารย์หลาย รับศิริ เข้าไปสอนวิธีดูแลและรักษาเครื่องยนต์ เช่น เครื่องสูบน้ำ เครื่องไถนา เป็นต้น อาจารย์หลาย จากวิเศษเกษตรของเราไม่พูดพลาหมทำเพลง เมื่อไปถึงก็ให้ชาวบ้านยกเครื่องสูบน้ำมาขึ้นทุกคน สัก ๒๐ คนได้ แล้วก็สั่งให้ถอดออกเป็นชิ้น ๆ ผมรีบแอบไปกระซิบอาจารย์หลายว่าเอาแน่หรือ เดี่ยวต้องซื้อเครื่องใช้เขา ๒๐ เครื่องเชียวนะ อาจารย์หลายบอกว่าเชื่อมือผมได้ แล้วเขาก็ถอดออกมาแล้วก็ใส่กลับเข้าได้เหมือนเดิม กิจกรรมนั้นสร้างความเชื่อถือที่ชาวบ้านมีต่อพวกเราแบบที่ผมไม่มีวันลืม จากนั้นไปเราจะทำอะไรก็ได้ เขาเชื่อเราหมด คนบางเลนเขาดีจริง ๆ ผมก็พลอยดีไปกับเขาด้วย เพราะในประวัติผมเกิดที่นั่นตอนคุณพ่อเป็นนายอำเภอมือปราบ

จากงานนี้ทำให้ผมมองชีวิตคนชนบทในรูปที่ดีขึ้นมาก เมื่อต้องกลับไปทำงานบนดอย ทำให้เรามีความคล่องตัว รู้ทางหนีทีไล่พอสมควร มีเรื่องแปลกเยอะ เราต้องพบกับผู้ใหญ่บ้านที่ไม่เอาไหน พบกับผู้หญิงที่เป็นผู้นำได้อย่างสบาย พอกับพระที่เป็นที่พึ่งของคน กับพระที่สนใจแต่จะนั่งรถเปิดประทุน รวมทั้งตั้งป้อมน้ำมันเองเสียด้วย แม้ตอนมีงานวัดยังดังถึงขนาดเอาเครื่องบินเล็กมาบินเก็บเงินข้าววัดอีกด้วย เราเคยเข้ากับผู้ใหญ่บ้านก้านไม้ได้ในบางจุดเพราะไม่เข้าใจกันจนถึงกับถูกไล่ออกมาจากหมู่บ้าน เหนื่อยพอดูกว่าจะประสานรอยร้าวสำเร็จ เป็นประสบการณ์ที่ไม่เคยลืมเลย

ผมแน่ใจว่าตัวอาจารย์ป่วยเองก็มีความสุขในการทำงานนี้ เมื่อผมได้ไปอังกฤษก็พยายามอย่างยิ่งที่จะไปพบท่าน แต่เนื่องจากไม่ใช่คนสนิทดั้งเดิม ถึงจะอ้างอาจารย์ (คุณหญิง) สุกัตราแล้วก็ตาม ภรรยาท่านหายอมไม่ ก็เลยไม่มีโอกาสได้เยี่ยมท่าน

อาจารย์ป่วยเป็นคนมีเมตตาธรรมอยู่บนใบหน้า เห็นหน้าท่านแล้วอยากจะทำงานด้วยจริง ๆ แล้วท่านชอบทำหน้าที่ต่อ ๆ เหมือนไม่รู้เรื่องอยู่เสมอ ๆ แต่เมื่อต้องตัดสินใจท่านทำได้เฉียบขาด พร้อมทั้งเหตุผลประกอบการตัดสินใจ

เมื่อปี ๒๕๑๗-๒๕๑๘ พวกเราเริ่มต้นกันอย่างดี แต่ก็ไม่ได้แปลว่าจะจบด้วยดีเสมอไป โครงการนี้จะเป็นตัวอย่างระดับโลก ดังนั้นในระยะแรกเราจะเป็นผู้หาข้อมูลทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐศาสตร์ สาธารณสุข อนามัย สังคม พื้นที่ดิน น้ำ และอื่น ๆ ซึ่งมีรายงานอยู่อย่างดีหนึ่งเล่มในปี ๒๕๑๗ มีทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ระยะที่สอง ปี ๒๕๑๘-๒๕๒๐ พวกเราจะเข้าไปทดสอบปฏิบัติการในท้องที่ และได้เลือกหมู่บ้านต่าง ๆ กันไว้ ๖ แห่งด้วยกัน คือ เขาย้อย ยกกระบัตร วังมะนาว บ้านน้อย บางเลน และบ้านแพ้ว (ต่อมาเพิ่มอีก ๑ แห่ง คือ อู่ทอง) พวกเราวางแผนเข้าไปปฏิบัติการ เข้าไปทดสอบทดลองวิจัย แก้ปัญหาต่าง ๆ โดยหวังว่าจะมีการปรับโครงสร้างขึ้นเพื่อใช้ในท้องที่อื่น ๆ ต่อไปด้วย

ระยะที่สาม ตั้งแต่ปี ๒๕๒๐ เป็นต้นไป เมื่อทางการเห็นชอบด้วยแล้วก็จะได้นำวิธีการที่พวกเราได้คิดค้นทดสอบ ปรับปรุง แก้ไข และกำหนดเป็นรูปแบบแล้ว นำเอาไปดำเนินการต่อในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองซึ่งจะมีน้ำชลประทานเข้ามาเรียบร้อยแล้วตามกำหนดการ และมหาวิทยาลัยทั้งสามก็ลงมือปฏิบัติ ร่วมมือทางเทคนิคทุกด้าน และมีการประเมินผลเป็นระยะ ๆ ซึ่งเราก็พบว่าตามความเป็นจริงมันทำได้ง่ายดังข้อกำหนดไม่ ถ้าเขาไม่ได้ร่วมทำด้วยยากที่เขาจะรับไปทำ ซึ่งงานพัฒนาชนบทก็เป็นอย่างนั้น นั่นคือ การมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญมากที่สุด

ถึงตรงนี้มูลนิธิเรียกก็เฟลเลอร์ก็จะนำไปตีฆ้องทั่วโลกว่าได้ทำโครงการที่ยอดเยี่ยม เพราะนำมหาวิทยาลัยที่เก่งเฉพาะทางมาทำงานแบบผสมผสานกัน (คำนี้ทำยากจังในประเทศไทย) นอกจากนั้น ยังนำนักเศรษฐศาสตร์ระดับโลกมาเป็นผู้อำนวยการโครงการอีกด้วย แต่เราก็ตายน้ำตื้นจนได้เช่นเคย เมื่อเกิดเรื่องทั้งหมดเมื่อ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙

น้ำชลประทานก็เข้าลุ่มน้ำแม่กลองตามกำหนด การพัฒนาก็เป็นไปอย่างอ้อยสร้อย และอ้อยก็มีปัญหาดังเช่นเคยของเมืองไทย ถึงแม้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จะตั้งวิทยาเขตกำแพงแสนขึ้นแล้วก็ตาม ก็ได้มีความพยายามสร้างโครงการพัฒนารอบ ๆ มหาวิทยาลัยอยู่ระยะหนึ่ง คิดว่าเขายังคงทำอยู่กระมัง อะไรที่จะไม่เกิดก็ไม่เกิด คนดัง ๆ ก็ทำงานไม่สำเร็จได้เหมือนกัน มันคงเป็นวิถีชีวิตที่เราคงต้องยอมรับ ชอบหรือไม่ก็ตาม

เมื่อวานนี้ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๒ ผมไปเคารพอัฐิอาจารย์ป่วย แล้วผมก็เขียนคำไว้อาลัยว่า “คนดีมักจะไม่มีโอกาสได้ทำความดีได้เสมอไป” ผมถือว่าเป็นสัจธรรมเหมือนกัน

ดร. สันทัด โรจนสุนทร

หัวหน้าฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง

ผู้จัดการ มูลนิธิวิจัยเทคโนโลยีสารสนเทศ

เมื่ออาจารย์ป่วยยอมเสี่ยงพัฒนานักอักษรศาสตร์ ให้เป็นนักเศรษฐศาสตร์

เมื่อดิฉันเรียนจบปริญญาตรีจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใหม่ๆ ดิฉันคิดว่าอนาคตของตัวเองคงจะเป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษในคณะวิศวกรรมศาสตร์ หรือที่ NIDA เพราะดิฉันเลือก major ภาษาอังกฤษ และ minor คณิตศาสตร์ แต่ชะตาชีวิตก็ได้หักเหไปจากที่วาดไว้เมื่อคุณพ่อได้พบกับอาจารย์สิริ สมบัติสิริ ซึ่งท่านเป็นอาจารย์ประจำอยู่ที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในช่วงที่ท่านอาจารย์ป่วยเพิ่งมาเป็นคณบดีไม่นานนัก อาจารย์สิริเล่าให้คุณพ่อฟังว่า ที่คณะเศรษฐศาสตร์นั้น อาจารย์ป่วยมีโครงการพัฒนาคณะ และได้ทุนสนับสนุนจาก Rockefeller Foundation ในการส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อปริญญาโท และปริญญาเอกจำนวนมาก ท่านบอกให้ลองมาสมัครเป็นอาจารย์ที่คณะฯ ดู คุณพ่อก็เห็นด้วยและสนับสนุนให้ดิฉันมาสมัคร เป็นเพราะความใจกว้างของท่านอาจารย์ป่วยที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่จบในสาขาวิชาอื่นนอกเหนือจากสาขาเศรษฐศาสตร์ได้มาทำงานเป็นอาจารย์ที่คณะฯ ท่านเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ไกล ท่านเข้าใจดีว่าการจะเรียนต่อระดับสูงในวิชาเศรษฐศาสตร์ได้ จำเป็นต้องมีพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ในรุ่นเดียวกับดิฉันนั้น ก็มีผู้จบคณะอักษรศาสตร์อีกคนที่ได้เข้ามาเป็นอาจารย์ คือ นิมิตร นนทพินธาวาทย์ ทั้งนิมิตรและดิฉันได้รับคัดเลือกให้รับทุนจากมูลนิธิฯ ให้ไปศึกษาต่อปริญญาเอกที่สหรัฐแต่ไม่ได้ไปพร้อมกัน อาจารย์ป่วยได้บอกดิฉันว่า ท่านยอมเสี่ยง (at stake) ที่ส่งนักอักษรศาสตร์ไปทำปริญญาเอกเศรษฐศาสตร์ โชคดีที่เราสองคนไม่ทำให้ท่านผิดหวัง หรือจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ ท่านตาแหลม เลือกคนที่มี potential ในการพัฒนาได้ถูกคน

ในช่วงที่ท่านงานอยู่ที่คณะฯ ดิฉันไม่ได้ใกล้ชิดท่านอาจารย์ป่วยมากนัก เพราะไม่ค่อยกล้าเข้าไปใกล้ผู้ใหญ่ และอดรู้สึกไม่ได้ว่าดิฉันเป็นคนนอกเมื่อเทียบกับอาจารย์ที่จบเศรษฐศาสตร์โดยตรงจากคณะฯ แต่ก็สังเกตได้ว่า อาจารย์ป่วยท่านให้ความสำคัญกับตนเอง ท่านปรานีต่อทุกคนเสมอกัน เมื่อพบท่านที่ New York ตอนที่ทางมูลนิธิฯ จัดการให้พวกเราที่กำลังศึกษาอยู่ในสหรัฐฯ ได้ไปพบท่านที่นั่นตอนท่านไปประชุม ท่านก็ทักทายอย่างจำได้ทั่วหน้าทุกคน

อาจารย์ป่วยออกจากประเทศไทยไปหลายปี แต่เมื่อท่านกลับมาเยี่ยมบ้าน และมาที่มหาวิทยาลัย ดิฉันรู้สึกยินดีมาก ได้มาราบท่านด้วยพวงมาลัยที่ตั้งใจให้ท่านเป็นพิเศษ อาจารย์ป่วยนั้นถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อดิฉันอย่างมากเพราะทำให้วิถีชีวิตของดิฉันเปลี่ยนไป เมื่อวันทีอัฐของท่านได้กลับมาที่ธรรมศาสตร์ ดิฉันก็ได้นำพวงมาลัยมาเคารพท่านอีก และจะจดจำท่านตลอดไป

สาวิตรี กาญจนกฤษ

อดีตอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ป่วย.....บางแง่มุมในความทรงจำ

สิ่งที่เขียนในบทความนี้เป็นการบันทึกความทรงจำในบางแง่มุมเกี่ยวกับอาจารย์ป่วยเท่าที่จะนึกออกในเวลา
นี้ ในฐานะที่เป็นอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์รุ่นแรกที่อาจารย์ป่วยรับเข้ามา จึงได้มีโอกาสทำงานใกล้ชิด
และได้ติดต่อกับท่านตลอดเวลาแม้ช่วงไปเรียนต่อต่างประเทศ เพราะอาจารย์ป่วยไม่เคยมองข้ามจดหมายที่มี
มาถึงท่านแม้แต่เพียงฉบับเดียว ท่านจะหาเวลาตอบเสมอ อาจจะสั้นบ้างยาวบ้างตามแต่เวลาและเรื่องราวที่
เกี่ยวข้อง

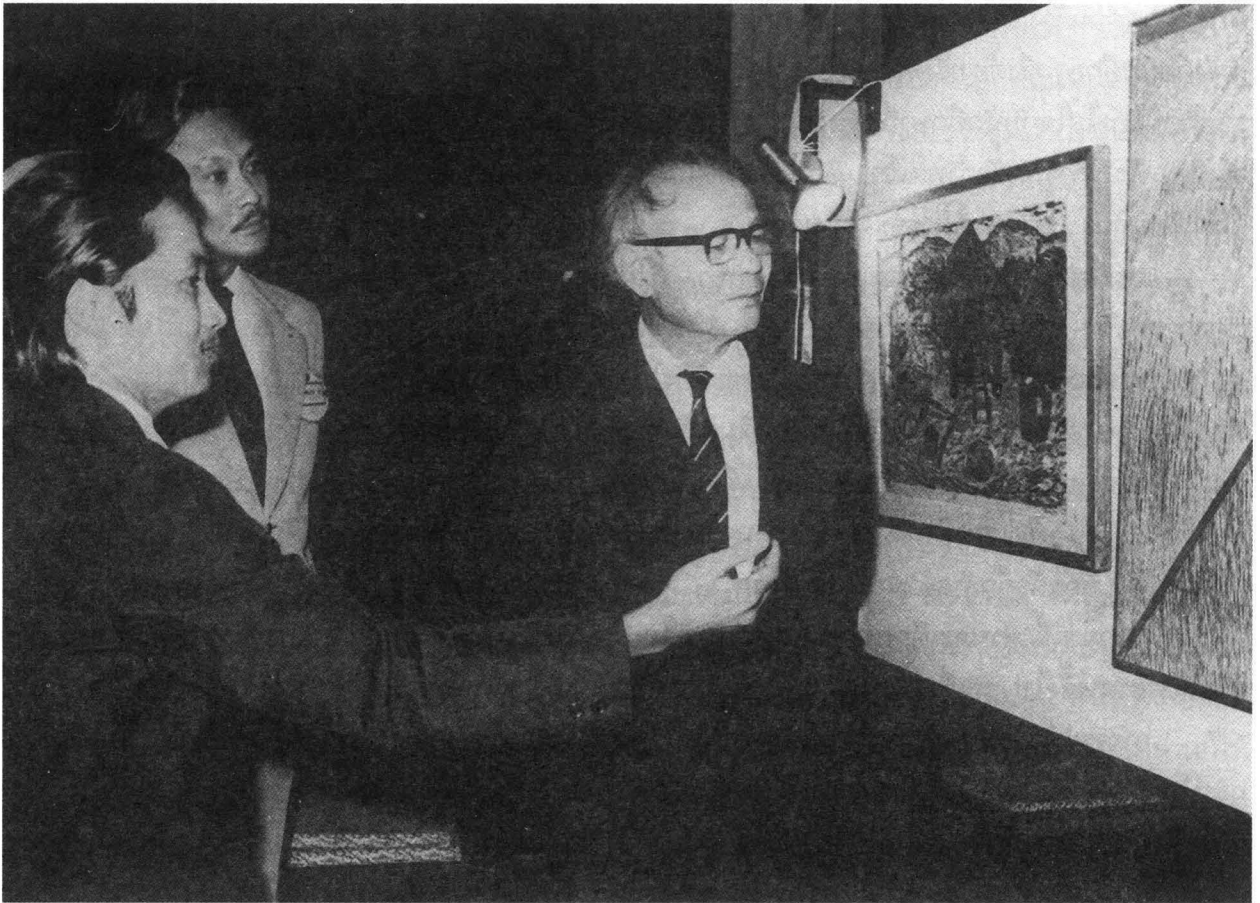
ดิฉันเชื่อว่าพวกเราอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์รุ่นที่อาจารย์ป่วยรับเข้า จะมีความรู้สึกตรงกันอย่างไร
ในความทรงจำเกี่ยวกับอาจารย์ป่วยคือ **ท่านไม่เคยบอกว่าไม่มีเวลาสำหรับพวกเรา ทั้ง ๆ ที่ท่านมีงานยุ่งมากมาย
กว่าที่พวกเรากำลังทำอยู่ในเวลานี้หลายเท่าตัว**

เมื่อพวกเรามาทำงานเป็นอาจารย์ผู้ช่วยใหม่ ๆ เชื่อว่าส่วนใหญ่ใจร้อน อยากไปเรียนต่อต่างประเทศ
ไว ๆ หลายคนไปสมัครทุนต่าง ๆ ดิฉันเองก็ได้ไปสมัครทุน ก.พ. ซึ่งให้ตามความต้องการของกรมสรรพากร
ในกรณีของข้าราชการต้องให้ผู้บังคับบัญชาเซ็นรับรองด้วย ดิฉันจำต้องเข้าไปหาอาจารย์เพื่อให้เซ็นในฐานะเป็น
ผู้บังคับบัญชา เมื่ออาจารย์ป่วยทราบเข้า ท่านแสดงความไม่พอใจ ดิฉันก็เรียนท่านไปตามประสาชื่อว่า
ตั้งใจไว้ว่าเมื่อจบกลับมาแล้วก็จะขอย้ายกลับมาสอนที่คณะ คราวนี้ดิฉันเลยได้รับฟังเทศน์กัณฑ์ใหญ่ ท่าน
บอกว่าหน่วยงานใดที่ขอทุนส่งคนไปก็ย่อมหวังว่าจะได้คนกลับมาช่วยทำงาน ไม่สมควรทำเช่นนั้น

หลังจากนั้น อาจารย์คนใดที่ได้ทุนหน่วยงานใดไป ก็ต้องทำเรื่องลาออกจากคณะ ท่านไม่สนับสนุน
การแย่งคนของหน่วยงานอื่น เมื่อท่านไปที่ใด ท่านจะไปสร้างคนใหม่ขึ้นที่นั่นเสมอ ผิดกับผู้ใหญ่บางคนเมื่อ
ไปรับตำแหน่งใหม่ที่ใด จะดึงพรรคพวกตัวเองไปด้วย ทำให้มีเรื่องบาดหมางใจกับคนที่ทำงานในหน่วยงานนั้น
เพราะมีปัญหาเด็กเล่น

พวกเราหลายคนที่ยื่นจบปริญญาโท ท่านจะขอให้กลับมาช่วยทำงานก่อน ทุกคนทำงานกันหนักมาก
เพราะท่านริเริ่มโครงการใหม่ ๆ หลายอย่าง เช่น โครงการปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ ภาควิชาภาษาอังกฤษ
โครงการเศรษฐศาสตร์ภาคค่ำที่เปิดโอกาสให้ผู้ทำงานในตอนกลางวันได้มีโอกาสมาเรียนในตอนค่ำด้วย
โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร เป็นต้น ภายในคณะเองก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร และวิธีการสอน
มากมาย

ทั้ง ๆ ที่พวกเราทำงานหนักกันทุกคน แต่ในระบบราชการนั้น การให้สองชั้นก็มีโควตา ดังนั้น **ท่านก็
ไม่สามารถจะให้สองชั้นแก่ทุกคนได้ วิธีการของท่านคือ ท่านเลือกให้สองชั้นแก่ผู้ที่มีเงินเดือนน้อยกว่า** ใน
เวลานั้น ผู้ที่จบปริญญาโทจากสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฟิลิปปินส์ จะได้อัตราเงินเดือนแตกต่างกันตาม
กฎ ก.พ. แต่ท่านก็จะเรียกผู้ที่ไม่ได้สองชั้นเข้าไปบอกให้รู้ว่า ท่านเข้าใจดีว่าทำงานหนักสมควรจะได้สองชั้น
แต่ขอให้สละให้แก่เพื่อนซึ่งเงินเดือนน้อยกว่า คนที่ไม่ได้ก็รู้สึกภูมิใจที่เจ้านายเห็นความดีของตน แถมยังได้
ทำความดีด้วยการเสียสละให้แก่เพื่อนที่เงินเดือนน้อยกว่า ไม่เคยมีเสียงบ่นแสดงความไม่พอใจจากผู้ใด

อาจารย์ปวยได้รับเชิญไปเปิดงานแสดงภาพเขียน จากซ้าย : ดำรง วงศ์อุปราช อาจารย์ปวย

ภายหลังอาจารย์ปวยได้ต่อสู้จนผู้ที่จบปริญญาโทจากทุกประเทศ รวมทั้งที่จบจากประเทศไทยด้วย ให้ได้เงินเดือนเท่าเทียมกัน โดยเริ่มจากโครงการปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ ภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งถือว่าเป็นหลักสูตรที่เท่าเทียมกับหลักสูตรของมหาวิทยาลัยชั้นนำในสหรัฐอเมริกา

ในเรื่องเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเงินเดือนอีกเหมือนกัน มีอาจารย์คนหนึ่งเล่าให้ดิฉันฟังว่า อาจารย์ปวยไม่เลื่อนขั้นให้อาจารย์คนหนึ่งเพราะอาจารย์ผู้นั้นไปทำงานพิเศษข้างนอก ท่านได้บอกอาจารย์ผู้นั้นว่าเพราะเหตุที่เขาทำงานข้างนอกด้วย จึงต้องขอเอาขั้นของเขาไปให้ผู้อื่น อาจารย์คนที่ไม่ได้รับการเลื่อนขั้นก็ไม่ขัดข้อง และเห็นว่าท่านยุติธรรมดี

ตอนที่ทำงานใหม่ ๆ เคยมีนักศึกษาหมาขอให้ดิฉันเขียนบทความลงหนังสือที่เขาจัดทำกัน จำได้ว่าดิฉันเขียนบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเปิดให้แก่นักศึกษา ด้วยความไม่แน่ใจในความสามารถของตัวเอง ดิฉันได้ส่งบทความนั้นไปให้อาจารย์ปวยอ่านและวิจารณ์ก่อน ท่านอ่านให้และมีข้อคิดเห็นพร้อมกับมีบันทึกแนบท้ายมาว่า **“นี่เป็นการ comment ในฐานะเพื่อนร่วมงาน ไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา เพราะอาจารย์ควรมีสื่อแสดงความคิดเห็นได้โดยเสรี”** หลังจากนั้น เมื่อท่านไปพบบทความ หรือหนังสือใด ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องมหาวิทยาลัยเปิด ท่านก็ส่งมาให้อ่าน

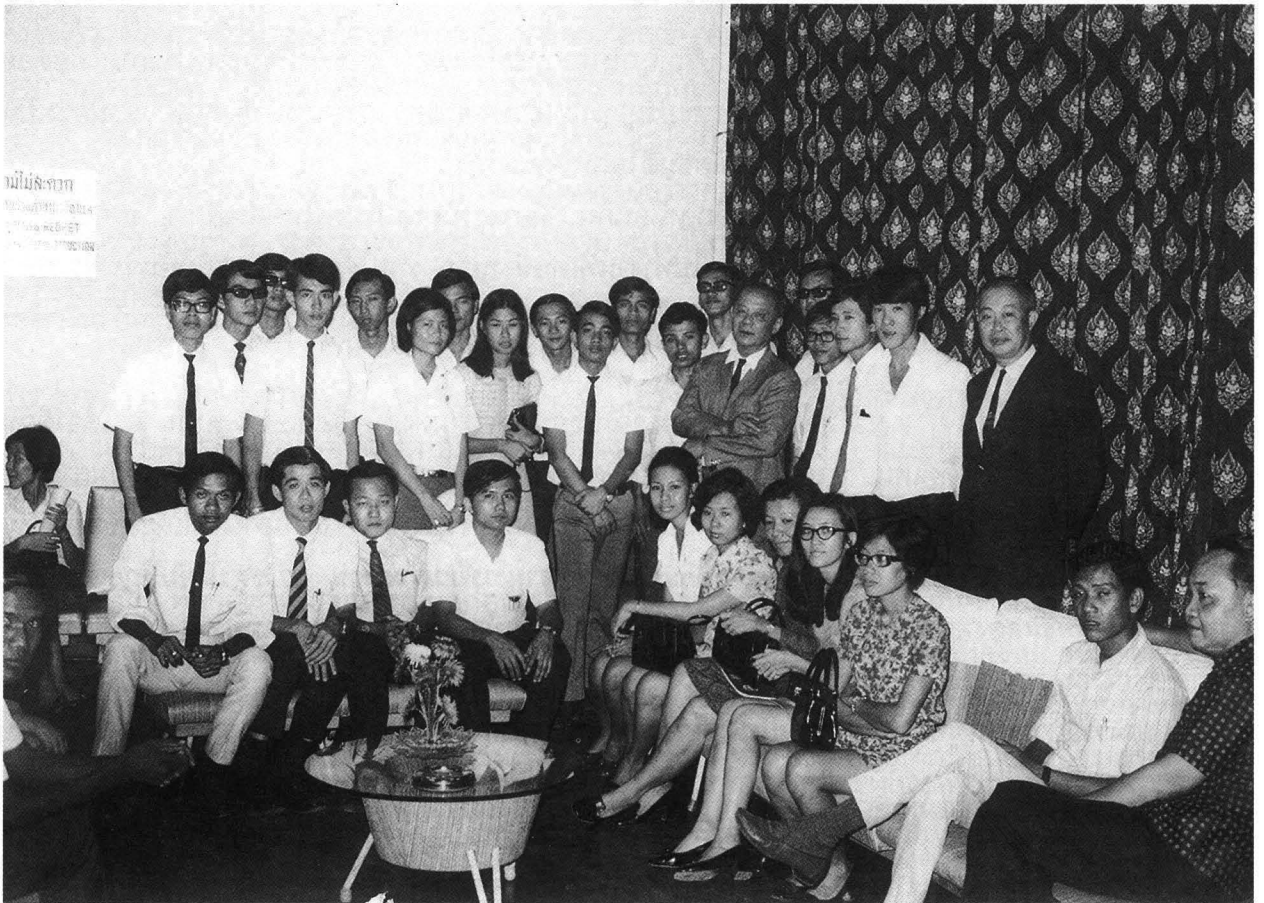
อาจารย์ปวยเป็นผู้ที่มีนักศึกษาอยู่ในหัวใจเสมอ ตัวอย่างหนึ่งที่จะขอยกขึ้นมาก็คือ ตอนที่อาจารย์ปวยทำการฝึกพวกเราซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ช่วยรุ่นแรกที่ท่านรับเข้ามา ให้ลองทำการบรรยาย โดยแบ่งหัวข้อต่าง ๆ ในวิชาหลักเศรษฐศาสตร์ให้ และเชิญคนนอกมาฟังด้วย ท่านไปหา ‘ผู้ฟัง’ ซึ่งนอกจากตัวท่านแล้ว ยังมีเจ้าหน้าที่จากธนาคารแห่งประเทศไทย และจากสำนักงานเศรษฐกิจการคลังมาฟังด้วย เมื่อดิฉันขึ้นบรรยายนั้น

จำได้ว่าพูดค่อนข้างเร็ว ท่านได้กล่าวเตือนให้พยายามพูดให้ช้าลง โดยท่านบอกว่า “คุณจะต้องนึกอยู่เสมอว่า ผู้ฟังคือนักศึกษา ซึ่งต้องฟังด้วยจดไปด้วย” คำเตือนของท่านนั้น สะดุดใจดิฉันมาก เพราะนึกไม่ถึงว่าท่านจะรอบคอบและใส่ใจกับนักศึกษาถึงเพียงนั้น ดิฉันระลึกถึงคำเตือนนี้อยู่เสมอ เมื่อทำการบรรยายให้นักศึกษาจริง ๆ ฟัง ถ้ารู้สึกตัวว่าพูดเร็ว ดิฉันก็จะพูดไปด้วยเขียนกระดานหรือแผ่นใสไปด้วย โดยถือหลักว่า ถ้าดิฉันเขียนทัน นักศึกษาก็ควรจะจดทันด้วย

แต่ไม่ใช่ว่าอาจารย์ป่วยจะเอาใจนักศึกษามาก ท่านเข้มงวดมากถ้านักศึกษาทำผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเรื่องการทุจริต ท่านถือว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก ท่านพูดเสมอว่า **ในขณะที่ยังเป็นนักศึกษาอยู่ก็ไม่ซื้อสัตย์แล้วต่อไปข้างหน้าเมื่อไปเป็นเจ้าของที่บ้านเมืองจะมียิ่งโกงมากขึ้นหรือ** ท่านเน้นย้ำมากตั้งแต่เมื่อท่านเป็นคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์ จนกระทั่งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัย เมื่อวันเปิดภาคแรกของปีการศึกษา ๒๕๑๘ ท่านเขียน ‘จดหมายจากอธิการบดี ฉบับที่ ๑’ เตือนนักศึกษาว่า อย่าทำการทุจริต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสอบไล่ หรือเรื่องห้องสมุด หรือเรื่องอื่นใด เพราะท่านจะลงโทษสถานหนัก และจะไม่ปรานีอย่างที่ปฏิบัติกันทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ ลบชื่อแล้วก็กลับเข้ามาได้ หลังจาก ๒ - ๓ ปี ท่านจะไม่ยอมรับกลับเข้ามาใหม่

นอกจากนี้ ท่านจะเตือนนักศึกษาอยู่เสมอในเรื่องการประท้วงต่าง ๆ ว่า **ให้ระวังตัวให้ดี อย่าประมาททำงานพลาดพลั้งไป จะเสื่อมความนิยมในหมู่ประชาชน แล้วจะเกิดความเสียหายได้**

อาจารย์ป่วยทราบว่าพวกเราแต่ละคนเงินเดือนน้อย ในสมัยก่อนพวกเราไม่มีโอกาสหารายได้เสริมจากการทำงานวิจัยหรืองานอื่น ๆ อาจจะมีการสอนภาคค่ำบ้าง ความจริงพวกเราส่วนใหญ่สมัยนั้นก็รู้สึกเดือดร้อนอะไรมากนัก เรายังมีเวลาไปโยนโบว์ลิ่งด้วยกัน ไปเที่ยวต่างจังหวัดด้วยกันทั้งหมดและออกเงินกันเองโดยไม่ได้ใช้เงินคณะด้วย ดูเหมือนจะมีความสุขมากกว่าอาจารย์รุ่นใหม่ที่เสียอีก

แต่อาจารย์ป่วยก็ไม่ปล่อยให้พวกเราใช้เวลาว่างโดยเปล่าประโยชน์ ท่านพยายามหางานพิเศษมาให้พวกเราทำ เป็นงานประเภทสรุปเอกสารให้ผู้บริหารธนาคารแห่งประเทศไทยบางท่าน ดิฉันจำได้ว่าต้องอ่านเอกสารตั้งใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องโครงการเขื่อนแห่งหนึ่งแถวอีสานเพื่อประเมินโครงการว่าคุ้มแก่การลงทุนหรือไม่ ทำให้ได้เรียนรู้วิธีวิเคราะห์โครงการ

พวกเราได้รับการดึงตัวเข้ามาช่วยในโครงการระดับชาติต่าง ๆ เช่น อาจารย์มาตี ก็ถูกส่งไปช่วยโครงการเงินกู้เพื่อก่อตั้งโรงเรียนมัธยมแบบประสมที่รัฐบาลแคนาดาให้ความช่วยเหลือผ่านกรมวิเทศสหการ ซึ่งช่วยฝึกวิชาชีพให้เด็กในโรงเรียนมัธยมในต่างจังหวัด เป็นต้น

ดิฉันเองก็ถูกใช้ให้ไปเข้าร่วมสังเกตการประชุมคณะกรรมการสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งได้มีโอกาสรับรู้การวางแผนเศรษฐกิจระดับชาติ ได้ดู “ของจริง” แต่ท่านไม่ให้นั่งฟังเฉย ๆ ท่านให้อาจารย์เฒะขิต บัณฑิตเยี่ยมรัฐฯ ใช้ดิฉันจดรายงานการประชุมด้วย ซึ่งรายงานการประชุมที่จดครั้งแรกก็ได้รับการแก้อย่างมโหฬารจากท่านอาจารย์เฒะขิต ทำให้ได้เรียนรู้วิธีการจดรายงานการประชุมที่ถูกต้องว่าต้องทำอย่างไร

นอกจากนั้นท่านยังส่งดิฉันเป็นตัวแทนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับ ดร.เกษม ศิริสัมพันธ์ไปเป็นกรรมการในคณะกรรมการประสานงานระดับบัณฑิตศึกษา สภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งในที่ประชุมล้วนแต่ศาสตราจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิและวัยวุฒิทั้งนั้น ในขณะที่ดิฉันเพิ่งจบปริญญาโทมาใหม่ ๆ ทำให้รู้สึกอึดอัดใจมาก ไปประชุมได้คนเดียว ดิฉันก็ไปบอกท่านว่าดิฉันไม่ไปอีกแล้ว ขอลาออกจากกรรมการ แต่ท่านก็ให้กำลังใจอย่างมาก ถึงขนาดบอกว่าให้ดิฉันมา brief กับท่านก่อนไปทุกครั้งก็ได้ ทำให้ดิฉันต้องอดทนไปประชุมครั้งต่อ ๆ ไป และพบว่าแท้จริงแล้วท่านมีเหตุผลที่ต้องในการส่งดิฉันไป เพราะเวลานั้นคณะเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มโครงการปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ ศึกษาเป็นภาษาอังกฤษ เป็นโครงการระดับบัณฑิตศึกษาที่ได้มาตรฐานเป็นโครงการแรกของไทย และดิฉันถูกใช้ให้ทำหน้าที่เป็นประธานร่วมกับ Professor William L. Baldwin จึงต้องทำหน้าที่บริหารโครงการ ได้รับรู้ปัญหาต่าง ๆ มากมาย และในเวลานั้น ทางมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ได้ส่ง Professor James C. Ingram ซึ่งเป็นคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยจาก North Carolina University at Chapel Hill (ท่านผู้นี้คือผู้เขียน Economic Change in Thailand Since 1850 ซึ่งเป็นหนังสือเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทยที่มีชื่อ และถูกอ้างอิงมาก) ดังนั้น ดิฉันจึงเป็นประโยชน์แก่กรรมการชุดนั้นพอสมควร เพราะถูกใช้ให้ไปถาม Professor Ingram บ่อยครั้ง ในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับบัณฑิตวิทยาลัยในสหรัฐ

นอกจากนั้น เมื่อคณะกรรมการชุดนี้ได้มีมติให้ประหยัดทรัพยากรด้วยการไม่เปิดวิชาซ้ำซ้อนกัน คณะเศรษฐศาสตร์ก็ได้ให้ความร่วมมือด้วยการส่งนักศึกษาปริญญาโทของเราไปเรียนวิชา Agricultural Economics ที่เปิดสอนที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์โดย Professor Delane E. Welsh และยังโอนเงินค่าหน่วยกิตไปให้ด้วย จึงได้รับคำชมเชยจากท่านอาจารย์สง่า สรรพศรี ซึ่งท่านเป็นกรรมการผู้หนึ่งในคณะกรรมการชุดนี้

อาจารย์ป่วยเป็นผู้ที่ให้เกียรติแก่สตรีเป็นอย่างมาก ดิฉันได้รับความรู้สึกนี้เมื่อไปเยี่ยมท่านที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งท่านไปเป็นศาสตราจารย์รับเชิญ ช่วงที่ท่านเขียนจดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง จนทำให้ผู้มีอำนาจไม่ยากให้ท่านกลับเมืองไทย ครอบครัวของท่านมีรถยนต์ออสตินเล็ก ๆ เพียงคันเดียว ท่านผลัดกันใช้กับภรรยาท่านคนละสัปดาห์ แม้ในสัปดาห์ที่ท่านมีฐานะจำเป็นจะต้องใช้รถ ถ้าเป็นสิทธิของภรรยาท่าน ท่านก็ไม่เคยละเมิด ในปีที่ดีฉันไปเยี่ยมท่านนั้น ในสหรัฐอเมริกากำลังเห่อค่านำหน้าสตรีที่คิดกันขึ้นมาใหม่ คือ Ms. ซึ่งใช้แทน Miss และ Mrs. เพื่อนผู้ชายไทยหนุ่ม ๆ หลายคนในเมืองที่ดีฉันอยู่พากันไม่เห็นด้วย เหตุผลของพวกเขา คือ แล้วทีนี้จะรู้ได้อย่างไรว่า ผู้หญิงคนนั้น ๆ แต่งงานแล้วหรือยัง ดิฉัน

เล่าให้อาจารย์ป่วยฟัง ท่านบอกว่าท่านก็ไม่เห็นด้วยกับคำนำหน้า Ms. ท่านว่าที่ถูกแล้วควรเปลี่ยนคำนำหน้าผู้ชายให้เป็นแบบเดียวกับผู้หญิง จะได้ไม่ทำให้สังคมสับสนจนวุ่นวาย ท่านมีความคิดก้าวหน้าเกินกว่าคนหนุ่ม ๆ เสียอีก ทั้ง ๆ ที่ท่านเองก็มีแต่ลูกชาย

อาจารย์ป่วยกับงานศิลปะ ในสมัยที่ท่านเป็นคนบดตี พวกเราคงจำกันได้ว่าในห้องพักอาจารย์ที่เราเรียกกันว่า “ห้อง 403” จะมีภาพเขียนมาแขวนบ่อย ๆ ทราบว่า อาจารย์ป่วยไปหาซื้อมาเพราะท่านต้องการสนับสนุนจิตรกรใหม่ ๆ ให้มีกำลังใจในการสร้างผลงาน ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ช่วยจัดหาสถานที่ตั้งหอศิลป์ พีระศรี และท่านยังเป็นกรรมการมูลนิธิศิลปะ พีระศรี เมื่อท่านอายุครบ ๗๒ ปี คุณปัญญา วิจินธนสารซึ่งเป็นจิตรกรมีชื่อในปัจจุบัน (คุณปัญญาเป็นจิตรกรไทยคนหนึ่งที่เป็นผู้เขียนภาพให้วัดไทยที่ลอนดอน) ก็ได้มาเขียนแสดงความรำลึกถึงท่าน ซึ่งดิฉันอยากยกมาให้อ่านในที่นี้อีก สำหรับผู้ที่ไม่มีโอกาสได้อ่าน

คุณปัญญาเขียนว่า “ภาพที่ผมประทับใจที่สุดของท่านอย่างไม่มีวันเลือนลางและจางหาย เป็นภาพท่านเป็นประธานเปิดงานแสดงศิลปะของ Paul Jenkins & Anuskiewicz ที่หอศิลป์ พีระศรี กาลเวลาลุล่วงมา ๑๑ ปีแล้ว แต่ยังคงปรากฏอยู่ในความทรงจำผมเสมอมา สมัยนั้นผมเพิ่งจะอยู่เพาะช่างปี ๑ ขณะนั้นยังไม่เคยมีเด็กนักเรียนไปเปิดงานแสดงมากเช่นในปัจจุบัน ซาบซึ้งในน้ำใจของท่านมากที่เดินเข้ามาทักทายและพูดคุยกับเด็ก ๆ อย่างผม เกี่ยวกับผลงานของศิลปินทั้ง ๒” (จากหนังสือ ๗๒ ปี อาจารย์ป่วย หน้า ๒๓) อาจารย์ป่วยสนับสนุนให้นักศึกษาศรธรรมศาสตร์สนใจเรื่องศิลปะ วัฒนธรรมเสมอ ท่านเห็นว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวิชาการแขนงอื่น ๆ

อาจารย์ป่วยกับตำแหน่งอธิการบดี เมื่ออาจารย์ป่วยออกจากประเทศไทยในช่วงก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้น ท่านมีความประสงค์จะกลับมาทำงานที่เมืองไทยอีก ท่านได้ติดต่อท่านอาจารย์สัญญาธรรมศักดิ์ ซึ่งเป็นอธิการบดีในสมัยนั้นว่าท่านสนใจจะกลับมาเป็นอาจารย์ที่ธรรมศาสตร์ ท่านอาจารย์สัญญาได้ไปปรารภกับ ‘ผู้ใหญ่’ คนหนึ่งในเรื่องนี้ ‘ผู้ใหญ่’ คนนั้นได้ตั้งเงื่อนไขกับอาจารย์ป่วยว่า ถ้ากลับมาเมืองไทยต้องให้สัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรว่าจะไม่เล่นการเมือง พร้อมกับขยายความว่า การไม่เล่นการเมืองหมายความว่า พุดหรือติเตียนรัฐบาล อาจารย์ป่วยเลยตอบกลับมาว่า ถ้าการกลับมาของท่านทำให้ท่านอาจารย์สัญญาลำบากใจ ท่านก็ขอถอน ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ท่านได้กลับมาทำงานที่ธรรมศาสตร์เป็นผู้อำนวยการ *โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง* มีการเสนอให้ท่านเป็นอธิการบดี ท่านไม่ได้อยากเป็นเลย แต่อาจารย์และนักศึกษาเรียกร้องกันมากในเวลานั้น ซึ่งทำให้ท่านขัดไม่ได้ ท่านตั้งใจว่าจะรับเพียงเพื่อวางรากฐานให้ แล้วก็ให้อาจารย์ท่านอื่นเป็นต่อ ท่านเคยกล่าวว่า ถ้างานอธิการบดีทำให้ท่านไม่สามารถจะทำงานชนบทได้ละก็ ท่านจะไม่เป็น ท่านรักงานพัฒนาชนบทมาก จะเห็นได้ว่าแม้งานอธิการบดีมากเพียงใด ท่านยังหาโอกาสไปต่างจังหวัดเพื่อเยี่ยมเยียนโครงการต่าง ๆ ในชนบทเสมอ

มีเรื่องที่น่าเศร้าใจอย่างยิ่งคือ ในรายการเสวนาจัดขึ้นที่คณะเศรษฐศาสตร์ภายหลังอาจารย์ป่วยถึงแก่กรรมไม่นาน เป็นรายการพูดคุยระหว่างคณาจารย์กับนักศึกษาเกี่ยวกับอาจารย์ป่วย มีผู้ที่เคยถูกจับในเหตุการณ์ ๖ ตุลา ผู้หนึ่ง ได้มากกล่าวว่า **อาจารย์ป่วยดังเพราะเหตุการณ์ ๖ ตุลา ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นอธิการบดีเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ** พวกเราที่รู้จักท่านดี จะทราบดีว่าท่านเสียใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากเพียงใด ถ้าให้ท่านแลกกับทุกสิ่งที่ท่านมีอยู่เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เลวร้ายนี้ ดิฉันเชื่อแน่ว่าท่านยินดีที่จะแลก เมื่อท่านไม่สามารถจะอยู่เมืองไทยได้แล้ว ท่านไม่ได้อยู่นิ่งเฉย ท่านต่อสู้อยู่ภายนอกทุกทางอย่างสุดความสามารถของท่านเพื่อที่จะช่วยผู้ที่ยังตกระกำลำบากอยู่ในเมืองไทย ดิฉันเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการติดต่อจากท่าน ให้ไปติดตาม

ถามชาวคราวคนบางคนที่ท่านเป็นห่วงว่าจะไม่ปลอดภัย ท่านพยายามหาทางช่วยเหลือถ้าเขาอยู่เมืองไทยไม่ได้ ท่านเดินทางไปพูดในที่ต่าง ๆ ในต่างประเทศ แม้แต่ในรัฐสภาอเมริกัน เพื่อสร้างแรงกดดันจากภายนอก ให้ผู้มีอำนาจในเมืองไทยต้องระมัดระวังในการปกครองอย่างไม่เป็นธรรม และเชื่อว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ถูกจับกุมอย่างไม่เป็นธรรมในเหตุการณ์นี้ ได้รับการปล่อยตัวในที่สุด ในขณะที่นั้น ท่านทำงานอย่างไม่นึกถึงความเหน็ดเหนื่อย ไม่นึกถึงวัย และสังขารของท่าน ดิฉันได้ทราบว่าเป็นเหตุที่ท่านเดินทางจากลอนดอนไปพูดที่อัมสเตอร์ดัม แทนที่จะบินไป ท่านไปทางเรือ “เพื่อประหยัดเงินไว้ให้คนอื่นที่อาจจำเป็นต้องใช้” ท่านนึกถึงคนอื่นตลอดเวลา แทนที่จะนึกถึงตนเอง นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สุขภาพท่านทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว จนล้มป่วยในที่สุด

อาจารย์เป็นคนที่มีมองผู้อื่นในแง่ดีตลอดเวลา บางครั้งที่ดิฉันได้รับข้อมูลบางอย่างเกี่ยวกับบางคนทีพูดไม่ดีเกี่ยวกับอาจารย์ หรือทำตัวผิดไปจากที่ควร ดิฉันเคยเล่าให้อาจารย์ทราบ ทุกครั้งอาจารย์จะอธิบายแก้ตัวแทนคนคนนั้น และพยายามหาเหตุผลต่าง ๆ ในแง่ดีมาช่วยอธิบายว่าเหตุใดเขาจึงต้องทำเช่นนั้น ดิฉันไม่เคยได้ยินอาจารย์พูดจาช้าเติมเลย

ดิฉันเสียใจที่ท่านจากไป แต่ก็อดดีใจไม่ได้ที่ท่านได้หลุดพ้นจากสภาพที่เป็นอยู่ที่นี่ ดิฉันเคยได้ยินท่านพูดบ่อยครั้งว่า ถ้าอยู่แล้วทำประโยชน์อะไรไม่ได้ ก็สู้ตายไปจะดีกว่า แม้ว่าการอยู่ของท่านจะเป็นกำลังใจอย่างมากให้แก่ลูกศิษย์และคนที่รักท่านทุกคน แต่พวกเราก็คอตรู้สึกขมขื่นแทนท่านไม่ได้ ที่ท่านไม่มีโอกาสใช้ความสามารถในการพูดและการเขียนของท่านได้เหมือนเดิม ถ้าชาติหน้ามีจริง ดิฉันก็ขอให้ท่านโชคดีไม่ต้องมาเกิดที่เมืองไทยอีก

สุกัญญา นิธิกร

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภูมิใจที่ได้ทำงานกับอาจารย์ป่วย

ความประทับใจในอาจารย์ป่วยนั้น ดิฉันมีมาก่อนหน้าที่จะเข้ามาทำงานที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งหลายปี เนื่องจากอาจารย์ป่วยเป็นเจ้านายของคุณพ่อที่ธนาคารชาติ ดิฉันจึงคุ้นเคยที่จะได้ยินคุณพ่อพูดถึง “ท่านผู้ว่าการป่วย” เสมอ ๆ ด้วยความชื่นชม เรื่องราวต่าง ๆ ที่คุณพ่อพูดถึง ทำให้ดิฉันที่นั่งในตัวท่านและพยายามยึดเป็นแบบอย่างเท่าที่จะสามารถทำได้ สิ่งที่ได้รู้จักอาจารย์ป่วย โดยคำบอกเล่าของคุณพ่อ คือ ท่านเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่ถือตัว มีความเป็นอยู่สมถะ ไม่รับของกำนัลจากใคร ๆ มีความเป็นตัวของตัวเอง เป็นคนเก่ง มีความสามารถทำงานหลายอย่าง แต่รับเงินจากแห่งเดียว มีน้ำใจ เอาใจใส่ ลูกน้อง และให้ความเอาใจใส่มาถึงครอบครัวของลูกน้องด้วย ท่านเคยถามคุณพ่อว่ามีลูกกี่คน กำลังเรียนหรือทำงานที่ไหนกันบ้าง เมื่อท่านทราบว่าดิฉันกำลังเรียนทางคณิตศาสตร์อยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านก็บอกว่าท่านสนใจคนเรียนด้านนี้ เพราะจะเรียนต่อทางเศรษฐศาสตร์ได้ดี ท่านอธิบายว่าเศรษฐศาสตร์จะใช้คณิตศาสตร์มากขึ้นเรื่อย ๆ ในการเรียนระดับสูง และท่านก็คาดว่าคนที่ถนัดทางด้านคณิตศาสตร์น่าจะได้เปรียบในการเรียนต่อ

เมื่อดิฉันได้มีโอกาสเข้ามาเป็นอาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์ ดิฉันก็ได้พบว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับฟังเกี่ยวกับ “ท่านผู้ว่าการป่วย” นั้น เป็นความจริง ท่านเป็นคนบดที่พยายามส่งเสริมให้ลูกน้องก้าวหน้า ท่านพยายามหาทุนให้อาจารย์ในคณะได้ไปเรียนต่อ นอกจากนี้ ท่านยังช่างสังเกต วันหนึ่งท่านก็บอกกับคุณพ่อดิฉันว่า “คุณเผด็จ ลูกสาวมีแฟนแล้วนะ เป็นอาจารย์ที่คณะด้วยกัน” ซึ่งก็เป็นผลให้ดิฉันได้รับการสอส่งจากคุณพ่อมากขึ้น และเป็นเหตุให้คุณพ่อตัดสินใจส่งดิฉันไปเรียนต่อต่างประเทศเร็วขึ้นโดยไม่รอให้สอบชิงทุน ดิฉันรู้สึกดีใจและภูมิใจที่ได้เป็นลูกน้องของอาจารย์ป่วย แม้ว่าจะไม่ได้เป็นลูกศิษย์โดยตรงของท่าน แต่ท่านก็เป็น “ครู” ทางอ้อมของดิฉัน เพราะจากการที่ได้รู้จักท่าน ได้พูดคุย ได้เห็นการปฏิบัติตนของท่าน และได้อ่านผลงานเขียนต่าง ๆ ของท่าน ดิฉันก็ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณค่ายิ่ง

สุกฤตา สัจจมารงค์

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แรงดลใจจากแนวคิดอาจารย์ป่วย

ผมเป็นอาจารย์ที่คณะเศรษฐศาสตร์มาประมาณ ๒๙-๓๐ ปี และโชคดีที่มีโอกาสได้ทำงานกับอาจารย์ป่วยในช่วงสั้น ๆ ในปี ๒๕๑๓-๒๕๑๕ ซึ่งเป็นช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ในช่วงนั้น อาจารย์ป่วยยังคงเป็นคนบดีคณะเศรษฐศาสตร์ นอกจากนี้ ผมก็ได้มีโอกาสอ่านเรื่องราวและข้อเขียนต่าง ๆ ของอาจารย์ป่วยอีกด้วย ก็เช่นเดียวกับคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และบุคคลอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ผมเห็นว่า อาจารย์ป่วยได้บำเพ็ญกิจต่าง ๆ อันเป็นคุณประโยชน์ใหญ่หลวงแก่องค์กร สถาบันต่าง ๆ และแก่ประเทศชาติในที่สุด

สิ่งหนึ่งที่ผมเห็นว่า มีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อส่วนรวม คือแนวคิดต่าง ๆ ของอาจารย์ป่วย อาจจะเรียกได้ว่าเป็นปรัชญาของอาจารย์ป่วยก็ได้ เช่นแนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ การบริหารเศรษฐกิจ แนวคิดด้านการปกครองตามแนวทางสันติประชาธรรม และเรื่องแนวทางการดำรงชีวิต เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ควรเป็นสิ่งที่คนยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนหนุ่มสาวที่จะลองศึกษาและวิเคราะห์ดู ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่ประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมได้ในที่สุด ผมเข้าใจว่า คนรุ่นผมและบุคคลอื่น ๆ จำนวนมากซึ่งรู้จักงานและชีวิตของอาจารย์ป่วยนั้น จะยังคงได้ประโยชน์ในเรื่องแรงดลใจในการปฏิบัติตนและปฏิบัติงาน ผมเองยังคงได้ประโยชน์ดังกล่าวนี้อยู่เสมอ แม้ว่าอาจารย์ป่วย อิงภรณ์ ได้จากเราไปสู่สุคติแล้วก็ตาม

สุพจน์ จุฬอนันตธรรม

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ป่วย ที่เคยรู้จัก

นับตั้งแต่อาจารย์ป่วย อังภาภรณ์ ได้มาดำรงตำแหน่งอธิการบดี เมื่อปี ๒๕๑๘ โดยมีคุณสาคร และคุณวิจิตร ลัจจะเวทะ เป็นเลขานุการ ข้าพเจ้า คุณอ่ำไพ คุณอรพรพรณ และคุณวันเพ็ญ ได้คุ้นเคยและทำงานร่วมกับเลขาทั้ง ๒ ท่าน เป็นอย่างดี ปกติอาจารย์จะทำงานอยู่แต่ในห้องไม่ค่อยออกมานอกห้องนอกจากจะสั่งงาน และกลางวันมักจะไปรับประทานอาหารที่คณะเศรษฐศาสตร์ จากการที่พวกเราได้ทำงานอยู่ที่งานสารบรรณนั้น จะสังเกตเห็นได้ว่าท่านเป็นผู้ที่มีลูกศิษย์และมีผู้ให้ความเคารพนับถือเลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมาก จะเห็นได้จากในเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่จะมีผู้คนมารดน้ำอวยพร และส่งการ์ดมาให้เป็นจำนวนมาก และตลอดเวลาที่ได้มีโอกาสทำงานให้ท่าน ได้พบว่าท่านเป็นผู้ที่อุทิศตนให้แก่งานโดยไม่มีความเห็นแก่ตัวแม้แต่น้อย คำนี้ถึงความเป็นธรรมและความถูกต้องเป็นหลัก ท่านจะดูแลเอาใจใส่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีเมตตาและเข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี บางครั้งท่านเดินผ่านมาเห็นคนงานทำงานอยู่ท่านจะให้กำลังใจพูดคุย ถามทุกข์สุขอยู่เสมอ ถ้ามีเรื่องเดือดร้อนท่านก็จะให้ความช่วยเหลือ ผลตอบแทนที่ท่านได้รับท่านก็จะแบ่งปันให้แก่ผู้ด้อยโอกาส ท่านเป็นผู้ที่รู้จักคำว่าพออยู่ในตนเองตลอดเวลา ดังเช่น การที่ท่านไม่รับเงินเดือนประจำตำแหน่งของท่าน แต่กลับนำมาเป็นสวัสดิการให้แก่ลูกจ้างชั้นผู้น้อยโดยหมุนเวียนสลับกันไป ซึ่งบ่งบอกถึงการเอาใจใส่แก่ลูกจ้างระดับชั้นผู้น้อยเป็นอย่างดี และใน

เทศกาลต่าง ๆ จะมีบริษัท ห้างร้าน นำของขวัญในราคาแพงมาให้ ท่านจะไม่ยอมรับสิ่งของกำนันนั้น เพราะท่านเคยพูดกับพวกเราว่า การให้ของกำนันในราคาแพง ผู้ให้มักจะมีจุดประสงค์และหาผลประโยชน์ในภายหลัง แต่ถ้าขัดไม่ได้ท่านก็จะให้แกะออกและรับไว้เพียงชิ้นเดียวเท่านั้น ส่วนที่เหลือก็จะให้นำกลับไปคืนผู้ให้

ในเรื่องการปฏิบัติงานท่านจะเป็นผู้บังคับบัญชาที่มีความรับผิดชอบและมีคุณธรรมสูงส่ง โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คำนึงถึงความเป็นธรรม มีความละเอียดรอบคอบ ถ้าเห็นว่าผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องก็จะสรรเสริญ ดังเช่น วันหนึ่งท่านขับรถจะผ่านเข้าทางประตูด้านถนนพระอาทิตย์ แต่รถของท่านไม่มีบัตรอนุญาตผ่านเข้า-ออก ภายในมหาวิทยาลัย ยามผู้หนึ่ง (นายอดุลย์ ท้าวโสม) ไม่อนุญาตให้ท่านผ่านเข้า ท่านถามด้วยความอารมณ์ดีว่า รู้จักท่านหรือเปล่า ยามตอบว่า รู้จัก แต่ท่านไม่มีบัตรอนุญาตจึงให้ผ่านเข้าไม่ได้ ท่านก็จอดรถไว้ภายนอกและเดินเข้ามา โดยไม่ถือโทษโกรธเคืองยามผู้หนึ่งแต่อย่างใด ท่านกลับมองเห็นว่ายามผู้หนึ่งปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง (ทั้ง ๆ ที่ยามผู้หนึ่งไม่มีวิจารณญาณแต่อย่างใดเลย) กลับเห็นอกเห็นใจในการปฏิบัติหน้าที่ของลูกจ้างชั้นผู้น้อยที่ด้อยการศึกษา วันรุ่งขึ้นท่านก็ให้เลขานุการของท่านขอทำบัตรอนุญาตให้ท่าน ซึ่งการกระทำของท่านนั้นพวกเราคิดว่าเราได้มีผู้บังคับบัญชาอย่างสมบูรณ์เป็นที่พึงและให้ความยึดเหนี่ยวทางใจและคุ้มครองข้าราชการและลูกจ้างได้เป็นอย่างดี

ในช่วงเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ช่วงนั้นเป็นช่วงที่มีเหตุการณ์ตึงเครียดมาก ท่านแสดงความเห็นห่วงมหาวิทยาลัยและนักศึกษาอย่างเห็นได้ชัด จากการที่นักศึกษาชุมนุมประท้วงที่บริเวณลานโพธิ์ ท่านจะลงไปยืนดูเหตุการณ์ด้วยความเป็นห่วงทุกวัน ซึ่งพวกเราช่วยสอดส่องดูแลด้วย โดยผลัดเปลี่ยนกันออกไปดูสถานการณ์ภายนอกและกลับมารายงานให้ท่านได้ทราบ ท่านจะเรียกนาย ก อมธ. และนักศึกษาขึ้นมาบนห้องโดยจะสั่งสอนและเตือนให้ชุมนุมกันให้อยู่ในขอบเขต และในช่วงนั้น (วันที่ ๓-๕ ตุลาคม ๑๙) เหตุการณ์เริ่มตึงเครียดและมีที่ท่าว่าจะรุนแรงขึ้นเนื่องจากนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาอื่นได้เข้ามาใน มธ. เป็นจำนวนมาก จะมีลูกศิษย์และผู้ที่เคยร่ำเรียนที่มหาวิทยาลัยเข้ามาเพื่อบอกถึงเหตุการณ์ภายนอก แจ้งข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง ซึ่งพวกเราจะต้องคอยเฝ้ารับโทรศัพท์ตลอดเวลาเพื่อทราบสถานการณ์ว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้าง และรายงานให้ท่านได้ทราบต่อไป แต่เนื่องจากมีนักศึกษาชุมนุมเป็นจำนวนมาก ท่านก็พยายามทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือนักศึกษา โดยขอเจรจากับทางรัฐบาล ในช่วงนั้นจะมีการประชุมสภามหาวิทยาลัยทุกวันเพื่อแก้ไขสถานการณ์ในมหาวิทยาลัย ซึ่งพวกเราต้องทำงานกันอย่างหนักมาก (ขณะนั้น ศ.คุณหญิงหงเยาว์ ชัยเสรี เป็นรองอธิการบดีฝ่ายบริหาร) เป็นผู้ควบคุมดูแลการปฏิบัติงาน พวกเราจึงต้องอยู่ทำงานกันจนดึกดื่น บางวันก็ไม่ได้กลับบ้าน ต้องอาศัยห้องอธิการบดีเป็นที่พักค้างคืน (๓-๕ ตุลา ๑๙) โดยจะเรียกกันว่า “ป่วย ไฮเต็ล” และในวันที่ ๖ ตุลา หลังจากประชุมสภามหาวิทยาลัยเสร็จแล้ว ประมาณ ๔ โมงเย็น ท่านออกมาจากห้องและบอกพวกเราว่า “ผมจะต้องไปก่อน” โดยพวกเราสังเกตเห็นว่าใบหน้าท่านเศร้าหมองอย่างเห็นได้ชัด บ่งบอกถึงความห่วงใยมหาวิทยาลัย และนักศึกษาเป็นอย่างมาก ซึ่งพวกเราแยกมือไหว้ท่านเป็นครั้งสุดท้าย และท่านก็ออกจากห้องไปขึ้นรถ โดยมีนายอุดมพันธ์ ซึ่งเป็นพนักงานขับรถประจำตำแหน่งของท่านได้พาท่านออกไปทางถนนพระอาทิตย์ ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นพวกเรารู้สึกสงสารและเห็นใจท่านมาก ในการที่ท่านได้เสียสละตนเองเพื่อมหาวิทยาลัยและนักศึกษาไม่ให้เสียเลือดเสียเนื้อ ทั้ง ๆ ที่ท่านได้สร้างแต่คุณงามความดีมาโดยตลอด แต่กลับอยู่ดูแลมหาวิทยาลัยและนักศึกษาไม่ได้ ซึ่งท่านก็ได้พยายามอย่างถึงที่สุดแล้ว จึงนับได้ว่าท่านเป็นบุคคลที่มีจิตใจอันประเสริฐ ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เป็นผู้มีคุณสมบัติของคนดีในสายตาของพวกข้าราชการและลูกจ้างของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก

สุพจนาน มีพันธ์

ขอเดสเกิ้ลดอจอรยปวย

กระผมขอเล่ำเกร็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ เกยวกับอจอรยปวยเพื่อจกรกัไว้เพ็็นอนุสรณัในวาระการจกไปของท่นโดยประมวลจกความทรงจำในจดหมยที่ท่นเขียนถึงกระผม และประมวลจกการพุดคุยกับคนที่รู้จกมกคุ่นกับอจอรยปวยซึ่งพยายามเล่ำประเด้นที่ไม่มีใครพุดถึงกัน

๑. ท่าไม้อจอรยปวยจิงมีเมยแหม่ม?

จกการพุดคุยกับขุนประเสริฐศุภมตตรา (บิดาของ ดร.อมร จันทรสมบูรณั) ซึ่งเป็นอจอรยที่อจอรยปวยเคารพรักัใครท่นหนึ่ง ท่นเล่ำให้กระผมฟังว้ออจอรยปวยเคยไปทหรือกับท่นว้ออจอรยจะไปเรียนต่อที่อังกฤษแต่มีปัญหาคืออจอรยปวยไม่มีควมเชยวชาญภษอังกฤษทแต่เชยวชาญภษฝรังเศส จิงขอทหรืออจอรยขุนฯ ว้อท่าอย่งไรจิงจะเรียนภษอังกฤษได้อย่งรวดเร็วในระยเวลลันที่ลุด ขุนประเสริฐศุภมตตราจิงถามว้อ... “คุณปวยมีควมช้ำของภษฝรังเศสจนยทกที่จิงท่าผู้ใดเทียบได้ ท่าไมจิงไม่คิดไปต่อที่ฝรังเศสซึ่งทงรัฐบถและมหวิทยลยธรรมศสตรกัมีท่นไปฝรังเศสจนวนหลยท่น ท่าไมจิงไม่เออท่นท่นล่น”

อจอรยปวยได้ตอบขุนประเสริฐศุภมตตรว้อ เนื่องจกมีผู้ต้อการไปฝรังเศสเพ็็นจนวนมก เพราะไม่ต้อปรับตัวในเรยงภษเพราะว้อมีผู้เชยวชาญภษฝรังเศสมกกว้อภษอังกฤษ จิงอยกจะหลกทงให้คนอื่นโดยตนเองย็นดีที่มรับท่นไปอังกฤษซึ่งมีควมยทกกว้อ

ขุนประเสริฐศุภมตตราได้กล่วชมอจอรยปวยว้อ “คุณเพ็็นผู้ที่มีจิดใจที่กว้างคุดมทลสมุทร” พร้อมเผยเคล็ดลับในการฝีกภษอังกฤษให้ได้อย่งรวดเร็ว มี ๒ ข้อด้วยกันคือ ข้อแรกให้คุดทงที่มีเสียงเพ็็นภษอังกฤษททุกวัน ข้อที่สองคือท่าเพ็็นชวท่งประเทศที่ถูกคอกัน ย็เพ็็นเพ็็นท่งเพคยงดี จะได้ไม่เชยงและจะได้มีโอกสศุภภษอังกฤษกันอย่งสมอจะได้ไม่ลิม ข้อแรกอจอรยปวยปฏิบัติทมหรือไม่มทรบ แต่ข้อที่สองอจอรยปวยปฏิบัติทมจนได้ชวอังกฤษที่ถูกใจมเพ็็นคุดชีวิตในที่สุด

๒. เรยงอย่งไรจิงได้คะแนนดี?

เมื่อกระผมอย่งขึ้นปีที่ ๓ คณะเศรษฐศสตรกัคถำผมรู้ล็กว้อที่ผ่านมสอบได้คะแนนไม่ค้อยดี จิงไปทหรือกับอจอรย ดร.ไตรรงค์ สุววรรณคีรี ซึ่งเป็นพี่ชยเพ็็นที่กระผมรักที่สุด (คุดธงไทย สุววรรณคีรี) กระผมจิงเคารพรักัท่นเหมือนพี่แแท้ ๆ ของกระผม จิงถามท่นตรง ๆ ว้อมีเทคนคิการเรยงอย่งไรจิงสอบได้คะแนนดี

ดร.ไตรรงค์ได้ตอบกับกระผมว้อ คถำทงที่ผมถมท่นล่น ท่นเคยถม ดร.ปวยเมื่อสมยเพ็็นนคิศึกษาอย่ง ดร.ปวยได้แนะท่นว้อเมื่อกลบมถถึงบ่านให้นถสมุดเลคเชอร์มเขียนเสยใหม่ด้วยตัวบรจจโดยชยความที่จิดนัตยอไว้อย่งละเอยด จกนัถก็มเขียนนัตยอแต่ละห้วข้อไว้ที่ชอบช่งสมุดที่เขียนใหม่เพ็็น เพื่อควม

สะดวกในการทบทวนเมื่อมีเวลาว่างหรือตอนใกล้สอบ ผมลองไปทำดูปรากฏว่าปีนั้นสอบได้เหรียญเรียนดีของมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรก และก็ได้นำนำให้ลูกสาวซึ่งเรียนที่คณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ซึ่งก็ได้รับผลดีเช่นกัน จึงไม่สงวนเทคนิคง่าย ๆ ที่ใช้ได้ผลให้ผู้อ่านไปบอกอนุชนรุ่นหลังต่อไป

หากนำคำสอนของ ดร.ป๋วยมาวิเคราะห์ก็จะพบว่าก่อนอาจารย์จะมาบรรยายวิชาต่าง ๆ นั้น ท่านมักจะเตรียมตัวด้วยการค้นคว้าตำราต่าง ๆ และเวลาบรรยายมีน้อยท่านจะมักเอาแต่เนื้อ ๆ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของแต่ละวิชามาพูด และอาจารย์ที่ดีมักจะบอกด้วยว่าสาระที่ท่านบรรยายนั้นเอามาจากหนังสือเล่มใดบ้าง หากมีเวลาเราก็ไปอ่านหนังสือที่ท่านแนะนำเพิ่มเติมก็จะทำให้เข้าใจสาระที่ท่านบรรยายชัดเจนขึ้น ไม่ต้องเสียเวลาในการค้นคว้าหาหนังสือมากมายในห้องสมุด

๓. ทำงานอย่างไรจึงได้ดี?

อาจารย์ป๋วยได้เคยเขียนจดหมายสอนกระผมเรื่องการทำงานว่าจะต้องทำงานอย่าง **ไร้มลทิน** และทำงานทุกครั้งต้อง **ยกหลักการขึ้นตั้ง** แล้วจึงดำเนินการไปตามหลักการที่ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด อย่าไปยึดติดอยู่กับบุคคลหรืออามิสใด ๆ ทั้งสิ้น

ดร.ป๋วยเคยซื้อหนังสือให้ผมเล่มหนึ่ง ชื่อหนังสือ “หลักและเทคนิคการประชุม” สมัยผมเรียนอยู่ อ่านแล้วก็ผ่านไป ไม่มีอะไรตื่นเต้นเป็นพิเศษ

ต่อมากระผมมาลองใคร่ครวญดูการทำงานของ ดร.ป๋วย ก็พบว่าท่านมัก **ใช้ที่ประชุมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ** ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ในที่ประชุมนั้น ดร.ป๋วยจะเป็นผู้ฟังมากกว่าผู้พูด และมีเทคนิคที่กระตุ้นให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง แล้วท่านจะฟังอย่างใจจดจ่อ

ปกติ ดร.ป๋วยเป็นคนชอบสูบบุหรี่

เวลาฟังการประชุม บางครั้งมีผู้พูดในประเด็นที่น่าสนใจบ้างเชิญตรงกับไปป์ของท่านไฟหมด แทนที่จะจุดไฟที่ไปป์ ท่านจะวางไปป์อันโปรดของท่านลง แล้วไปหยิบปากกาที่เลือกมาเขียนโน้ตสั้น ๆ เกี่ยวกับประเด็นนั้นทันที

จึงอาจกล่าวได้ว่า ดร.ป๋วยเป็นนักล้วงกินจากที่ประชุมอย่างที่ทำตัวผู้อื่นจับยาก

ผลงานของอาจารย์ป๋วยจึงสะอาดบริสุทธิ์และรอบคอบ

กระผมสงสัยว่าทำไมอาจารย์ป๋วยถึงทำงานได้เก่งและได้มาก

จากการสอบถามกับอาจารย์ทวี หมิ่นนิกร ผู้ใกล้ชิดอาจารย์ป๋วยท่านหนึ่งก็ได้ความว่าอาจารย์ป๋วยจะจับหลักหรือหัวใจของงานแล้วมักให้เพื่อนร่วมงานไปทำในรายละเอียด เช่นเวลาจะไปกล่าวปาฐกถา หากท่านจะบอกคนใกล้ชิดเช่นคุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร มาคุยถึงแนวความคิดที่จะพูดว่าจะเริ่มต้นอย่างไร และสาระสำคัญที่ต้องการเน้น และจะสรุปสุดท้ายว่าอย่างไร แล้วจะให้คุณหญิงสุภาพช่วยหารายละเอียดเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ รวมทั้งช่วยขัดเกลาสำนวนภาษาเมื่อท่านตรวจร่างเสร็จแล้ว

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคืออาจารย์ป๋วยทำงานให้หลายองค์กร แต่จะลึงเกตได้ว่ามักไม่ค่อยมีงานค้าง

จากการสังเกตดูกระผมเห็นว่า อาจารย์จะใช้เวลาในวันหยุด คือวันเสาร์อาทิตย์มาที่ทำงานที่คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ท่านจะมาเคลียร์งานที่ค้างอยู่ให้เสร็จเป็นอาทิตย์ ๆ ไป ด้วยความขยันขันแข็งและทำงานโดยแทบจะไม่มีวันหยุด งานในความรับผิดชอบของท่านจึงเสร็จตามเวลา

อาจารย์รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เคยกล่าวกับกระผมเมื่อยี่สิบปีกว่าที่ผ่านมาว่า “อาจารย์ป่วยเป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็งในการทำงานแม้ท่านจะอายุมาก แต่หนุ่ม ๆ อย่างพวกเราก็ยังขยันสู้ท่านไม่ได้”

๔. เทคนิคง่าย ๆ แต่ชนะใจลูกน้อง

อาจารย์มีเทคนิคในการชนะใจผู้ใต้บังคับบัญชาโดยการดูแลแม้จะเป็นเรื่องส่วนตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ ท่านจะดูแลเป็นอย่างดี ที่กระทรวงการคลังเมื่อท่านทราบว่า ดร.อรรถ ธรรมโน จะแต่งงาน ท่านก็ช่วยจัดแจงโดยมอบหมายให้คุณไกรศรี จาติกวณิช เป็นผู้จัดหาช่างตัดเสื้อมาวัดตัวให้ ท่านติดต่อ คุณพิสุทธ์ นิมมานเหมินทร์ จัดการเรื่องที่พักสำหรับไปพักหลังเสร็จพิธีแต่งงาน รวมทั้งจัดการเดินทางให้เสร็จสรรพ

ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านทราบว่าภาวโรงจะบวชลูกชาย ท่านจึงปลีกตัวไปร่วมงาน แถมยังร่วมเป่าขลุ่ยกับวงมโหรีที่เจ้าภาพจัดมาในงานอย่างไม่เคอะเขิน

เมื่อครั้งท่านเป็นประธานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ได้มีการปรับโครงสร้างเงินเดือน พนักงานบางกลุ่มไม่พอใจจึงได้ส่งตัวแทนมาคุยกับท่านที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขณะนั้นท่านกำลังคุยกับคุณสุวัฒน์ วรดิลก อยู่ เมื่อท่านทราบว่าพนักงานธนาคารจะมาขอพบ ท่านจึงรีบลงไปพบที่คอมมอนรูมทันที เมื่อทราบวัตถุประสงค์ ท่านเห็นว่าต้องใช้เวลาหารือกันนาน ท่านจึงหยิบสมุดพกมาให้พนักงานดูเวลาที่ท่านว่างว่ามีวันใดเวลาใดบ้าง และให้พนักงานเลือกวันเวลาที่สะดวกเพื่อจะได้ปรึกษาหารือกันอย่างเต็มที่

ในยามที่ท่านทราบว่าบุคคลอยู่ภายใต้การดูแลของท่านประสบภัย ท่านจะให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ กระผมเคยทำงานร่วมกับท่านโดยจัดตั้งโครงการห้องสมุดชุมชน เพื่อรวบรวมหนังสือที่มีผู้บริจาคจัดส่งไปให้

อาสาสมัครที่ปฏิบัติงานอยู่ในชนบท หลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ท่านทราบว่ากระผมถูกคุกคาม ท่านได้สั่งให้ อาจารย์ประยงค์ เนตยารักษ์ ตามหาผมให้พบ และให้เดินทางออกนอกประเทศทันทีและแจ้งให้ทราบว่าท่านได้หาทุนและสถานศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษไว้เรียบร้อยแล้ว ต่อมาท่านทราบว่ากระผมได้หลบไปบวชที่จังหวัดระยองซึ่งปลอดภัยพอควรท่านจึงเบาใจลง

๕. ดร.ป่วยขอรับการผูกขาดหรือไม่?

คนทั่วไปนึกว่าอาจารย์ชอบการแข่งขันแลรี แต่ความจริงแล้วอาจารย์ป่วยชอบผูกขาดอยู่อย่างหนึ่ง คือผูกขาดการหาสปอนเซอร์ อาจารย์ป่วยมักจะย้านักย้าหนาห้ามนักศึกษาและข้าราชการไปเรียไรหาความช่วยเหลือจากภาคธุรกิจ ในช่วงแรกผมก็ไม่เข้าใจทำไมดร.ป่วยจึงทำเช่นนั้น

เมื่อมานึกไตร่ตรองดูก็พบว่าอาจารย์ป่วยทราบดีว่านักศึกษาไปเรียไรจะได้เงินมารายเล็กรายน้อย มาทำเป็นกิจกรรมได้เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น ได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า รังแต่ทำให้เกิดความรำคาญแก่ภาคธุรกิจตรงกันข้าม หากท่านไปคุยกับผู้บริหารในภาคธุรกิจเองท่านจะได้เงินก้อนใหญ่มาพัฒนาการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ท่านจะให้ในรูปของทุนการศึกษา จึงไม่น่าแปลกใจเลย ทำไมคณะเศรษฐศาสตร์สมัยท่านจึงมีทุนการศึกษาอย่างมากมาย จนเป็นคณะแรกที่สามารถหาทุนให้นักศึกษาเรียนชั้นปริญญาโทภาคภาษาอังกฤษให้เรียนได้เต็มเวลา ไม่ต้องกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายในระหว่างที่ศึกษาอยู่

ในพิธีมอบทุนการศึกษา แทนที่ท่านจะมอบให้เอง ท่านจะเป็นประธานในพิธี แต่ผู้มอบจะเป็นผู้ที่ เป็นสปอนเซอร์ทุนนั้น ๆ

เรียกได้ว่าท่านมัดใจทั้งผู้ให้ทุนและผู้รับทุนไปพร้อม ๆ กันทีเดียวเลย

๖. ดร.ป่วยขอการต่างประเทศแบบไหน?

หลายท่านคงทราบแนวความคิดเรื่องการเมืองการปกครองภายในประเทศที่ท่านเน้นให้ยึดหลักสันติ ประชาธรรม แต่กระผมเชื่อเหลือเกินว่าหลายท่านคงไม่ทราบว่า ดร.ป่วยต้องการให้รัฐดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยยึดหลักการอะไร?

จากจดหมายฉบับหนึ่งที่ท่านเขียนถึงกระผม ท่านอยากให้รัฐดำเนินนโยบายการต่างประเทศโดยยึด **หลักปัญญาศีล*** อันเป็นผลจากมติที่ประชุมของผู้นำแห่งเอเชียหลายประเทศประชุมร่วมกันที่เมืองบันดุง แห่งประเทศอินโดนีเซีย เมื่อเดือนมิถุนายน ปี ๑๙๕๔ ซึ่งในที่ประชุมครั้งนั้นมีมหาบุรุษแห่งเอเชียหลายท่าน อาทิ เช่น ท่านเนรูห์แห่งประเทศอินเดีย ท่านจุงเอนไหลแห่งประเทศจีน ท่านชูการ์โนแห่งอินโดนีเซีย และท่านเสด็จในกรมฯ ของไทย ได้เห็นชอบร่วมกันอันจะทำให้ประเทศต่าง ๆ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

สุรชัย ณ ป้อมเพชร์

*Dr. Vishanath PasadVarmma ได้อธิบายไว้ในหนังสือ Indian Political Thought หน้า ๕๖๓: ว่าหลักปัญญาศีล ประกอบด้วย

๑. จะเคารพในอำนาจอธิปไตยและบูรณาภาพเหนือดินแดนของกันและกัน
๒. จะไม่รุกรานกัน
๓. จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือแทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน
๔. มีความเสมอภาคและมีผลประโยชน์ร่วมกัน
๕. อยู่ร่วมกันอย่างสันติและให้ความร่วมมือกัน ในทางเศรษฐกิจ

อาจารย์ป่วย อิงภากรณ์ ที่ผมรู้จัก

ผมได้รู้จักอาจารย์ป่วย อิงภากรณ์ ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๐๓ ขณะที่ผมเรียนอยู่โรงเรียนเตรียมอุดม สามพราน (ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ) ซึ่งเป็นสาขาของโรงเรียนเตรียมอุดมพญาไท กรุงเทพฯ เวลาวันเสาร์-อาทิตย์ ผมมากับเพื่อนสนิทชื่อ คุณสาทิส ปทุมานนท์ มาหาคุณอาของสาทิส ชื่อคุณอาประเสริฐ ปทุมานนท์ ท่านพักอยู่บ้านพักของอาจารย์ป่วย ที่ซอยอารีย์ คุณอาประเสริฐท่านเป็นเพื่อนนักเรียนอังกฤษและเพื่อนเสรีไทยกับอาจารย์ป่วย ท่านพักอยู่บ้านไม้ชั้นเดียวทาสีเขียว อยู่อย่างเรียบง่ายและสมถะ ผิดกับข้าราชการผู้ใหญ่ท่านอื่น

พอปี ๒๕๐๖ ผมได้เข้าศึกษาที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี ๒ ผมได้เริ่มมาเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ป่วย เพราะท่านมาบรรยายวิชาเศรษฐกึ้งเบื้องต้น ให้นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ ปี ๒ ฟังในห้องประชุมใหญ่ มีนักศึกษาประมาณ ๑,๐๐๐ คนเศษ ซึ่งผมจำได้ว่า ท่านสอนวิชาเศรษฐศาสตร์นั้น ท่านจะย้ายอยู่เสมอว่า นักเศรษฐศาสตร์ที่ดีต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ไม่ว่าจะป็นข้าราชการ พ่อค้าหรืออาชีพอื่นใดก็ตาม ก็ต้องใช้วิชาเศรษฐศาสตร์อย่างมีคุณธรรมและมีศีลธรรมกำกับอยู่เสมอ ถึงจะทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข พออย่างปี ๒๕๐๗ ผมขึ้นปี ๓ ผมได้เลือกเรียนคณะเศรษฐศาสตร์ (เนื่องจากสมัยก่อนนั้นนักศึกษาทุกคนต้องสอบเข้าและเรียนคณะศิลปศาสตร์ (รุ่นที่ ๑) ก่อนเป็นเวลา ๒ ปี แล้วจึงเลือกเรียนคณะที่ต้องการได้ แต่รุ่นถัดมาเรียนศิลปศาสตร์แค่ ๑ ปีเท่านั้น

ขณะนั้นอาจารย์ป่วยมาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์พอดี โดยทำงานควบกับตำแหน่งผู้ว่าแบงก์ชาติด้วย ในสมัยก่อนตามหลักเกณฑ์การรับราชการเท่าที่ผมรับฟังมา ถ้าหากข้าราชการท่านได้รับราชการ ๒ ตำแหน่งจะได้รับเงินเดือนตอบแทนในตำแหน่งที่ ๒ แค่อีกหนึ่ง ในความเป็นจริงแล้วจะเห็นว่าตำแหน่งผู้ว่าแบงก์ชาติมีเงินเดือนมากกว่าตำแหน่งคณบดีเศรษฐศาสตร์อยู่หลายหมื่นบาท แต่อาจารย์ป่วยก็ยังยินดียรับเงินเดือนคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ในอัตราเต็มเพียง ๘,๐๐๐ บาท และรับเงินเดือนตำแหน่งผู้ว่าแบงก์ชาติเพียงครึ่งเดียว แสดงถึงคุณธรรมของท่านที่ยอมเสียสละและไม่เห็นแก่ได้

ต่อมา ผมได้รับแต่งตั้งเป็นตัวแทนนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ปีที่ ๓ พร้อมเพื่อนมีคุณประศาสตร์ กาญจนบัตร คุณเกรียงไกร อิสสระยังยืน คุณศรีวิไล สุทธิธรรม ซึ่งจะจัดงานร่วมกับนักศึกษาปี ๒ และปี ๔ เป็นงานต้อนรับเพื่อนใหม่ โดยนักศึกษาปี ๔ มีพี่สุชาติ พิพิธแสงจันทร์ พี่สมพล เกียรติไพบูลย์ พี่พร กุศล พี่บัณฑิตย์ ไวถนอมสัตว์ ร่วมเป็นกรรมการ ส่วนนักศึกษาปี ๒ รุ่นน้องที่ร่วมเป็นกรรมการ มีคุณทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ คุณศุภกิจ นิมมานนรเทพ คุณเปรมฤดี จาติกวณิช ร่วมเป็นกรรมการ คณะกรรมการตัวแทนนักศึกษาปี ๒ ปี ๓ และปี ๔ มีความคิดกันว่า จะไปหาทุนการจัดเลี้ยงงานต้อนรับเพื่อนใหม่ครั้งนี้ จากนักศึกษารุ่นพี่ที่ประสบความสำเร็จ เช่น อาจารย์ไสว สุทธิพิทักษ์ อาจารย์เอื้อ บั้วสรวง เป็นต้น ความนี้ทราบถึงอาจารย์ป่วย ท่านเรียกตัวแทนนักศึกษาที่เป็นกรรมการจัดงานต้อนรับเพื่อนใหม่ไปพบท่านถามว่าจะต้องใช้เงินในการจัดงานครั้งนี้เท่าไร โดยที่ให้เรียบง่ายและประหยัด และไม่ต้องไปรบกวนใครทั้งสิ้น และท่านก็ออกค่าใช้จ่ายงานเลี้ยงนั้นให้เอง เป็นเงิน ๘,๐๐๐ บาท (ค่าเลี้ยงอาหารและเครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์เลย)

ในปี ๒๕๐๘ เมื่อผมอยู่ชั้นปี ๔ พวกผมได้รับความปลาบปลื้มใจเป็นอย่างยิ่ง คืออาจารย์ป่วยได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาบริหารราชการดีเด่น พวกผมตัวแทนนักศึกษาปี ๔ คือ คุณประศาสตร์ กาญจนบัตร คุณเกรียงไกร อิสสระยังยืน คุณศรีวิไล สุทธิธรรม และตัวแทนนักศึกษาปี ๓ คือ คุณทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์ คุณศุภกิจ นิมมานนรเทพ คุณเปรมฤดี จาติกวณิช ได้นำผลไม้ไปแสดงความยินดีท่าน โดยคุณศุภกิจ นิมมานนรเทพ เขียนคำกลอนบรรยายความที่อาจารย์ป่วยได้อุทิศตัวทำงานราชการด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต

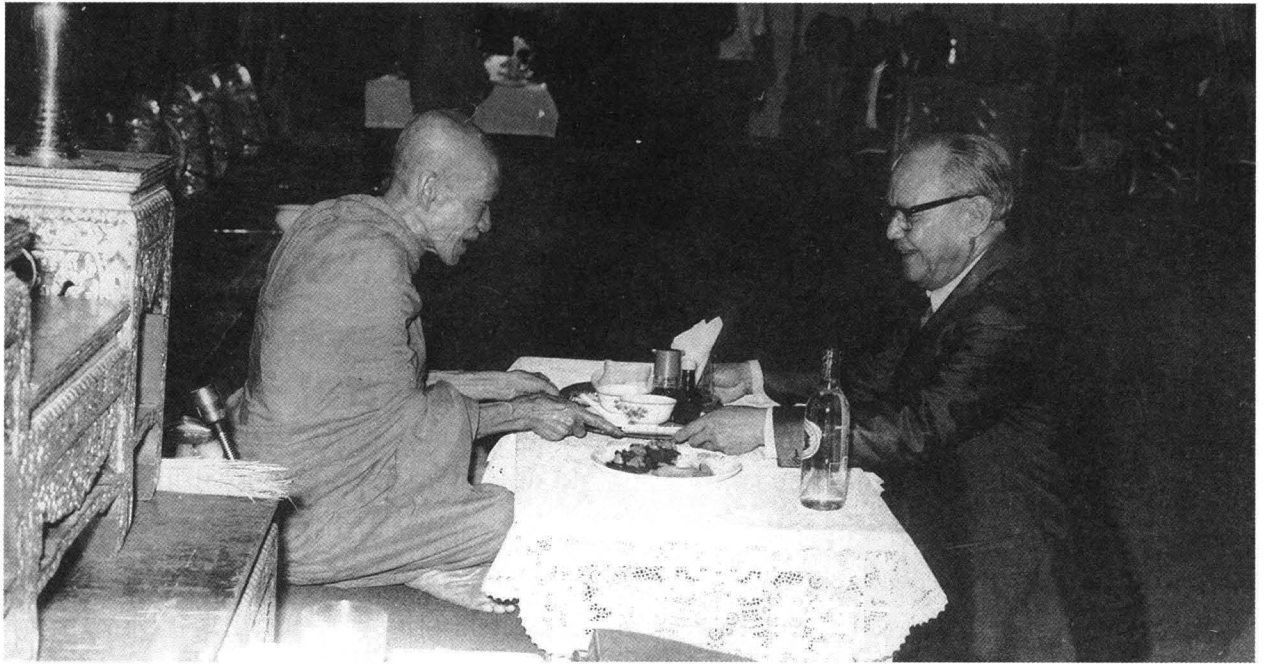
อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างใหญ่หลวงได้เพราะจับใจมาก ตอนที่ท่านเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ปี ๒๕๐๗ มีอาจารย์ประจำคณะเพียง ๖ ท่านเท่านั้น คือ อาจารย์เดือน บุญนาค อาจารย์สิริ สมบัติศิริ อาจารย์ ร.ต.อ.วิโรจน์ ไอสถานุเคราะห์ อาจารย์ตรีรัตน์ พรหมศิริ อาจารย์ชัย กาญจนาคม อาจารย์มนตรี บริสุทธิ์ ท่านก็พยายามเพิ่มอาจารย์ประจำให้มากขึ้น โดยปี ๒๕๐๘ ก็ได้รับอาจารย์ผู้ช่วยมาเป็นอาจารย์ประจำคณะ คือ อาจารย์สุกัญญา นิษฐกร อาจารย์วรวรรณ ศุภจรรยา อาจารย์อภิชัย พันธเสน อาจารย์ลี โกศัยยานนท์ อาจารย์เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม เป็นอาจารย์รุ่นแรก ๆ

มีอีกเหตุการณ์หนึ่ง ขณะที่ผมอยู่ชั้นปี ๔ ปี ๒๕๐๘ มีนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ได้ไปทำร้ายร่างกาย ตีนายเพิ่มศักดิ์ นิลวัฒนา ซึ่งเป็นประธานนักศึกษาปี ๓ คณะนิติศาสตร์ เนื่องจากกระทบกระทั่งกันในการเชียร์กีฬาภายใน ทำให้คณะต่าง ๆ มีความโกรธแค้นแทนนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ด้วย เพราะรุ่นพี่คณะรัฐศาสตร์เป็นคนยุยงให้นักศึกษาในคณะของตนมีระบบอาวุโส และมีลัทธิ รักพวกพ้องอย่างมาก ซึ่งคณะอื่น ๆ ไม่มีระบบเช่นนี้ เพราะถือคติคำขวัญของมหาวิทยาลัยในการมีภราดรภาพ เสรีภาพ เสมอภาค จึงรวมกันไป ขว้างปานักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ และถือไม้อัดไปตีนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ที่คณะรัฐศาสตร์ นักศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ก็ไปร่วมกับเขาด้วย ทางคณะจึงแจ้งให้อาจารย์ป่วยซึ่งอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยทราบ ท่านอาจารย์ป่วยจึงรีบเร่งมาที่มหาวิทยาลัย ท่านบอกว่าใครเป็นลูกศิษย์คณะเศรษฐศาสตร์ให้กลับคณะตามผมมา ซึ่งนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ทุกคนต้องหันหลังกลับเดินตามอาจารย์ป่วย ส่วนคณะอื่น ๆ อาจารย์ของตนออกมาห้ามก็ไม่ฟัง แสดงให้เห็นว่า นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ ทุกคนให้ความเคารพศรัทธาในตัวอาจารย์ป่วยเป็นอย่างมาก

ท่านอาจารย์ป่วย พยายามเร่งปรับปรุงหลักสูตรคณะเศรษฐศาสตร์ และเพิ่มอาจารย์ประจำคณะ สนับสนุนอาจารย์เพื่อให้ไปศึกษาต่างประเทศ โดยในระยะ ๘-๙ ปีที่ท่านมาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ได้ขอทุนจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ และทุนมูลนิธิฟอร์ด เพื่อสนับสนุนอาจารย์เหล่านั้น ทำให้อาจารย์ประจำ คณะเศรษฐศาสตร์เป็นดอกเตอร์และจบปริญญาโทต่างประเทศเกือบ ๑๐๐ ท่าน คณะเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ เลยเป็นคณะเดียวที่มีอาจารย์เป็นดอกเตอร์มาสอนมากที่สุดกว่าทุกคณะของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ท่านมีวิสัยทัศน์ ที่กว้างไกล ในปี ๒๕๐๘ ท่านได้ริเริ่มโครงการให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่รังสิต เป็นมหาวิทยาลัยเต็มรูปแบบ ในเนื้อที่ ๒,๐๐๐ ไร่ และให้นักศึกษาอยู่ประจำเป็นเมืองมหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยใน ประเทศอังกฤษ ท่านรักชีวิตการเป็นครูบาอาจารย์ มากกว่าข้าราชการอย่างอื่น จะสร้างบัณฑิตที่ดีให้ออกไป รับใช้สังคมและประเทศชาติ โดยที่ท่านทำตัวเองเป็นแบบอย่างที่ดี

เมื่อปี ๒๕๑๒ ผมจบการศึกษาแล้วและได้ทำงานอยู่ที่บริษัท เอสโซ่ เป็นผู้แทนฝ่ายขายได้ไปอ่านพบ ข้อความในหนังสือต้อนรับเพื่อนใหม่ของคณะเศรษฐศาสตร์ อาจารย์ป่วยได้เขียนคุณสมบัติของบัณฑิต เศรษฐศาสตร์อันพึงปรารถนาไว้ ซึ่งผมอ่านแล้วประทับใจมาก จึงได้ลอกข้อความนั้นไว้และนำไปให้อาจารย์ ป่วยเซ็นชื่อกำกับเก็บไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตัวของผม อาจารย์ป่วยได้ให้คุณสาคร เลขานุการส่วนตัว ของท่านซึ่งมาจากธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์ให้ในหัวกระดาษของคณะเศรษฐศาสตร์พร้อมลายเซ็น ท่าน และให้โรเนียวมาเพื่อแจกเพื่อนฝูงและมิตรสหายได้รับทราบ ผมได้เก็บข้อความเศรษฐศาสตร์บัณฑิต อันพึงปรารถนาไว้ในกระเป๋าเป็นเวลา ๖ ปีเศษ เมื่อมาทำงานอยู่ที่บริษัท ธารน้ำทิพย์ จำกัด ผู้ผลิตธาราวีสก็ ทำให้ผมรู้สึกขัดกับคุณธรรมของเศรษฐศาสตร์บัณฑิตอันพึงปรารถนา เลยไม่ได้เก็บข้อความนี้ไว้อีก

เมื่อประมาณปี ๒๕๓๙ ดร.นริศ ชัยสูตร เป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ผมได้บอก ดร.นริศ ให้ ค้นหาค้นหาบันทึกข้อความที่อาจารย์ป่วยเขียนข้อความเศรษฐศาสตร์บัณฑิตอันพึงปรารถนาค้น ในหนังสือต้อนรับ เพื่อนใหม่ระหว่างปี ๒๕๑๐-๒๕๑๒ และให้อาจารย์พาณี กิตติกุล ซึ่งเป็นหัวหน้าห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์

อาจารย์ลีลี โกศัยยานนท์ อาจารย์สุกัญญา นิังกร ช่วยกันหาด้วย ก็ไม่สามารถหาพบ ผมมาได้ข้อความนี้ จากเพื่อนรักคือคุณประศาสตร์ กาญจนบัตร ส่งแฟกซ์มาให้ผม ผมจึงได้มอบให้อาจารย์นริศ เพื่อไปพิมพ์ แจกให้บัณฑิตศึกษาศาสตร์ที่จบไปเป็นแนวทางในการประพฤติตัวในการทำงาน

เมื่อปี ๒๕๒๙-๒๕๓๐ ผมได้เป็นกรรมการสมาคมเศรษฐศาสตร์ โดยมี ดร.อรรถ ธรรมโนเป็นนายกสมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ได้ไปร่วมจัดสร้างสวนเพื่อวางรูปแบบของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ไว้ที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เมื่อคราวทำบุญครบ ๕๐ วันที่อาจารย์ป๋วยเสียชีวิต ผมได้ไปร่วมงานที่บริเวณอนุสาวรีย์อาจารย์ป๋วย ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ซึ่งคุณชวรัตน์ ชาญวิระกุล ศิษย์เก่า คณะเศรษฐศาสตร์ได้ปรับปรุงบริเวณสวนนี้ให้ดูสวยงามดียิ่งขึ้น มีพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีบำเพ็ญกุศล ได้บรรยายชีวิตของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์และอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ให้ผู้ไปร่วมงานทำบุญรับทราบ ว่า อาจารย์ป๋วย และอาจารย์ปรีดี เป็นศิษย์และอาจารย์คู่บุญบารมีด้วยกัน มีความรักใคร่กันเป็นอย่างดี และทั้งสองท่านได้ทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างอเนกอนันต์ อาจารย์ปรีดี เป็นผู้สร้างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ โดยมีอนุสาวรีย์อาจารย์ปรีดี พนมยงค์อยู่ที่นั่น ส่วนอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ซึ่งเป็นลูกศิษย์รักของอาจารย์ปรีดี เป็นผู้ริเริ่มสร้างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต จึงมีรูปแบบอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ซึ่งท่านทั้งสองนี้จะดูแลปกป้องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์และศูนย์รังสิต ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ในโอกาสที่ผมได้เขียนบทความบรรยายความรู้สึกที่ผมได้จาก**อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์** ผมใคร่ชักชวนศิษย์เก่าคณะเศรษฐศาสตร์ทุกรุ่น ทำความฝันของอาจารย์ป๋วยให้เป็นจริง คือยึดถือข้อความเศรษฐศาสตร์บัณฑิตพึงปรารถนา ของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์

เสรี เวชโช

ศิษย์เก่าคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลี้ยวหนึ่งของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ในช่วงสุดท้ายของชีวิตเตี้ย

ท่านศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อาจจะมีภาพสำหรับสังคมที่หลากหลายในฐานะลูกจีนที่มีเชื้อไทยที่มีความรักชาติและพร้อมเสียสละสูง ยอมเสี่ยงชีวิตโคตรมลงในประเทศไทย ในฐานะเป็นนายทหารอังกฤษที่ทำหน้าที่ประสานงานกับเสรีไทย ที่มีท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าดำเนินการลับ เนื่องจากมีตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในขณะนั้น อีกภาพหนึ่งที่สังคมรู้จักท่านคือ นักการเงินการธนาคารที่มีความรู้ความสามารถและมีคุณธรรม ในฐานะผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยตามลำดับ รวมทั้งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่มีความสนใจแก้ปัญหาการศึกษาของชาติ โดยมีส่วนสำคัญในการทำงานของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

แต่สำหรับผมและพวกเราที่เป็นอาจารย์ในคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รุ่นแรก ซึ่งเป็นรุ่นที่ท่านอาจารย์เป็นผู้สอบสัมภาษณ์คัดเลือกพวกเราเข้ามาเป็นอาจารย์ผู้ช่วย (Tutor) ด้วยตัวท่านเอง ท่านอาจารย์ในฐานะคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และอธิการบดีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านคือ “เตี้ย” ของพวกเรา ผมไม่อาจจะอธิบายแทนเพื่อนอาจารย์ร่วมรุ่นหรือรุ่นใกล้เคียงของผมได้ว่า แต่ละคนมีความรู้สึกอย่างไรต่อคำว่า “เตี้ย” แต่สำหรับผมนั้น ผมมีคุณพ่อของผม ดังนั้น “เตี้ย” ก็คล้าย ๆ กับพ่ออีกคนหนึ่ง แต่ไม่ใช่พ่อที่ให้กำเนิด แต่เป็นพ่อที่เมตตาแก่พวกเรา และแนะนำพวกเราให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม “เตี้ย” เป็นคำที่พวกเรายกย่องเรียกท่าน ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นกันเองที่ท่านให้ต่อพวกเรา ขณะเดียวกันก็รู้สึกว่าคุณพ่อใจกับการที่พวกเราเรียกท่านว่า “เตี้ย” มากเช่นกัน และเชื่อว่าคงจะมีเฉพาะพวกเราที่นั่นที่นั่นที่เรียกท่านว่า “เตี้ย” เพราะท่านก็เป็น “คุณพ่อ” ของลูกชายทั้งสามของท่าน และก็ไม่ปรากฏว่าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยหรืออาจารย์ รวมทั้งบัณฑิตอาสา รวมทั้งอาจารย์คณะอื่น ๆ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ให้ความเคารพนับถือท่านจะเรียกท่านว่า “เตี้ย”

สิ่งที่ผมจะเขียนต่อไปนี้เป็นเพียงแง่มุมเล็ก ๆ ในชีวิตของ “เตี้ย” ซึ่งจะสะท้อนภาพของเตี้ยในลักษณะใดก็ได้แล้วแต่จินตนาการของแต่ละบุคคล หลังเหตุการณ์ ๖ ตุลา ๒๕๑๙ ซึ่งเป็นช่วงที่สังคมไทยมีสภาพความขัดแย้งอย่างรุนแรง เพราะฝ่ายที่มีอำนาจปกครองใช้อำนาจในลักษณะที่เป็นเผด็จการ ฝ่ายที่คัดค้านไม่เห็นด้วยซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายที่ต้องการเห็นความเป็นธรรมในสังคม และมีกติกากำหนดการปกครองบ้านเมืองที่สร้างความเป็นธรรม ได้รับการตราหน้าว่าเป็นพวกที่ฝักใฝ่คอมมิวนิสต์ จนไม่มีที่ยืนในสังคมไทย “เตี้ย” เป็นบุคคลที่สังคมตั้งความหวังให้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม จึงไม่มีที่ยืนในสังคมไทยที่ถูกครอบงำโดยผ่านอำนาจนิยมและไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากต้องออกจากประเทศไทยไปอยู่ที่ประเทศอังกฤษ เนื่องจากภรรยาของเตี้ยเป็นชาวอังกฤษ และมีหลักฐานบ้านช่องอยู่ในนครลอนดอน

ผมเองไม่มีความเกี่ยวข้องกับใครนอกประเทศไทย แต่ได้รับการช่วยเหลือจากกลุ่มนักเรียนไทยในออสเตรเลียสมัยนั้น ที่ช่วยให้ได้มีโอกาสไปประกอบอาชีพที่มหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย จึงไม่อยากจะอยู่ในประเทศไทยในฐานะประชาชนชั้นสองที่จะต้องก้มหน้าดูดินและไม่ค่อยมีปากมีเสียงตามสภาพเหตุการณ์ของยุคนั้น

ขณะที่เทียบหลักอยู่ในอังกฤษ ก็ได้ก่อตั้งกลุ่มมิตรไทยในอังกฤษ ซึ่งหวังจะให้ เป็นเครือข่ายของกลุ่มมิตรไทยทั่วโลก วัตถุประสงค์หลักก็เพื่อช่วยเหลือคนไทยที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากผู้ปกครองบ้านเมืองในยุคนั้น ได้มีที่ยืนบ้างเล็กน้อยถึงแม้จะเป็นเพียงชายขอบของสังคมไทย หรือได้มีโอกาสเริ่มต้นชีวิตในต่างแดนที่มักจะมีปัญหาทางเศรษฐกิจในช่วงแรก เมื่อมีโอกาส “เทียบ” ก็จะเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ตามที่ได้รับเชิญจากรัฐบาล สถาบันการศึกษา หรือแม้แต่องค์กรทางศาสนาในประเทศนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีชาวไทยพำนักอยู่จำนวนมากพอสมควร เพื่ออธิบายให้คนชั้นนำในประเทศเหล่านั้น รวมทั้งคนไทยในต่างแดนได้เข้าใจสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในขณะนั้นในสังคมไทย เพื่อที่จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างแรงกดดันให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นในสังคมไทยในช่วงนั้น จากการประสานกำลังใจกำลังความคิดของคนไทยในประเทศไทย คนไทยในต่างประเทศ และชาวต่างประเทศที่รักความเป็นธรรม ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมก็คือ มีการเปลี่ยนรัฐบาลในประเทศไทยในที่สุด จากอนุรักษนิยมและอำนาจนิยมสุดขั้วของ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร มาเป็น พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และรัฐบาลประชาธิปไตยครึ่งใบของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในที่สุด

ในส่วนที่ผมได้มีโอกาสเกี่ยวข้องกับ “เตี้ย” โดยตรงในช่วงนั้นก็คือ ได้มีการปรึกษาหารือร่วมกับเพื่อนคนไทยและชาวต่างประเทศ เชิญให้ “เตี้ย” ไปบรรยายในภูมิภาคนั้น คือ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ซึ่งทำให้ “เตี้ย” ต้องเดินทางไปหลายแห่งด้วยกัน โดยเริ่มจากที่มหาวิทยาลัย New South Wales แล้วมาที่มหาวิทยาลัย Melbourne ประเทศออสเตรเลีย หลังจากนั้นต้องบินข้ามไปที่มหาวิทยาลัย Victoria และ Christchurch ประเทศนิวซีแลนด์ แล้วกลับมาที่มหาวิทยาลัย Queensland ประเทศออสเตรเลีย และจะต้องไปสิ้นสุดที่ Western Australian University ที่เมืองเพิร์ธ ประเทศออสเตรเลีย เป็นที่สุดท้าย

เนื่องจาก “เตี้ย” เองมีเวลาค่อนข้างจำกัด ในขณะที่มีความต้องการในหลายพื้นที่ ทำให้รายการบรรยายของ “เตี้ย” ค่อนข้างจะแน่นขนัดสำหรับผู้ที่มีอายุมากแล้วในขณะนั้น (๖๒ ปี) ผมเองต้องสารภาพเช่นกันว่าถึงแม้ในขณะนั้นผมจะมีอายุเพียง ๓๖ ปี ถ้าหากใครจัดรายการเดินทางและต้องปราศรัยมากขนาดนั้นคงจะลำบากมาก แต่เตี้ยก็มีได้บ่นหรือแสดงความไม่พอใจ ผมเชื่อว่าสิ่งที่อยู่ในใจของ “เตี้ย” ในขณะนั้นก็คือสิ่งใดที่ “เตี้ย” ทำไปแล้วมีผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะมีส่วนช่วยแก้ไขให้สังคมไทยดีขึ้นเตี้ยก็ยินดีที่จะทำ

หลังจากเตี้ยเดินทางจากอังกฤษมาถึงออสเตรเลีย และได้บรรยายที่มหาวิทยาลัย New South Wales แล้วก็มาที่มหาวิทยาลัย Melbourne ทุกครั้งที่เจอกันในต่างแดนและมีเงื่อนไขที่ทำได้ “เตี้ย” จะขอให้ทอดปลาตัวโต ๆ มาให้เพื่อรับประทานร่วมกัน หลังจากการบรรยายที่มหาวิทยาลัย Melbourne ให้สัมภาษณ์กับสถานีวิทยุ ABC และบรรยายให้คนไทยในนครเมลเบิร์น ได้รับฟังสถานการณ์เกี่ยวกับประเทศไทย รวมทั้งข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในช่วงเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ แล้ว “เตี้ย” ก็เดินทางไปบรรยายต่อที่ ประเทศนิวซีแลนด์ แล้วกลับมาที่มหาวิทยาลัย Queensland ตามลำดับ

หลังจากมหาวิทยาลัย Queensland แล้ว “เตี้ย” บินมาจากเมือง Brisbane ถึง Melbourne แต่เช้าคือถึงสนามบิน Melbourne ประมาณ ๘.๓๐ น. เช้าวันนั้น “เตี้ย” มีอารมณ์ดีเป็นพิเศษ ประกอบกับวันนี้ก็เป็นวันที่อากาศดี แดดออกสดใสแต่เช้า ผมไปรับ “เตี้ย” ที่สนามบิน และมีหน้าที่จะต้องส่งเตี้ยขึ้นเครื่องบินเพื่อไปเมืองเพิร์ธ ประมาณบ่าย ๓ โมง เพื่อไปบรรยายที่นั่นเป็นแห่งสุดท้ายในประเทศออสเตรเลีย

ผมก็ตั้งใจว่าวันนี้ควรจะให้เตี้ยพักผ่อนแบบสบาย ๆ คือพาขับรถออกไปชมภูมิประเทศที่เป็นภูเขานอกนครเมลเบิร์น หลังจากที่ขับรถออกพ้นเขตเมือง บรรยากาศเริ่มสวยงามขึ้น และเมื่อผ่านเมืองเล็กทุกแห่งก็จะมี Public House หรือร้านจำหน่ายเครื่องดื่มแบบอังกฤษ เนื่องจากเป็นวันเสาร์ เตี้ยมักจะชวนเข้าไปใน “ผับ” ดื่มเบียร์กันคนละแก้วพร้อมเพื่อนคนไทยที่ไปด้วยกันบอกว่า “One for the Road” หลังจากนั้นก็พากันไปภัตตาคารบนภูเขาสั่งปลาอย่าง Rainbow Trout มารับประทานกัน ซึ่งเป็นอาหารที่นิยมกันในบริเวณนั้น สิ่งที่พวกเราไม่ทราบล่วงหน้าในวันนั้นก็คือ มีการนัดประท้วงหยุดงานของคณางานรถรางและรถเมล์ทั้งหมด ทำให้ทุกคนต้องขับรถไปเอง เกิดปัญหาจราจรติดขัดมาก

เมื่อเราลงมาจากภูเขาจะเดินทางไปสนามบินจึงเจอสภาพจราจรติดขัดดังกล่าวกว่า ทำให้มีปัญหาว่าจะพาเตี้ยไปไม่ถึงสนามบินทันเวลา พาหนะที่เราใช้ในวันนั้นคือรถ Vauxcul Viva ที่เก่ามากแต่ยังวิ่งได้ เพื่อนชาว

ออสเตรเลียให้ผมมาซ่อมไว้ใช้ เติยนั่งคู่กับผมซึ่งทำหน้าที่เป็นคนขับอยู่ข้างหน้า เติยไม่พูดอะไร สิหน้าเป็นปกติ แต่ดูตบหูตลอดเวลา เมื่อมีโอกาสหลุดออกมาจากรถติด ผมก็พยายามขับอย่างรวดเร็วเพื่อที่จะให้ไปถึงสนามบินทันเวลา ซึ่งดูเติยจะไม่ค่อยสบายใจนัก แต่ไม่พูดอะไร ได้แต่ตบหูหรืออย่างเดียว

แล้วในที่สุดพวกเรา ก็ไปถึงสนามบินด้วยความโล่งใจของทุก ๆ คน เติยมีโอกาสสูดอากาศหายใจเข้าปอดแรง ๆ หลายครั้ง แต่โชคไม่ดีคือพวกเราไปสาย เครื่องบินออกไปแล้ว เติยบินเครื่องต่อไปที่จะไปเพิร์ธ ออก ๓ ชั่วโมง หลังจากเปลี่ยนตัวเครื่องบินให้เติยเรียบร้อยแล้ว ผมบอกเติยว่า เติยควรจะกลับไปพักผ่อนที่บ้านผมก่อนดีกว่า เติยคงจะเข็ดบอกว่า “ผมขออนอรรถเครื่องบินที่นี่ดีกว่า” ว่าแล้วเติยก็เอากระเป๋าเดินทางใบเล็กมาวางบนม้ายาวที่พนักงานโดยสารใช้หนุนศีรษะ และนอนเหยียดยาว

นั่นเป็นภาพครั้งสุดท้ายที่ผมเห็นเติย เมื่อเรามีโอกาสพบกันที่ออสเตรเลียก่อนที่เติยจะล้มป่วยลง และเป็นอัมพาตในที่สุด เพราะไม่นานหลังจากที่เติยกลับอังกฤษ ผมก็ทราบข่าวว่าท่านล้มป่วยด้วยปัญหาเส้นเลือดในสมองแตก และมีผลทำให้ท่านไม่สามารถพูดหรือเขียนได้ตามปกติ ผมเองยังเสียใจมากจนถึงปัจจุบันที่ไม่ทราบว่ามีส่วนทำให้ท่านเป็นอย่างนั้นหรือไม่ เพราะมีส่วนที่จัดรายการให้ท่านแน่นมากเกินปกติอีกทั้งยังมีส่วนทำให้ท่านตกเครื่องบินในวันสุดท้าย

แต่สิ่งที่ช่วยให้ผมภูมิใจร่วมกับเติย แม้แต่เพียงเล็กน้อยก็คือ ในสมัยที่เรายังมีปัญหาต่อสู้กับรัฐบาลอำนาจนิยมในประเทศไทย “เติย” เคยปรารภให้ผมฟังว่า “ในช่วงชีวิตของผม คงไม่ได้เห็นประชาธิปไตย” แต่สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ เติยได้มีอายุยืนยาวจนได้รับทราบว่า รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐ ที่ประชาชนชาวไทยได้มีส่วนร่วมร่างและใช้บังคับอยู่ในขณะนี้ ถึงแม้จะไม่ใช่อุบายที่ดีที่สุดสำหรับประเทศไทย เนื่องจากจะต้องใช้ฉันทานุมัติร่วมของผู้คนเป็นจำนวนมาก แต่ก็ถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมมากที่สุดในโลกฉบับหนึ่ง โดยที่ก่อนที่จะมาเป็นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ “เติย” ได้มีส่วนร่วมต่อสู้ผลักดันตั้งแต่ครั้งเขียนจดหมาย “นายเข้ม เย็นยิ่ง” ถึงนาย “ทัญ เกียรติกิจ” ให้ช่วยสร้างกติกากลับบ้านเมืองโดยเร็ว อีกทั้งต้องเสี่ยงชีวิตและจากการถูกทำร้ายในช่วงก่อนและหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๔ เรื่องที่ผมเล่าจึงเป็นเพียงส่วนเสี้ยวเดียวในชีวิตการต่อสู้ของท่าน แต่ก็เป็นการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่ง “สันติประชาธรรม” ด้วยน้ำพักน้ำแรงของท่านเอง

ขอให้ “เติย” ได้พักผ่อนอย่างมีความสุข สิ่งใดที่ “เติย” ได้ริเริ่มและเป็นประโยชน์ต่อคนไทยและสังคมไทย คนรุ่นหลังที่รับรู้และเข้าใจถึงชีวิต ความใฝ่ฝันของเติย ซึ่งเป็นชีวิตและความใฝ่ฝันร่วมกับผู้คนเป็นจำนวนมากในประเทศนี้ ผู้ที่มีโอกาสได้ทำหน้าที่คงจะช่วยสานต่อในเส้นทางที่ “เติย” ได้ถากถางทางเอาไว้แล้ว

อภิชาติ พันธเสน

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

